

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ)
ANABİLİM DALI**

**ORTAÖĞRETİMDE OKUL TERKLERİNİN SOSYOEKONOMİK
NEDENLERİ İLE OKUL TERKLERİNİN ÖNLENMESİNE DÖNÜK
KAMU MALİYESİ POLİTİKA VE PROGRAMLARI**

Doktora Tezi

Nihat AKBULUT

Ankara-2021

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ)
ANABİLİM DALI**

**ORTAÖĞRETİMDE OKUL TERKLERİNİN SOSYOEKONOMİK
NEDENLERİ İLE OKUL TERKLERİNİN ÖNLENMESİNE DÖNÜK
KAMU MALİYESİ POLİTİKA VE PROGRAMLARI**

Doktora Tezi

Nihat AKBULUT

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. H. Hakan YILMAZ**

Ankara-2021

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ)
ANABİLİM DALI**

Nihat AKBULUT

**ORTAÖĞRETİMDE OKUL TERKLERİNİN SOSYOEKONOMİK
NEDENLERİ İLE OKUL TERKLERİNİN ÖNLENMESİNE DÖNÜK
KAMU MALİYESİ POLİTİKA VE PROGRAMLARI**

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. H. Hakan YILMAZ

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

1- Prof. Dr. H. Hakan YILMAZ

.....

2- Prof. Dr. Berna KOCAMAN

.....

3- Prof. Dr. Kasım KARAKÜTÜK

.....

4- Prof. Dr. Serdal BAHÇE

.....

5- Doç. Dr. Eda BALIKÇIOĞLU

.....

Tez Savunması Tarihi: 04/06/2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. H. Hakan YILMAZ danışmanlığında hazırladığım “**Ortaöğretimde Okul Terklerinin Sosyoekonomik Nedenleri ile Okul Terklerinin Önlenmesine Dönük Kamu Maliyesi Politika ve Programları**” adlı doktora ☒ tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

04.06.2021
Nihat AKBULUT

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanmasında kuşkusuz en büyük desteği tez danışman hocam Prof. Dr. H. Hakan Yılmaz'dan aldım, kendisine teşekkürlerimi sunuyorum. Beni doktora başlangıcımdan itibaren teşvik ederek, ders ve tez aşamalarında sunduğu tüm katkıları nedeniyle Maliye (Kamu Ekonomisi) Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Çiğdem Berna Kocaman hocamız başta olmak üzere, jüri heyetinde öneri ve düzeltmeleriyle tezime katkıda bulunan Prof. Dr. Kasım Karakütük ile tez savunmamda yer alan Prof. Dr. Serdal BAHÇE ve Doç. Dr. Eda BALIKÇIOĞLU hocalarıma, tezde istatistik verilerin değerlendirilmesindeki katkıları nedeniyle Uğur Peker'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Master tezimin ardından uzun süren doktora çalışmalarım süresince en büyük fedakârlık eşim Nuray ve kızım Ayşenur'a ait.

Kızıma ve eşime sevgi ve şükranlarımla.

ÖNSÖZ

Eğitim birey için yaşama hazırlandığı, gelecekteki mesleğinin şekilleneceği, dolayısıyla gelir ve yaşam düzeyini belirleyecek öneme sahiptir. Toplum için de bireylerin genel gönenç düzeyini ve ekonomik gelişmeyi etkileyerek, toplumun bir bütün olarak barış ve huzur içinde yaşamasında yaşamsal bir öneme sahiptir. Bireylerin eğitimlerini tamamlamadan okulu terk etmeleri toplumun bir bütün olarak eğitim düzeyini düşüren ve dolayısıyla başta iyi vatandaşlık bilinci olmak üzere, toplumun ekonomik ve kültürel gelişmişlik düzeyini, dolayısıyla bir bütün olarak toplumsal gelişmişlik düzeyini olumsuz etkileyen önemli bir etmendir.

Eğitimin birey ve toplumun maddi ve manevi gelişimi için yaşamsal önemde olduğu gerçeğinden hareketle, okul terkleri sorununun sosyoekonomik nedenlerini ortaya koymak ve buradan hareketle bu öğelerin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya dönük öneriler geliştirmek bu araştırma konusunun önemini ortaya koymaktadır.

Bu tez çalışmasıyla okul terki sorununun nedenleri üzerine alanyazında yer alan araştırmalar ortaya konulduktan sonra, Türkiye’de okul terklerini belirleyen değişkenler içinde sosyoekonomik nedenlerin etkisinin başatlığı araştırılmıştır. Tez araştırması ile ulaşılan bulgular alanyazındaki araştırmaların sonuçları çerçevesinde değerlendirildikten sonra, okula devamın önündeki sosyoekonomik engellerin azaltılması yoluyla okul terklerinin önlenmesine dönük kamu maliyesi politika ve programlarına ilişkin değerlendirme ve önerilere yer verilmiştir.

Nihat AKBULUT

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OKUL TERKLERİ SORUNUNUN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. OKUL TERKLERİ SORUNUNUN TOPLUMSAL ve KAMUSAL BOYUTU.....	5
1.2. OKUL TERKLERİ SORUNUNUN NEDENLERİ	11
1.2.1. Okul Terkleri ve Sosyoekonomik Durum İlişkisi.....	11
1.2.2. Okul Terklerinin Sosyoekonomik Nedenleri.....	17
1.2.2.1.Okul Terkleri ve Yoksulluk.....	17
1.2.2.2. Okul Terkleri ve Çocukların Çalıştırılması	20
1.2.2.3. Okul Terklerinin Diğer Sosyoekonomik Nedenleri.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE OKUL TERKLERİ SORUNU VE BU SORUNUN NEDENLERİ

2.1. TÜRKİYE’DE ORTAÖĞRETİMDE OKUL TERKLERİ SORUNU	25
2.1.1. Türkiye’de Ortaöğretimde Okullaşma Oranları.....	26
2.1.2. Türkiye’de Ortaöğretimde Okul Terkleri Sorununun Boyutu	29
2.1.3. AB ve OECD Verilerine Göre Türkiye’nin Okul Terklerinde Karşılaştırmalı Durumu	37
2.2. TÜRKİYE’DE ORTAÖĞRETİMDE OKUL TERKLERİNİN NEDENLERİ.....	41
2.2.1. Türkiye’de Okul Terklerinin Nedenleri	41
2.2.2. Türkiye’de Okul Terklerinin Sosyoekonomik Nedenleri	46

2.2.2.1. Ailede Anne ve Babanın Gelir Düzeyi, Mesleği ve Eğitim Durumu ile Çocuğun Okula Devamı Arasındaki İlişki	49
2.2.2.2. Yoksulluğun Çocuğun Okula Devamı Üzerinde Olumsuz Etkisi.....	52
2.2.2.3. Çocuğun Çalıştırılmasının Okula Devamı Üzerinde Olumsuz Etkisi.	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE OKUL TERKLERİNİN SOSYOEKONOMİK NEDENLERİ ÜZERİNE OKUL YÖNETİCİLERİ VE ÖĞRETMENLERİN ALGILARINA YÖNELİK ARAŞTIRMA

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI ve POBLEMİ.....	58
3.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE ALANA KATKISI	60
3.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	60
3.3.1. Evren ve Örneklem.....	60
3.3.2. Veri Toplama Süreci.....	62
3.3.2. Veri Analizi	63
3.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	65
3.5. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	68
3.6. BULGULAR.....	70
3.6.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Yapısı.....	70
3.6.2. Faktör Analizine Dayalı Olarak Ölçek ve Alt Ölçeklerin Geliştirilmesi ve Temel Bileşenler Analizi	71
3.6.2.1. Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğinin Temel Bileşen Analizi	73
3.6.2.2. Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğinin Temel Bileşen Analizi	76
3.6.3. Algı Ölçeklerinin Güvenirliği ve Geçerliliği	79
3.6.4. Temel Bileşenler Analizine Dahil Edilmeyen Anketlerin Veri Analizine Dahil Edilmesi Sonucu Ölçek Puanlarında Oluşan Farkların İncelenmesi	81

3.6.5. Çözümlemede Kullanılacak Veri Setinden Elde Edilen Algı Ölçek Puanlarının Analizi	82
3.6.5.1. Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçek Puanlarının Analizi	83
3.6.5.2. Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçek Puanlarının Analizi	89
3.6.6. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği ile Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Ölçeğinin Faktör Boyutları Arasındaki Korelasyon Analizi	95
3.6.7. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Sonuçları ile Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Sonuçlarının İlişkisini Ölçen Regresyon Analizi	101
3.6.8. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği ile Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Puanlarının Okul Türü ve İBBS-1 Bölge Düzeyleri Bakımından Farklılıklarının İncelenmesi	108
3.6.8.1.1. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Puanlarının Okul Türüne Göre Farklılığının İncelenmesi.....	110
3.6.8.1.2. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Puanlarının İBBS-1 Bölgelerine Göre Farklılığının İncelenmesi	111
3.6.8.2.1. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlık ile İlgili Nedenler Algı Ölçeği Puanlarının Okul Türüne Göre Farklılıkları	113
3.6.8.2.2. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlık ile İlgili Nedenler Algı Ölçeği Puanlarının İBBS-1 Bölgelerine Göre Farklılıkları.....	115
3.7. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRMESİ	117

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OKUL TERKLERİNİN ÖNLENMESİNE DÖNÜK

KAMU MALİYESİ POLİTİKA VE PROGRAMLARI

4.1. TÜRKİYE’DE OKUL TERKLERİNİN ÖNLENMESİNE DÖNÜK KAMU EĞİTİM YARDIMLARININ DEĞERLENDİRMESİ.....	141

4.2. DÜNYADA OKUL TERKLERİNİN ÖNLENMESİNE DÖNÜK	
SOSYAL ve EKONOMİK PROGRAMLAR	161
SONUÇ ve ÖNERİLER	166
KAYNAKÇA.....	195
EKLER	209
EK-1. ANKARA ÜNİVERSİTESİ ETİK KURUL KARARI	209
EK-2. MEB ARAŞTIRMA İZNİ.....	211
EK-3. ÖĞRETMEN ANKET FORMU	212
EK-4. YÖNETİCİ ANKET FORMU	218
EK-5. EK-TABLolar.....	226
EK-6. LİTERATÜR TARAMASI.....	239
ÖZET	250
ABSTRACT.....	252

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Ortaöğretimde Net Okullaşma Oranları (2011-2021)	26
Tablo 2. Genç Nüfusun Eğitimde ve İstihdamda Olma Durumu (2016-2020)	28
Tablo 3. Örgün Eğitim Dışında Kalan Ortaöğretim Öğrenci Sayıları	29
Tablo 4. Örgün Eğitim Dışında Kalan Ortaöğretim Öğrenci Oranları	29
Tablo 5. Okul Türleri İtibariyle AÖL'ye Geçen Öğrenci Sayıları	31
Tablo 6. TR-İllere Göre Örgün Ortaöğretimden Açık Öğretime Geçiş Oranları	32
Tablo 7. İllerin Gelişmişlik Endeksi (İlk 10 İl)	33
Tablo 8. İllerin Gelişmişlik Endeksi (Son 10 İl)	33
Tablo 9. Ankara-İlçelere Göre Örgün Ortaöğretimden Açık Öğretime Geçiş Oranları.....	34
Tablo 10. Ankara-İlçelere Göre Ortaöğretimden Mezun Oranları ile Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi	35
Tablo 11. Eğitimden Erken Ayrılma Oranları, 2009-2013, AB Hedefi İle Karşılaştırmalı Ulusal/Ülke Hedefleri	37
Tablo 12. Nicel Çalışma Kapsamında Anket Uygulanan 100 İlköğretim Öğretmeninin Yanıtlarına Göre Nakil Öğrencilerin Okul Başarısını Etkileyen Etmenler.....	42
Tablo 13. Eğitim Düzeylerine Göre Okul Terkleri	43
Tablo 14. Okul Terk Nedenleri	44
Tablo 15. YSÖP Öğretmenlerine Göre Öğrencilerin Devamsızlık Nedenleri (200 YSÖP Öğretmenlerine Uygulanan Anket Sonuçları)	48
Tablo 16. Okul Terk Nedenleri Anketinde Yer Alan Ana Kategoriler ve Alt Maddelerinin Grup Kodları	69
Tablo 17. Araştırmaya Katılan Öğretmen, Rehber Öğretmen ve Yöneticilerin Demografik Yapısı	70
Tablo 18. Okul Terk Nedenlerinin Gruplandırılması	72
Tablo 19. Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğinde Alt Bileşenlerin Özdeğer-Varyans Değerleri	74
Tablo 20. Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Temel Bileşen Yapısı	75

Tablo 21. Ortaöğretim Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğinde Alt Bileşenlerin Özdeğer-Varyans Değerleri	77
Tablo 22. Ortaöğretim Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Temel Bileşen Yapısı	78
Tablo 23. Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğine İlişkin Cronbach Alfa Değerleri	79
Tablo 24. Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğine İlişkin Cronbach Alfa Değerleri	80
Tablo 25. Ekonomik ve Sosyal Nedenler Algısına İlişkin İstatistik Değerlendirme	83
Tablo 26. 1.1. Alt Ölçek: Ekonomik Nedenler	84
Tablo 27. 1.2. Alt Ölçek: Toplumsal Özellikler	85
Tablo 28. 1.3. Alt Ölçek: Yasadan Kaynaklanan Nedenler	86
Tablo 29. 1.4. Alt Ölçek: Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler	87
Tablo 30. 1.5. Alt Ölçek: Öğrencinin Eğitime Bakışı	87
Tablo 31. 1.6. Alt Ölçek: Ailenin Eğitime Bakışı	88
Tablo 32. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Algısına İlişkin İstatistik Değerlendirme	89
Tablo 33. 2.1. Alt Ölçek: Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler	90
Tablo 34. 2.2. Alt Ölçek: Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler.....	91
Tablo 35. 2.3. Alt Ölçek: Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler.....	92
Tablo 36. Ekonomik ve Sosyal Nedenler ile Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçekleri Faktör Boyutları Arasındaki İlişkileri Gösteren Dağılım.....	96
Tablo 37. Ekonomik ve Sosyal Nedenler ile Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Ölçekleri ile Alt Ölçekleri Arasındaki Korelasyon Analizi.....	97
Tablo 38. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği ve Alt Ölçeklerinin Aralarındaki İlişkiler.....	98
Tablo 39. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği ve Alt Ölçeklerinin Aralarındaki İlişkiler.....	99

Tablo 40. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Algı Ölçeği ve Alt Ölçekleri ile Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin Algı Ölçeği ve Alt Ölçeklerine İlişkin Regresyon Modelleri.....	102
Tablo 41. Türkiye’de Kamu Sosyal Harcamaları (2017-2019).....	142
Tablo 42. Türkiye’de Kamu Sosyal Yardımları (2017-2019).....	143
Tablo 43. Kamu Sosyal Yardım Harcamalarının Sosyal Yardım Hizmetini Sunan Kamu Kuruluşları Bazında Dağılımı (2017-2019)	144
Tablo 44. Sosyal Yardımlar ile Parasız Yatılı ve Burslu Öğrenciler (2019).....	146
Tablo 45. SED Hizmetinden Yararlanan Çocukların Eğitim Gruplarına Göre Sayısı....	148
Tablo 46. Türkiye-AB Karşılaştırmalı Sosyal Koruma Yardımları (2014-2018).....	149
Tablo 47. Türkiye-AB Karşılaştırmalı Sosyal Koruma Yardımlarının GSYH’ye Oranı (2014-2018).....	150
Tablo 48. Kamu Eğitim Yardımları ile Burslu ve Parasız Yatılı Öğrenciler (2018-2019)	151
Tablo 49. Ortaöğretimde Şartlı Eğitim Yardım Alan Öğrencilerin Dağılımı (2013-2019)	154
Tablo 50. Çocuk Başına Verilen Şartlı Eğitim Yardım Miktarı (2013-2019)	154
Tablo 51. Şartlı Eğitim Yardımlarına Aktarılan Kaynak Tutarları (2013-2019).....	155
Tablo 52. Şartlı Eğitim Yardımları (2018-2019)	155
Tablo 53. Yıl, Cinsiyet Ayırımı Deney/Kontrol Grupları İçin Ortalama Devamsızlıkların Türkiye Ortalamasından Sapmaları.....	156

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Okul Türleri İtibariyle AÖL'ye Geçiş Oranları	31
Şekil 2. İllerin Gelişmişlik Endeks Skoru İle Örgün Eğitimden Ayrılma Arasındaki İlişki	33
Şekil 3. İlçelerin Gelişmişlik Endeks Skoru İle Bireylerin Eğitim Düzeyleri Arasındaki İlişki	36
Şekil 4. Eğitimden Erken Ayrılma Oranları, 2009-2013, AB Hedefi ile Karşılaştırmalı Ulusal/Ülke Hedefleri	38
Şekil 5. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği ve Alt Ölçekleri ile Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğine İlişkin Regresyon Eğrileri	103
Şekil 6. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği ve Alt Ölçekleri ile Ekonomik ve Sosyal Nedenler Algı Ölçeği ve Alt Ölçeklerine İlişkin Regresyon Katsayıları	104
Şekil 7. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Bileşenlerinin Ortalama Puanlarının Okul Türüne Göre Dağılımı	111
Şekil 8. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Bileşenlerinin Ortalama Puanlarının İBBS-1 Bölgelerine Göre Dağılımı.....	112
Şekil 9. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Bileşenlerinin Ortalama Puanlarının Okul Türüne Göre Dağılımı	114
Şekil 10. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Bileşenlerinin Ortalama Puanlarının İBBS-1 Bölgelerine Göre Dağılımı	115

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ANOVA	: Varyans Analizi
AÖL	: Açık Öğretim Lisesi
BM	: Birleşmiş Milletler
Ek	: Ekonomik Nedenler
ERG	: Eğitim Reformu Girişimi
Es	: Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler
EUROSTAT	: Avrupa İstatistik Ofisi
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
Ki	: Kişisel Nedenler
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MEIS	: Milli Eğitim İstatistikleri
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
Oo	: Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler
PISA	: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
Sc	: Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler
SED	: Sosyoekonomik Düzey
SES	: Sosyoekonomik Statü
ŞEY	: Şartlı Eğitim Yardımı
ŞNT	: Şartlı Nakit Transferi
TEOG	: Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
YSÖP	: Yetiştirici Sınıf Öğretim Programı

GİRİŞ

Eğitim birey için yaşama hazırlandığı, gelecekteki mesleğinin şekilleneceği, dolayısıyla gelir ve yaşam düzeyini belirleyecek öneme sahiptir. Toplum için de bireylerin genel yaşam düzeyini ve ekonomik gelişmeyi etkileyerek, toplumun bir bütün olarak barış ve esenlik içinde yaşamasında yaşamsal bir öneme sahiptir. Bireylerin eğitimlerini tamamlamadan okulu terk etmeleri toplumun bir bütün olarak eğitim düzeyini düşüren ve dolayısıyla başta iyi vatandaşlık bilinci olmak üzere, toplumun ekonomik ve kültürel gelişmişlik düzeyini olumsuz etkileyen önemli bir sorun alanıdır.

Okul çağındaki çocuk ve gençlerin bulundukları yaşa göre devam etmeleri gereken öğrenimlerini tamamlamadan okuldan ayrılmaları, eğitimin birey ve toplum için önemi dikkate alındığında, oldukça önemli bir sorun alanı oluşturmaktadır. Alanyazın taramasında, bu sorun üzerine dünyada ve ülkemizde yapılan birçok çalışmaya ulaşılmıştır. Bu araştırmaların odağında, eğitimden mahrum kalan çocuklar ve gençlerin neden eğitim çağındayken eğitim sisteminin dışına çıktıkları ya da çıkarıldıkları vardır.

Araştırma ile eğitimin bireysel ve toplumsal gelişim için yaşamsal önemde olduğu gerçeğinden hareketle, eğitimi tamamlamadan okuldan ayrılan öğrenim çağındaki çocuk ve gençlerin durumunu belirten okul terki sorununun boyutu, önemi ve bu sorunun sosyoekonomik belirleyici öğelerini ortaya koymak ve buradan hareketle bu öğelerin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya dönük öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Bu tez çalışmasının konusu, ülkemizde ve dünyada ortaöğretim çağı nüfusundaki gençlerin öğrenimlerini tamamlamadan okuldan ayrılmaları sorunu ve bu sorunun temelinde yatan çocuğun ve ailesinin yoksulluğu, eğitim çağında iken çalışmak zorunda kalması, ailesinin eğitim düzeyinin düşük olması, yaşadığı çevreden kaynaklanan olumsuzluklar ve yoksunluklar gibi sosyoekonomik öğelerin belirleyiciliğinin ortaya konulmasıdır.

Araştırmanın ilk bölümünde, okul terk sorununun kapsamı, boyutu ve önemi bu konuda yapılan kuramsal ve deneysel (ampirik) çalışmalara değinilerek açıklanmıştır. İkinci bölümde, okul terklerinin nedenleri ve bu nedenler arasında sosyoekonomik nedenlerin etki düzeyi bu konuda yapılan deneysel çalışmalara dayalı olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde, Türkiye’de okul terklerinin nedenleri ve bu nedenler arasında sosyoekonomik nedenlerin etki düzeyleri, anket uygulanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde; okul terklerinin azaltılması ve okula devamın sağlanması yönünde dünyada ve Türkiye’de uygulanan sosyal ve mali politika ve programlar değerlendirilerek okul terklerinin önlenmesine dönük kamu maliyesi politika ve programlarına önerilerine yer verilmiştir.

Araştırmanın başlangıcında, alanyazın taramasıyla okul terklerinin nedenlerini yordayan (açıklayan) değişkenlerin neler olduğu, bu değişkenler arasında etkisi ve risk düzeyi olarak hangilerinin ön plana çıktığı, bireysel ve aileden kaynaklanan nedenleri ile çevresel nedenler içinde sosyoekonomik boyutta olanların hangileri olduğu ortaya konulmuş, okul terk nedenleri içinde sosyoekonomik nedenlerin başat konumda olup olmadığı araştırılmıştır.

Kuramsal çerçevenin araştırıldığı alanyazın taraması sonucunda ulaşılan araştırma verilerine dayalı olarak, okul terk nedenleri; “kişisel nedenler” (çocuğun kişisel özellikleri ve aileden kaynaklanan nedenler), “ekonomik nedenler” (ailenin gelir durumu, anne ve babanın eğitim ve meslekleri, ailenin yaşadığı sosyal çevre), “sosyal çevreden kaynaklanan nedenler” (ailenin yaşadığı sosyal çevre), “okul ortamından kaynaklanan nedenler” (okul yönetimi ve öğretmenlerin öğrenciye karşı tutumları, okulun çevresel özellikleri) ve “eğitim yönetim sisteminden kaynaklanan nedenler” (eğitim sisteminin genel kuralları, akademik başarı kriterleri vb.) ana başlıkları altında gruplandırmıştır.

Başlangıçta bu başlıklar altındaki sorularla hazırlanan okul terklerinin sosyoekonomik nedenlerini araştırmaya dönük anket ve bu anket verilerine dayalı olarak

yapılan faktör analizi sonucunda geliştirilen ölçekler kullanılarak bir modelleme çerçevesinde yapılan korelasyon ve regresyon analizleri sonucunda ulaşılan araştırma bulgularına göre, ortaöğretimde okul terklerinin nedenleri içinde sosyoekonomik nedenlerin başat olduğu görülmüş, sosyoekonomik nedenler içinde katılımcılar tarafından okul terklerinde önemli görülen sosyoekonomik nedenler üzerinde durularak okul terklerine yol açan sosyoekonomik engellerin kaldırılmasına dönük kamu maliyesi politika ve program önerilerine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

OKUL TERKLERİ SORUNUNUN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Okul terki (school drop-out) ve okuldan/eğitimden erken ayrılma (early school leaving) kavramları tanım olarak; zorunlu/örgün ortaöğretim çağında olmasına karşın, örgün bir ortaöğretim kurumuna devam etmeyen ve zorunlu eğitim yaşını doldurmasına karşın genel ya da mesleki lise öğrenimini tamamlamamış olan bireylerin durumunu belirtir. Bu tanım kapsamında yasal olarak zorunlu eğitimde görülen açık lise öğrencileri aslında çağ nüfusu içinde oldukları halde örgün eğitimi terk etmeleri nedeniyle okulu terk etmiş sayılmaktadır. Ancak, Türkiye’de çıraklık eğitimi 2016 yılında yürürlüğe giren kanunla zorunlu eğitim kapsamına alındığından çıraklık eğitimine kayıtlı öğrenciler okul terki kapsamında sayılmamaktadır.

Okul terk oranı (drop-out rate); herhangi bir eğitim kademesinden (veya sınıftan) belli bir yılda okulu terk eden öğrencilerin toplam öğrenci sayısına (veya o sınıftaki öğrenci sayısına) oranı olarak tanımlanmaktadır. (EFA 2000 Stat. Doc.’dan aktaran Kavak, 2003). Okuldan erken ayrılma oranı (early school leaving rate) Avrupa İstatistik Ofisi (EUROSTAT) tarafından daha teknik bir tanımla; Hanehalkı İş Gücü Araştırmasına göre 18-24 yaş arasında olanlardan en fazla ortaokul kademesini tamamlamış ve anket araştırmasının yapıldığı tarihten dört hafta öncesine kadar, ortaokuldan daha üst bir öğretim kademesine ya da mesleki eğitime dahil olmayanların (A), bu yaş grubundaki toplam (çağ) nüfusa (B) bölünmesiyle elde edilen bir oran olarak tanımlanmıştır. Gösterge değeri: $A/B*100$ ’dür (EUROSTAT, 2019).

Okul terk oranları, dünyada ve ülkemizde eğitim çağındaki nüfusun tamamının okullaşmasını açıklayan %100 okullaşma oranının sağlanması hedefine varılmasında ne oranda başarısız olduğunu bir yönüyle ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sorunun saptanmasında okullaşma hedefinden ne oranda sapılmış olduğundan hareketle sorunun

genel boyutunu görmek mümkün olabilecektir. Bu konuda alanyazındaki kaynakların ilk elden taranması sonucunda, yapılan araştırmalarda sorunun yordayıcıları/açıklayıcıları/nedenleri üzerinde yoğunlaşıldığı gör÷lmektedir.

Konuyla ilgili araştırmalarda okul terklerinin en önemli nedenleri arasında eğitim çağındaki bireyin ve ailesinin sosyoekonomik durumu ile içinde yaşadığı çevrenin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyinin yer aldığı gör÷lmektedir. Sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi ile eğitime erişim düzeyi arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu alanyazında genel kabul gören bir düşüncedir. Bu konuda yapılmış birçok deneysel çalışma bulunmaktadır. Eğitime erişimin bireyin kendi iradesi ya da kendisi dışında faktörler nedeniyle sağlanamadığı ya da sağlandıktan sonra kesildiğı durumları içine alan okul terkleri kavramı da ilk olarak sosyoekonomik imkansızlıkları gündeme getirmektedir.

Bu araştırmada, eğitime erişimin önündeki bu sosyoekonomik engeller; ailenin gelir ve eğitim düzeyinin düşük olması ile bağlantılı olarak bireyin yoksulluğı, çocuğun eğitim çağında iken çalışması/çalışmak zorunda kalması, yaşanılan çevrenin ve ülkenin genel ekonomik koşullarındaki değişimlerin etkisinden kaynaklanan olumsuzluklar vb. alt başlıklar altında ele alınmıştır.

1.1. OKUL TERKLERİ SORUNUNUN TOPLUMSAL ve KAMUSAL BOYUTU

Eğitim düzeyinin artmasının, bireylerin kendilerini iyi ve sağlıklı hissetmeleri, bireylerin suça yatkınlığının azalması, eğitim yoluyla farklı aile yapıları ve kültürel arka planlardan gelen çocukların ortak toplumsal deneyimler edinmesi yoluyla sosyal uyumun gerçekleştirilmesine katkıda bulunması, kadınların işgücüne katılımında artış görülmesi ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesine katkıda bulunması gibi kısa vadede doğrudan parasallaştırılamayan faydalarının yanında, eğitim düzeyi ile emeğin niteliğinin

artması ve böylece nitelikli işgücünün daha yüksek düzeyde ücret elde etmesi şeklinde doğrudan parasal karşılığı hesaplanabilen faydaları da bulunmaktadır.

Eğitimin parasal olarak ölçülemeyen (teknolojiyi hızlandırması, uyum yeteneğini yükseltmesi, suç işlemeyi azaltması, toplumsallaşmayı sağlaması, demokratik katılımı özendirme vb.) yararlarına dışsallık denir (Karakütük, 2012:181). Diğer taraftan eğitimin dışsallıkları içinde ekonomik işlevli dışsallıkları da bulunmaktadır. Eğitimin ekonomik nitelikteki dışsallıkları; sağlıklı yaşama, kötü alışkanlıklar, bulaşıcı hastalıklar, vergi sistemi, çocuk bakımı, toplumsal yardım destekleri, suç ve suçla ilgili harcamalar, toplumsal kaynakların yeniden dağıtılması, etkin piyasalar ve teknik değişimlere uyum, ekonomik gelişme ve verimlilik üzerine etkileri ile eğitimde yerel ve ulusal düzeyde yayılmalar başlıklarıyla sıralanabilir (Toy, 2019:37).

Eğitim harcamalarının en önemli özelliği, beşeri sermayeye yatırım unsuru olması, kişilere bireysel katkısının yanında belki bundan daha çok, topluma bir bütün olarak sosyal faydalarının olmasıdır. Eğitim hizmetlerinin bu niteliği devletin bu alanda bireylerin ve dolayısıyla toplumun faydasını gözetme görevini üstüne almasına sebep olmaktadır. Devlet, bireyler için, asgari oranda eğitimi zorunlu tutarak, toplumsal yararı gözetmektedir.

Bazı iktisatçılar eğitimin bir kamu malı olduğunu söylerken, bazı iktisatçılar da bu hizmetin esas itibariyle, bir özel mal olduğuna işaret ederler (Stiglitz, 1994, Çev. Batırel, Ö.F:293). Eğitim hizmetlerinde olduğu gibi, devletin müdahalesi ile tüketilmesi zorunlu kılınan mallar, erdemli (değerlendirilmiş) mallar olarak ele alınmaktadır. Bu tür mallara; zorunlu eğitim, zorunlu sigorta, sağlık hizmetleri (örneğin aşılama) vb. gösterilebilir. Yani, kamu malı özelliğine yakın olan mallar erdemli mal olarak nitelendirilebilmektedir (Ataç, 1979, s.95'ten aktaran Uçkaç, 2003:18).

Musgrave, eğitim hizmetlerini erdemli mal olarak niteleyen ilk iktisatçıdır. Belirli kamusal ihtiyaçlar, özel ve sosyal ihtiyaçlar ayrımında sınırdadır. Eğitim ve sağlık

hizmetleri örneğinde, kişilerin bu hizmetten faydası yanında, daha eğitilmiş ve sağlıklı bireylerden oluşan bir toplumda yaşamaktan dolayı herkes (dışsal) fayda sağlar (Musgrave, 1959, s.13'ten aktaran Uçkaç, 2003:19).

Stiglitz (1988) de, eğitimin tam bir kamu malı olmadığını, ilave bir öğrencinin eğitiminin marjinal maliyetinin sıfırdan farklı olduğunu, marjinal maliyeti ile ortalama maliyetinin hemen hemen eşit çıktığını, bu nedenle, eğitim hizmetinden faydalanan bir kişi için, yararlandığı hizmetin maliyetini hesaplamanın mümkün olmadığını belirtir (Stiglitz, 1988, s.372'den aktaran Yılmaz, H.H, 2006:42).

Günümüz iktisatçılarından Gradstein ve diğerleri (2005) de eğitimin tam bir kamusal mal olmadığını, zira kamu malının özelliğinin, kolayca dışsallaştırılamaması ve fiyatlandırılmaması olduğu, oysa özel eğitim harcamalarının, fiyatlandığı ve faydasının dışsallaştırılabildiği (ayrıştırılabildiği), ilave bir çocuğa eğitim hizmeti sunmanın marjinal maliyetinin ortalama maliyetine yaklaştığını belirtmiştir.

Gradstein devletin neden eğitim hizmetlerine çeşitli araçlarla müdahale ettiğini ve eğitim harcamalarını finanse ettiğini açıklarken, eğitimin ekonomi üzerindeki dışsal faydaları üzerinde durmuştur. Eğitimin dışsal faydalarının yayılma etkilerine sahip olduğu ve bu etkilerin içsel büyüme teorileri açısından önemli olduğu, bu teorilerin savunucusu iktisatçılar tarafından dile getirilmiştir (Lucas,1988; Romer,1986'dan aktaran M. Gradstein ve diğerleri, 2005:4).

Rrustichini ve Shimitz (1991) ve Gradstein ve Justman (1997) çalışmalarına atıfla Gradstein (2005), eğitimin dışsal faydalarının, ekonomide, üretim üzerindeki etkileri, özellikle ilköğretim düzeyinde, bireylere temel becerilerin ve ekonomik faaliyetleri kolaylaştıran ve hızlandıran iletişim becerilerinin kazandırılması suretiyle gerçekleştiğini belirterek eğitime devlet desteğine ilişkin politika önermelerinde bulunmuşlardır (M. Gradstein ve diğerleri, 2005:4).

Gradstein (2005) eğitimin dışsal faydaları ile ilgili Ehrlich'in (1975) çalışmasına atıfla, eğitim yoluyla gelir dağılımında sağlanan eşitlik yönündeki iyileşmelerin, servete karşı işlenen suçları (hırsızlık, gasp vb.) azalttığı hipotezini doğrulayan sonuçlara ulaşmıştır. Gradstein (2005) Lochner ve Moretti'nin (2001) çalışmalarına atıf yaparak aynı sonuca ilişkin kanıtlar ortaya koymuştur. Yüksek okuldan mezuniyet sayesinde, suç oranlarındaki azalmanın, topluma getirisinin, özel okullara yapılan eğitim yatırımlarının yaklaşık $\frac{1}{4}$ 'ü oranına vardığını belirtmiştir. Gradstein (2005) Haveman ve Wolf'ün (1984) çalışmalarına atıf yaparak eğitimin piyasa ekonomisine başka dışsal faydalarını da ortaya koymuşlardır. Bunların başında, eğitimin sağlık üzerindeki dolaylı dışsal faydaları gelmektedir. Bunun dışında eğitimin diğer dışsal faydaları; ortalama yaşam süresi çocuk ölümleri, doğurganlık oranları, demokrasi ve siyasi hakların kullanımı, çocuk eğitimi olanakları, çevresel kalite vb. iyileşmelerdir (M. Gradstein ve diğerleri, 2005:5).

Eğitim tarihçileri, eğitimin bir başka dolaylı dışsal faydasının, devlet okullarının göçmen ve azınlıkların topluma entegrasyonunu sağlaması olduğunu ifade etmişlerdir (Good ve Teller'den aktaran M. Gradstein ve diğerleri, 2005:5).

İktisat okullarının devletin piyasaya müdahalesi konusundaki genel görüşleri dışında eğitim hizmetleri alanında müdahalesi konusundaki görüşleri farklılık göstermektedir. Klasikler, genel görüş olarak, piyasanın kendi içinde dengeye geldiğini, devlet müdahalesinin bu dengeyi bozduğunu, ancak, eğitim harcamalarının bu kapsamdaki devlet harcamalarından ayrı olarak düşünülmesi gerektiğini, insani ve toplumsal kalkınma öğelerini göz önüne alarak, çok dar da olsa devlet müdahalesinin gerekli olduğunu vurgulamışlardır (Önder, 1974'ten aktaran Uçkaç, 2003:7). Adam Smith, eğitim başta olmak üzere, sosyal fayda sağlayan alanlarda, devletin üretimde bulunması gerektiğini, yoksulları eğitimden mahrum bırakmamak için, devletin okullar

açmasını, toplum bireylerinin eğitimi için eğitimin önem taşıdığını belirtmektedir (Serin, 1972:8-9 ve Önder, 1974, s.4'ten aktaran Uçkaç, 2003:6).

Görüldüğü üzere, eğitim harcamalarının, ekonomideki, gerek beşeri sermayeyi artırmak suretiyle yerine getirdiği sermaye stoku ve üretim kapasitesi artışı yoluyla büyümeye etkisi, gerekse yoksul kesimler lehine gelir dağılımını düzeltici etkisi ve diğer doğrudan ve dolaylı dışsal faydaları nedeniyle, serbest piyasa mekanizmasını savunan klasik iktisatçılar bile, devletin bu alana müdahale ederek, bu alanı düzenlemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Refah ekonomisi teoreminde de ekonomide genel olarak, devletin rolünün pareto etkinliğinin sağlanmasını engelleyen aksak rekabet, tam ya da yarı kamu malı niteliği, dışsallıklar, eksik piyasalar, bilgi eksikliği, işsizlik, enflasyon ve dengesizlik gibi piyasa aksaklıklarına karşı müdahalede bulunması olarak nitelendirilmiştir (Stiglitz, 1994, Çev. Batirel, Ö.F:88).

Piyasa aksaklıklarının varlığı durumunda, devlet müdahalesinin olmaması, ekonominin (pareto) etkin olamamasına neden olmaktadır. Bir başka deyişle, piyasa ekonomisi, kendi haline bırakılınca, Pareto-etkin olmayacaktır. Ancak, ekonomi Pareto-etkin olsa bile, devlet müdahalesi için iki gerekçe daha vardır; yeniden dağılım ve erdemli mallar (Stiglitz, 1994, Çev. Batirel, Ö.F:99).

Ekonominin Pareto-etkin olduğu durumlarda dahi, devlet ekonomiye müdahale ettiği durumlardan biri, gelirin yeniden dağılımıdır. Stiglitz (1994)'e göre, ekonominin Pareto etkin oluşu, gelirin bölüşümü konusunda hiçbir şey anlatmamaktadır. Rekabet piyasaları, bazı kişileri yetersiz kaynaklarla yaşamak zorunda bırakan çok eşitsiz bir dağılıma yol açabilir. Devletin en önemli faaliyetlerinden biri de geliri yeniden dağıtmaktır (Stiglitz, 1994, Çev. Batirel, Ö.F:99).

Devletin, piyasanın yetersiz kaldığı alanlarda, kaynakların etkin kullanımını sağlama, gelir dağılımını düzeltme, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirme ve buna paralel

olarak da beşeri sermayeyi geliştirme amaçları doğrultusunda, eğitim politikaları geliştirme ve uygulama gibi çağdaş görevleri toplumu yakından ilgilendiren önemli hizmetlerdir. Devlet, bu işlevleri üstlenerek, bu tür mal ve hizmetleri üretmek ve piyasada üretilenleri denetlemek suretiyle ekonomiye müdahalede bulunur (Ataç, 1979, s.2'den aktaran Uçkaç, 2003:4).

Adil toplumsal gelir dağılımının sağlanması açısından, kamunun eğitim sektörüne yönelik müdahalesini açıklayan temel yaklaşım fırsat eşitliğidir. Özellikle temel eğitim ile ortaöğretime yönelik olarak, “eşitlik” kavramı, kamunun, bu sektörde varlığını açıklamak için kullanılan temel gerekçe olmaktadır. Fırsat eşitliği, sosyal adalet kavramı ile ilgili bir öge olarak kabul edilmekte ve sosyal adaletin varlığının bir ölçüsü olarak kullanılmaktadır (Barr, 1993:250'den aktaran Yılmaz, H.H, 2006:42).

Sosyal faydasının sosyal maliyetinden yüksek olması ve beşeri sermayeyi geliştirerek ekonomide verimliliği artırması, kamu harcamaları içinde eğitim harcamalarını diğer sektör harcamalarından ayırmaktadır. Eğitim harcamalarının önemli bir kısmının, fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik, sosyal adalet niteliğindeki harcamalar içinde görülmesi, pozitif dışsallığının yüksek olması ve özellikle ilköğretimin erdemli hizmetler arasında sayılması nedenleriyle kamu bu sektöre müdahale etmektedir (Yılmaz, H.H, 2006:42).

Özetle, devletin ne oranda, hangi kesimler için ve hangi yöntemlerle eğitime destek vermesi, bir başka ifadeyle müdahil olması gerektiği konusunda literatürde tartışmalar olmakla birlikte, devletin eğitim alanına başta dışsal faydaları olmak üzere, çeşitli gerekçelerle müdahalesinin gerekli olduğu konusunda genel bir konsensüs olduğunu söylemek mümkündür.

1.2. OKUL TERKLERİNİN NEDENLERİ

Okul terkleri konusunda yapılan araştırmalarda (Ek-6:Literatür Taraması), okul terklerinin nedenlerinin; öğrencinin akademik başarısı, tutum ve davranışlarını ifade eden “bireysel/kişisel nedenler”; öğrenci ve ailenin gelir ve eğitim düzeyi, meslekleri vb. sosyoekonomik durum/statüsünü gösteren “ekonomik nedenler”; okul yapıları, kaynakları ve uygulamaları ifade eden “okul ortamından kaynaklanan nedenler”; çalışma yaşamı koşulları ve sosyal çevresini ifade eden “sosyal çevreden kaynaklanan nedenler”; eğitim politikaları ve eğitim sisteminin kurgusundan kaynaklanan nedenleri ifade eden “eğitim sisteminden kaynaklanan nedenler” başlıkları altında ele alındığı görülmektedir (UNICEF, 2012; Şahin, 2016; Sezgin, 2016; Çilek, 2012; Şimşek, 2011). Bu konuda yapılan yerli ve yabancı araştırmaların genelinde okul terkleri ile sosyoekonomik nedenler arasında ilişki araştırılmış ve çocuğun okulu terk etmesi ile çocuğun ve ailesinin sosyoekonomik durumu/statüsü (SED/SES) arasında doğrudan yada dolaylı yollardan ilişki olduğu, sosyoekonomik durumun okul terklerinin temel yordayıcısı (açıklayıcısı) olduğu belirtilmiştir (Deschamps, 1992; Bradley ve Renzulli, 2011; Marks, 2007; McHenry, 1997).

1.2.1. Okul Terkleri ve Sosyoekonomik Durum İlişkisi

Sosyoekonomik durum göstergesi konuyla ilgili araştırmalarda sosyoekonomik durum/statü (SED/SES) kavramı ile ele alınmaktadır. Sosyoekonomik kelimesi fransızca (socio-économique_fr.) kökenli olup, anlam olarak hem toplumsal alanı hem ekonomik alanı veya aralarındaki ilişkileri belirtmektedir (Türk Dil Kurumu). Sosyoekonomik Düzey Değişkeni (SED) kavramı ise, öğrencinin anne ve/veya babasının eğitim düzeyi, çalışıp çalışmadığı, işleri/meslekleri, gelir düzeyleri, ailedeki birey sayısı, ailenin varsa bakmakla yükümlü olduğu diğer bireyler, okul çağındaki birey sayısı, ailede çalışan diğer

bireyler, öğrencinin çalışmak zorunda kalıp kalmadığı, öğrencinin içinde yaşadığı sosyal çevrenin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi vb. ölçütler üzerinden ailenin ve öğrencinin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durumunu belirtmektedir. Bu kavramın yabancı alanyazında daha çok Sosyoekonomik Statü (SES) kavramı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Sosyoekonomik statünün tanımı farklı kaynaklarda farklı ancak benzer içeriklerdedir. Sosyoekonomik durumun etkisi üzerinde duran tüm kaynaklarda birincil öge ailenin gelir durumu, daha sonra eğitim ve meslekleridir. Sosyoekonomik durumu ifade ederken bazı kaynaklar düşük gelirli ailelerden gelenler (Carlos ve Pastor, 2000), bazıları, alt sosyoekonomik grup (Deschamps, 1992, Peng ve Fetters, 1978, Peng ve Lee, 1992, Prawatrungruang, 2002, Rumberger, 1983 ve Wayman, 2001), bazılarında alt gelir grubu (Aluede ve Ikechukwu, 2003), bazıları düşük sosyoekonomik düzey (Alexander ve diğerleri, 1997, LeCompte ve Dworkin, 1991, Caldas ve Bankston, 1997, Seppala, 2000 ve Trusty, 1998) yada doğrudan alt sınıfa mensup olmak şeklinde ifade edilmektedir.

Okul terkleri açısından OECD'nin PISA sınavlarında öğrencilerin sosyoekonomik ve sosyokültürel durumunu belirlemek için kullandığı ESCS (ekonomik, sosyal ve kültürel statü/durum) endeksi eğitim alanında referans bir tanım olarak görülebilir. Bu endeksin içeriğine bakıldığında; öğrencinin ailesinin eğitim düzeyi, meslekleri ve evlerindeki eğitim olanakları ile ölçülmektedir. Bu tanıma en yakın tanım Rumberger'in (1983), lise terklerini açıklayan en güçlü nedenler olarak saydığı ailenin ekonomik geliri, anne-babanın eğitim düzeyi, kardeş sayısı ve evdeki eğitsel kaynaklardır.

Sosyoekonomik düzeyi (SED) ölçmek için kullanılan en başta gelen öge anne-babanın eğitim ve gelir düzeyidir. Bunun yanında anne ve babanın çalışıp çalışmadığı, işleri/meslekleri, gelir düzeyleri, ailedeki birey sayısı, ailenin varsa bakmakla yükümlü olduğu diğer bireyler, okul çağındaki birey sayısı, ailede çalışan diğer bireyler, öğrencinin

çalışmak zorunda kalıp kalmadığı, öğrencinin içinde yaşadığı sosyal çevrenin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi vb. ölçütler kullanılmaktadır.

Okul terklerinin yukarıda sayılan ana başlıklar altındaki nedenleri üzerine yapılan araştırmalarda yer alan değerlendirmelerin genelinde bu nedenlerin tümü içerisinde en fazla ağırlığın sosyoekonomik nedenlerde olduğu ve sosyoekonomik nedenlerin diğer nedenlerin birçoğunu etkilediği belirtilmektedir. Okul terklerinin nedenlerine ilişkin birçok araştırmada SED değişkeninin ya da SED değişkeninin öğeleri olan ailenin gelir ve eğitim düzeyi gibi faktörlerin okul terkleri ile anlamlı ilişki içinde olduğu belirtilmiştir (Schreiber, 1964; Renzulli ve Park, 2000; Bradley ve Renzulli, 2011; Şahin, Arseven ve Kılıç, 2016; Chevalier, Harmon, O'Sullivan ve Walker, 2005; Hill, 1979; Marks ve Fleming, 1999; Alexander, Entwisle ve Horsey, 1997; Gyönös, 2011).

Velez ve diğerleri (1989), sosyoekonomik düzeyin eğitim düzeyinin belirleyicisi ve okul terklerinin nedenlerinin anlaşılmasında önemli göstergelerden biri olduğunu belirtmektedir. İrlanda'da Byrne ve diğerleri (2008) eğitim düzeyinin özellikle cinsiyet ve sosyoekonomik durumla ilgili olduğunu belirtir. Lundetræ (2011), hem ABD (N=641) hem de Norveç (N=996) örnekleminde SED faktörünün bileşenlerinden birisi olan anne-babanın eğitim düzeyi ile okul terki arasında önemli bir ilişki bulunduğunu ve düşük anne-baba eğitiminin okul terki riskini arttırdığını belirtmiştir. Rumberger (1983), aileden kaynaklanan nedenlerin lise okul terkini açıklayan güçlü değişkenler olduğunu ifade etmiştir. Bu faktörler ekonomik gelir, anne-babanın eğitim düzeyi, kardeş sayısı ve evdeki eğitsel kaynaklardır. Örneğin babanın yüksek eğitim almasının, erkek çocukların okul terki riskini azaltan bir faktör olduğunu belirtmiştir.

Hanushek (1995), okulu terk etmiş 374 birey üzerinde yaptığı araştırma sonucunda; bu bireylerin okulu terk etmelerinin ilk üç nedeninden biri olarak aileden kaynaklanan nedenlerin gösterildiğini belirtmektedir. Tek ebeveynli aileler, düşük ekonomik gelir ve ebeveynlerin düşük eğitimi olması (Tidwell, 1988) bu nedenlerden

bazıları arasında sıralanmıştır. Benzer sonuçlar Goldsmith ve Wang'ın (1999) ABD'de yaptığı bir çalışmanın sonuçlarında da görülmektedir. Bu araştırmaya göre okul terkine yol açan risk faktörleri; tek ebeveyne sahip olmak, düşük sosyoekonomik düzey, düşük ebeveyn eğitim düzeyi, cinsiyet ve sınıf tekrarı olarak gösterilmiştir.

Barr ve Parrett (1997), düşük ekonomik gelire sahip aile çocuklarının okul terki riskinin orta gelirli ailelerin çocuklarının 2,4 katı, üst gelir grubundaki ailelerin çocuklarının ise 1,5 katı daha fazla olduğunu belirtmiştir. Carlos ve Pastor (2000) araştırmasında, İspanya'da okulu terk eden öğrencilerin 2/3'ünün düşük gelirli ailelerden geldiğini belirtmektedir. Fobih (1987) benzer bulgunun Afrika, Gana popülasyonu için yapılan araştırma için de geçerli olduğunu ortaya koymuştur.

Deschamps (1992), Peng ve Fetters (1978), Peng ve Lee (1992), Prawatrungruang (2002), Rumberger (1983) ve Wayman (2001) tarafından yapılan araştırmalarda alt sosyoekonomik grupta yer alan ailelerden gelen öğrencilerin okul terki riskini daha çok taşıdıkları belirtilmektedir. Örneğin, Deschamps (1992) okul terki ile ilgili 32 araştırmayı incelemiş ve sosyoekonomik düzey (SED) değişkenini ele alan 18 çalışmanın 16'sında sosyoekonomik düzeyin okul terki ile ilişkili olduğunu saptamıştır. Benzer şekilde, Alexander ve diğerleri (1997), LeCompte ve Dworkin (1991), Caldas ve Bankston (1997), Seppala (2000) ve Trusty (1998) düşük sosyoekonomik düzey ile okul terki arasındaki ilişkiyi destekler bulgulara ulaşmışlardır. Son olarak McHenry (1997), 22 okul terki ile ilgili araştırmayı analiz etmiş ve 16'sının sosyoekonomik düzey ile okul terki arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu belirtmiştir.

Aluede ve Ikechukwu (2003) sosyal sınıf ile okul başarısı arasında bir ilişki olduğunu saptamışlardır. Buna göre genel anlamda üst gelir sınıfından gelen öğrencilerin başarısı da yüksek olmaktadır. Santrock (1987) alt sosyal sınıftan gelen öğrencilerin akademik başarısızlık, devamsızlık ve okul terki davranışlarını daha çok gösterdiğini belirtmiştir. Cairns ve Neckerman (1989), Suh ve Houston (2007) araştırmalarında alt

sosyoekonomik gruba ait olmanın okul terkine yol açan temel risk faktörlerinden biri olduğunu belirtmektedirler.

Sosyoekonomik nedenlerin okul terkleri üzerine etki düzeyi konusunda en çarpıcı sonuç ise, Bradley ve Renzulli'nin (2011) araştırmasında, SED değişkeninin etkisi kontrol edildiğinde (sıfırlandığında), öğrencilerin okul dışına atılmasında etnik kökenin etkisi gibi faktörlerin anlamlı bir etkisinin kalmadığı, bunun okul terkleri üzerinde esas belirleyici faktörün SES faktörü olduğu anlamına geldiği, nitekim çalışmada da temel bulgu olarak okul terklerini açıklayan temel faktörün SED faktörü olduğu belirtilmiştir. Marks (2007)'de de benzer sonuca ulaşılmış, SED'in etkisi kontrol edildiğinde bölgesel farkların terkler üzerindeki etkisinin azaldığı, bunun anlamının terklerin temel nedeninin SED değişkeni olduğu, SED etkisi dışlandığında aile yapısının etkisinin de azaldığı ancak anlamlı kaldığı, aile yapısı açısından riskin en çok tek ebeveynli ailelerde görüldüğü, ancak burada da SED etkisi dışlandığında riskin yaklaşık yarı yarıya azaldığı, bunun anlamının tek ebeveynliliğin terk üzerindeki etkisinin yaklaşık yarısının SED etkisinden kaynaklandığı, benzer şekilde kardeş sayısındaki etkinin de yaklaşık 1/3'nün SED etkisinden kaynaklandığı belirtilmiştir.

Diğer taraftan, SED değişkeni ile ilgili olarak, bireyin ve ailesinin içinde bulunduğu sosyoekonomik grup, ebeveynlerin eğitim düzeyini ve anne-babalık uygulamalarını, öğrencinin yaşadığı fiziksel çevreyi ve bu çevrede yaşamının bazı sosyal hizmetlere ulaşım konusunda yarattığı engelleri de tayin etmektedir. Bu anlamda SED değişkeni, okul terkinde rol oynayan diğer faktörlerle yoğun bir etkileşim içerisinde.

OECD'nin bu konudaki bir araştırmasında da okul terk nedenleri arasında eğitim performansının (başarısının) düşüklüğü her ne kadar eğitimde en yüksek oranda etkili faktör olarak görülse de bunun aslında aysbergin görünen kısmı olup, bunun altında yatan nedenlerin diğer sosyoekonomik nedenler olduğu belirtilmiştir (OECD, 2012:21).

Hemen hemen tüm toplumlarda yüksek sosyoekonomik düzeyden gelen çocukların çoğunluğunun düşük sosyoekonomik düzeyden gelen çocuklara göre eğitim kurumlarına daha uzun süre devam ettikleri ve başarı düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. (Sezer, 2007'den aktaran Akdaş, 2014:22). Kırsal alan ve gecekonduda yaşayan aileler düşük gelirleri nedeni ile gerekli bazı olanakları çocuklarına sağlayamamaktadır. Gelir düzeyi düşük ailelerin çocukları yeterli beslenememekte, okul araç ve gereçlerine yeterince ulaşamamakta, kötü sağlık koşulları ve konutların yetersizliği uygun çalışma ortamını engellemektedir (Gül, 2007'den aktaran Akdaş, 2014:22).

Rumberger (2001), SED'in ailenin gelir ve eğitim düzeyini ifade ettiğini belirterek çocuğun okul başarısında ya da okulu terkinde ailenin sosyoekonomik durumunun ve aile yapısının etkili olduğunu vurgulamış ve ailenin sosyoekonomik durumunun etkisinin insan sermayesi teorisiyle bağdaştığını, buna göre ailenin çocuğun eğitime yatırım yaparken sahip olduğu maddi imkanlar ile yapacağı eğitim yatırımı ve eğitimden elde edeceği faydayı karşılaştırdığını belirtir (Rumberger, 2001:11-12).

Ailelerin çocuklarının eğitime devam kararlarını vermelerinde bir tür fayda maliyet analizi yaptıkları yönündeki bu yaklaşımın bir benzeri 2009 yılında İrlanda'da yapılan bir araştırma sonucu yayınlanan raporda (Freeney ve O'Connell, 2009) belirtilmiştir. Rapora göre; öğrencilerin okula devamlarını belirleyen hususlar "Rasyonel Seçim Modeli" çerçevesinde değerlendirilmiştir (Erikson ve Jonsson, 1996; Goldthorpe, 1996; Symth, 1999'dan aktaran DEIS 2005). Bu modele göre öğrenciler okula devam etmenin doğrudan maliyetleri ile alternatif kazanç imkanlarından mahrumiyet (alternatif maliyet ki bu maliyete bu çalışmada gelirin gecikme iskonto oranı denilmiştir) şeklinde ortaya çıkan maliyetlerin toplamını, okulu bitirmenin sağlayacağı kazançlarla karşılaştırarak okula devam ya da devam etmeme kararı almaktadırlar (Hirsh, Morison ve Peterson, 2008:1646'dan aktaran Freeney ve O'Connell, 2009).

Eğitime devam kararının bireyin gelecekteki kazançlarını bugünkü maliyetleriyle karşılaştırarak aldığı bir yatırım kararı olduğu yaklaşımı Oreopoulos (2006)'da da görölmektedir; eğitim süresinin artmasıyla gelir düzeyinin arttığı ve bu çok açık bir durumken, okul terklerinin neden gerçekleştiğı araştırıldığında, eğitimin bir yatırım kararı niteliğinde olması özelliğı dolayısıyla bireylerin gelecekteki gelirlerini hesaplayarak eğitime yatırım yapıp yapmama kararı verdikleri, bu kararı verirken bireylerin yanlış bir fayda-maliyet analizi yapabildikleri, oysa, ekstra 1 yıl eğitimin yıllık gelirde ortalama %12 artış sağladığı, zorunlu eğitim sayesinde iki dillilik, istihdam ve yoksulluğun azalması gibi birçok kazancın oluştuğı belirtilmiştir.

1.2.2. Okul Terklerinin Sosyoekonomik Nedenleri

Okul terklerinin sosyoekonomik nedenleri içinde en başta gelen nedenler; çocuğun ve ailenin yoksulluğı, çocukların eğitim çağında iken çalışması/çalıştırılması olarak sayılmakta, çocuğun ailesinin eğitim düzeyi, meslekleri, çocuğunun eğitime verdiği önem ve çocuğun eğitimiyle ilgilenme düzeyi ile yaşadıkları çevrenin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi de okul terklerinin diğer sosyoekonomik nedenleri arasında ele alınmaktadır.

1.2.2.1. Okul Terkleri ve Yoksulluk

Başta gelir düzeyi olmak üzere bireyin ve ailesinin ve sosyoekonomik durumu ailenin ve çocuğun yoksulluğunun da işareti ve belirleyicisi niteliğindedir. Bu nedenle konuyla ilgili kaynaklarda okul terklerinin nedenleri arasında genellikle sosyoekonomik durum ve yoksulluk iç içe görünmekte ve birlikte ele alınmaktadır.

UNICEF (2011) raporunda yoksulluğun tanımı, temel yaşamsal gereksinimleri karşılayamama veya belirli bir yaşam standardına erişememe durumu (UNICEF

Çalışması Grubu, Yılmaz ve diğerleri, 2011) olarak tanımlanmakta, yoksulluğun sadece belirli bir gelir düzeyinin altında yaşamak zorunda olma durumu değil, gelir dışında eğitim, sağlık ve sosyalleşme imkânlarına erişim gibi pek çok etmenle belirlenen bir yoksunluk hali olduğu belirtilmektedir (Yılmaz ve diğerleri, 2015:2). Raporda çocuk yoksulluğu da çocuk yoksulluğu açığı kavramı çerçevesinde, bir kişinin hesaplanan yoksulluk sınırı ile geliri arasındaki fark şeklinde tanımlanmaktadır.

Yerli ve yabancı birçok kaynakta okul terklerinin gelir düzeyi düşük ve etnik azınlıklardan gelen öğrencilerde yüksek oranda olduğu belirtilmektedir (Garnier ve diğerleri, 1997; Yimerson, Egeland, Sroufe ve Carlson, 2000; Traag Van der Veldan, 2008'dan aktaran Freeney ve O'Connell, 2009). Bloomer'in (1997) çalışmasında da okulu terk eden çocukların çoğunluğunun düşük ekonomik durumda oldukları ve dolayısıyla sosyal, eğitimsel ve ekonomik yönden dezavantajlı konumda oldukları belirtilmiştir (Freeney ve O'Connell, 2009).

Boldt ve Devine (1998) çalışmasında; ücretsiz eğitim olanaklarına karşın üniforma kitap ve okul gezileri gibi diğer eğitim masraflarının bazı aileler için önemli tutarlar olduğu ve bunları karşılayamadığında öğrencilerin kendilerini dışlanmış ve küçük düşmüş hissettiklerini belirtir. Ailelerin eğitim masraflarını karşılayamıyor durumda olmaları bu durumdaki ailelerin yoksul ya da fakir olduklarını göstermektedir. Stearns ve Glennie'nin (2006) çalışmasında, ekonomik dezavantajlılık öğrencileri okul dışına çeken faktörler arasında sayılarak öğrencilerin yoksulluğunun okul terklerine etkisi belirtilmiştir.

İrlanda'da yapılan bir başka araştırmada; düşük gelir grubundaki öğrencilerin açlık, zayıf beslenme ve yorgunluklarının derse konsantrasyon ve motivasyonlarını azalttığı belirtilmiştir (Boldt ve Devine, 1998; Downes, Mausell ve Ivers, 2006). Aynı araştırmada, yoksulluk koşullarının görece yüksek olduğu bölgelerde okul terklerinin yüksek olduğu belirtilmiştir (Harding, 2003'ten aktaran Freeney ve O'Connell, 2009).

Söz konusu raporun bir bölümünde öğrencilerin açlık ve zayıf beslenmesinden bahsedildikten sonra ardından yoksulluk koşullarının okul terklerine neden olduğu açıkça belirtilmiştir.

Diğer taraftan, İrlanda’da yapılan söz konusu araştırmanın deneysel sonuçlarında; ekonomik yoksunluğun okulu erken terklerle doğrudan değil, okul başarısına olan olumsuz etkisiyle dolaylı olarak ilişkili olduğu belirtilmiştir. Alanyazında bu yöndeki birçok araştırmada da aynı sonuca ulaşılmıştır; örneğin Garnier ve diğerlerine (1997) göre, düşük ekonomik gelir durumu, çocukların okul başarı performanslarını olumsuz etkileyerek dolaylı olarak etkide bulunmaktadır. Benzer saptamalar, Boldt ve Devine (1998), McCoy ve Symth’de (2005) yapılmıştır; ekonomik yoksunluğun ailelerin eğitim masraflarını karşılamada güçlük çekmesi ya da çocukların yarı zamanlı (part-time) çalışmak zorunda kalması gibi nedenlerle öğrencilerin entelektüel ve akademik performansını düşürdüğü belirtilmiştir (Freeney ve O’Connell, 2009:46-48).

Maania ve Kalb (2007) araştırmasında; ailenin gelir düzeyi gibi uzun süredir üzerinde çalışılan birçok faktörün akademik başarıyı etkileyerek okulu bırakma kararı üzerinde etkili olduğu, ailenin ekonomik kaynaklarının akademik başarı üzerindeki etkisine ilişkin alanyazında birçok araştırma (Blau, 1999; Feinstein ve Symons, 1999; Ermisch ve Francesconi, 2001) kaynak gösterilerek, ailenin ekonomik kaynaklarının yetersizliğinin akademik başarı üzerindeki olumsuz etkileri dolayısıyla okul terklerini etkilediği belirtilmiştir.

Öğrencilerin ve ailelerinin ekonomik yoksunluğunun başarısızlığa neden olarak okulu erken terk etmeleri üzerindeki dolaylı etkisine ilişkin bir başka çarpıcı sonuç da Marks’ın (2007) araştırmasında, PISA test sonuçlarının okul terkleri üzerindeki etkisinin sosyoekonomik etkilerden daha yüksek düzeyde anlamlı olduğu (SED’in etkisi -0,25 korelasyon katsayısına sahip iken, PISA Test sonucunun etkisi -0,98 korelasyon katsayısına sahip) yönündeki saptamasıdır.

Buradan çıkan sonuç öğrencilerin PISA başarılarının düşüklüğünün altında SED'in dolaylı etkisinin de olduğudur. Nitekim aynı araştırmada, SED'in etkisi kontrol edildiğinde bölgesel farkların azaldığı, bunun terklerle etki eden temel nedenin SED değişkeni olduğunu ortaya koyduğu belirtilmiş ve genel olarak SED arka planı faktörü ve başarı faktörlerinin sağlam ve kapsamlı önlemlerle kontrol edildiğinde (etkileri dışlandığında), bazı yapısal faktörlerin etkisinin minimum düzeylere düştüğü belirtilmiştir. Buradan sosyoekonomik faktörlerin akademik başarı üzerindeki dolaylı etkisi ile birlikte bu iki faktörün okul terklerinin temel nedenleri olduğu anlaşılmaktadır.

1.2.2.2. Okul Terkleri ve Çocukların Çalıştırılması

Okulu terk nedenleriyle ilgili araştırmalarda en önemli nedenlerden birisi de çocuğun ailesine bakmak ya da aile bütçesine katkıda bulunmak için ya da eğitime devam etmek yerine bir an önce kendi yaşamını kurmak için çalışma hayatına girmeyi tercih etmesi gibi nedenlerle çalışması olarak görülmektedir.

Bradley ve Renzulli (2011) araştırmasında; bir işte çalışma, okurken çalışma olanağı bulamamak, ailesine bakmak ya da ailesine destek olmak gibi durumların çocuğu okul dışına çeken nedenler olarak sayılmaktadır. Renzulli ve Park (2000) araştırmasında; okul terk nedenlerinden birisi olarak çocuğun bir işte çalışması gösterilmektedir. Rumberger (1983) araştırmasında; fakir ailelerden gelen çocukların ücretli işlerde çalışmak için okulu terk ettikleri belirtilmektedir. McCoy ve Symth (2005) araştırmasında; düşük ekonomik durumdaki ailelerin çocuklarının erken yaşlarda çalışma hayatına girdikleri, okulda okurken yarı zamanlı çalıştıkları belirtilmektedir.

Bu konuda, İngiltere ve İrlanda'da yapılan bazı araştırmalarda; yarı zamanlı çalışan öğrencilerin okulu terk etme ihtimallerinin yükseldiğini gösterdiği (Dustmann ve Van Soest, 2007; McCoy ve Symth, 2005'den aktaran Freeney ve O'Connell, 2009), Diğer taraftan Rumberger, (1985) eğitim öğretim yılı içinde gelir getirici bir işte

Çalışmanın okul terki ile anlamlı bir ilişki göstermediğini ifade etmiş, ancak haftada 15 saat ve üstünde çalışma ile okul terki arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu belirtmişlerdir. Montmarquette, Viennot-Briot ve Dagenais (2007) araştırmasında da Marsh (1991) ve Barone'nun (1993) çalışmalarını kaynak göstererek, haftada 15 saatten az çalışmanın okul başarısına zararı olmadığı, ancak, okuldayken (20 saatten fazla) çalışmanın okulu terk riski taşıdığı, lise diploması almaya bir tür engel oluşturduğu belirtilmiştir.

Marks ve Flemming (1999) araştırmasında; okulu bırakanların %50'den fazlasının iş bulma amacıyla okulu bıraktıkları, okulu bırakan çocukların %70'den fazlasının tam zamanlı işlerde çalıştıkları, %8'nin yarı zamanlı (part-time) çalıştıkları, %11'nin iş aradığı (işsiz olduğu), okulu terk edenlerin her ne kadar büyük çoğunluğu çalışmak amacıyla okulu bırakmış olsalar da, mezunlara göre daha yüksek oranda işsiz kaldıkları, daha alt düzeyde işlere girebildikleri, ücretlerinin düşük olduğu, girdikleri işlerden bir süre sonra ayrılma oranlarının da mezunlara göre yüksek olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır.

Konuyla ilgili araştırmalarda, çalışma nedeniyle okulu bırakma konusunda erkeklerin kızlara göre daha çok riske maruz oldukları sonucuna varılmıştır. Maania ve Kalb (2007) erkeklerin ticari işlerde ya da çıraklıkta çalışmaktan dolayı okulu bırakabildiklerini belirtmektedir.

Diğer yandan, aynı çalışmada, okulu bırakma kararında, yasada iş hayatına başlama yaşı, asgari ücretin tutarı ve işsizlik oranlarının belirleyici etkileri olduğu belirtilmiştir. Marks ve Flemming (1999) araştırmasında da okul terklerinde işgücü piyasasının durumunun etkili olduğu, işgücü isteminin (talebinin) yüksek olmasının (iş imkanlarının çok oluşunun) okulu bırakma yönünde etkide bulunduğu belirtilmiştir. Hill (1979) araştırmasında da işgücü piyasasının koşullarının okul terklerine etkisi konusunda aynı yönde bir değerlendirme yapılmıştır.

1.2.2.3. Okul Terklerinin Diğer Sosyoekonomik Nedenleri

Çocuğun okulu terkine neden olan sosyoekonomik nedenler olarak buraya kadar ele alınan, çocuğun ve ailesinin yoksulluğu ve bir işte çalışması konuları yanında, ailesinin eğitim düzeyi, meslekleri, çocuğunun eğitime verdiği önem ve çocuğun eğitimiyle ilgilenme düzeyi ile yaşadıkları çevrenin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi okul terklerinin diğer sosyoekonomik nedenleri olarak ele alınmaktadır.

Schreiber (1964) araştırmasında, ailelerin ve dolayısıyla çocuğun sosyoekonomik düzeyinin, anne ve babanın eğitim düzeyleri ve meslekleri ile aile geliri etmenleriyle ölçüldüğü, ayrıca, okulun yoksulluk düzeyi, okulda ücretsiz yemek programına dahil olanların oranının da bu ölçüme dahil edildiği belirtilmiştir.

Çocukların okula devam ya da okulu terk kararlarında ailelerinin çocuklarının eğitimi konusundaki tutumları ve bu konudaki bilinç düzeyleri de etkili olmaktadır. Birçok araştırmada eğitim düzeyi yüksek ailelerin eğitime daha çok önem verdikleri için çocuklarının eğitimleri ile yakından ilgilendiklerini, bunun da çocuğun okula güdülenmesini (motivasyonunu) artırdığı belirtilmektedir. Örneğin; Şahin, Arseven ve Kılıç (2016) araştırmasında; aile problemleri, ailede birine bakma zorunluluğu, ailenin eğitim düzeyinin düşük ve çocuklarının eğitime ilgisiz ya da eğitimi gereksiz görmelerinin de çocuğun okula devam etmemesinin nedenleri arasında yer aldığı belirtilmektedir.

İrlanda'da yapılan bir araştırmada da öğrencilerin başarısı konusunda ve dolayısıyla okula devam etme konusundaki motivasyonlarında ailelerin çocuklarının eğitim düzeyleri ile ilgilenme derecelerinin etkili olduğu ortaya konulmuştur (Rumberger, 1995). İrlanda'da yapılan söz konusu araştırmanın deneysel sonuçları da öğrencilerin okulda kalma konusundaki istek ve kararlarında ailelerinin çocuklarının eğitimiyle ilgilenmesi ve öğretmenlerinin öğrenciye bakış açılarının birinci sırada etken olduğu,

bunun yanında öğrencilerin bilişsel (entelektüel) performanslarının da bu konuda belirleyici etkenlerin başında geldiği belirtilmiştir (Freeney ve O'Connell, 2009).

Montmarquette, Viennot-Briot ve Dagenais (2007) araştırmasında; okulu terk etme sorunun karmaşık (kompleks) bir sorun olduğu, diğer faktörler yanında, eğitilmiş bir aileden gelmekle okulu bırakarak bir işe girme ya da okula devam etme arasındaki tercihten hangisinin baskın çıkacağının birbiriyle doğrudan ilişkili konular olduğu belirtilmiştir.

Marks ve Flemming (1999) araştırmasında; ailenin özellikle babanın eğitim düzeyinin iş/meslek durumundan daha etkili olduğunu belirtirken, Hill (1979) araştırmasında, annenin eğitim düzeyinin babaya göre (etnik kökeni gerek beyaz olmayan gençlerde gerekse beyaz gençlerde) daha etkili olduğu belirtilmiştir.

Akbulut (2014) araştırmasında; öğrencilerin entelektüel birikimlerinin ailenin eğitimi, entelektüel düzeyi ve içinde yaşadığı çevrenin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi ile ilişkili olduğu, bu yönde yapılmış araştırmalarda ailenin eğitim düzeyinin, hatta kalıtsal olarak zekanın aileden miras yoluyla öğrencinin başarısını etkilediği belirtilmektedir.

Ailenin eğitim düzeyi yanında, çocuğun çekirdek aile yapısının, dolayısıyla çocuğun birlikte yaşadığı ebeveynlerinin durumunun da çocuğun psiko-sosyal gelişimini etkileyerek eğitim yaşamındaki başarısını ve eğitime devam etme konusundaki motivasyonunu etkilediği anlaşılmaktadır. Marks (2007) araştırmasında; anne-baba öz ve çocuğuyla birlikte yaşayanlara göre tek ebeveynli ailelerin çocuklarının okulu bırakma riskinin 1,8 kat, anne-baba öz-üvey karışık 1,6 kat, diğer aile (anne ve babadan en az biri öz değilse) 2,6 kat olduğu ortaya konulmuştur. SED etkisi dışlandığında aile yapısının etkisinin azaldığı ancak anlamlı kaldığı, aile yapısı açısından riskin en çok tek ebeveynli ailelerde görüldüğü, ancak burada da SED etkisi dışlandığında riskin yaklaşık yarı yarıya

azaldığı, dolayısıyla bu konuda da SED etkisinin oldukça önemli düzeyde olduğu belirtilmiştir.

Bunun yanında ailede yaşayan birey sayısı ve okuyan kardeş sayısı da sosyoekonomik durumun belirleyici etmenleri arasındadır. Marks (2007) araştırmasında, geniş ailelerde her bir kardeşin çocukların okulu bırakma riskini 1,2 katına çıkardığı belirtilmiştir. Diğer taraftan, aile yapısının etkisinde olduğu gibi, kardeş sayısındaki etkinin de yaklaşık 1/3'nün sosyoekonomik düzeyin etkisi olduğu belirtilmiştir.

Sosyoekonomik çevrenin gelişmişlik düzeyinin de çocuğun okul başarısında ve dolayısıyla okula devam isteğinde etkili olduğu gözlemlenmiştir (Sumpson ve Grovel, 1989'dan aktaran Freeney ve O'Connell, 2009).

Özetle, konuyla ilgili araştırmalar, çocuğun okula devam yada okulu terk etme kararında çocuğun ve ailesinin gelir düzeyi yanında ebeveynlerinin meslekleri ve eğitim düzeylerini içeren sosyoekonomik durum (SED) faktörünün birincil etmen olduğu, ailede anne-baba birlikte yada ayrı yaşama gibi aile yapısına ilişkin faktörlerin etkisi içinde de büyük oranda SED faktörünün dolaylı etkisinin bulunduğu, bu dolaylı etkilerden SED etkisi dışlandığında aile yapısının etkisinin anlamlı kaldığı ancak azaldığı görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE OKUL TERKLERİ SORUNU VE BU SORUNUN NEDENLERİ

2.1. TÜRKİYE’DE ORTAÖĞRETİMDE OKUL TERKLERİ SORUNU

2014-2018 yıllarını kapsayan 10. Kalkınma Planında; Türkiye nüfusunun eğitim düzeyinin genel olarak yükselmekle birlikte OECD ve Avrupa Birliği ortalamalarına göre düşük kalmaya devam ettiği, okullaşma oranının artırılması hedefi doğrultusunda, ilk ve ortaöğretimde başta engelliler ve kız çocukları olmak üzere tüm çocukların okula erişiminin sağlanacağı, sınıf tekrarı ve okul terklerinin azaltılacağı belirtilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013:30-31). 2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planında; fırsat eşitliği temelinde, tüm kademelerde eğitime erişim sağlanacağı, tüm eğitim kademelerinde okullaşma oranlarının artırılacağı ve devamsızlık oranlarının azaltılacağı belirtilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019:135).

2018-2020 dönemini kapsayan Orta Vadeli Programda; yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan birey ve grupların eğitim fırsatlarına erişiminin kolaylaştırılarak ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılmasının ve böylece eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasının hedeflendiği belirtilmiştir (Maliye Bakanlığı-BUMKO, 2017:78-79.md.).

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) 2015-2019 Stratejik Planında; Stratejik Amaç 1; “Bütün bireylerin eğitim ve öğretime adil şartlar altında erişmesini sağlamak” olarak belirtilmiş, bu amaç altında Stratejik Hedef 1.1: “Plan dönemi sonuna kadar dezavantajlı gruplar başta olmak üzere, eğitim ve öğretimin her tür ve kademesinde katılım ve tamamlama oranlarını artırmak” olarak belirlenmiştir (MEB, 2015-2019 Stratejik Planı, 2014:31).

2.1.1. Türkiye’de Ortaöğretimde Okullaşma Oranları

Öncelikle brüt ve net okullaşma oranlarına (Brut and net enrollment ratios) tanım olarak bakıldığında:

Brüt okullaşma oranı; yaşlarının o eğitim kademesiyle ilişkili olup olmamasına bakılmaksızın, belli bir eğitim kademesine (örneğin ortaöğretim) kayıtlı öğrenci sayısının, o eğitim kademesiyle ilişkili çağ nüfusuna oranıdır.

Net okullaşma oranı ise; belli bir eğitim kademesine kayıtlı öğrencilerden, o eğitim kademesiyle ilişkili yaş grubu içinde bulunanların, yine o eğitim kademesiyle ilişkili çağ nüfusuna oranıdır (UNDP/BM Kalkınma Programı, 1996:220’dan aktaran Kavak, 2003).

Ortaöğretimde net okullaşma oranları verileri incelendiğinde; ortaöğretimin zorunlu hale geldiği yıl öncesi 2011-2012 yılında %67,37 ve ertesi yıl (zorunlu ortaöğretimin ilk yılında) az bir artışla %70,06 ve bir sonraki yıl (2013-2014) daha anlamlı bir artışla, %76,65’e yükselmiştir (Tablo-1).

Tablo 1. Ortaöğretimde Net Okullaşma Oranları (2011-2021)

	2011-2012			2012-2013			2013-2014			2014-2015			2015-2016			2016-2017			
Net okullaşma oranı* (%)	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	
	67,37	68,53	66,14	70,06	70,77	69,31	76,65	77,22	76,05	79,37	79,46	79,26	79,79	79,36	80,24	82,54	82,69	82,38	
	2017-2018			2018-2019			2019-2020			2020-2021									
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın							
	83,58	83,7	83,3	84,20	84,5	83,8	85,01	85,1	84,8	93*									

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim, 2019-2020

* MEB, 2020-2023 Dönemi Stratejik Planı Okullaşma Oranı Hedefi

Milli Eğitim Bakanlığı 2019-2020 istatistik verilerine göre net okullaşma oranları 2014-2015'te %79,37; 2016'da %79,79; 2017'de %82,54; 2018'de %83,58; 2019'da %84,20 ve 2019-2020'de %85,01 olarak gerçekleşmiştir. Net okullaşma oranlarında kadın-erkek ayrımında Türkiye geneli için anlamlı bir fark (%1'den az) bulunmamaktadır. 2020-2021 yılında Stratejik Planda 14-17 yaş ortaöğretim çağı öğrencileri için net okullaşma hedefi olarak %93'e ulaşacağı öngörülmüştür (Tablo-1).

Ortaöğretim kademesinde net okullaşma oranları ortaöğretime kayıtlı öğrenciler içinde ortaöğretim yaşındakilerin (14-17 yaş) okula kayıtlı olanların o yaş grubuna (14-17 yaş) bölünmesiyle bulunmaktadır. 2012 yılında zorunlu ortaöğretim uygulamasına geçilmesi ile ortaöğretimde net okullaşma oranlarının 2012 yılındaki %67 oranından yıllar içinde artarak 2019-2020 öğretim yılında %85,01'e ulaştığı görülmekle birlikte, yasal zorunlu eğitim uygulamasına karşın %15 dolayında bir oranda öğrencinin ortaöğretimde bir okula (örgün eğitim kurumlarına) kayıtlı olmadığı (okullaşmadığı) görülmektedir. Zorunlu eğitim yasası gereği bu yaş grubundaki öğrenciler eğitime devam etmeleri gerektiği için ya kendi istekleri ile açıköğretime kayıt yaptırmakta yada yasal statü gereği açık öğretime geçmiş sayılmaktadır.

Açıköğretime geçiş oranlarına ilişkin veriler çalışmanın sonraki bölümünde verilmiştir. Ancak, örgün eğitim dışına çıkan bu öğrencilerin açıköğretime kayıtları ve devamlarına ilişkin bir öğrenci takip sistemi işlemediği için bu durumdaki öğrencilerin eğitimlerine devam edip etmediklerine ilişkin tam ve güvenilir istatistik veriler bulunmamaktadır. Bu nedenle bu durumdaki öğrencilerin eğitimde yada istihdamda olma durumlarına TÜİK'in işgücü istatistiklerinde Genç Nüfusun Eğitimde ve İstihdamda Olma Durumuna ilişkin verilerinden bakılabilir. Ortaöğretim yaşı 14-17 yaş olup TÜİK verileri ise 15-19 yaş için verilmiştir. Ancak veriler bu yaş grubunda okuldan ayrılan öğrencilerin sayıları ve istihdamda olup olmadıkları konusunda yaklaşık bir fikir vermektedir.

Tablo 2. Genç Nüfusun Eğitimde ve İstihdamda Olma Durumu (2016-2020)

15-19 Yaş Genç Nüfus (Bin Kişi)	2016		2017		2018		2019		2020*	
	Kişi	Yüzde	Kişi	Yüzde	Kişi	Yüzde	Kişi	Yüzde	Kişi	Yüzde
Sadece Eğitimde	3.773	59,9	3.741	59,6	3.615	58,4	3.593	59,1	3.759	63,1
Sadece İstihdamda	741	11,8	758	12,1	762	12,4	728	12,0	518	8,7
Eğitim ve İstihdamda	748	11,8	728	11,6	731	11,8	657	10,8	587	9,9
Ne Eğitimde Ne İstihdamda	1.037	16,5	1.053	16,7	1.078	17,4	1.099	18,1	1.090	18,3
Toplam	6.299	100,0	6.280	100,0	6.188	100,0	6.077	100,0	5.954	100,0

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri, Genç Nüfusun Eğitimde ve İstihdamda Olma Durumu, 2014-2020

* 2020 Kasım verisi

15-19 Yaş Genç Nüfus Eğitim ve İstihdamda Olma Durumlarına bakıldığında okuldan ayrılanların büyük bölümünün ne eğitimde ne istihdamda olduğu, bu oranın 2016-2019 yılları arasında %16-18 aralığında olduğu (Tablo-2), bu oranların aynı dönem için net okullaşma oranına göre örgün eğitimde bir okulda kayıtlı olmayan öğrenci oranlarına (2016'da %20; 2019'da %16) yakın olduğu, bir sonraki bölümde ele alınan açıköğretime geçiş oranlarının (2016-2017'de %19,8) da 2016 yılındaki %20 oranı ile çok yakın olduğu görülmektedir. TÜİK'in işgücü istatistiklerinde veri aldığı 15-19 yaş grubunda sadece eğitimde olanlar %60 dolayındadır. Bu gruptaki %60'ın büyük bölümü 15-17 yaş arası olan ortaöğretim çağı nüfusundaki öğrencilerdir. Ancak, %60'ın içinde 18-19 yaşında olup (geç yaşta kayıt, sınıf tekrarı vb. nedenlerle) ortaöğretime devam eden öğrenciler de bulunmaktadır. 18-19 yaş grubu ortaöğretime bitirip istihdamda geçebilecek yaş grubu olduğundan sadece istihdamda olan %12'lik gruptaki gençlerin büyük oranda 18-19 yaş grubunda olduğu öngörülebilir. Hem eğitim hem istihdamda olan %12'lik gruptaki öğrencilerin de büyük oranda bu grupta olduğu öngörülebilir (TÜİK, 2020).

15-24 yaş grubu toplam 11.764 nüfusun eğitim seviyelerine göre ne kadarının ne eğitimde ne istihdamda olduğuna ilişkin verilere göre; bu gençlerden toplam 6.104.000 kişi lise-altı eğitimi olup bunlardan %22,6'sı (1.378.000 kişi) ne eğitimde ne

istihdamdadır, bu oran lise eğitimi olanlarda %22,8 (522.000 kişi) meslek lisesi mezunlarında (588.000 kişi) ise %31,8'dir (TÜİK, 2020-Kasım).

2.1.2. Türkiye’de Ortaöğretimde Okul Terklerinin Boyutu

Zorunlu eğitim çağında iken eğitimlerini tamamlamadan örgün eğitim dışında kalan ortaöğretim çağındaki öğrencilere ilişkin 2016-2017 eğitim-öğretim yılı verilerine bakıldığında (Tablo-3):

Tablo 3. Örgün Eğitim Dışında Kalan Ortaöğretim Öğrenci Sayıları

Toplam ortaöğretim öğrencisi sayısı (özel dahil- açık öğretim dahil)	5.849.970
Toplam ortaöğretim öğrencisi sayısı (resmi)	3.780.552
Toplam ortaöğretim öğrencisi sayısı (özel)	514.480
Toplam ortaöğretim öğrencisi sayısı (örgün eğitim)	4.295.032
Toplam ortaöğretim yeni kayıt öğrenci sayısı	1.040.124
Toplam ortaöğretim öğrencisi sayısı (Açık Öğretim Lisesi)	1.554.938
TEOG Sınavı sonucu yerleştiği liseye devam etmeyen öğrenci (resmi+özel)	12.819
Örgün eğitimde okurken Açık Öğretim Lisesine geçen öğrenci (resmi+özel)	1.163.219
Devamsızlık nedeniyle ile sınıf tekrarına kalan öğrenci sayısı	79.085
Lisede 2. kez sınıf tekrarına kalan öğrenci sayısı	32.064
Öğrenim hakkı kalmayan öğrenci sayısı	348.111
Diğer nedenlerle örgün eğitim dışına çıkan öğrenci sayısı	82.008
Tasdikname alan öğrenci sayısı	292.290

Kaynak: MEB, MEIS/e-okul verileri, 2016-2017

Ortaöğretimde sürekli devamsızlık ve diğer nedenlerle örgün eğitimden ayrılan öğrencilere ilişkin Tablo-4’teki verilere oran olarak bakıldığında:

Tablo 4. Örgün Eğitim Dışında Kalan Ortaöğretim Öğrenci Oranları	(%)
TEOG Sınavı sonucu yerleştiği liseye devam etmeyen öğrenci oranı (8. sınıfı bitiren-1.161.901- öğrenci oranı)	1,10
Örgün eğitimdeyken AÖL’ye geçen öğrenci oranı (resmi+özel) (2016-2017 yılında AÖL’ye geçen öğrenci/ toplam ortaöğretim öğrencisi)	19,88
Toplam öğrenciler içinde AÖL öğrencilerinin oranı (Resmi+Özel+AÖL içinde AÖL öğrenci oranı)	26,58
Devamsızlık nedeniyle ile sınıf tekrarına kalan öğrenci oranı	1,84
Lisede 2. kez sınıf tekrarına kalan öğrenci oranı	0,74
Öğrenim hakkı kalmayan öğrenci oranı	8,10
Diğer nedenlerle örgün eğitim dışına çıkan öğrenci oranı	1,90
Tasdikname alan öğrenci oranı	6,80

Kaynak: MEB, MEIS/e-okul 2016-2017 verilerine göre hesaplanmıştır.

Ortaöğretimde sürekli devamsızlık ve diğer nedenlerle örgün eğitimden ayrılan öğrencilere ilişkin oranlar değerlendirildiğinde (Tablo-4);

Ortaöğretimde Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş (TEOG) sınavı sonucu yerleştiği liseye devam etmeyen (ortaöğretime başlamayan) öğrenci oranının %1,1 dolayında olduğu, bir örgün ortaöğretim kurumunda (lisede) kayıtlı iken açık öğretim lisesine geçiş yapanların oranının %19,88 olduğu, toplam öğrenciler içinde açık öğretimde kayıtlı olanların oranının ise %26,58 olduğu görülmektedir.

Devamsızlık ya da başarısızlık sonucu öğrenim hakkı kalmayan öğrencilerin oranı %8,10 olduğu, tasdikname verilenlerin oranının %6,8 olduğu, diğer nedenlerle örgün eğitim dışına çıkan öğrenci oranının %1,90 düzeyinde olduğu görülmektedir.

Örgün eğitim dışına çıkan bu öğrencilerin ne kadarının açık öğretim kurumlarına kayıt yaptırdığına ve ne kadarının zorunlu eğitim yaşı içerisinde açık öğretimdeki öğrenimlerini sürdürdüklerine ilişkin verilerin tutulmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla zorunlu eğitim çağı içinde iken devamsızlık ve başarısızlık sonucu sınıf tekrarına kalıp, sınıf tekrarında da devamsızlık ya da başarısızlık sonucu öğrenim hakkı kalmadığı için ya da disiplinsizlik (evlenme vb. nedenler) sonucu öğrenim hakkı kalmayan öğrencilerden açık öğretime kendi istekleri ile düzenli kayıt yaptıranlar hariç, büyük bölümünün zorunlu eğitimin dışına çıktıkları görülmektedir. Örgün eğitimden ayrılma oranlarının (Açık Öğretime geçiş oranlarının) halen yüksek oluşu (2016-2017 eğitim-öğretim yılı için %19,88) ve ortalama eğitim süresinin halen 8 yılın altında (2017 yılında 7,9 yıl) oluşu örgün eğitimden erken ayrılma sorununun zorunlu eğitim düzenlemesi sonrasında da önemli ölçüde sürdüğünü göstermektedir.

Zorunlu eğitim çağıında iken açık öğretime geçen öğrencilerin (açık öğretime geçerek örgün eğitimi terk etmiş olan öğrencilerin) oranlarına okul türleri itibariyle bakıldığında (Tablo-5);

Örgün ortaöğretimden yaygın eğitime (açık öğretime) geçiş oranlarının okul türleri itibariyle farklılık gösterdiği, en yüksek oranın mesleki eğitimde ve din eğitimi genel müdürlüğüne bağlı imam-hatip liselerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Okul Türleri İtibariyle AÖL'ye Geçen Öğrenci Sayıları

Bağlı olduğu genel müdürlük	AÖL'ye geçen öğrenciler	Toplam örgün öğrenci	Liseden AÖL'ye geçiş oranı
Din Öğretimi Genel Müdürlüğü	224.690	604.312	%27
Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü	641.194	1.554.395	%29
Ortaöğretim Genel Müdürlüğü	268.596	1.543.477	%15
Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Gn. Müd.	124	1.907	%6

Kaynak: MEIS-2016-2017 verileri

Tablo-5'teki verilerden hareketle hesaplanan Şekil-1'de görüldüğü gibi, okul türleri itibariyle AÖL'ye geçiş oranlarının Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlı meslek liseleri ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne bağlı imam-hatip liselerinde ortalamanın oldukça üstünde olduğu görülmektedir. Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğüne bağlı özel eğitim kurumlarında ise bu oranın ortalamanın oldukça altında (%6 dolayında) gerçekleştiği, genel ortaöğretim okullarında da bu oranın ortalamanın oldukça altında olduğu (yaklaşık %15) görülmektedir. Meslek liseleri ve Anadolu liselerinde öğrencilerin AÖL'ye geçerek örgün eğitim dışına çıkmaları konusunda görülen farklılığın nedenleri zorunlu eğitimden erken ayrılmanın nedenleri ele alınırken irdelenmiştir.

Şekil 1. Okul Türleri İtibariyle AÖL'ye Geçiş Oranları

Kaynak: MEIS-2016-2017 verilerinden yararlanılmıştır.

Türkiye geneli-illere göre açık öğretime geçiş oranları; zorunlu eğitim çağında iken açık öğretime geçen öğrencilerin (örgün eğitimi terk eden öğrencilerin) Türkiye

geneli-illere göre oranlarına bakıldığında, illerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi ile örgün eğitimden ayrılma oranları arasında ters orantılı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 6. TR-İllere Göre Örgün Ortaöğretimden Açık Öğretime Geçiş Oranları

İller	AÖL Geçiş Oranı	İller	AÖL Geçiş Oranı
Bitlis	0,281454647	Sakarya	0,198006425
Konya	0,250046689	Gümüşhane	0,195763331
Afyonkarahisar	0,248615624	Van	0,195762197
Aksaray	0,247493592	Denizli	0,195402467
Bingöl	0,244300261	İstanbul	0,193640526
Erzurum	0,240399894	İzmir	0,192671015
Sivas	0,239619758	Kocaeli	0,191967067
Gaziantep	0,238203900	Kilis	0,188754671
Şırnak	0,237721114	Antalya	0,185736700
Aydın	0,235381976	Yalova	0,185382018
Niğde	0,233981625	Ankara	0,181410082
Adıyaman	0,232031620	Kütahya	0,179255502
Yozgat	0,231687256	Malatya	0,178277109
Siirt	0,230153215	Ordu	0,177849416
Adana	0,229530402	Manisa	0,176683778
Ağrı	0,228742546	Erzincan	0,175877543
Mardin	0,227792023	Kırıkkale	0,174934226
Batman	0,227125077	Bursa	0,173741533
Kayseri	0,225924990	Iğdır	0,172776538
Karaman	0,222622759	Bartın	0,171991895
Muş	0,221584425	Sinop	0,170502407
Mersin	0,220599696	Trabzon	0,169651579
Tokat	0,218742299	Rize	0,168872758
Elazığ	0,218650760	Balıkesir	0,164016748
Kars	0,217042935	Isparta	0,162693985
Uşak	0,216359389	Kastamonu	0,162144786
Diyarbakır	0,216088075	Osmaniye	0,159329527
Hatay	0,211708965	Artvin	0,158712943
Ardahan	0,209776536	Giresun	0,157973642
Samsun	0,209178904	Muğla	0,157914857
Çankırı	0,208940545	Eskişehir	0,155564789
Şanlıurfa	0,208067323	Amasya	0,147082003
Nevşehir	0,207819928	Kırklareli	0,142659206
Kahramanmaraş	0,206337437	Tekirdağ	0,141966727
Çorum	0,201359901	Bolu	0,140014811
Bayburt	0,200199038	Burdur	0,139818631
Düzce	0,199093827	Edirne	0,138051928
Hakkari	0,199039392	Kırşehir	0,132893439
TR_Ortalaması	0,198835208	Bilecik	0,132570239
		Zonguldak	0,129608150
		Karabük	0,129568725
		Tunceli	0,127825030
		Çanakkale	0,124381625

Kaynak: MEB İstatistikleri 2016-2017 ve MEIS/e-okul verileriyle hesaplanmıştır.

Tablo-6’da görüldüğü üzere, bir örgün eğitim kurumuna kayıtlı iken açık öğretim lisesine geçiş yapan öğrenci oranı ortalama Türkiye genelinde %19,88’dir. Bu oranının altında ve üstündeki illere bakıldığında, sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması ile koşut bir durum görülmektedir.

Kalkınma Bakanlığının illerin sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasını gösteren

2017 yılı verilerine göre; gelişmişlik sıralamasında en yüksek ilk 10 ilin tamamında örgün eğitimden ayrılarak açık öğretime geçenlerin oranı Türkiye ortalamasının altında iken (Tablo 7), gelişmişlik sırasında son 10 ilde örgün eğitimden ayrılarak açık öğretime geçenlerin oranı Van ili dışında tamamı Türkiye ortalamasının üstündedir (Tablo 8).

Tablo 7. İllerin Gelişmişlik Endeksi

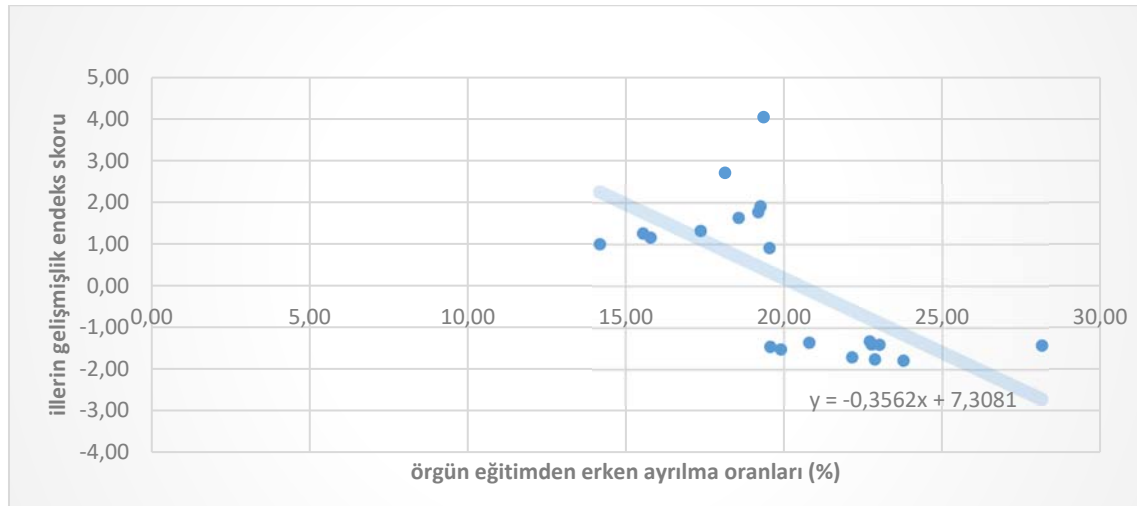
	(İlk 10 İl)	
1	İstanbul	4,05
2	Ankara	2,71
3	İzmir	1,92
4	Kocaeli	1,78
5	Antalya	1,64
6	Bursa	1,33
7	Eskişehir	1,27
8	Muğla	1,17
9	Tekirdağ	1,01
10	Denizli	0,92

Tablo 8. İllerin Gelişmişlik Endeksi

	(Son 10 İl)	
72	Batman	-1,32
73	Şanlıurfa	-1,35
74	Mardin	-1,39
75	Siirt	-1,40
76	Bitlis	-1,42
77	Van	-1,45
78	Hakkari	-1,51
79	Muş	-1,70
80	Ağrı	-1,75
81	Şırnak	-1,78

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Ajansları Gen.Müd., İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, SEGE-2017, Aralık-2019

Bu veriler, eğitime erişim imkanları ile sosyoekonomik gelişmişlik arasındaki doğru orantılı, okul terkleri ile ters orantılı (SED arttıkça terk oranları düşmektedir) ilişkiyi (Şekil-2) doğrular niteliktedir. Gelişmişlik endeksinde görece düşük illerdeki bireylerin örgün ortaöğretimden açık öğretime geçiş oranlarının görece yüksek olduğu görülmektedir (Şekil-2).

İlçe düzeyinde (Ankara'nın ilçelerinde) açık öğretime geçiş oranları; ilçeler düzeyinde de benzer durumla karşılaşilmektedir. Ankara'nın ilçelerinde bir örgün eğitim kurumuna kayıtlı iken açık öğretim lisesine geçiş yapan öğrencilerin oranı ortalama %21 olup (Tablo-9), ilçeler bazında oranlara bakıldığında;

Tablo 9. Ankara-İlçelere Göre Örgün Ortaöğretimden Açık Öğretime Geçiş Oranları

Ankara-İlçeler	AÖL Geçiş Oranı
Akyurt	0,40
Çamlıdere	0,40
Mamak	0,40
Sincan	0,38
Haymana	0,36
Bala	0,35
Altındağ	0,34
Pursaklar	0,34
Elmadag	0,33
Kahramankazan	0,33
Ayaş	0,32
Keçiören	0,32
Beypazarı	0,30
Evren	0,30
Nallıhan	0,30
Kızılcahamam	0,29
Polatlı	0,29
Şereflikoçhisar	0,29
Çubuk	0,27
Etimesgut	0,24
Yenimahalle	0,22
Ankara Ortalaması	0,21
Gölbaşı	0,17
Güdül	0,17
Kalecik	0,17
Çankaya	0,14

Kaynak: MEB İstatistikleri 2016-2017 ve MEIS/e-okul verileriyle hesaplanmıştır.

Ankara'da da ilçeler itibariyle örgün eğitimden ayrılma sorununun büyük oranda sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi ile ters orantılı bir ilişki olduğu görülmektedir. Sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi düşük ilçelerde okul terk oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ankara'nın ilçelerinin sosyoekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasını gösteren Kalkınma Bakanlığı verilerine göre (Tablo-10); demografik göstergeler, eğitim, sağlık, tarım göstergeleri ile yaşam kalitesi ve rekabetçi kapasite göstergelerinden oluşan sosyoekonomik göstergeler bir bütün olarak ölçülerek sosyoekonomik gelişmişlik endeksi çıkarılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2019).

Tablo 10. Ankara-İlçelere Göre Ortaöğretimden Mezun Oranları ile Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi

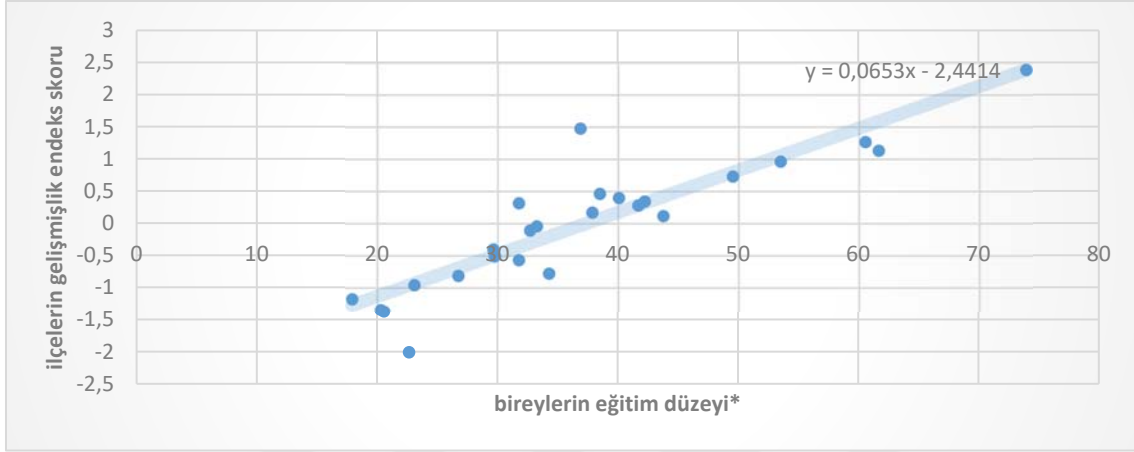
İlçeler	En az Ortaöğretim Mezunu Olan Nüfusun +18 Yaş Nüfusa Oranı (%)	Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi
Haymana	17,92	-1,175
Güdül	20,30	-1,343
Evren	20,58	-1,371
Çamlıdere	22,67	-2,010
Bala	23,08	-0,956
Kalecik	26,73	-0,810
Ayaş	29,64	-0,400
Nallıhan	29,75	-0,507
Şereflikoçhisar	31,75	-0,568
Akyurt	31,76	0,318
Beypazarı	32,69	-0,106
Çubuk	33,25	-0,041
Kızılcahamam	34,25	-0,776
Altındağ	36,86	1,478
Polatlı	37,85	0,172
Kahramankazan	38,47	0,465
Sincan	40,06	0,400
Pursaklar	41,67	0,281
Mamak	42,20	0,344
Elmadağ	43,75	0,117
Keçiören	49,52	0,734
Gölbaşı	53,49	0,964
Yenimahalle	60,52	1,268
Etimesgut	61,63	1,133
Çankaya	73,87	2,389

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Ajansları Gen.Müd., İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, SEGE-2017, Aralık-2019

Tablo-10'da görüldüğü gibi, sosyoekonomik gelişmişlik endeksinde yer alan eğitim göstergelerinden birisi olan ortaöğretim mezuniyet oranları sıralaması ile ilçelerin sosyoekonomik gelişmişlik endeksi sıralamaları hemen hemen aynı görünmektedir. Örneğin, Çankaya, Gölbaşı, Yenimahalle ve Etimesgut gibi sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi en yüksek ilçelerde (bu dört ilçe Tablo-10.'da sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasında Ankara'da en iyi ilçeler arasında yer almaktadır) ortaöğretimden mezuniyet oranları da %53-73 aralığında en yüksek değerlerde olduğu görülmektedir. Bu ilçelerde örgün eğitimden ayrılma oranlarına bakıldığında da örgün eğitimden ayrılma oranları en düşük oranda (0,14-0,24 aralığında) ilçeler arasında olduğu görülmektedir (Tablo-9).

Diğer taraftan, sosyoekonomik gelişmişlik endeks düzeyleri en düşük ilçeler (-2,01 ile -0,95 aralığında) arasında yer alan Haymana, Güdül, Evren, Çamlıdere ve Bala'da

ortaöğretimden mezuniyet oranlarının da %17,92-23,08 aralığında en düşük ilçeler arasında oldukları görülmektedir (Tablo-10). Bu veriler ilçelerin gelişmişlik endeks skorları ile bireylerin eğitim düzeyleri (en az ortaöğretim mezunu olan nüfusun +18 yaş nüfusa oranları) arasında aynı yönlü bir ilişki olduğunu (Şekil-3), gelişmişlik endeksinde görece yüksek ilçelerdeki bireylerin ortalama eğitim düzeylerinin görece yüksek olduğunu göstermektedir.

Şekil-3: İlçelerin gelişmişlik endeks skoru ile bireylerin eğitim düzeyleri* arasındaki ilişki

* En az Ortaöğretim Mezunu Olan Nüfusun +18 Yaş Nüfusa Oranı (%)

Sosyoekonomik gelişmişlik endeksinin bir parçası olarak eğitim göstergeleri arasında yer alan ortaöğretim mezuniyet oranları ile ortaöğretim çağında iken örgün eğitimden ayrılma oranlarının yaklaşık aynı sonuçları verdiği, okul terklerinin bireylerin eğitim seviyelerinin düşük kalması dolayısıyla başta üretimde olmak üzere birçok ekonomik ve toplumsal kayıplara yol açarak bireylerin ve toplumun sosyoekonomik gelişme hızını düşürdüğü görülmektedir.

2.1.3. AB ve OECD Verilerine Göre Türkiye'nin Okul Terklerinde Karşılaştırmalı Durumu

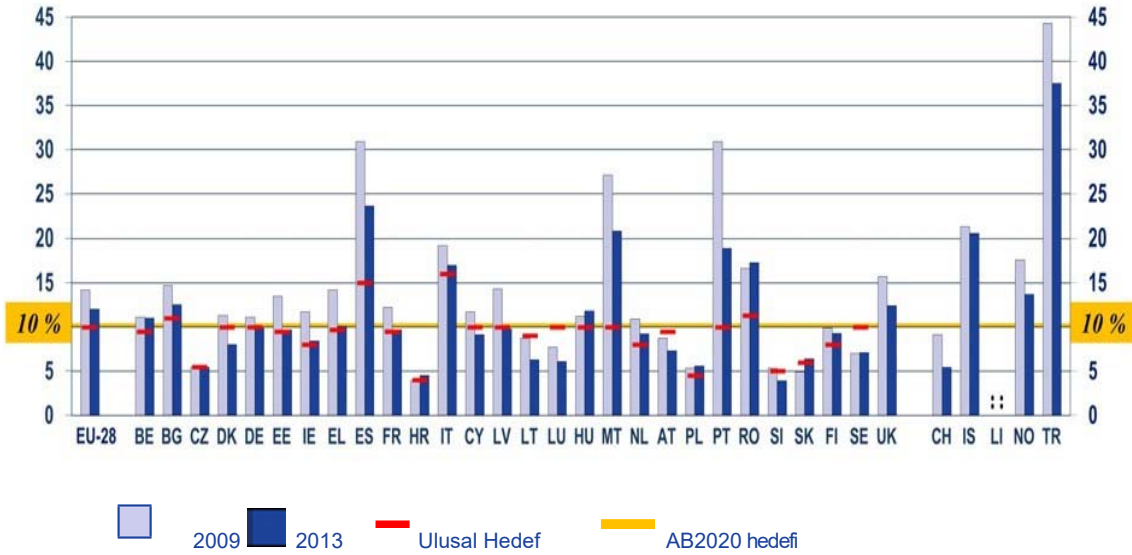
Eurostat (2014) verilerine göre okuldan/eğitimden erken ayrılma (early school leaving) oranları Avrupa Birliği ülkeleri ortalaması 2009 yılında %14,2'den 2013 yılında %12'e gerilerken, Türkiye'de aynı dönemde %44,3'ten %37'5'e gerilemiş olmakla birlikte (Tablo-11) AB ortalamasının 3 katı dolayında olması sorunun Türkiye için önemli boyutta olduğunu göstermektedir (Avrupa Birliği Komisyonu, 2014:24).

Tablo 11. Eğitimden Erken Ayrılma oranları, 2009-2013, AB hedefi ile karşılaştırmalı ulusal/ülke hedefleri

	AB-28	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU
2009	14.2	11.1	14.7	5.4	11.3	11.1	13.5	11.7	14.2	30.9	12.2	3.9	19.2	11.7	14.3	8.7	7.7
2013	12.0	11.0	12.5	5.4	8.0	9.9	9.7	8.4	10.1	23.6	9.7	4.5	17	9.1	9.8	6.3	6.1
Hedefler	<10.0	9.5	11	5.5	10	10	9.5	8	9.7	15	9.5	4	16	10	10	9	10
	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	CH	IS	LI	NO	TR
2009	11.2	27.1	10.9	8.7	5.3	30.9	16.6	5.3	4.9	9.9	7	15.7	9.1	21.3	:	17.6	44.3
2013	11.8	20.8	9.2	7.3	5.6	18.9	17.3	3.9	6.4	9.3	7.1	12.4	5.4	20.5	:	13.7	37.5
Hedefler	10	10	<8	9.5	4.5	10	11.3	5	6	8	<10	:	:	:	:	:	:

Kaynak: Eurostat, EU-LFS [edat_lfse_14], (2014-Ekim verileri), AB Komisyonu, Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe (Avrupa'da Eğitimden Erken Ayrılma ile Mücadele)

Eğitimden erken ayrılma sorunu AB tarafından önemli görülen ve sürekli izlenen ve sonuçları raporlanan bir konu olarak ele alınmaktadır. AB Komisyonu'nun bu konuda 2015'te yayınladığı raporda (*Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe*) okuldan erken ayrılma oranlarının 2020 hedefi olarak %10'a düşürülmesi öngörülmüştür (Şekil-4).

Kaynak: Eurostat, EU-LFS [edat_ifse_14], (2014-Ekim verileri).

Şekil 4. Eğitimden Erken Ayrılma Oranları, 2009-2013, AB Hedefi ile Karşılaştırmalı Ulusal/Ülke Hedefleri

Türkiye’de okul terki oranının yüksek olduğuna AB İlerleme Raporlarında yer verilmiştir. Türkiye’de zorunlu eğitime geçiş yılı olan 2012’de %39,6; 2013’te %37,5; 2014’te %38,2 olarak gerçekleşmiştir (Avrupa Birliği Komisyonu, 2014:53). 2015 yılı AB İlerleme Raporunda, Türkiye’de 12 yıllık zorunlu ortaöğretime geçişle birlikte okullaşma oranlarında daha fazla ilerleme kaydedildiği, ortaöğretimde net okullaşma oranlarının %79, yükseköğretime kayıt oranlarının %40 olarak gerçekleştiği belirtilmiştir (Avrupa Birliği Komisyonu, 2015: 80-81).

Bu veriler Türkiye’de okuldan erken ayrılma oranlarının 12 yıllık zorunlu eğitime geçiş sonrasında belli oranda düştüğünü göstermekle birlikte, AB ülkeleri ortalamasına göre ve halen çok yüksek olduğunu göstermektedir. Dahası AB ülkelerinin çoğunda %10’nun altında ulusal hedef belirlenmişken Türkiye’de bu konuda ulusal bir hedef öngörülmemiştir.

AB ortalamasının 2013 yılı için %12 olduğu düşünüldüğünde oldukça gerçekçi bir hedef olduğu görülmektedir. Fransa, Almanya, Hollanda, Belçika gibi Avrupa’nın gelişmiş ülkelerinde bu oranlar halihazırda %10’un altında olup, İtalya (%17) ve İspanya (%23,6) gibi AB’nin bazı gelişmiş ülkelerinde ise bu oranların görece yüksek olduğu ve

AB hedefinden uzak olduğu gör÷lmektedir. Ancak İspanya'nın Almanya ve Fransa'ya göre ekonomisinin görece zayıf olduğu ve İtalya'nın da eski ekonomik gücüne göre gerilediği düşün÷ldüğünde ÷lkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri ile okuldan erken ayrılma oranları arasında ters yönlü bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye için ise okuldan erken ayrılma verilerinin AB ortalamasından çok yüksek oluşu Türkiye ekonomisinin AB ekonomileri ile karşılaştırmalı durumu ile örtüşen bir durumdur.

Avrupa Birliği'nin “okuldan erken ayrılma sorunuyla mücadele” (Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe) konulu raporunda AB ÷lkeleri arasında 6 ÷lkede (Belçika-Flamen Toplumu, Bulgaristan, İspanya, Malta, Hollanda ve Avusturya'da) sorunun çözümüne dönük kapsamlı stratejiler geliştirildiği, Macaristan ve Romanya'nın da bu süreci başlattığı belirtilmektedir (AB Birliği Komisyonu, 2014:51). Söz konusu raporda AB Eğitim Konseyinin okuldan erken ayrılma sorunuyla ilgili olarak 2011 yılında yayınladığı tavsiye kararları doğrultusunda birçok AB ÷lkesinde kapsamlı stratejiler geliştirilmemiş olmakla birlikte, kendi geliştirdikleri geniş boyutlu stratejiler ve eylem planları bulunduğu (Almanya, İrlanda, Polonya, Portekiz, Birleşik Krallık ve Norveç) belirtilmektedir. Türkiye ise, okuldan erken ayrılma sorunun çözümüne dönük kapsamlı stratejileri olmayan ÷lkeler arasında gösterilmiştir (AB Raporu, 2014:53). Erken okul terklerinin yakından izlenmesi ve azaltılması için Türkiye'nin bir sistem kurması gerektiği AB Türkiye 2016 İlerleme Raporunda belirtilmiştir (Avrupa Birliği, 2016).

Avrupa Birliği Komisyonu raporunda değinildiği gibi, Türkiye'de okul terklerinin izlenmesi aşamasında, AB işgücü anketi verileri yerine e-okul öğrenci kayıtlarının kullanıldığı, ancak eğitim çağında iken örgün eğitimden ayrılanların açık öğretim kurumlarına devam zorunluluğu olmasına karşın, yalnızca açık öğretime kayıt yaptıranların verilerinin okullar bazında tutulduğu, genel bir takip sistemi olmadığı, dolayısıyla açık öğretime kayıt yaptıran öğrenciler de dahil örgün eğitimden ayrılanların

okul hayatı sonrasında neler yaptıklarına ilişkin bir izleme sistemi olmadığı, Milli Eğitim Bakanlığı'nın istatistiklerinde bu kapsamda veriler olmadığı anlaşılmaktadır.

AB ülkelerinde, okuldan ayrılanlara ilişkin istatistiki verilerin genelde en üst yönetim birimlerinde (eğitim bakanlıkları ya da yerel eğitim otoriteleri) toplandığı, Avrupa ülkelerinin yarıya yakınında da bu verilerin okul düzeyinde toplandığı, Danimarka ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu bazı ülkelerde ise bu verilerin yayınlanmadığı söz konusu raporda belirtilmektedir.

Türkiye'de zorunlu eğitim sonrasında, 2015 yılı verileriyle, liseden (tüm yaşlar) mezuniyet oranlarına bakıldığında %37, OECD ülkeleri ortalaması %54, mesleki eğitimde ise bu oranları Türkiye'de %36, OECD ortalaması %44 olarak gerçekleştirmiştir (OECD, 2017). Buna göre, Türkiye'nin ortaöğretimden erken ayrılma konusunda özellikle genel ortaöğretimden mezuniyet göstergesi açısından zorunlu eğitim sonrasında da OECD ortalamasının (%17 gerisinde) oldukça gerisinde olduğu görülmektedir.

Bir başka öğrenim düzeyi göstergesi olarak, bireyin tamamladığı en yüksek öğrenim düzeyine göre, 2016 yılı verileriyle, 25-34 yaş arası bireylerden lise veya yüksekokul eğitimi almış nüfus oranı Türkiye'de %61, OECD ülkelerinde %70, mesleki eğitimde bu oranlar; Türkiye'de %70, OECD ortalaması %80 olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler Türkiye'de lise ya da yüksekokul eğitimi alanların oranının 2016 yılı verileriyle OECD ortalamasına belli oranda yaklaştığını göstermektedir (OECD, 2017).

Türkiye'de ortaöğretimin zorunlu eğitim kapsamına alınması sonucu ortaöğretim okullaşma oranları belli oranda artış göstermekle birlikte, yukarıda açıklanan göstergelerin tümünde halen AB ve OECD ülkeleri ortalamasının oldukça gerisinde olduğu görülmektedir.

2.2. TÜRKİYE’DE ORTAÖĞRETİMDE OKUL TERKLERİNİN NEDENLERİ

Türkiye’de ortaöğretimde okul terklerinin genel nedenleri bir bütün olarak ele alındıktan sonra bu nedenler içinde sosyoekonomik nedenlerin etkisinin ortaya konulması amacıyla okul terklerinin genel nedenleri ve sosyoekonomik nedenleri ayrı ayrı ele alınmıştır.

2.2.1 Türkiye’de Okul Terklerinin Nedenleri

Türkiye’de okul terklerinin nedenleri üzerine yapılan araştırmaların daha çok eğitimle ilgili araştırma kuruluşları ve UNICEF tarafından çeşitli sivil ve kamu kuruluşlarıyla yapılan ortak çalışmalarla gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bölümde bu çalışmalarda elde edilen veriler üzerinde durulacaktır.

Eğitim Reformu Girişimi (ERG)’nin (2014) Türkiye’de “İlköğretimden Ortaöğretime Geçişin Analizi Raporu’nda; daha önce yabancı kaynaklar referans gösterilerek değinilen, ailelerin çocukları için eğitime yatırım yapma kararlarının, eğitimden sağlanacak fayda ile bu eğitimin maliyetinin karşılaştırılması sonucunda belirlendiği fayda-maliyet yaklaşımına değinilerek, eğitimden sağlanacak faydanın, çocuğun iki farklı eğitim düzeyi sonucu elde edebileceği gelir farkının alınmasıyla ölçülebileceği, okula devamın doğrudan maliyetinin ise kitap, servis gibi okul masrafları olduğu, diğer yandan eğitimin fırsat maliyetinin ise çocuğun eğitim almak yerine istihdam edildiği takdirde kazanacağı ücret, evde kardeşlerine baktığı takdirde yaratacağı katma değer gibi yapabileceği diğer üretken faaliyetlerden elde edilecek gelirler olarak ölçüldüğü belirtilmiştir (ERG, 2014:14).

UNICEF-YSÖP (2011) Raporunda; Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF işbirliği ile 2008-2009 öğretim yılında uygulamaya konulan, ilköğretime hiç

kaydolmamış, özürsüz devamsız veya akademik başarısızlık nedeni dışında akranlarından en az üç sınıf geride olan 10-14 yaşındaki çocukların eğitim haklarını güvence altına alan Yetiştirici Sınıf Öğretim Programı (YSÖP) kapsamında 100 ilköğretim öğretmeni ile yapılan anketin sonuçlarına göre (Tablo-12) öğrencilerin okul başarılarını etkileyen etmenlerin başında ailenin maddi durumunun yetersizliğinin geldiği görülmektedir.

Tablo 12. Nicel Çalışma Kapsamında Anket Uygulanan 100 İlköğretim Öğretmeninin Yanıtlarına Göre Nakil Öğrencilerin Okul Başarısını Etkileyen Etmenler

	Evet(f)	Kısmen(f)	Hayır(f)
Ailenin maddi durumunun yetersiz olması	75	17	8
Ailenin eğitime önem vermemesi	55	29	16
Öğrencilerin akademik yetersizlikleri	61	21	18
Öğrencilerin çalışıyor olması	34	21	34
Öğrencilerin Türkçesinin yetersiz olması	22	35	43
Öğrencilerin derslere karşı olumsuz tutumu	18	25	57
Öğrencilerin diğer öğrencilerle anlaşamaması	10	31	59
Öğrencilerin okula karşı olumsuz tutumu	15	23	62
Öğrencilerin öğretmenlere karşı olumsuz tutumu	8	21	71

Kaynak: UNICEF- YSÖP Raporu-2011:90

Tablo-12’de okula devamsızlığın nedenleri ağırlıklı olarak “ekonomik nedenler” olarak görülmektedir. Söz konusu ankette devamsızlık nedenleri arasında yoksulluk %22,51; çocuğun çalışıyor olması %21,65; ailenin mevsimlik işçi olması %8,26; çocuğun kardeşlerine bakması %4,84 çıkmıştır (UNICEF- YSÖP Raporu, 2011:86). Bu sonuçlar ekonomik nedenler başlığı altında toplandığında devamsızlığı belirleyen nedenlerin %50’den fazlasının ekonomik nedenler olduğu görülmektedir. Yine UNICEF raporunda ailelerin çocuklarının eğitime devam etmesi kararı vermesinde yoksulluk ve bununla bağlantılı olarak okul/eğitim masraflarının geldiği belirtilmektedir. UNICEF’in (2015) bir başka araştırma raporunda; hanehalkı düzeyinde yapılan niteliksel çalışmaların sonuçlarına göre, çocuğun eğitime devam etmesi kararının verilmesinde yoksulluk ve eğitim masraflarının başı çektiği, bunun yanında çocuğun cinsiyeti, akademik başarısı, okula ilgi düzeyi, okula ulaşımı, okulun güvenliği ve evde yardım ihtiyacı gibi diğer etmenlerin, kayıt-devamsızlık ve azami yaş gibi konularda idari düzenleme sorunları,

öğretmenlerin niteliksel ve niceliksel olarak bölgesel düzeyde yeterliliğin farklılaşması, bunların yanı sıra ekonomik krizler, doğal felaketler, güvensiz ortamlar gibi çevresel faktörlerin de etkili olduğu belirtilmiştir (UNICEF-2015:46,62-63).

Bu konuda Çanakkale ilinde bir araştırma kurumu (PYB Araştırma) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre (Tablo-13); Çanakkale ilinde liseyi terk etme oranının 2015 yılı için %23,7 düzeyinde olduğu görülmektedir.

Tablo 13. Eğitim Düzeylerine Göre Okul Terkleri

	Kadın Sayı	%	Erkek Sayı	%	Toplam Sayı	%
İlkokul terk	740	12,1	415	8,1	1155	10,3
Ortaokul terk	2.839	46,5	1.956	38,4	4795	42,8
Lise terk	1.321	21,6	1.337	26,3	2659	23,7
Üniversite terk	1.210	19,8	1.385	27,2	2595	23,2
Toplam	6.111	100,0	5.093	100,0	11.204	100,0

Kaynak: Yılmaz ve diğerleri, Çanakkale Belediyesi Gelir Dağılımı, Yaşam Koşulları ve Sosyal Yardımlar Alan Araştırması Final Raporu, PYB, 2015.

Tablo-13'te Çanakkale ilinde okul terkleri ile ilgili verilerde; ilkokul terklerinin toplamda %10'u, ortaokul düzeyinde %42'i ve lise düzeyinde 23'ü aştığı görülmektedir. Bu verilere göre, okul terkleri oranlarına sistemde kayıtlı öğrenci görünmekle birlikte uzun süreli/sürekli devamsızlıklar da dahil edildiğinde okul dışı kalan öğrenci sayısının oldukça yüksek oranlarda olduğu görülmektedir.

Aynı araştırmada Çanakkale ilinde, okulu terk nedenleri de araştırılmıştır. Tablo-14'te okul terkleri konusunda ekonomik olanaksızlıkların ve okul çağında olduğu halde çalışma hayatına atılmanın okul terklerinin en önemli nedenleri arasında olduğu görülmektedir. Daha önce de değinildiği üzere okumak istememe/başarısızlık olarak görülen nedenin altında da aslında olanaksızlıklar dolayısıyla yetersiz beslenme, sağlık ve okula motivasyonun ve dolayısıyla öğrencinin fiziki ve moral çalışma kapasitesinin yitirilmesi gibi dolaylı yoldan ekonomik nedenler yer almaktadır.

Tablo 14. Okul Terk Nedenleri

	Yoksulluk sınırı altında		Yoksulluk sınırı üstünde	
	Sayı (f)	%	Sayı (f)	%
Sağlık	69	2,0	104	1,0
Ekonomik olanaksızlık	1560	44,8	2878	29,0
Çalışma hayatına atılma	799	22,9	3372	33,9
Okumak istememesi / başarısızlık	274	7,9	1357	13,7
Evlenme / evlendirilme	189	5,4	947	9,5
Ailenin eğitime izin vermemesi	476	13,7	921	9,3
Diğer	114	3,3	357	3,6
Toplam	3481	100,0	9936	100,0

Kaynak: Yılmaz ve diğerleri, Çanakkale Belediyesi Gelir Dağılımı, Yaşam Koşulları ve Sosyal Yardımlar Alan Araştırması Final Raporu, PYB, 2015.

Söz konusu raporda, Çanakkale ilinde okul terklerinin en önemli nedenlerinin ekonomik olanaksızlıklar olduğu görülmektedir. Bu durumun özellikle yoksulluk sınırının altındaki kesimlerde daha da belirginleştiği, yoksulluk sınırının altındaki bireylerin %44,8'inin okulu bu nedenle terk ettikleri belirtilmektedir (Yılmaz ve diğerleri, 2015:40).

UNICEF'in (2011) çocuk yoksulluğu üzerine yaptığı bir araştırmada; Türkiye'de 2008 yılında çocuk yoksulluğu oranının TÜİK bazlı mutlak yoksulluk hesaplamasına göre % 24,4 olduğu, bu oranın eşdeğer fert ölçeğine göre yapılan hesaplama sonucunda ise % 33,9 oranında çıktığı, buna göre TÜİK bazlı mutlak yoksulluk ölçeğinde her dört çocuktan birisinin, eşdeğer fert ölçeğine göre hesaplanan göreceli yoksulluk ölçeğinde ise her üç çocuktan birisinin yoksulluk sınırının altında yaşadığı belirtilmiştir (Yılmaz ve diğerleri, 2011).

UNICEF (2011) araştırma raporuna göre, Türkiye'de çocuk yoksulluğunun yüksek oranlarda (dörtte bir ile üçte bir arası çocuk) çıkması, UNICEF-YSÖP raporlarında ve Çanakkale ili örneğinde yapılan araştırmanın sonuçlarına göre de okul terk nedenleri arasında yoksulluk/ekonomik olanaksızlıkların yüksek oranda çıkması, bu tez araştırmasının konusunu oluşturan okul terklerinin nedenleri arasında en başta gelen nedenlerin çocuk yoksulluğu ve ekonomik olanaksızlıklar olduğu noktasında örtüşen

sonuçlar olup, bu sonuçlar daha önceki bölümde açıklanan alanyazındaki yabancı kaynaklarda yer alan araştırma sonuçları ile de tutarlıdır.

Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak illerinde yapılan bir araştırmada; “Okul Terki Yaşam Terki” konulu proje kapsamında uygulanan anket sonuçlarına dayalı olarak hazırlanan “Lise ğrencileri Devamsızlık, Sınıf Tekrarı ve Lise Terk Nedenleri konulu araştırma raporunda ulaşılan sonuçlar (Zafer Kalkınma Ajansı, 2017):

- **Okula devamsızlık nedenleri;** en yüksek oranda (%32) ile rahatsızlandığı için, ikinci sırada (%21) sabahları uyanamama, üçüncü sırada (%18) kendini iyi hissetmeme, dördüncü sırada (%15) arkadaşları ile vakit geçirmek için okula gitmeme, beşinci sırada (%14) ailesi ile işleri olduğu için okula gitmeme olarak belirtmişlerdir.

- **Sınıf tekrarına kalma nedenleri;** birinci sırada (%18) devamsızlığın yüksekliği, ikinci sırada (%18) okuldan çok fazla kaçma ve dersler, üçüncü sırada (%14) arkadaşlarla çok vakit geçirme, dördüncü sırada (%14) derslerinde başarılı olmama, beşinci sırada (%9) bilgisayar ve telefonla çok vakit geçirme, altıncı sırada (%8) ğretmenlerin kendisine (kafayı) takması, yedinci sırada (%5) okul idaresi ile sorun yaşaması ve geriye kalan nedenler ağırlık sırasına göre; sigara, alkol vb. kötü alışkanlıklar, aileye destek olmak için çalışma, sağlık problemi, ailevi sıkıntılar, okul değişikliği yapmak için, arkadaş baskısı, okuluna istemeyerek gelmesi ve karşı cinsle çok vakit geçirme olarak sıralanmıştır.

- **Derslerde başarısızlığın nedenleri;** derslerin sıkıcı ve ağır oluşu, ders çalışma alışkanlığının olmayışı, sınav kaygısı, öğretmenlerin sıkıcı ders işleyiş tarzı, zor olan derslerin aynı güne konulması, okulun niversite başarı ortalamasının düşüklüğü, çevredekilerin eğitimi önemsememesi, çalışmasına rağmen okulda öğretilenleri anlayamaması, sınıfındaki öğrencilerle sorun yaşaması, ders çalışmasını engelleyen arkadaş ortamı olarak sayılmıştır.

▪ **Sosyoekonomik nedenler;** ailesinin ekonomik durumu ve çalışmak zorunda kalması gibi nedenlerin ağırlığı %6-7 aralığında çıkmıştır.

Araştırma sonuçlarında, bu tez araştırma konusuyla ilgili göze çarpan hususlar; okul terk nedenleri arasında ailesinin ekonomik durumu ve çalışmak zorunda kalması gibi nedenlerin ağırlığının %6-7 aralığında çıkmış olmasıdır. Öğrencilerin bir bölümü sınıf tekrarına kalma ve dolayısıyla başarısızlık nedenleri arasında aileye destek olmak için çalışmalarını göstermişlerdir. %14 oranında öğrencinin devamsızlık nedenleri arasında aileleri ile işleri olmasını göstermeleri de üstü kapalı da olsa öğrencinin evde yada bir işte çalıştığını göstermektedir. Diğer taraftan, öğrencilerin %84'ü ailesinin okul-başarı durumunu takip ettiğini, %85'inin ailesinin okula devam durumunu takip ettiğini belirtmektedir. Buna göre öğrencilerin büyük çoğunluğunun ailesinin derslerini takibiyle bir sorunu olmadığını göstermektedir. Ailelerin büyük çoğunluğu (%82) çocuğunun okulu bırakmasını istememektedir.

Bu veriler araştırma yapılan iller örneğinde okul terklerinde öğrencilerin ailelerinin büyük çoğunlukla çocuklarının eğitimiyle ilgilendiğini, ancak %7-15'ler dolayında bir bölümü sosyoekonomik durumunun zayıflığı nedeniyle bir işte çalışma zorunluluğunda olduğunu, dolayısıyla okula devam edemediğini doğrudan yada dolaylı olarak belirtmektedir. Bunun dışında öğrencinin rahatsızlandığı, sabahları uyanamadığı, kendini iyi hissetmediği, arkadaşları ile vakit geçirmek için okula gitmediği gibi mazeretlerinin büyük bölümünde de ailesinin ve yaşadığı çevrenin sosyoekonomik koşullarının etkisinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

2.2.2. Türkiye’de Okul Terklerinin Sosyoekonomik Nedenleri

Bu bölümde, Türkiye’de okul terklerinin nedenleri üzerine yapılan araştırmalarda, çocuğun okula devamı yada okulu bırakmasında etkisi olan ailesinin geliri, anne babanın çalışma durumu ve meslekleri, eğitim düzeyleri, ailenin ekonomik durumuna bağlı olarak

çocuğun bir işte çalışması, ailede okuyan çocuk sayısı vb. sosyoekonomik nedenlerin etkisi üzerinde durulmuştur.

UNICEF'in (2015) araştırma raporunda; okul terklerine ilişkin sosyokültürel, psiko-sosyal, sosyal sermaye ve sağlıkla ilgili nedenler üzerinde durulduktan sonra, ekonomik engeller ayrı bir başlık altında irdelenmiştir. Okul terklerine neden olan ekonomik engellerin başlıcaları; yoksulluk, çocuğun çalıştırılması, yetersiz beslenme ve geçimlik tarım başlıkları altında incelenmiştir. Araştırmada, hanehalkının ve dolayısıyla çocuğun gelir düzeyi ve içinde yaşadığı çevrenin sosyoekonomik koşullarıyla ilgili bu nedenler dışında, devletin genel olarak eğitime ayırdığı kaynaklarının yetersizliği ve bu alanda finansal kaynakların eşit dağılımına ilişkin sorunlar, bunların yanında okuldan dışlanma ve okul terkleri riskini azaltacak politika ve programların uygulanmasına yönelik kaynakların yeterli olmayışının da sorunun nedenleri arasında yer aldığı belirtilmiştir (UNICEF, 2015:62-63).

UNICEF-YSÖP (2011) Raporunda daha önce de değinildiği gibi; ailelerin çocuklarının eğitime devamı kararı vermesinde yoksulluk ve bununla bağlantılı olarak okul/eğitim masraflarının karşılanmasının başta gelen etmenler olduğuna değinilmiş, devamsızlığın nedenlerinin ağırlıklı olarak ekonomik nedenler olduğu belirtilmiştir. Araştırma kapsamında yapılan anket sonuçlarında (Tablo-15); çocuğun ve ailesinin yoksulluğu, çalışıyor olması ve ailenin mevsimlik işçi olması (dolayısıyla çocuğun çalışması) gibi ekonomik nedenlerin etkisinin %50'nin üzerinde olduğu görülmektedir. Bunun yanında okulu sevmemesi, aileden kaynaklanan nedenler, okulun uzaklığı, sağlık sorunları, çocuğun başarısızlığı, yaşlarının büyük olması ve diğer nedenlerin önemli bir bölümünün de sosyoekonomik nedenlerden etkilendiği dikkate alındığında okul terk nedenleri arasında sosyoekonomik nedenlerin etkisinin ağırlığı bu anket sonuçlarında da görülmektedir.

Tablo 15. YSÖP Öğretmenlerine Göre Öğrencilerin Devamsızlık Nedenleri (200 YSÖP Öğretmenlerine Uygulanan Anket Sonuçları)

Devamsızlık Nedenleri	Yüzde
Yoksulluk	22,51
Çalışıyor Olması	21,65
Kız çocuğu olduğu için ailesinin göndermemesi	11,97
Ailenin mevsimlik işçi olması	8,26
Okulu sevmemesi	6,27
Ailevi nedenler/sorunlar	5,41
Kardeşlerine bakması	4,84
Evle okul arasının uzak olması	3,99
Sağlık sorunu olması	3,13
Başarısız olması	2,56
Dini ve geleneksel baskılar	2,56
Diğer	1,99
Yaşlarının büyük olması	1,14
Çevresel koşullar	0,86
Fikri yok/yanıt yok	0,86
Taşınmalı eğitimin olmaması	0,86
Uyum sağlayamamaları	0,57
Anadil sorunu	0,29
Engelli olması	0,29
Toplam	100,00

Kaynak: UNICEF- YSÖP Raporu-2011:86

ERG (2014) “İlköğretimden Ortaöğretime Geçişin Analizi Raporu’nda; Çocuklara yapılan yatırımların arasında eğitim yatırımlarının ön plana çıktığı, eğitime yatırım yapma kararının, tıpkı ailenin diğer kararları gibi, bir optimizasyon problemi olduğu, ailenin her bir çocuğu için yapacağı eğitim yatırımının düzeyinin, eğitim yatırımından sağlanacak fayda ile bu yatırımın maliyetinin karşılaştırılması sonucunda belirlendiği, eğitimden sağlanacak faydanın, çocuğun aldığı eğitimle gönenç düzeyinde oluşacak artışa bağlı olduğu, bu artışta en basit şekliyle, iki farklı eğitim düzeyi sonucu elde edilecek gelirlerin farkının alınmasıyla ölçülebileceği, çünkü, işgücü piyasasında gerek iş bulma ihtimalinin gerekse çalışma koşullarının en büyük belirleyicisinin eğitim olduğu, diğer taraftan çocuğun zeka ya da beceri düzeyinin de yapılacak eğitim yatırımlarının getirisini artıran bir etmen olarak öne çıktığı belirtilmekte, ailelerin eğitim yatırımının getirisini yukarıda belirtilen etmenleri göz önüne alarak tahmin ederken aynı yatırımların maliyetini ise hem doğrudan maliyetler hem de fırsat maliyetleri olarak hesaplayarak çocuğun okula devamı yada okulu bırakması yönünde karar verdikleri üzerinde durulmuştur (ERG, 2014:14).

2.2.2.1. Ailede Anne ve Babanın Gelir Düzeyi, Mesleği ve Eğitim Durumu ile Çocuğun Okula Devamı Arasındaki İlişki

- **Ailede anne ve babanın gelir düzeyi ile çocuğun okula devamı arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda;**

UNICEF'in (2015) araştırma raporunda; ailenin gelir düzeyi ile çocuğun okula devamı arasında çarpıcı kesinlikte bir ilişki olduğu belirtilmektedir. Okula zamanında kaydolmayan öğrencilerin sosyoekonomik düzeyi oldukça düşük ailelerden geldiği, eğitimden dışlanma ile ailenin geliri arasında ilişkinin kız çocukları için daha derin olduğu, okula başlayıp ayrılanların oranının da yoksul çocuklarda daha yüksek olduğu, hanehalkı geliri ile okul terkleri ve diğer şekillerde eğitimden dışlanma ilişkisinin hem doğrudan hanehalkının eğitim masraflarını karşılayamaması, hem de yetersiz beslenme, sağlık ve çocuk işçiliği gibi dolaylı yollardan gerçekleştiği belirtilmektedir (UNICEF, 2015:37).

UNICEF'in (2013) bir başka araştırmasında; Türkiye genelinde 15 ildeki genel ortaöğretim okullarından son iki yıl içerisinde okulu terk eden çocuklara uygulanan okulu terk nedenlerine ilişkin anket sonuçlarına göre, ortaöğretimi terk eden çocukların ve gençlerin ailelerinin gelir düzeyine ilişkin bulgulara; %37,2'sinin ailelerinin toplam gelirinin 1000 TL ve altı, %37,6'sının 1001-2000 TL arasında ve katılımcıların ortalamasının ise 1659 TL olduğu görülmektedir. Bu ortalama okulu terk eden öğrencilerin ailelerinin açlık sınırının¹ biraz üstünde gelir düzeyine sahip olduklarını göstermektedir (UNICEF, 2013:45).

---

¹ TÜRK-İŞ 2012-Aralık ayı verilerine göre dört kişilik ailenin açlık sınırı 985,00 (TL/Ay), yoksulluk sınırı 3208,48 (TL/Ay).

ERG'nin bir araştırma raporunda (2011); hanehalkı düzeyinde yoksulluğun öğrenci devamsızlığının en önemli belirleyicisi olduğu, anne ve babanın eğitim düzeyinin etkisinin, yoksulluğun etkisine oranla son derece sınırlı olduğu, yoksulluğun, hem eğitim için gerekli kaynakların yetersiz olması sebebiyle devamsızlık riskini yükseltebildiği, hem de hane gelirinin düşük olmasından dolayı yaşam kalitesinden kaynaklanan sağlık gibi problemler ve haneye düzensiz de olsa ek gelir sağlamak amacıyla çocukların çalışmak zorunda kalmaları nedeniyle devamsızlığı tetikleyebildiği belirtilmiştir (ERG, 2011:11).

ERG'nin (2016) bir başka araştırmasında; Oral ve Mc Givney (2014) çalışmasına atıfla, ailelerin sosyoekonomik durumunun öğrencilerin devam ettiği okul türleri ile de ilişkili olduğu, 15 yaş grubundaki öğrencilerin en yüksek gelir grubundan gelenlerin ağırlıklı olarak Fen Liseleri ve Anadolu Liselerine giderken (bu öğrencilerin %51'i en yüksek %20'lik gelir diliminde), Meslek Liselerine giden öğrencilerin en alt gelir grubunda (bu öğrencilerin %23'ü en düşük %20'lik gelir diliminde) oldukları belirtilmiştir. Bu tezin alan araştırmasında da Anadolu Liseleri ile Meslek Liseleri öğrencilerine ilişkin okulu terk etme nedenleri arasında farklılıklar olup olmadığı katılımcıların bu konudaki görüşlerine dayandırılarak karşılaştırılmıştır.

▪ **Ailede anne ve babanın meslekleri ile çocuğun okula devamı arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar;**

UNICEF'in (2013) araştırmasında; ortaöğretimi terk eden gençlerin babalarının meslekleri araştırılmış; %18,7'sinin özel sektörde işçi olarak çalıştıkları, %17,6'sının küçük ve orta ölçekli ticaretle uğraştıkları, %16,6'sının serbest işlerde çalıştıkları, %11,1'inin ise emekli olup bir iş yapmadıkları, annelerinin ise %87,2'sinin ev hanımı, %3'ünün ise özel sektör işçisi olduğu belirtilmektedir (UNICEF, 2013:44-45).

Şimşek (2011) araştırmasında; babası işsiz olan öğrencilerde okulu bırakma eğiliminin yüksek oranlarda (%33,7) çıktığı, babası işçi (%13,4) ve memur (%15,0) olanlarda ise bu oranın daha düşük düzeylerde çıktığı belirtilmiştir (Şimşek, 2011:38).

Tansel (2002) araştırmasında; baba mesleğinin okula devam konusunda etkili olduğu belirtilmiş, babaları kendi işini yapan (küçük esnaf) çocuklarının ortaokul ve liseye daha az devam ettikleri saptanmıştır.

▪ **Ailede anne ve babanın eğitim durumları ile çocuğun okula devamı arasındaki ilişkiyi araştırın çalışmalar;**

UNICEF'in (2013) araştırmasında; ortaöğretimi terk eden gençlerin anne ve babalarının eğitim durumu araştırılmış; annelerinin %90,2'sinin ilköğretim mezunu veya daha düşük bir eğitim düzeyine sahip oldukları, benzer biçimde babaları ilköğretim mezunu veya daha düşük eğitimi olan gençlerin oranı %80,2 olduğu belirtilerek, bu bulguların, okulu terk eden çocukların anne ve babalarının eğitim düzeylerinin, Türkiye geneli 18 yaş ve üzeri bireylerin anne ve babalarının eğitim düzeyinden daha düşük olduğunu gösterdiği sonucuna varılmıştır (UNICEF, 2013:44).

Şimşek (2011) araştırmasına göre; anne baba eğitim durumunun okulu bırakma konusunda etkili olduğu, örneğin okul diploması olmayan annelerin çocuklarında okulu bırakma eğiliminin %20,73 düzeyinde iken, annesi lise mezunu öğrencilerde bu oranın yarı yarıya (%10,52'e) düştüğü belirtilerek, bu sonuçların okul terkleri konusunda “düşük eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin eğitimi gereksiz gördükleri ve bu yüzden çocuklarını okula gönderme konusunda isteksiz davrandıkları” savını desteklediği sonucuna varılmıştır (Şimşek, 2011:38).

▪ **Ailedeki kardeş sayısı ile çocuğun okula devamı arasındaki ilişkiyi araştırın çalışmalar;**

UNICEF'in (2013) araştırmasında; ortaöğretimi terk eden çocukların sahip oldukları kardeş sayıları araştırılmış; %30,5'inin iki kardeşi, %18,6'sının üç kardeşi,

%11,2'sinin ise dört kardeşinin olduğu geriye kalan yaklaşık %40'ının ise dörtten daha fazla kardeşe sahip oldukları görülmüştür. Buna göre okulu terk eden gençlerin yarısına yakın bir kısmının dört ve daha fazla kardeşe sahip ailelere mensup oldukları göz önünde bulundurulduğunda genel olarak kalabalık ailelerin çocukları oldukları anlaşılmaktadır (UNICEF, 2013:45).

Şimşek (2011) araştırmasına göre; öğrencilerin sahip oldukları kardeş sayısı ile okulu bırakma eğilimi arasında güçlü bir ilişki bulunduğu, buna göre 1-2 kardeşi olan lise öğrencilerinde okulu bırakma eğiliminin sadece %11,50 iken, bu oranın 3-5 kardeşi olanlarda %15,84, 6-9 kardeşi olanlarda %20, 10 ve üzeri kardeşi olanlarda ise %38,88 olduğu belirtilmiştir. Bu sonuçlara göre ekonomik zorluk içerisindeki aile çocuklarının aile bütçesine katkı sağlamaya zorlandığı, bu nedenle okulu bırakma eğiliminin arttığının tahmin edildiği belirtilmiştir (Şimşek, 2011:39).

2.2.2.2. Yoksulluğun Çocuğun Okula Devamı Üzerinde Olumsuz Etkisi

Yoksulluğun çocuğun okula devamı üzerinde olumsuz etkisi konusunda PYB Çanakkale araştırma raporunda (2015); ekonomik olanaksızlıkların ve okul çağında olduğu halde çalışma hayatına atılmanın okul terklerinin en önemli nedenleri arasında olduğu, okulu terk nedenleri arasında görülen, “okumak istememe/başarısızlık” ve sağlık nedenlerinin altında da aslında maddi olanaksızlıklar dolayısıyla yetersiz beslenme ve sağlık sorunları dolayısıyla okula motivasyonun azalması, öğrencinin fiziki ve moral çalışma kapasitesinin yitirilmesi gibi dolaylı yollardan etkili olan ekonomik nedenlerin yer aldığı belirtilmiştir (Yılmaz ve diğerleri, 2015:40).

Şahin, Arseven ve Kılıç (2016) araştırmasında; devamsızlık ve okul terklerinin sebeplerinin araştırıldığı 5 ana başlıktan birisi, “ekonomik imkansızlıklar” olup, bu başlık altında yeterli ekonomik imkanları olamayan öğrencilerin evlerinde yeterli çalışma ortamları olmadığı, bu durumdaki öğrencilerin okula devam etmek istemedikleri, yeterli

cep harçlığı ve ulaşım için parası olmayan öğrencilerin devamsızlık yapabildikleri ya da okulu terk ettikleri Balfanz ve Byrnes (2012), Koepke, Kupczyn ve Holland (2011), Nolan ve diğerleri (2013), Petrick (2014), Tas ve diğerleri (2013) ve Uysal (2008) kaynak gösterilerek belirtilmiştir. Aynı çalışmada, “ekonomik imkansızlıklar” başlığı altında devamsızlık ya da okulu bırakmanın düşük gelirli ailelerden gelen çocuklar arasında yaygın olduğu belirtilmiştir.

Ortaöğretimde okul dışında kalma nedenleri konusundaki bir tez araştırmasında; okul dışında kalan çocukların aile gelirinin düşüklüğü ve buna bağlı maddi sıkıntı çektikleri, bu koşulların eğitim yaşantılarına olumsuz yansıdığı belirtilmiştir (Almı, 2019:257).

ERG’nin (2011) araştırmasında; ekonomik krizlerin gelir aracılığı ile öğrenci devamsızlığını önemli ölçüde belirlediği, 2008 yılında ailenin gelir düzeyinin öğrenci devamsızlığına etkisi açısından 2007’den farklı değilken, 2009’da öğrenci devamsızlığının ailenin geliriyle olan bağlantısının epey güçlenmiş olduğu, bu etkinin, 2010 yılında biraz azalmakla birlikte, 2007’den anlamlı biçimde daha yüksek düzeyde olduğu belirtilmiştir (ERG, 2011:13). Burada dünyada global bir ekonomik krizin yaşandığı 2008 yılının ekonomik verilerde meydana getirdiği olumsuzluğun milli gelirde ve dolayısıyla hane halklarının gelir düzeyinde azalamaya sebep olması sonucu, gelir dağılımının düşük gelirli yoksul haneler aleyhine daha fazla bozulması sonucu eğitime ayırabilecekleri kaynaklar açısından daha kötü bir duruma düştüklerine vurgu yapılmaktadır.

2.2.2.3. Çocuğun Çalıştırılmasının Okula Devamı Üzerinde Olumsuz Etkisi

UNICEF (2015) araştırma raporunda; çocuk işçiliğinin çocuğun okul dışında kalmasıyla yakından ilgili olduğu, okula devam eden çocuklar için ise bir işte çalışmak onları eğitimden erken ayrılmaya daha yatkın hale getirebildiği belirtilmiştir. UNICEF

(2013) araştırma raporunda da gençlerin ortaöğretimi terk etme nedenleri araştırıldığında ekonomik yetersizlikle ilgili nedenler arasında, çalışmak zorunda olmaları nedeniyle okulu terk edenlerin oranının (%20), bir işte çalışmak istemeleri nedeniyle okulu terk edenlerin oranının (%16,6) olduğu belirtilmiştir.

ERG (2011) araştırma raporunda; ilköğretimde devamsızlığın nedenleri arasında çocuğun çalışmasının olumsuz etkisinin olduğu, ancak bu etkinin tümüyle 21-90 gün devamsızlık yapan öğrenciler üzerinde yoğunlaştığı, 0-20 gün devamsızlık yapan öğrenciler için, çalışma durumunun, devamsızlığı istatistiki olarak anlamlı biçimde etkilemediği belirtilmiştir (ERG, 2011:13). Rapordaki bu bulgu okul çağındaki çocuğun çalışmasının uzun süreli devamsızlığa yani okul terklerine neden olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü istatistiki olarak anlamsız çıkan 20 günün altındaki devamsızlıklar, öğrencinin okulla yasal olarak da ilişkisinin kesilmediğini, okula devam ettiğini, ancak özürlü ya da özürsüz devamsızlığının olduğunu göstermektedir. UNICEF- YSÖP (2011) Raporunda da; öğrencilerin okul başarılarını etkileyen en önemli faktörlerin arasında öğrencilerin çalışıyor olmasının geldiği belirtilmiştir.

Yorgun (2014) araştırmasında; çalışan çocukların %68,5'inin öğrenimine devam etmediği, bu verilerin okul terki ile bir işte çalışma arasında dikkate değer bir ilişki olduğunu gösterdiğini, okul dışında bir işte çalışmanın, okul terkinin çocuğun akademik etkinliklere ayırdığı zamanın azalmasına neden olarak dolaylı olarak etkilediğini belirtmiştir. Diğer taraftan aynı çalışmada Taylı'ya (2008) atıfla, yarı zamanlı olarak tatilde ya da okul sezonunda çalışmanın okul motivasyonunu arttırdığı ve gelecek hayata hazırlık açısından tavsiye edilebilir olduğu, ancak tam zamanlı ve ağır koşullarda çalışmanın çocukların büyük olasılıkla okulu bırakmasına neden olduğu belirtilmiştir (Yorgun, 2014:78).

Ortaöğretimde okul dışında kalma nedenleri konusundaki bir tez araştırmasında, maddi sıkıntı yaşayan ailedeki çocukların, ailelerine yük olmama ve aile gelirine destek

olma düşüncesi ile çocuk işçi olarak okul dışında kaldıkları belirtilmiştir (Almış, 2019:257). Şahin, Arseven ve Kılıç (2016) araştırmasında; Haberli ve Güvenç'in (2012) çalışmalarını kaynak göstererek, çocuğun çalışarak eve para getirme sorumluluğunun “ekonomik imkânsızlıklar” başlığı altında okulu bırakma sorununun önemli nedenleri arasında olduğunu belirtmişlerdir.

Çocuğun çalıştırılmasının okula devamı üzerinde olumsuz etkisi konusunda PYB Çanakkale araştırma raporunda (2015); okul terklerinin en önemli nedenleri arasında ikinci sırada, çalışma hayatına atılma %22,9 ile geldiği tespitine yer verilmiş, çalışma hayatına atılma nedeni ile okulu terk oranının yoksulluk sınırının üstündeki kesimde daha yüksek olduğu, bu durumun yoksul kesimde çalışma hayatına atılmadığı halde okulu bırakmak zorunda kalanların oranının daha yüksek olduğunu gösterdiği belirtilmiştir (Yılmaz ve diğerleri, 2015:40).

Türkiye geneli için ilköğretimde okul terklerini araştıran 14 ilde yapılan bir araştırmada; öğrencilerden okula devam ederken aynı zamanda gelir getiren bir işte çalıştığını belirtenlerin oranının yüksek olması (%27,7), ailelerin ekonomik koşullarının yetersizliğinden dolayı özellikle erkek öğrencilerin okulu terk edebildiğini doğrular niteliktedir (Özdemir vd., 2009).

TÜİK'in Türkiye geneli okula devam etmeyen çocukların çalışma durumlarını gösteren “Çocuk İşgücü İstatistikleri”ne (2006-2012 karşılaştırmalı verileri) göre; 2006 yılında (6-17) yaş arası çocuklardan okula devam etmeyenlerin sayılarının 2.314.000, ekonomik işlerde çalışanların 618.000, ev işlerinde çalışanların 1.023.000, çalışmayanların da 673.000 olduğu, bu rakamların aynı yaş grubu çocuklar için 2012 yılında, okula devam etmeyen 1.297.000, ekonomik işlerde çalışanların 448.000, ev işlerinde çalışanların 503.000, çalışmayanların da 346.000 olduğu görülmektedir. 2006-2012 arasında okula devam etmeyen çocukların sayısında ve buna koşut olarak ekonomik işlerde ve evde çalışan çocukların sayılarında ciddi oranlarda düşme görülmesine karşın,

söz konusu yıllardaki okullaşma oranı verilerine göre okula devam etmeyenlerin oranının yüksek olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, dikkat çekici olan bir nokta da, 2006 yılında ekonomik işlerde çalışanların okula devam etmeyen öğrenciler içinde %26 oranında iken, 2012 yılında bu oranın %34'e yükselmiş olmasıdır. Bunun anlamı okula devam etmeme nedenleri arasında çocuğun çalışmak zorunda kalmasına ilişkin oranların yükselmiş olduğudur (TÜİK, 2013).

Yukarıda detaylı olarak açıklandığı gibi, alanyazın araştırmalarında genel olarak, ailenin gelir ve eğitim düzeyine bağlı olarak çocuğun ve ailesinin sosyoekonomik durumunun okul terklerinin en başta gelen nedenleri arasında olduğu, ailenin ve çocuğun yoksulluğu, çocuğun eğitim çağında iken çalışmak durumunda bırakılması, ya da çalışma hayatına girmeyi tercih etmesi, çocuğun yaşadığı çevre koşulları ve genel olarak ülkenin ekonomik koşullarındaki değişimlerin okul terkleri üzerinde belirleyici etkisi olduğu görülmektedir.

Buna karşın sosyoekonomik nedenlerin etkisi konusunda bazı noktalarda farklı sonuçlara ulaşan araştırmalar da bulunmaktadır; örneğin, Yorgun (2014) araştırmasında, okul terklerinin nedenleri olarak; okul türü, gelir düzeyi, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, ikamet adresinde yaşam süresi, devamsızlık miktarı, sınıf tekrarı, anne-babanın medeni durumu, okul dışında bir işte çalışma ve benlik saygısı değişkenlerinin okul terkini anlamlı bir şekilde yordamadığı sonucuna ulaştığını belirttikten sonra, ailenin sosyoekonomik durumunu belirleyen gelir düzeyi ile anne-babanın eğitim düzeyinin okul terki riskini yordamamasının beklenmedik bir sonuç olduğunu ve ilgili alanyazında yer alan çalışma bulgularıyla tutarsız bir bulgu olduğunu, yabancı alanyazında ulaşılan çalışmalarda (Norris, 1993; Slagle, 1993; Vaughan, 1992; Wilson, 1992) özellikle annenin eğitim düzeyi ile okul terki arasında anlamlı bir ilişki olduğu, anne ile babanın eğitim düzeyinin düşük olmasının, anne ile babanın geçmişinde bir okul terki yaşantısı olabileceği, dolayısıyla ailede eğitime verilen önemin düşük

olması sonucu çocuğun eğitimine devam etmesi yönünde yeteri kadar motive edilmemesine neden olabildiği dikkate alındığında okul terki riski ile ailenin eğitim düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik daha fazla araştırma yapılmasına ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

Söz konusu araştırmada bu aykırı/beklenmeyen bulgulara karşın sonuç olarak; ebeveynlerin eğitim ve gelir düzeyi değişkenlerinin de okul terkini anlamlı olarak yordamayan değişkenler olduğunu, ancak yine konuyla ilgili yabancı alanyazında yapılmış araştırmalarda, Santrock (1996) alt gelir grubu (sosyal sınıftan) gelen öğrencilerin akademik başarısızlık, devamsızlık ve okul terki davranışlarını daha çok gösterdiğini, sosyoekonomik düzeyin, ebeveynlerin eğitim düzeyini ve anne-babalık pratiklerini, öğrencinin yaşadığı fiziksel çevreyi ve bu çevrede yaşamının bazı sosyal hizmetlere ulaşım konusunda yarattığı engelleri de tayin ettiğini, bu anlamda *sosyoekonomik düzey (SED) değişkeninin*, okul terkini doğrudan açıklayan bir etken olmaktan ziyade okul terkinde rol oynayan faktörlerle yoğun bir etkileşim içerisinde olduğu, ebeveynlerin eğitim ve maddi düzeyinin düşük olmasının ebeveynlik becerilerini kısıtlayarak okul terki riskini dolaylı olarak etkilediği vurgulanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE OKUL TERKLERİNİN SOSYOEKONOMİK NEDENLERİ ÜZERİNE OKUL YÖNETİCİLERİ VE ÖĞRETMENLERİN ALGILARINA YÖNELİK ARAŞTIRMA

Bu tez çalışmasında örgün eğitim çağındaki öğrencilerin ortaöğretimde okulu terk etmelerinde sosyoekonomik nedenlerin başat açıklayıcı nedenler olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla okul yöneticileri ve öğretmenlerin ortaöğretim öğrencilerinin okulu terk etme nedenlerine ilişkin algılarının bir ölçek geliştirilerek öğrenilmesi hedeflenilmiştir. Hazırlanan ölçekte (ankette) yer alan sorular (maddeler) “*Kişisel Nedenler*”, “*Ekonomik Nedenler*”, “*Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler*”, “*Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler*” ve “*Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler*” başlıkları altında toplanmıştır.

Ölçeğe (ankete) verilen yanıtlardaki verilere dayalı olarak ölçeğin faktör yapısı araştırılmış, faktör analizi sonucunda elde edilen faktörler iki ana ölçek içinde değerlendirilerek bu iki ölçeğin birbirleriyle ve alt faktörleriyle ilişkileri değerlendirilmiş, ayrıca, bu ölçekler kullanılarak okul yöneticisi ve öğretmenlerin ortaöğretim öğrencilerinin okulu terk etme nedenlerine ilişkin algılarının okul türü ve bölgesel düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Anket uygulaması Anadolu ve Meslek lisesi programı uygulayan okullar ayrımında gerçekleştirilerek, bu okullardaki öğrencilerin sosyoekonomik durumları açısından bir farklılaşma olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır.

3.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ ve AMACI

Araştırmanın ana problemi;

“*Örgün eğitim çağındaki öğrencilerin ortaöğretimde okulu terk etmelerinde sosyoekonomik nedenler başat açıklayıcı nedenler midir, sosyoekonomik faktörlerin okul*

terklerine ilişkin diğer faktörler üzerinde ne düzeyde etkisi vardır? Sosyoekonomik faktörlerin etkisi okul türü ve bölgesel düzeyde anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?”

Araştırmanın bu ana problemi çerçevesinde şu alt problemlere yanıt aranmıştır:

1. Ortaöğretimde örgün eğitim çağındaki öğrencilerin okulu terk etme nedenlerine ilişkin yönetici ve öğretmenlerin algılarında hangi boyutlar öne çıkmaktadır?
  - 1.1. Yönetici ve öğretmenlerin Ekonomik ve Sosyal nedenlere ilişkin algılarında hangi boyutlar öne çıkmaktadır?
  - 1.2. Yönetici ve öğretmenlerin okul terklerine ilişkin diğer nedenlere (ekonomik ve sosyal nedenlerle ilişkilendirilemeyen diğer faktörler) ilişkin algılarında hangi boyutlar öne çıkmaktadır?
2. Ortaöğretimde örgün eğitim çağındaki öğrencilerin okulu terk etme nedenlerine ilişkin yönetici ve öğretmenlerin verdikleri etki puanlarına göre istatistiksel olarak hangi faktörlerin/nedenlerin etkisi ön plana çıkmaktadır?
3. Ekonomik ve sosyal nedenlerin diğer nedenlerle ilişkisi var mıdır?
4. Ekonomik ve sosyal nedenleri oluşturan boyutlar diğer nedenlere ilişkin boyutların anlamlı bir açıklayıcısı mıdır?
5. Öğretmen ve yöneticilerin algılarına dayalı olarak ulaşılan sonuçlarda okul türü ve IBBS-1 düzeyinde farklılık var mıdır?

Bu problemlerin araştırılması doğrultusunda araştırmanın amacı; araştırmaya katılanların örgün eğitim çağındaki öğrencilerin ortaöğretimde okulu terk etme nedenlerine ilişkin algılarına dayalı olarak sosyoekonomik nedenlerin öğrencilerin okulu terk etmelerinin başta gelen açıklayıcı nedenleri arasında olup olmadığı ve sosyoekonomik faktörlerin okul terklerine ilişkin diğer faktörler (ekonomik ve sosyal nedenlerle ilişkilendirilemeyen faktörler) üzerinde ne düzeyde etkili olduğunun ortaya konulması, bu faktörlerin okul türü ve bölgesel düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığının ortaya konulmasıdır.

3.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE ALANA KATKISI

Ortaöğretimde örgün eğitim çağındaki öğrencilerin okulu terk etmelerinin nedenleri içerisinde sosyoekonomik nedenlerin etkisinin başatlığı bu konuda alanyazın tarama verilerine dayalı geliştirilen ölçekleri kullanan bir ilişkisel tarama modeli kullanılarak ortaya konulmuştur. Faktör analizine dayalı olarak geliştirilen ölçekler okul terklerinin nedenlerinin araştırılması konusunda araştırmacılar için yararlı bir veri toplama aracı olarak kullanılabileceği gibi, yapılan modelleme ve bu modelleme çerçevesinde yapılan okul terklerinin sosyoekonomik nedenleri ile diğer nedenler arasındaki ilişkilerin korelasyon ve regresyon analizlerinin bu konudaki araştırmacılar için yararlı bir veri analizi tekniği olarak kullanılabileceği düşünülmektedir. Araştırma Türkiye’de IBBS-1 düzeyinde orantılı ve geniş bir katılımıla yapıldığından sonuçlarının Türkiye geneli için genelleştirilebileceği değerlendirilmektedir.

3.3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri var olan durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımları olup, iki veya daha çok değişken arasında birlikte değişimin varlığını ya da derecesini belirlemeye yarayan bir araştırma modelidir (Karasar, 2010). Bu araştırmada da ilişkisel tarama modeli ile okul yöneticileri ve öğretmenlerin algılarına dayalı olarak, örgün eğitim çağındaki ortaöğretim öğrencilerinin okulu terk etmeleri ile sosyoekonomik nedenler arasındaki ilişkinin belirlenmesi hedeflenmiştir.

3.3.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini; Türkiye’de (81) ilde, resmi statüdeki Anadolu Lisesi ve Meslek Liselerinde görev yapan yöneticiler, rehber öğretmenler ve branş öğretmenleri oluşturmaktadır.

Örneklem yöntemi; tabakalara oransal dağıtımli örneklem yöntemidir. Tabakalar; İBBS-1 düzeyi, lise türü (Anadolu lisesi, Meslek lisesi) ve görev türü (branş öğretmeni, rehber öğretmen ve yönetici) olarak tanımlanmıştır. Web tabanlı olarak uygulanan anket yönteminde ankete katılanların yanıtları değerlendirilmiştir. Bu nedenle bu anket uygulaması yakalanan kişiye anket uygulaması (captive audience) tekniği ile elde edilmiştir (Balcı, 2001, s. 103). Hedef kitlenin karakteristik özellikleri bakımından herhangi bir boyutunun (okul türü, İBBS-1 düzeyi ve katılımcıların görev türleri) temsil edilmesinin sağlanması bakımından bu boyutların her kombinasyonunun yeterli büyüklükte temsili sağlanmıştır. Böylece boyutsal örnekleme (dimensional sampling) şartı yerine getirilmiştir.

Örneklem birimi ve anket birimi; resmi statüdeki Anadolu Lisesi ve Meslek Liselerinde görev yapan yöneticiler, rehber öğretmenler ve branş öğretmenleri çalışmanın örneklem birimidir.

Örneklem büyüklüğü ve temsil gücü; örneklem büyüklüğü aşağıdaki formülle belirlenmiştir;

$$n = \frac{pqt^2N}{(N - 1)t^2 + t^2pq}$$

Formülde yer alan değişken tanımları:

N: Ana kitle büyüklüğü

n: Örneklem büyüklüğü

d: Hoşgörü (kabul edilebilir hata) sınırı

t: Örneklem güven düzeyinin tablo değeri

p: İstenilen durumun gerçekleşme olasılığı

q: 1-p

Örneklem varyansının (p*q) alabileceği en büyük değere ulaşılması için istenilen durumun gerçekleşme olasılığı (p) 0,5 kabul edilmiştir.

Örneklem büyüklüğü (hedef kitle) incelendiğinde; 2018-2019 öğretim yılında resmi statüdeki Anadolu Lisesi ve Meslek Liselerinde görev yapan yöneticiler, rehber öğretmenler ve branş öğretmenlerinin toplam sayısı 211.532'dir. Bu sayı üzerinden %95 güvenilirlikte ve $\pm 1,37$ hoşgörü sınırları (hata payı) içinde toplam 5.000 yönetici, rehber öğretmen ve branş öğretmenine ulaşılması gerekeceği hesaplanmıştır (Ek-5/Ek-Tablo-1).

3.3.2. Veri Toplama Süreci

Hazırlanan anket formu için öncelikle Ankara Üniversitesinden Etik Kurul İzni ve Milli Eğitim Bakanlığından araştırma izini alınmıştır (Ek-1 ve Ek-2).

Araştırma izni sonrası ilk anket uygulaması Eylül-Ekim 2018 arasında Çankaya ilçesinde pilot anket uygulaması 4'ü Anadolu Lisesi, 2'si Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi olmak üzere 6 okulda, yönetici, rehber öğretmen ve branş öğretmenlerine uygulanmıştır. Pilot Anketi, 24 öğretmen (6 rehber öğretmen, 18 branş öğretmeni), 10 okul yöneticisi (müdür ya da müdür yardımcısı) cevaplamıştır. Pilot uygulaması sonucunda anket sorularının herkesçe aynı biçimde anlaşılması ve yorumlanmasında bir sorun olmadığı, daha önce düşünölmeyen yanıtlarla karşılaşılmadığı, dolayısıyla bu şekilde uygulanabileceğı sonucuna varılmıştır. Ayrıca bilimsel araştırma yöntemlerine uygun olarak, pilot uygulamanın katılımcılarına esas anket uygulaması yapılmamıştır.

Pilot uygulama sonrasında, esas anket uygulaması ile veri toplama süreci Şubat-Mayıs 2019 arasında gerçekleştirilmiştir. Yönetici ve öğretmenler/hedef kitleye ulaşmak amacıyla genel ortaöğretim ve meslek liselerinin tamamına web tabanlı anket linki gönderilmiştir. Ankete Anadolu Lisesi ve Meslek Lisesi türlerinde ve yönetici, rehber öğretmen ve branş öğretmenlerinin katılabileceğı, anketin MEB Araştırma İzni ile yürütöldüğü, akademik araştırma amaçlı yapıldığı, katılımcıların kimlik bilgilerinin istenilmediğı, kişisel bilgilerinin saklı tutulacağı hususları anket davetinde belirtilmiştir.

MEB Araştırma İzin yazısı gönüllü katılıma dayalı olduğundan katılım konusunda İBBS-1 düzeyinde yönetici ve öğretmen sayıları ile orantılı bir katılım oluşması açısından anketin süresi uzatılarak eksik görülen bölgelerdeki okulların tümüne hatırlatma mailleri gönderilmiş ve araştırmanın önemi vurgulanarak katılım özendirilmeye çalışılmıştır. Böylece, boyutsal örnekleme şartlarını sağlanması amaçlanmıştır. Yeni gelen anketler de aynı ayırmada sınıflandırılmış ve tüm anket sorularını yeterli düzeyde cevaplamamış olanlar ayıklanarak, yönetici, branş öğretmeni ve rehber öğretmen sayıları ile orantılı katılım büyük oranda sağlanmıştır.

Katılımcı sayılarının son durumu incelendiğinde (Ek-5/Ek-Tablo-2); Anadolu Lisesi türünde 792 Branş Öğretmeni, 150 Rehber Öğretmen, 270 Yönetici olmak üzere toplam 1212 kişi, Meslek Lisesi türünde 2519 Branş Öğretmeni, 363 Rehber Öğretmen, 935 Yönetici olmak üzere toplam 3817 kişi, genel toplamda 5029 kişi katılmıştır. Son katılımcı sayıları, İBBS-1 bölgeleri, okul türü ve katılımcıların görev türleri tabakaları bakımından incelendiğinde dikkati çekecek büyüklükte fark bulunmamaktadır (Ek-5/Ek-Tablolar 3-5)

3.3.3. Veri Analizi

Veri analizi çalışmalarında okul terkleri ile sosyoekonomik değişkenler ve diğer nedenler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı, bu ilişkinin düzeyinin ne olduğu, bunun yanında bağımsız değişkenlerin kategorileri bakımından anlamlı ilişkilerinin olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Elde edilen veriler anketin uygulandığı surveey.com anket programından Excel tablosu olarak alınmıştır, eksik verilerin tespiti Excel programı ile istatistiksel çözümlemelerde SPSS Programında yer alan tekniklerden yararlanılmıştır.

Anket çalışması sonrasında toplam 5735 kişiden yanıt alınmıştır. Yanıtlanan anketler meslek lisesi ve Anadolu lisesi ayrımı ile yönetici, rehber öğretmen ve

branş/meslek öğretmeni ayrımlarında sınıflandırılarak, bu ayrıma uymayan (okul türü yada görev türü uymayan) anketler ayıklanmıştır. Bu ayıklama sonrasında 5029 anket kalmıştır.

Diğer taraftan, 5029 anket eksik veri bakımından incelenmiştir. Tüm sorulara tam yanıt veren anket sayısı 3572 olduğu görülmüştür. Bazı sorulara yanıt verilmemiş olan anket sayısı 1457'dir. Eksik yanıt içeren anketlerin bulgular üzerinde etkili olup olmadığı incelenmiştir. İçinde eksik yanıt barındıran anket verileri ile eksik veri barındırmayan toplam 5029 anket verisinden elde edilen ölçek puanları karşılaştırılarak, eksik verili anketlerin puan dağılımlarının genel üzerinde istatistiksel olarak anlamlı derecede etkili olup olmadığı t-testi ile araştırılmıştır.

Ölçekte kullanılan maddelerin faktör yapılarını ortaya çıkarmak amacıyla *açıklayıcı faktör analizi* yapılmıştır. Faktörlenebilirlik aşamaları kapsamında değişkenlerin normallik, eş varyanslılık ve doğrusallık özellikleri incelenmiştir. Elde edilen faktörlerin alt boyutları bakımından aritmetik ortalama ve standart sapmaları hesaplanmıştır.

Ölçeğin alt boyutlarını ortaya çıkarmak amacıyla ayrı ayrı temel bileşenler analizi uygulanmıştır. Böylece her iki algı ölçeği için içerdikleri her bir maddenin kendi içindeki diğer hangi maddelerle gruplaştığını (benzer amaca yöneldiğini) ve bu gruplara ne derecede bağlandığı ortaya konmuş ve toplanan yanıtlara dayalı olarak elde edilen veri setinin bir özeti ortaya konulmuştur.

Temel Bileşenler Analizinde Varimax Dik Döndürme İşlemi uygulanmıştır. Döndürme işlemi bileşenlerin ayrışmasında yardımcı olmakta ve anlamlı bileşenlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Dik döndürme işlemiyle birbiriyle bağlantısız bileşenler ortaya çıkarılmaktadır. *Dik Döndürme Yönteminde Varimax Tekniği* de bir maddenin ilgili bileşenindeki yükünü artırıp diğer bileşenlerde azaltılarak ilgili faktöre daha yakın olan değişkenlerin elde edilmesini sağlayan bir teknik olması nedeniyle tercih edilmiştir (Alpar, 2011:293,298; Tabachnick ve Fidel, 2015:644).

Verilerin faktör analizine uygunluğu *Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)* ve *Bartlett Küresellik Testi (Bartlett Test of Sphericity)* ile analiz edilmiştir. *Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)*: Değişkenler arasındaki korelasyonları bütünsel olarak derecelendirerek faktör analizine uygunluğunun saptanmasında kullanılan ölçüm değeri *Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)* örneklem yeterliliği ölçüsüdür (Alpar, 2011:86). Faktörleşebilirlik için KMO'nun 0,60'tan yüksek çıkması beklenmektedir (Büyüköztürk, 2016:136).

Bartlett Küresellik Testi: İncelenen değişkenler arasında dikkate değer bir ilişki (bağımlılık) olmadığında, faktör analizinin amaçlarından olan bağımsızlaştırma bir amaç olmamakta ve boyut indirgemeden de bir kazanç sağlanamamaktadır. Bu çerçevede, en azından bazı değişkenler (maddeler) arasında anlamlı korelasyonların varlığı bütünsel olarak ortaya konulmalıdır (Alpar, 2011:286).

Ölçeklerin güvenilirliği, araştırmaya dahil olanların verdikleri yanıtlar arasındaki tutarlılıkla belirtilmektedir. Yani ölçeğin ölçmek istediği özelliği ne derecede doğru ölçtüğü ile ilgilidir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı olarak hesaplanan ölçüt, ölçek maddelerinin ölçtüğü özelliklerin örneklediği görüşler ile benzeşik olması ile değerlendirilmektedir. Bu da ölçekte yer alan maddelere verilen yanıtlara ilişkin bireysel farklılıkların ne derece gerçek ne derece hataya bağlı olduğu ile değerlendirilir. Çalışmada kullanılan ölçeklere ilişkin güvenilirlik ölçütü *Cronbach Alfa katsayısı*dır.

Elde edilen faktörlerin ve alt boyutlarının birbirleri arasındaki ilişki düzeylerini tanımlamak için *Pearson-Korelasyon Tekniği* kullanılmıştır. Faktörlerin birbirlerini açıklamada etkililik durumunu belirlemek amacıyla *regresyon analizi* uygulanmıştır.

Faktör alt boyutlarının bağımsız değişkenlerle arasındaki anlamlı farklılıkları tespit etmek amacıyla *t-testi* ve *ANOVA-Testi* yapılmıştır. Varyansların homojenliği *Levene-Testi* ile incelenmiştir.

3.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın ana problemi okul terkleri ile çocuğun ve ailesinin sosyoekonomik durumu arasındaki ilişkiyi araştırmak olduğundan, öğrencinin engelliliği, psikolojik

sorunları, öğrenme güçlüğü ve buna benzer kişisel özellikleri, okul ve eğitim yönetim sisteminden kaynaklanan ve çocuğun ve ailesinin sosyoekonomik durumu ile doğrudan ilişkilendirilemeyecek nedenlerin üzerinde detaylı analiz yapılmamış, bu nedenlerin sosyoekonomik nedenlerle ilişkisi dolayısıyla okul terki üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Bu nedenle, geliştirilen ölçekler ve alt ölçeklerinin içerdiği maddeler/nedenler bu konuda yapılan araştırmalardaki sosyoekonomik nedenleri ifade etmek için kullanılan sosyoekonomik durum/statü kavramı çerçevesinde analiz edilmiştir. Okul terkleri açısından OECD'nin PISA sınavlarında öğrencilerin sosyoekonomik ve sosyokültürel durumunu belirlemek için kullandığı *ESCS (ekonomik, sosyal ve kültürel statü/durum) endeksi* eğitim alanında referans bir tanım olarak görülebilir. Bu endeksin içeriğinde öğrencinin ailesinin eğitim düzeyi, meslekleri ve evlerindeki eğitim olanakları yer almaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalar hanehalkı gelir, işgücü ve eğitim anketleriyle toplanan istatistik verilerle (çoğunlukla uzun dönemli panel veri setleri; örneğin ABD'de Milli Eğitim İstatistik Merkezi verileri, İngiltere'de İşgücü Anket verileri) öğrencilerin ve ailelerinin başta gelir düzeyleri olmak üzere anne ve babanın çalışma, meslek, eğitim durumlarına ilişkin sosyoekonomik veriler kullanılarak yapılmaktadır.

Araştırma konusu ortaöğretim çağındaki gençlerle sınırlandırılmıştır. Ancak, konunun sosyoekonomik nedenlerini tartışan alanyazın taramasında deneysel çalışma olarak ilköğretim düzeyinde olmakla birlikte araştırma sonuçları itibariyle konunun sosyoekonomik boyutlarını ortaya koyan bazı kapsamlı çalışmalara da değinilmiştir.

Araştırmanın kapsamı araştırmanın tabakaları (aynı zamanda bağımsız değişkenleri) ile sınırlıdır. Bu tabakalardan birisi, Türkiye geneli IBBS-1 düzeyidir. İkinci bir tabaka okul türü olarak seçilen meslek liseleri ve Anadolu Liseleridir (diğer okul türleri kapsam dışı bırakılmıştır). Üçüncü bir tabaka katılımcıların okul yöneticileri ve rehber öğretmenler ve branş öğretmenleri ile sınırlı tutulmasıdır (okul türleri ve düzeyleri

gereği sınıf öğretmenleri, meslek dersi öğretmenleri gibi diğer okul türlerinde ve diğer branşlardaki öğretmenler kapsam dışında bırakılmıştır).

Araştırmanın uygulama aşamasındaki (teknik) sınırlılıkları ise;

Araştırma sorularının Etik Kurul ve Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma izni ile sınırlı oluşu, sonrasında değişiklik öngörülmesi halinde tekrar bu izinlerin alınması gerekliliğidir. Ancak pilot uygulama sonucunda bu yönde bir gereksinim olmadığı görülmüştür.

Araştırma izninde gönüllülük esasına dayalı bir katılım öngörüldüğünden olasılıklı örnekleme yapılamamış, bu nedenle anket uygulaması tekniği olarak yakalanan kişiye anket uygulaması (captive audience) tekniği uygulanmıştır (Balcı, 2001, s. 103).

Araştırma izninde gönüllülük esasına dayalı bir katılım öngörüldüğünden katılımcıların IBBS-1 düzeyinde ve okul türü (Anadolu Lisesi yada Meslek Lisesi) ve görev türü (yönetici, rehber öğretmen ve branş öğretmeni) yeterli sayıda dağılımının sağlanmasında güçlük yaşanmıştır. İstenen dağılımda yeterli örneklem sayısına ulaşılması için sayılar sürekli izlenerek eksik sayıların tamamlanması için yöneticilere belirli periyotlarla katılımın teşvik edilmesi yönünde hatırlatıcı maillerle sürekli iletişim sağlanmaya çalışılmıştır.

Anket duyurusunun ülke düzeyinde ancak okulların maillerine gönderilerek uygun katılımcılara (Anadolu Lisesi yada Meslek Lisesinde yönetici, rehber öğretmen ve branş öğretmeni görevinde bulunanlara) il/ilçe/okul yöneticileri tarafından öğretmenlerin maillerine ulaştırılmasının sağlanması bir diğer sınırlılıktır. Bu sınırlılığı aşmak için de aynı şekilde yöneticilere belirli periyotlarla katılımın teşvik edilmesi yönünde hatırlatıcı maillerle sürekli iletişim sağlanmaya çalışılmıştır.

Anketin web tabanlı yapılması bir diğer sınırlılıktır. Katılımcılarla yüz yüze görüşme olanağı olmadığı için anketin uygun katılımcılar (Anadolu Lisesi yada Meslek Lisesinde yönetici, rehber öğretmen ve branş öğretmeni görevinde bulunanlara)

tarafından yanıtlanmasında zorluk yaşanmıştır. Uygun olmayan katılımcıların anketleri ayıklanarak eksilen bu anketler yerine uygun katılımcı sayılarına ulaşana dek aynı şekilde yöneticilere belirli periyotlarla katılımın teşvik edilmesi yönünde hatırlatıcı maillerle sürekli iletişim sağlanmaya çalışılmıştır.

Anketin web tabanlı olması nedeniyle yüz yüze görüşme yoluyla katılımcıları bilgilendirme ve yönlendirme olanağı olmadığı için sorulara tam olarak yanıt alınmasında zorluk yaşanmıştır. Ölçek/Anket sorularına yanıt vermeyenler değerlendirme açısından o konuda “fikri olmayan” kişiler olarak değerlendirilmiş, ancak daha önce de değinildiği gibi, eksik verili anketlerin puan dağılımlarının genel üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı t testi sonucu anlaşıldığından, testin bağımsız değişkeni eksik verili anketler ve araştırmanın çözümlemesinde tüm veriler olarak tanımlanarak kullanılmıştır.

3.5. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Konuyla ilgili yapılan alanyazın taraması sonucunda ulaşılan kaynaklar üzerinde teorik çerçevede içerik araştırması/çözümlemesi yapılarak çalışmaya başlanılmıştır. Konuyla ilgili araştırmalarda okul terklerini açıkladığı (yordadığı) belirtilen nedenleri araştırmak amacıyla bu maddeler 5’li Likert ölçeğinde bir anket formunda bir araya getirilmiş, hazırlanan ölçekte (ankette) yer alan sorular (maddeler) “*Kişisel Nedenler*”, “*Ekonomik Nedenler*”, “*Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler*”, “*Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler*” ve “*Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler*” başlıkları altında toplanmıştır.

Okul terklerinin nedenlerine ilişkin beş ana kategori altında hazırlanan anket soruları analize elverişli duruma getirilmesi amacıyla her soruya bir grup kod numarası verilerek aşağıdaki tablodaki şekliyle düzenlenmiştir (Tablo-16).

Tablo 16. Okul Terk Nedenleri Anketinde Yer Alan Ana Kategoriler ve Alt Maddelerinin Grup Kodları

Kişisel Nedenler	
Ki1	Okuldaki sınavlarda başarısızlık
Ki2	Okulun kendisine bir şey katmadığını düşünmesi
Ki3	Üniversite hedefinin olmaması
Ki4	Ailenin çocuğun eğitimiyle yeterince ilgilenmemesi
Ki5	Aile içi sorunlar
Ki6	Bir yakınını kaybetmesi
Ki7	Sürekli tedavi gerektiren bir hastalığının olması
Ki8	Engelli olması
Ekonomik Nedenler	
Ek1	Ailenin ekonomik olanaklarının yeterli olmaması
Ek2	Aile bütçesine katkı sağlamak için bir işte çalışması
Ek3	Babasının işsiz olması
Ek4	Annesinin işsiz olması
Ek5	Ailenin sürekli aylık bir gelirinin olmaması
Ek6	Ailesine bakması gerektiği için bir işte çalışması
Ek7	Okula giden kardeşlerinin çok sayıda olması
Ek8	Ailesinin eğitim ve okula ulaşım masraflarını karşılama olanağının zayıf olması
Ek9	Evinde ders çalışma ortamının yetersizliği
Ek10	Yaşadığı muhitin sosyal ve ekonomik olanaklarının yetersiz olması
Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler	
Oo1	Okul ortamını sevmeme
Oo2	Sosyal etkinlikler için fiziksel mekânların yetersiz olması
Oo3	Okul çevresinin güvenli olmaması
Oo4	Okul kurallarına uyum sağlayamaması
Oo5	Disiplin cezası almış olması
Oo6	Bazı yöneticilerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları
Oo7	Bazı öğretmenlerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları
Oo8	Arkadaşlarının olumsuz tavırları
Oo9	Okul değişikliği sonucu yeni arkadaş ortamına uyum sağlayamaması
Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler	
Sc1	Yaşadığı çevrenin sosyal ve kültürel yapısının olumsuz etkileri
Sc2	Geleneksel çevre baskıları
Sc3	Kızların erken yaşta evlendirilmesi
Sc4	Töre cinayetleri ve kan davaları
Sc5	Terör olaylarının olumsuz etkileri
Sc6	Arkadaşlarının olumsuz etkisi
Sc7	Yaşadığı çevrede bağımlılık yapan (sigara, alkol vb.) maddelerin kullanımının olumsuz etkileri
Eğitim-Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler	
Es1	Lisede tercihi dışında bir okul türüne yerleştirilmiş olması
Es2	Müfredatın ezberci oluşu
Es3	Üniversite sınav sisteminin karmaşıklığı
Es4	Ders saatlerinin uzun oluşu
Es5	İlgi ve yeteneklerine uygun alanlarda eğitim almasına olanak sağlanmaması
Es6	Ev adresine uzak bir okula yerleştirilmesi
Es7	Zorunlu eğitim yaşını doldurması nedeniyle kaydının açık liseye alınması
Es8	Devamsızlık nedeniyle sınıf tekrarına kalması
Es9	Üst üste sınıf tekrarı nedeniyle örgün eğitimden ilişiğinin kesilmesi

Her iki okul türünde öğretmenlere, rehber öğretmenlere ve yöneticilere yöneltilen 5’li Likert Ölçeğindeki sorular aynı olup, yöneticilere ayrıca okullardaki hazırlık, 9., 10., 11. ve 12. sınıf öğrenci sayıları, devamsızlık durumu (3 soru), nakil ve geçiş (2 soru) ve eğitim terklerine (1 soru) ilişkin sorular yöneltilmiştir.

3.6. BULGULAR

Alan araştırması olarak öğretmen ve yöneticilerin okul terkleri sorununun nedenlerine ilişkin algılarını ölçmek amacıyla uygulanan ankete verilen cevapların okul terk nedenlerinin ortalama etki düzeylerine ilişkin yüzde dağılımlarla gösterilen sonuçları ve bu nedenlerin katılımcılara göre önem sıraları verildikten sonra ankete verilen cevapların dağılımından hareketle oluşturulan okul terklerinin nedenlerine ilişkin iki ayrı ölçeğin sonuçları/bulgular burada açıklanmıştır.

3.6.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Yapısı

Araştırmaya katılanların cinsiyet, yaş, medeni durum ve görev sürelerine ilişkin demografik veriler Tablo-17’de verilmiştir.

Tablo 17. Araştırmaya Katılan Öğretmen, Rehber Öğretmen ve Yöneticilerin Demografik Dağılımı

		Öğretmen		Rehber öğretmen		Yönetici		Toplam	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cinsiyet	Kadın	1.661	50,2	282	55,0	217	18,0	2.160	43,0
	Erkek	1.650	49,8	231	45,0	988	82,0	2.869	57,0
Yaş grupları	20 - 29	537	16,2	233	45,4	43	3,6	813	16,2
	30 - 39	1.459	44,1	156	30,4	340	28,2	1.955	38,9
	40 - 49	946	28,6	105	20,5	543	45,1	1.594	31,7
	50 - 59	334	10,1	19	3,7	256	21,2	609	12,1
	60+	35	1,1	0	,0	23	1,9	58	1,2
Medeni durum	Bekâr	824	24,9	209	40,7	144	12,0	1.177	23,4
	Evli	2.487	75,1	304	59,3	1.061	88,0	3.852	76,6
Kaç yıldır bu görevin yürütüldüğü	5 yıla kadar	1.145	34,6	216	42,1	358	29,7	1.719	34,2
	10 yıla kadar	677	20,4	135	26,3	155	12,9	967	19,2
	15 yıla kadar	332	10,0	50	9,7	118	9,8	500	9,9
	20 yıla kadar	405	12,2	43	8,4	169	14,0	617	12,3
	20 yıldan fazla	752	22,7	69	13,5	405	33,6	1.226	24,4
Toplam		3.311	100,0	513	100,0	1.205	100,0	5.029	100,0

Araştırmaya katılanların %57’si erkek, %43’ü kadındır. Katılımcıların %38,9’u

30-39 yaş aralığındadır. Katılımcıların %76,6’sı evlidir. Katılımcıların görev sürelerine

bakıldığında, yöneticilerin çoğunluğu (%33,6'sı) 20 yıldan fazladır bu görevi yürüttüğünü belirtirken, öğretmenlerin çoğunluğu (%34,6'sı) 5 yıl ve altında görev süresi olduğunu, rehber öğretmenlerin çoğunluğu (%42,1'i) ise 5 yıl ve altında görev süresi olduğunu belirtmektedirler.

Araştırmaya katılan yöneticilerin görev yaptıkları okullardaki öğretmen ve öğrenci sayıları ile öğrencilerin devamsızlık, sınıf tekrarı, başarısızlık ve diğer nedenlerle okul terk oranlarına ilişkin verilerde (Ek-Tablo-6); öğrencilerin örgün eğitimden sınıf tekrarı, başarısızlık yada kendi istekleri ve diğer nedenlerle (%5'in üzerinde AÖL'ye geçiş oranına sahip olanların) ayrılanların (tüm nedenlerin toplamının ortalaması) oranlarının en yüksek olduğu bölgelerin TRC (Güneydoğu Anadolu:%29) ve TR9 (Doğu Karadeniz:%23) bölgeleri olduğu, en düşük bölgelerin ise TR2 (Batı Marmara:%12) ve TR1 (İstanbul:%13) bölgeleri olduğu görülmektedir. **Sonuç olarak;** bu veriler örgün eğitimden ayrılma oranlarının yüksek olduğu bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi düşük illerin yer aldığı bölgeler olduğunu, örgün eğitimden ayrılma oranlarının düşük olduğu bölgelerin ise sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek illerin yer aldığı bölgeler olduğunu göstermektedir.

3.6.2. Faktör Analizine Dayalı Olarak Ölçek ve Alt Ölçeklerin Geliştirilmesi ve Temel Bileşenler Analizi

Araştırmanın bu bölümünde 1. Problem Sorusunun yanıtını bulmak amacıyla Ortaöğretimde örgün eğitim çağındaki öğrencilerin okulu terk etme nedenlerine ilişkin yönetici ve öğretmenlerin algılarında hangi boyutların öne çıktığı araştırılmıştır.

- 1. Alt Problem Sorusu: Ortaöğretimde örgün eğitim çağındaki öğrencilerin okulu terk etme nedenlerine ilişkin yönetici ve öğretmenlerin algılarında hangi boyutlar öne çıkmaktadır?**

Okul terk nedenlerine ilişkin olarak hazırlanan 43 maddelik ankete katılan öğretmen ve yönetici sayısı toplam 5029'dur. Katılımcıların bazıları anketi tam olarak yanıtlamamışlardır. 43 maddenin tamamını yanıtlayan 3872 katılımcının yanıtları üzerinden temel bileşenler analizi uygulanmıştır.

Ölçek maddeleri temel olarak iki gruptan oluşmaktadır (Tablo-18);

1. **Grup:** Sosyal ve Ekonomik Nedenler: *Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği*
2. **Grup:** Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler: *Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği*

Tablo 18. Okul Terk Nedenlerinin Gruplandırılması

Değişken Adı	Madde	1. Grup	2. Grup
Ki1	Okuldaki sınavlarda başarısızlık	X	
Ki2	Okulun kendisine bir şey katmadığını düşünmesi	X	
Ki3	Üniversite hedefinin olmaması	X	
Ki4	Ailenin çocuğun eğitimiyle yeterince ilgilenmemesi	X	
Ki5	Aile içi sorunlar	X	
Ki6	Bir yakını kaybetmesi		X
Ki7	Sürekli tedavi gerektiren bir hastalığının olması		X
Ki8	Engelli olması		X
Ek1	Ailenin ekonomik olanaklarının yeterli olmaması	X	
Ek2	Aile bütçesine katkı sağlamak için bir işte çalışması	X	
Ek3	Babasının işsiz olması	X	
Ek4	Annesinin işsiz olması	X	
Ek5	Ailenin sürekli aylık bir gelirinin olmaması	X	
Ek6	Ailesine bakması gerektiği için bir işte çalışması	X	
Ek7	Okula giden kardeşlerinin çok sayıda olması	X	
Ek8	Ailesinin eğitim ve okula ulaşım masraflarını karşılama olanağının zayıf olması	X	
Ek9	Evinde ders çalışma ortamının yetersizliği	X	
Ek10	Yaşadığı muhitin sosyal ve ekonomik olanaklarının yetersiz olması	X	
Oo1	Okul ortamını sevmeme		X
Oo2	Sosyal etkinlikler için fiziksel mekanların yetersiz olması		X
Oo3	Okul çevresinin güvenli olmaması		X
Oo4	Okul kurallarına uyum sağlayamaması		X
Oo5	Disiplin cezası almış olması		X
Oo6	Bazı yöneticilerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları		X
Oo7	Bazı öğretmenlerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları		X
Oo8	Arkadaşlarının olumsuz tavırları		X
Oo9	Okul değişikliği sonucu yeni arkadaş ortamına uyum sağlayamaması		X
Sc1	Yaşadığı çevrenin sosyal ve kültürel yapısının olumsuz etkileri	X	
Sc2	Geleneksel çevre baskıları	X	
Sc3	Kızların erken yaşta evlendirilmesi	X	

Sc4	Töre cinayetleri ve kan davaları	X	
Sc5	Terör olaylarının olumsuz etkileri	X	
Sc6	Arkadaşlarının olumsuz etkisi	X	
Sc7	Yaşadığı çevrede bağımlılık yapan (sigara, alkol vb.) maddelerin kullanımının olumsuz etkileri	X	
Es1	Lisede tercihi dışında bir okul türüne yerleştirilmiş olması		X
Es2	Müfredatın ezberci oluşu		X
Es3	Üniversite sınav sisteminin karmaşıklığı		X
Es4	Ders saatlerinin uzun oluşu		X
Es5	İlgi ve yeteneklerime uygun alanlarda eğitim almasına olanak sağlanmaması		X
Es6	Ev adresine uzak bir okula yerleştirilmesi	X	
Es7	Zorunlu eğitim yaşını doldurması nedeniyle kaydımın açık liseye alınması	X	
Es8	Devamsızlık nedeniyle sınıf tekrarına kalması	X	
Es9	Üst üste sınıf tekrarı nedeniyle örgün eğitimden ilişkisinin kesilmesi	X	

Bir ölçeğin ya da veri yapısının kaç boyutlu olduğu konusunda faktör analizinden yararlanılmaktadır (Alpar, 2011, s.815). Ortaöğretim Okul Terklerinde Öğretmen ve Yöneticilerin Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği ve Ortaöğretim Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği için alt boyutları ortaya çıkarmak amacıyla ayrı ayrı temel bileşenler analizi uygulanmıştır.

Böylece her iki algı ölçeği için içerdikleri her bir maddenin kendi içindeki diğer hangi maddelerle gruplaştığını (benzer amaca yöneldiğini) ve bu gruplara ne derecede bağlandığı ortaya konmuş ve toplanan yanıtlara dayalı olarak elde edilen veri setinin bir özeti ortaya konmuştur.

3.6.2.1. Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Temel Bileşen Analizi

Araştırmanın bu bölümünde 1.1. Alt Problem Sorusunun yanıtını bulmak amacıyla ortaöğretimde örgün eğitim çağındaki öğrencilerin okulu terk etme nedenlerine ilişkin yönetici ve öğretmenlerin Ekonomik ve Sosyal nedenlere ilişkin algılarında hangi boyutların öne çıktığı araştırılmıştır.

1.1. Alt Problem Sorusu: Yönetici ve öğretmenlerin Ekonomik ve Sosyal nedenlere ilişkin algılarında hangi boyutlar öne çıkmaktadır?

Yöntem bölümünde açıklandığı üzere verilerin faktör analizine uygunluğu *Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)* ve *Bartlett Küresellik Testi (Bartlett Test of Sphericity)* ile analiz edilmiştir.

Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği için KMO değeri “mükemmel” derecede ($KMO=0,925$) ve Bartlett Küresellik Testi sonucu birim matris olmadığı ($Ki-Kare(325)=63835,602$; $p=0,0001<0,05$) sonucu elde edilmiştir.

Yöntem bölümünde açıklandığı gibi, *Temel Bileşenler Analizinde Varimax Dik Döndürme İşlemi* uygulanmıştır. *Varimax Dik Döndürme İşlemi* sonrasında ortaya çıkan alt bileşenlere ilişkin özdeğer ve varyans değerleri Tablo-19’da verilmiştir.

Tablo 19. Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği’nde Alt Bileşenlerin Özdeğer-Varyans Değerleri

Alt Bileşenler	Özdeğer	Açıklanan varyans (%)	Birikimli açıklanan varyans (%)
1	6,189	23,804	23,804
2	2,966	11,409	35,212
3	2,712	10,429	45,642
4	2,708	10,414	56,056
5	1,793	6,895	62,951
6	1,712	6,583	69,534

Toplam açıklanan varyansın %50’nin üzerinde olması sosyal bilimlerde faktörlerin açıklayıcılığı yönünden iyi bir değer olarak nitelendirilmektedir (Büyüköztürk, 2016). Tabloya göre özdeğeri 1’den büyük bileşen sayısı 6’dır. Toplam açıklanan varyans %69,5’tir.

Varimax Dik Döndürme İşlemi sonrasında “Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği”nde alt bileşenlere ilişkin ortaya çıkan Temel Bileşen Yapısı Tablo-20’de verilmiştir;

Tablo 20. Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Temel Bileşen Yapısı

Ölçek adı: Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği	Bileşenler						Ortak varyans
	1	2	3	4	5	6	
1. Alt ölçek: Ekonomik Nedenler							
Ek3 Babasının işsiz olması	,841						0,792
Ek5 Ailenin sürekli aylık bir gelirin olmaması	,835						0,776
Ek2 Aile bütçesine katkı sağlamak için bir işte çalışması	,776						0,730
Ek1 Ailenin ekonomik olanaklarının yeterli olmaması	,773						0,675
Ek8 Ailesinin eğitim ve okula ulaşım masraflarını karşılama olanağının zayıf olması	,768						0,700
Ek7 Okula giden kardeşlerinin çok sayıda olması	,765						0,686
Ek6 Ailesine bakması gerektiği için bir işte çalışması	,753	,318					0,735
Ek4 Annesinin işsiz olması	,698						0,511
Ek9 Evinde ders çalışma ortamının yetersizliği	,625			,449			0,628
Ek10 Yaşadığı muhitin sosyal ve ekonomik olanaklarının yetersiz olması	,612			,547			0,690
2. Alt ölçek: Toplumsal Özellikler							
Sc4 Töre cinayetleri ve kan davaları		,871					0,876
Sc5 Terör olaylarının olumsuz etkileri		,850					0,847
Sc3 Kızların erken yaşta evlendirilmesi		,768					0,743
3. Alt ölçek: Yasadan Kaynaklanan Nedenler							
Es8 Devamsızlık nedeniyle sınıf tekrarına kalması			,856				0,799
Es9 Üst üste sınıf tekrarı nedeniyle örgün eğitimden ilişkisinin kesilmesi			,841				0,786
Es7 Zorunlu eğitim yaşını doldurması nedeniyle kaydının açık liseye alınması			,711				0,667
Es6 Ev adresine uzak bir okula yerleştirilmesi			,548				0,484
4. Alt ölçek: Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler							
Sc1 Yaşadığı çevrenin sosyal ve kültürel yapısının olumsuz etkileri				,778			0,710
Sc6 Arkadaşlarının olumsuz etkisi		,364		,651			0,672
Sc2 Geleneksel çevre baskıları		,362		,644			0,658
Sc7 Yaşadığı çevrede bağımlılık yapan (sigara, alkol vb.) maddelerin kullanımının olumsuz etkileri		,416		,564			0,625
5. Alt ölçek: Öğrencinin Eğitime Bakışı							
Ki2 Okulun kendisine bir şey katmadığını düşünmesi					,772		0,654
Ki3 Üniversite hedefinin olmaması					,727		0,624
Ki1 Okuldaki sınavlarda başarısızlık					,661		0,542
6. Alt ölçek: Ailenin Eğitime Bakışı							
Ki5 Aile içi sorunlar						,810	0,741
Ki4 Ailenin çocuğun eğitimiyle yeterince ilgilenmemesi						,794	0,729

Uygulanan İstatistiksel Yöntem: Temel Bileşenler Analizi-Varimax Dik Döndürme İşlemi

Temel Bileşenler Analizinde ortak varyans değerleri ve maddenin ortak bileşenlerdeki yük değerleri arasında farklar incelenmiştir; maddelerin faktörlerle

olan çoklu korelasyonunun karesi ile açıklanan ortak varyans değerlerinin en düşüğü Es6 maddesinde (0,486), en yükseği ise Sc4 maddesindedir (0,876). Yüksek değer almış olan ortak varyans değerlerinin fazla olması, modelin açıkladığı toplam varyansı yükselttiği söylenebilir. Tabloda bileşen yükü 0,40'ın altında olanlar gösterilmemekle beraber, Ek10 maddesi hariç diğer ortak bileşenler arasındaki farkın 0,10'dan küçük olmadığı anlaşılmıştır. EK10: “Yaşadığı muhitin sosyal ve ekonomik olanaklarının yetersiz olması” maddesi için ortak bileşen arasındaki fark 0,065 olduğu görülmüştür. **Sonuç olarak;** EK10 maddesinin açıkladığı anlam nedeniyle en yüksek yük değeri aldığı birinci bileşende kalmasına karar verilmiştir.

Bulgu-1.1. *“Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği”nde yer alan faktörler üzerinde yapılan Temel Bileşenler Analizi sonucunda; bu ölçeğin Tablo-20’de gösterilen (6) alt bileşen/boyut altında toplandığı görülmüştür. Ölçekte yüksek değer almış olan ortak varyans değerlerinin fazla olması, modelin açıkladığı toplam varyansı yükselttiğini göstermekte, toplam açıklanan varyansının %70 dolayında olması (%50’den büyük olması) ölçekteki faktörlerin açıklayıcılık düzeyinin iyi/yüksek bir değere sahip olduğunu, dolayısıyla ölçeğin açıklayıcılık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.*

3.6.2.2. Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Temel Bileşen Analizi

Araştırmanın bu bölümünde 1.2. Alt Problem Sorusunun yanıtını bulmak amacıyla ortaöğretimde örgün eğitim çağındaki öğrencilerin okulu terk etme nedenlerine ilişkin yönetici ve öğretmenlerin diğer nedenlere (ekonomik ve sosyal nedenlerle

ilişkilendirilemeyen diğer faktörler) ilişkin algılarında hangi boyutların öne çıktığı araştırılmıştır.

1.2. Alt Problem Sorusu: Yönetici ve öğretmenlerin okul terklerine ilişkin diğer nedenlere (ekonomik ve sosyal nedenlerle ilişkilendirilemeyen diğer faktörler) ilişkin algılarında hangi boyutlar öne çıkmaktadır?

Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği için KMO değeri “iyi” derecede (KMO=0,899) ve Bartlett Küresellik Testi sonucu birim matris olmadığı (Ki-Kare(136)=34934,818; $p=0,0001<0,05$) sonucu elde edilmiştir.

Araştırmada geliştirilen ölçeklerde ekonomik ve sosyal nedenlerle ilişkilendirilemeyen diğer faktörleri içeren “Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği”nde alt bileşenlere ilişkin Varimax Dik Döndürme İşlemi sonrasında ortaya çıkan özdeğer ve varyans değerleri Tablo-21’de verilmiştir.

Tablo 21. Ortaöğretim Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği’nde Alt Bileşenlerin Özdeğer-Varyans Değerleri

Alt Bileşenler	Özdeğer	Açıklanan varyans (%)	Birikimli açıklanan varyans (%)
1	4,537	26,686	26,686
2	3,497	20,572	47,259
3	2,297	13,514	60,773

Tabloya göre özdeğeri 1’den büyük bileşen sayısı 3’tür. Toplam açıklanan varyans %60,8’dir.

Varimax Dik Döndürme İşlemi sonrasında “Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği”nde alt bileşenlere ilişkin ortaya çıkan Temel Bileşen Yapısı Tablo-22’de verilmiştir.

Tablo 22. Ortaöğretim Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Temel Bileşen Yapısı

Ölçek adı: Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği	Bileşenler			Ortak
	1	2	3	varyans
1. Alt ölçek: Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler				
Oo7 Bazı öğretmenlerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları	,787			0,691
Oo6 Bazı yöneticilerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları	,780			0,678
Oo8 Arkadaşlarının olumsuz tavırları	,766			0,661
Oo9 Okul değişikliği sonucu yeni arkadaş ortamına uyum sağlayamaması	,712			0,605
Oo5 Disiplin cezası almış olması	,671			0,480
Oo3 Okul çevresinin güvenli olmaması	,638			0,520
Oo4 Okul kurallarına uyum sağlayamaması	,626			0,453
Oo1 Okul ortamını sevmeme	,609	,307		0,474
Oo2 Sosyal etkinlikler için fiziksel mekanların yetersiz olması	,483	,460		0,449
2. Alt ölçek: Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler				
Es2 Müfredatın ezberci oluşu		,839		0,745
Es3 Üniversite sınav sisteminin karmaşıklığı		,809		0,692
Es5 İlgi ve yeteneklerime uygun alanlarda eğitim almasına olanak sağlanmaması		,775		0,652
Es4 Ders saatlerinin uzun oluşu		,768		0,611
Es1 Lisede tercihi dışında bir okul türüne yerleştirilmiş olması	,301	,622		0,500
3. Alt ölçek: Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler				
Ki7 Sürekli tedavi gerektiren bir hastalığının olması			,856	0,795
Ki8 Engelli olması			,817	0,734
Ki6 Bir yakınıni kaybetmesi			,734	0,591

Uygulanan İstatistiksel Yöntem: Temel Bileşenler Analizi-Varimax Dik Döndürme İşlemi

Temel bileşenler analizinde ortak varyans değerleri ve maddenin ortak bileşenlerdeki yük değerleri arasındaki farklar incelenmiştir; maddelerin faktörlerle olan çoklu korelasyonunun karesi ile açıklanan ortak varyans değerlerinin en düşüğü Oo2 maddesinde (0,449), en yükseği ise Ki7 maddesindedir (0,795). Yüksek değer almış olan ortak varyans değerlerinin fazla olması, modelin açıkladığı toplam varyansı yükselttiği söylenebilir. Tabloda bileşen yükü 0,40'ın altında olanlar gösterilmemekle beraber, Oo2 maddesi hariç diğer ortak bileşenler arasındaki farkın 0,10'dan küçük olmadığı anlaşılmıştır. Oo2 maddesi için ortak bileşen arasındaki fark 0,023 olduğu görülmüştür. Oo2: "Sosyal etkinlikler için fiziksel mekanların yetersiz olması" maddesi için okul

yöneticilerinin yanıtlarının daha açıklayıcı olduğu düşüncesiyle, sadece okul yöneticilerinin yanıtları için aynı temel bileşenler analizi yapıldığında; aynı bileşen yapısı altında birinci bileşen yükü olarak 0,562; ikinci bileşen yükü olarak 0,350 değerlerini aldığı görülmüştür. **Sonuç olarak;** Aradaki farkın (0,212) çıkması sonucu Oo2 maddesinin birinci bileşende yer almasına karar verilmiştir.

3.6.3. Algı Ölçeklerinin Güvenirliği ve Geçerliği

Bireylerin hedeflenen alandaki görüşlerini tahmin etmedeki başarı bunu ölçmek için kullanılan ölçek yoluyla elde edilen puanların geçerli ve güvenilir olmasına bağlıdır. Yöntem bölümünde de açıklandığı gibi, çalışmada kullanılan ölçeklere ilişkin güvenilirlik ölçütü Cronbach Alfa katsayısıdır.

“Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği”nin alt ölçeklerinin güvenilirlik katsayıları incelendiğinde, 1., 2., alt ölçekler “mükemmel”, 3., 4. alt ölçekler “iyi”, 6. alt ölçek “kabul edilebilir” ve 5. alt ölçek “şüpheli” olarak nitelendirilebilecek düzeyde olduğu tespit edilmiştir (Tablo-23).

Tablo 23. Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğine İlişkin Cronbach Alfa Değerleri

	Cronbach Alfa değerleri
1. Alt ölçek: Ekonomik Nedenler	0,936
2. Alt ölçek: Toplumsal Özellikler	0,914
3. Alt ölçek: Yasadan Kaynaklanan Nedenler	0,824
4. Alt ölçek: Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler	0,846
5. Alt ölçek: Öğrencinin Eğitime Bakışı	0,627
6. Alt ölçek: Ailenin Eğitime Bakışı	0,747
Toplam Ekonomik ve Sosyal Nedenler	0,931

Sonuçta; “*Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği*”nin bütünü “*mükemmel*” olarak nitelendirilebilecek düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

“Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği” alt ölçeklerinden elde edilen güvenilirlik katsayısına göre değerlendirildiğinde, 1. 2. alt ölçek “iyi” 3. alt ölçek “kabul edilebilir” olarak nitelendirilebilir (Tablo-24).

Tablo 24. Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğine İlişkin Cronbach Alfa Değerleri

	Cronbach Alfa değerleri
1. Alt ölçek: Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler	0,891
2. Alt ölçek: Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler	0,859
3. Alt ölçek: Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler	0,798
Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler	0,905

Sonuçta; “Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği” bir bütün olarak değerlendirildiğinde “mükemmel” olarak nitelendirilebilecek düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Bulgu-1.2. “Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği”nde yer alan faktörler üzerinde yapılan Temel Bileşenler Analizi sonucunda; bu ölçeğin Tablo-22’de gösterilen (3) alt bileşen/boyut altında toplandığı görülmüştür. Ölçekte yüksek değer almış olan ortak varyans değerlerinin fazla olması, modelin açıkladığı toplam varyansı yükselttiğini göstermekte, toplam açıklanan varyansının %61 dolayında olması (%50’den büyük olması) ölçekteki faktörlerin açıklayıcılık düzeyinin iyi/yüksek bir değere sahip olduğunu, dolayısıyla ölçeğin açıklayıcılık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğinin 1., 2., alt ölçeklerinin güvenilirliği “mükemmel”, 3., 4. alt ölçekler “iyi”, 6. alt ölçek “kabul edilebilir” ve 5. alt ölçek “şüpheli” olarak nitelendirilebilecek düzeyde, ikinci ölçek olan, Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğinin 1. 2. alt ölçek “iyi” 3. alt ölçek “kabul edilebilir” olarak nitelendirilebilecek düzeyde, her iki ana ölçeğin güvenilirliği ise “mükemmel” düzeyde çıkmıştır.

3.6.4. Temel Bileşenler Analizine Dahil Edilmeyen Anketlerin Veri Analizine

Dahil Edilmesi Sonucu Ölçek Puanlarında Oluşan Farkların İncelenmesi

Temel bileşenler analizi (TBA), okul terklerine ilişkin hazırlanmış olan ölçekte yer alan 43 maddenin tamamına yanıt veren 3852 anket verisi ile yapılmıştır. Bunun nedeni tam yanıt verenler üzerinden doğru bileşen yapısının ortaya konulması olarak açıklanmıştır. Ölçekte yer alan 43 maddede eksik yanıt verenlerin ilgi ya da önem verdikleri alan doğrultusunda bazı maddelere yanıt verdikleri, diğer konularda ise yanıt vermedikleri varsayılmıştır.

Diğer taraftan araştırmanın diğer alt problemlerinin çözümünde 5029 anketin tamamı kullanılmıştır. Bu nedenle *TBA*'da kullanılan 3872 anketten elde edilen puan dağılımı ile içinde eksik yanıt barındıran 5029 anket verisinden elde edilen ölçek puanları karşılaştırılmış, böylece eksik verili anketlerin puan dağılımlarının genel ölçek üzerinde istatistiksel olarak anlamlı derecede etkili olup olmadığı araştırılmıştır.

Söz konusu karşılaştırma *t-testi* ile yapılmıştır. Testin bağımsız değişkeninin aldığı değerler olarak Temel Bileşenler Analizinde kullanılan anket verileri ve araştırmanın çözümlemesinde kullanılacak tüm veriler olarak tanımlanmıştır. (*Toplam*) *Ekonomik ve Sosyal Nedenler* puanı, her iki veri setine göre karşılaştırıldığında varyansların eşit olduğu söylenemez. Varyansların eşit olmadığı durumda kullanılan *t*-testine göre sonuç değerlendirilmiştir.

Çalışmanın çözümlemelerinde kullanılacak 5029 anketi içeren veri setinden elde edilmiş ölçek puanları ile *TBA*'da kullanılan 3872 anketi içeren veri setinden elde edilmiş olan ölçek puanlarına ilişkin *t*-testi sonuçları sunulmaktadır (Ek-5/Ek-Tablo-7). Bu karşılaştırma sonuçlarına göre 3872 ankete 1172 anketin ilave edilmesiyle elde edilen

ölçek puanları ortalamalarında bir miktar azalma olsa da bu azalmanın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır.

3.6.5. Çözümlemede Kullanılacak Veri Setinden Elde Edilen Algı Ölçek

Puanlarının Analizi

Araştırmanın bu bölümünde, 2. Problem Sorusunun yanıtını bulmak amacıyla ortaöğretimde örgün eğitim çağındaki öğrencilerin okulu terk etme nedenlerine ilişkin yönetici ve öğretmenlerin verdikleri etki puanlarına göre istatistiksel olarak hangi faktörlerin/nedenlerin etkisi ön plana çıktığı araştırılmıştır.

2. Ortaöğretimde örgün eğitim çağındaki öğrencilerin okulu terk etme nedenlerine ilişkin yönetici ve öğretmenlerin verdikleri etki puanlarına göre istatistiksel olarak hangi faktörlerin/nedenlerin etkisi ön plana çıkmaktadır?

Araştırmada geliştirilen iki ölçek kullanılarak *5’li Likert Ölçeğinde* alınan cevapların/verilerin istatistik aritmetik ortalamaları 1-5 aralığında 4 aralıkta olup, eşit *aralık değeri* 0,8’dir ve aralık değerleri aşağıdaki gibi oluşmaktadır:

- *1,0-1,79: Hiç Etkisi Yok*
- *1,8-2,59: Genelde Etkisi Yok*
- *2,6-3,39: Kısmen Etkili*
- *3,4-4,19: Etkili*
- *4,2-5,0: Çok Etkili*

3.6.5.1. Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçek Puanlarının Analizi

“(Toplam) Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği”ne ilişkin istatistik verilerine göre (Tablo-25): (Toplam) Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği puanlarının dağılımı oldukça simetrik görünmektedir. Verilerin medyan etrafında yayılan %50’si 2,77 ile 3,73 puan aralığındadır. **Ortalaması** 3,24 ve medyanı 3,27’dir. İlk %25’lik dilimde 1 ile 2,77 puan değerleri, son %25’lik dilimde 3,27 ile 5 puan değerleri yer almaktadır. Dağılımın standart sapması 0,7’dir.

Tablo 25. Ekonomik ve Sosyal Nedenler Algısına İlişkin İstatistik Değerlendirme

	Ekonomik Nedenler Alt Ölçeği	Toplumsal Özellikler Alt Ölçeği	Yasadan Kaynaklanan Nedenler Alt Ölçeği	Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler Alt Ölçeği	Öğrencinin Eğitime Bakışı Alt Ölçeği	Ailenin Eğitime Bakışı Alt Ölçeği	Toplam Ekonomik ve Sosyal Nedenler Toplam Ölçeği
En küçük	1	1	1	1	1	1	1
1. %25’lik Dilim	2,5	1,67	2,5	2,75	3	4	2,77
Medyan	3,1	2,67	3	3,5	3,5	4,5	3,27
3. %25’lik Dilim	3,78	4	3,75	4	4	5	3,73
En büyük	5	5	5	5	5	5	5
Ortalama	3,092	2,796	3,136	3,381	3,428	4,188	3,245
Standart sapma	0,887	1,254	0,924	0,918	0,859	0,815	0,700

Sonuç olarak; *Ekonomik Nedenler alt ölçeğinin* toplam ölçekle en uyumlu, “*Ailenin Eğitime Bakışı*” alt ölçeği ile en farklı (uyumsuz) ölçekler olduğunu ortaya çıkmaktadır (Ek-5/Ek-Şekil-1).

Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği”nde Alt Ölçek Puan Sonuçlarının Analizi:

Anket verileri yeni ölçeğe göre değerlendirildiğinde; Ekonomik Nedenler alt ölçeğinde sayılan maddelere “etkili” ya da “çok etkili” diyenlerin oranı yaklaşık %17-%49 aralığında, “hiç etkisi yok” ya da “genelde etkisi yok” diyenlerin oranı %21-%55 aralığındadır. “Kısmen etkili” diyenlerin oranı ise %27-%35 aralığındadır. 5’li Likert Ölçeğinde ortalama 3,1 (Kısmen Etkili) dolayındadır (Tablo-26).

Tablo 26. 1.1. Alt Ölçek: Ekonomik Nedenler

	Hiç Genelde			(B) ***A+B			
	etkisi yok	etkisi yok	Kısmen etkili	(A) Etkili	Çok etkili	Etkililik Düzeyi	Toplam
Ek3 Babasının işsiz olması	5,3	16,1	32,6	32,5	13,5	46,0	100,0
Ek5 Ailenin sürekli aylık bir gelirinin olmaması	5,5	17,4	31,8	30,3	15,0	45,3	100,0
Ek2 Aile bütçesine katkı sağlamak için bir işte çalışması	5,1	16,5	32,4	30,8	15,2	46,0	100,0
Ek1 Ailenin ekonomik olanaklarının yeterli olmaması	5,2	16,2	34,8	30,1	13,7	43,8	100,0
Ek8 Ailesinin eğitim ve okula ulaşım masraflarını karşılama olanağının zayıf olması	9,8	21,9	30,2	26,6	11,5	38,1	100,0
Ek7 Okula giden kardeşlerinin çok sayıda olması	10,8	25,5	31,9	23,4	8,4	31,8	100,0
Ek6 Ailesine bakması gerektiği için bir işte çalışması	6,8	17,1	27,0	30,6	18,5	49,1	100,0
Ek4 Annesinin işsiz olması	18,2	37,1	27,3	13,2	4,2	17,4	100,0
Ek9 Evinde ders çalışma ortamının yetersizliği	13,1	29,0	31,4	19,2	7,3	26,5	100,0
Ek10 Yaşadığı muhitin sosyal ve ekonomik olanaklarının yetersiz olması	10,5	24,9	31,4	23,1	10,1	33,2	100,0
Ekonomik Nedenler alt ölçeği	Ortalama=3,1**			Medyan=3,1*		Std. Sapma=0,88	

*Medyan değeri; serinin ortasındaki değerdir; seri çift sayıda değerden oluşuyorsa ortada iki değer vardır ve ortadaki bu iki değerın ortalaması medyandır (ortadaki iki değerin ortalaması küsuratlı olabilir). Seri tek sayıda değerden oluşuyorsa ortada tek değer vardır, bu değer medyandır ve serinin elemanları küsuratlıysa (ki ele aldığımız seride küsuratlı değerler içeren puanlar var) medyan da küsuratlı bir değer alabilir.

**Bu tablo ve sonraki tablolarda ortalama ve medyan için virgülden sonra bir basamak, standart sapma için iki basamak olacak şekilde yuvarlama yapılmıştır.

(***Etkililik düzeyi: “Etkili” ya da “çok etkili” diyenlerin toplamı olarak alınmış, bu oranın eşit olması durumunda hiç etkisi yok diyenlerin oranı da dikkate alınarak sıralama yapılmıştır)

Ekonomik Nedenler Alt Ölçeğindeki maddelerin etkililik düzeylerine bakıldığında; “Ailesine bakması gerektiği için bir işte çalışması” konusunda katılımcıların %49,1’i “etkili” ya da “çok etkili” demiştir, bu şekilde diğer ekonomik nedenlerin etkililik sıralaması; *Aile bütçesine katkı sağlamak için bir işte çalışması, Babasının işsiz olması, Ailenin sürekli aylık bir gelirinin olmaması, Ailenin ekonomik olanaklarının yeterli olmaması, Ailesinin eğitim ve okula ulaşım masraflarını karşılama olanağının zayıf olması, Yaşadığı muhitin sosyal ve ekonomik olanaklarının yetersiz olması, Okula giden kardeşlerinin çok sayıda olması, Evinde ders çalışma ortamının yetersizliği, Annesinin işsiz olması* olarak çıkmıştır.

Toplumsal Özellikler alt ölçeğinde sayılan maddelere “etkili” ya da “çok etkili” diyenlerin oranı yaklaşık %30-%41 aralığında, “hiç etkisi yok” ya da “genelde etkisi yok” diyenlerin oranı %35-%50 aralığındadır. “Kısmen etkili” diyenlerin oranı ise %18-%23 aralığındadır. 5’li Likert Ölçeğinde de ortalama 2,8 (Kısmen Etkili) dolayındadır (Tablo-27).

Tablo 27. 1.2. Alt Ölçek: Toplumsal Özellikler

	Hiç Genelde			(B)		A+B	
	etkisi yok	etkisi yok	Kısmen etkili	(A) Etkili	Çok Etkili	Etkililik Düzeyi	Toplam
Sc4 Töre cinayetleri ve kan davaları	27,7	22,5	19,8	18,9	11,0	29,9	100,0
Sc5 Terör olaylarının olumsuz etkileri	29,1	19,4	18,3	20,4	12,7	33,1	100,0
Sc3 Kızların erken yaşta evlendirilmesi	15,1	20,4	23,5	24,1	17,0	41,1	100,0
Toplumsal Özellikler alt ölçeği	Ortalama=2,8		Medyan=2,7	Std. Sapma=1,25			

Toplumsal Özellikler Alt Ölçeğindeki maddelerin etkililik düzeylerine bakıldığında; “Kızların erken yaşta evlendirilmesi” konusunda katılımcıların %41,1’i “etkili” ya da “çok etkili” demiştir, bu şekilde diğer toplumsal özellikler nedenlerinin etkililik sıralaması; *Terör olaylarının olumsuz etkileri ve Töre cinayetleri ve kan davaları* olarak çıkmıştır.

Yasadan Kaynaklanan Nedenler alt ölçeğinde sayılan maddelere “etkili” ya da “çok etkili” diyenlerin oranı yaklaşık %29-%49 aralığında, “hiç etkisi yok” ya da “genelde etkisi yok” diyenlerin oranı %20-%41 aralığındadır. “Kısmen etkili” diyenlerin oranı ise %27-%34 aralığındadır. 5’li Likert Ölçeğinde de ortalama 3,1 (Kısmen Etkili) dolayındadır (Tablo-28).

Tablo 28. 1.3. Alt Ölçek: Yasadan Kaynaklanan Nedenler

	Hiç etkisi yok	Genelde etkisi yok	Kısmen etkili	(A) Etkili	(B) Çok etkili	A+B Etkililik Düzeyi	Toplam
Es8 Devamsızlık nedeniyle sınıf tekrarına kalması	6,5	14,7	31,5	32,4	14,9	47,3	100,0
Es9 Üst üste sınıf tekrarı nedeniyle örgün eğitimden ilişkisinin kesilmesi	7,8	15,5	27,2	30,7	18,7	49,4	100,0
Es7 Zorunlu eğitim yaşını doldurması nedeniyle kaydının açık liseye alınması	14,2	26,6	29,9	20,7	8,6	29,3	100,0
Es6 Ev adresine uzak bir okula yerleştirilmesi	9,1	24,0	34,5	22,3	10,1	32,4	100,0
Yasadan Kaynaklanan Nedenler alt ölçeği	Ortalama=3,1		Medyan=3	Std. Sapma=0,92			

Yasadan Kaynaklanan Nedenler Alt Ölçeğindeki maddelerin etkililik düzeylerine bakıldığında; “Üst üste sınıf tekrarı nedeniyle örgün eğitimden ilişkisinin kesilmesi” konusunda katılımcıların %49,4’ü “etkili” ya da “çok etkili” demiştir, bu şekilde diğer Yasadan Kaynaklanan Nedenler nedenlerinin etkililik sıralaması; *Devamsızlık nedeniyle sınıf tekrarına kalması, Ev adresine uzak bir okula yerleştirilmesi, Zorunlu eğitim yaşını doldurması nedeniyle kaydının açık liseye alınması* olarak çıkmıştır.

Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler alt ölçeğinde sayılan maddelere “etkili” ya da “çok etkili” diyenlerin oranı yaklaşık %40-%54 aralığında, “hiç etkisi yok” ya da “genelde etkisi yok” diyenlerin oranı %17-%26 aralığındadır. “Kısmen etkili” diyenlerin oranı ise %27-%34 aralığındadır. 5’li Likert ölçeğinde de ortalama 3,4 (Etkili) dolayındadır (Tablo-29).

Tablo 29. 1.4. Alt Ölçek: Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler

	Hiç etkisi yok	Genelde etkisi yok	Kısmen etkili	(A) Etkili	(B) Çok etkili	A+B Etkililik Düzeyi	Toplam
Sc1 Yaşadığı çevrenin sosyal ve kültürel yapısının olumsuz etkileri	5,0	13,9	34,1	32,5	14,5	47,0	100,0
Sc6 Arkadaşlarının olumsuz etkisi	5,5	11,7	28,8	32,6	21,5	54,1	100,0
Sc7 Yaşadığı çevrede bağımlılık yapan (sigara, alkol vb.) maddelerin kullanımının olumsuz etkileri	6,5	14,9	27,2	29,8	21,6	51,4	100,0
Sc2 Geleneksel çevre baskıları	7,0	19,8	33,3	29,4	10,6	40,0	100,0
Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler alt ölçeği	Ortalama=3,4		Medyan=3,5		Std. Sapma=0,92		

Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler Alt Ölçeğindeki maddelerin etkililik düzeylerine bakıldığında; “*Arkadaşlarının olumsuz etkisi*” konusunda katılımcıların %54,1’i “etkili” ya da “çok etkili” demiştir, bu şekilde diğer Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler nedenlerinin etkililik sıralaması; *Yaşadığı çevrede bağımlılık yapan (sigara, alkol vb.) maddelerin kullanımının olumsuz etkileri, Yaşadığı çevrenin sosyal ve kültürel yapısının olumsuz etkileri, Geleneksel çevre baskıları* olarak çıkmıştır.

Öğrencinin Eğitime Bakışı alt ölçeğinde sayılan maddelere etkili ya da çok etkili diyenlerin oranı yaklaşık %36-%71 aralığında, hiç etkisi yok ya da genelde etkisi yok diyenlerin oranı %12-%34 aralığındadır. Kısmen etkili diyenlerin oranı ise %17-%34 aralığındadır. 5’li Likert Ölçeğinde de ortalama 3,4 (Etkili) dolayındadır (Tablo-30).

Tablo 30. 1.5. Alt Ölçek: Öğrencinin Eğitime Bakışı

	Hiç etkisi yok	Genelde etkisi yok	Kısmen etkili	(A) Etkili	(B) Çok etkili	A+B Etkililik Düzeyi	Toplam
Ki2 Okulun kendisine bir şey katmadığını düşünmesi	12,3	22,2	29,6	25,3	10,7	36,0	100,0
Ki3 Üniversite hedefinin olmaması	4,7	7,8	17,0	32,8	37,7	70,5	100,0
Ki1 Okuldaki sınavlarda başarısızlık	6,0	12,3	34,5	32,8	14,4	47,2	100,0
Öğrencinin Eğitime Bakışı alt ölçeği	Ortalama=3,4		Medyan=3,5		Std. Sapma=0,86		

Öğrencinin Eğitime Bakışı Alt Ölçeğindeki maddelerin etkililik düzeylerine bakıldığında; “*Üniversite hedefinin olmaması*” konusunda katılımcıların %70,5’i “etkili” ya da “çok etkili” demiştir, bu şekilde diğer Öğrencinin Eğitime Bakışı nedenlerinin etkililik sıralaması; *Okuldaki sınavlarda başarısızlık, Okulun kendisine bir şey katmadığını düşünmesi* olarak çıkmıştır.

Ailenin Eğitime Bakışı alt ölçeğinde sayılan maddelere etkili ya da çok etkili diyenlerin oranı yaklaşık %79-%80 aralığında, hiç etkisi yok ya da genelde etkisi yok diyenlerin oranı %4-%5 aralığındadır. Kısmen etkili diyenlerin oranı ise %15-%16 aralığındadır. 5’li Likert Ölçeğinde de ortalama 4,2 (Çok Etkili) dolayındadır (Tablo-31).

Tablo 31. 1.6. Alt Ölçek: Ailenin Eğitime Bakışı

	Hiç etkisi yok	Genelde etkisi yok	Kısmen etkili	(A) Etkili	(B) Çok etkili	A+B Etkililik Düzeyi	Toplam
Ki5 Aile içi sorunlar	1,1	2,6	16,2	34,9	45,1	80,0	100,0
Ki4 Ailenin çocuğun eğitimiyle yeterince ilgilenmemesi	1,7	3,5	15,4	34,6	44,8	79,4	100,0
Ailenin Eğitime Bakışı alt ölçeği	Ortalama=4,2		Medyan=4,5	Std. Sapma=0,81			

Ailenin Eğitime Bakışı Alt Ölçeğindeki maddelerin etkililik düzeylerine bakıldığında; “*Aile içi sorunlar*” konusunda katılımcıların %80’i “etkili” ya da “çok etkili” demiştir, bu şekilde diğer Ailenin Eğitime Bakışı nedenlerinin etkililik sıralaması; *Ailenin çocuğun eğitimiyle yeterince ilgilenmemesi* olarak çıkmıştır.

Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği” ve Alt Ölçeklerinin İstatistiksel Analizi:

Ekonomik ve Sosyal Nedenler Algı Ölçeği ve alt ölçeklerine ilişkin istatistiksel veriler Box-Plot Grafiği üzerinde incelendiğinde (Ek-5/Ek-Şekil-1):

Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği puanlarının dağılımının toplam ölçek bazında oldukça simetrik dağıldığı, bu dağılıma en yakın alt ölçeğin Ekonomik

Nedenler alt ölçeğinde görüldüğü, diğerlerinin belli oranda sağa ya da sola çarpık bir dağılım gösterdiği, en farklı dağılımın, en fazla çarpıklığın olduğu “Ailenin Eğitime Bakışı” alt ölçeğinde görüldüğü, bu alt ölçekte sola çarpık dağılımla yüksek puanlarda yoğunluk görüldüğü anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, “Ekonomik Nedenler” alt ölçeğinin toplam ölçekle en uyumlu alt ölçek olduğu, “Ailenin Eğitime Bakışı” alt ölçeğinin ise en farklı (uyumsuz) ölçek olduğu ortaya çıkmaktadır.

3.6.5.2. Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretim Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçek Puanlarının Analizi

“(Toplam) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin (Toplam) Algı Ölçeği”ne ilişkin istatistik verilere göre (Tablo-32); toplam ölçekte etki puanlarının dağılımı oldukça simetrik gözükmemektedir. Verilerin %50’si 2,53 ile 3,5 puan aralığındadır. **Ortalaması** ve medyanı 3’tür. İlk %25’lik dilimde 1 ile 2,53 puan değerleri, son %25’lik dilimde 3,5 ile 5 puan değerleri yer almaktadır. Dağılımın standart sapması 0,72’dir.

Tablo 32. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Algısına İlişkin İstatistik Değerlendirme

	Okul ortamından kaynaklanan nedenler	Eğitim yönetim sisteminden kaynaklanan nedenler	Sağlıkla ilgili kişisel nedenler	Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler
En küçük	1	1	1	1
1. %25’lik Dilim	2,33	2,6	2,33	2,53
Medyan	2,89	3,25	3	3
3. %25’lik Dilim	3,44	4	3,67	3,5
En büyük	5	5	5	5
Ortalama	2,906297	3,288059	2,876091	3,0064
Standart sapma	0,80686	0,93174	0,94417	0,72057

Sonuç olarak; Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler alt ölçeğinin toplam ölçekle en uyumlu ölçek olduğu görülmektedir (Ek-5/Ek-Şekil-2).

Bazı öğretmenlerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları, Bazı yöneticilerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları, Okul çevresinin güvenli olmaması olarak çıkmıştır.

Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler alt ölçeğinde sayılan maddelere etkili ya da çok etkili diyenlerin oranı yaklaşık %37-%59 aralığında, hiç etkisi yok ya da genelde etkisi yok diyenlerin oranı %15-%35 aralığındadır. Kısmen etkili diyenlerin oranı ise %26-%31 aralığındadır. 5’li Likert Ölçeğinde de ortalama 3,3 (Kısmen Etkili) dolayındadır (Tablo-34).

Tablo 34. 2.2. Alt Ölçek: Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler

	Hiç etkisi yok	Genelde etkisi yok	Kısmen etkili	(A) Etkili	(B) Çok etkili	A+B Etkililik Düzeyi	Toplam
Es2 Müfredatın ezberci oluşu	9,6	23,2	29,8	25,1	12,4	37,5	100,0
Es3 Üniversite sınav sisteminin karmaşıklığı	10,5	24,3	28,0	23,0	14,2	37,2	100,0
Es5 İlgi ve yeteneklerime uygun alanlarda eğitim almasına olanak sağlanmaması	4,4	11,1	25,6	31,2	27,7	58,9	100,0
Es4 Ders saatlerinin uzun oluşu	10,8	23,6	26,6	21,4	17,6	39,0	100,0
Es1 Lisede tercihi dışında bir okul türüne yerleştirilmiş olması	4,3	12,0	30,5	33,7	19,6	53,3	100,0
Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler alt ölçeği	Ortalama=3,3		Medyan=3,2		Std. Sapma=0,93		

Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler Alt Ölçeğindeki maddelerin etkililik düzeylerine bakıldığında; “*İlgi ve yeteneklerine uygun alanlarda eğitim almasına olanak sağlanmaması*” konusunda katılımcıların %58,9’u “etkili” ya da “çok etkili” demiştir, bu şekilde diğer Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenlerin etkililik sıralaması; *Lisede tercihi dışında bir okul türüne yerleştirilmiş olması, Ders saatlerinin uzun oluşu, Müfredatın ezberci oluşu, Üniversite sınav sisteminin karmaşıklığı* olarak çıkmıştır.

Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler alt ölçeğinde sayılan maddelere etkili ya da çok etkili diyenlerin oranı yaklaşık %25-%37 aralığında, hiç etkisi yok ya da genelde etkisi yok diyenlerin oranı %31-%44 aralığındadır. Kısmen etkili diyenlerin oranı ise %32-%37 aralığındadır. 5'li Likert Ölçeğinde de ortalama 2,9 (Kısmen Etkili) dolayındadır (Tablo-35).

Tablo 35. 2.3. Alt Ölçek: Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler

	Hiç etkisi yok	Genelde etkisi yok	Kısmen etkili	(A) Etkili	(B) Çok etkili	A+B Etkililik Düzeyi	Toplam
Ki7 Sürekli tedavi gerektiren bir hastalığının olması	9,0	21,9	31,9	25,3	11,8	37,1	100,0
Ki8 Engelli olması	17,0	27,4	30,2	18,1	7,2	25,3	100,0
Ki6 Bir yakınıni kaybetmesi	10,0	28,1	36,9	19,0	6,0	25,0	100,0
Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler	Ortalama=2,9		Medyan=3	Std. Sapma=0,94			

Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler Alt Ölçeğindeki maddelerin etkililik düzeylerine bakıldığında; “İlgi ve yeteneklerine uygun alanlarda eğitim almasına olanak sağlanmaması” konusunda katılımcıların %37,1’i “etkili” ya da “çok etkili” demiştir, bu şekilde diğer Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler etkililik sıralaması; *Engelli olması, Bir yakınıni kaybetmesi* olarak çıkmıştır.

Öğretmen ve Yöneticilerin Ortaöğretimde Okul Terklerinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği” ve Alt Ölçeklerinin İstatistiksel Analizi:

Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği ve alt ölçeklerine ilişkin istatistiksel veriler Box-Plot Grafiği üzerinde incelendiğinde (Ek-5/Ek-Şekil-2):

Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği puanlarının oldukça simetrik dağıldığı, bu dağılıma en yakın alt ölçeğin Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler alt ölçeği olduğu, diğer alt ölçeklerin dağılımının biraz daha geniş

aralıkta seyrettiği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler alt ölçeğinin toplam ölçekle en uyumlu ölçek olduğu görülmektedir.

Bulgu-2: Ortaöğretimde örgün eğitim çağındaki öğrencilerin okulu terk etme nedenlerine ilişkin yönetici ve öğretmenlerin verdikleri etki puanlarına göre; **(Toplam) Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği** puanlarının ortalamasının **3,24 (Kısmen Etkili)** olduğu, **(Toplam) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği** puanlarının ortalamasının **3,00 (Kısmen Etkili)** olduğu, dolayısıyla Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin ortalama etkisinin diğer ölçekteki nedenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Birinci ölçek olan Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğinin alt ölçekleri içinde istatistiksel olarak toplam ölçekle en uyumlu (en az farklı) alt ölçeğin “Ekonomik Nedenler” alt ölçeği, en uyumsuz (en farklı) alt ölçeğin ise “Ailenin Eğitime Bakışı” alt ölçeği olduğu görülmektedir.

Birinci ölçekle en uyumlu ölçek olan “Ekonomik Nedenler” alt ölçeğindeki maddelerin/nedenlerin de ölçekle en uyumlu maddeler olduğu dolayısıyla toplam ölçeğin etkisinin anlaşılmasında en önemli maddeler olduğu söylenebilir. Bu maddelerin etki puan ortalaması 3,1 (Kısmen Etkili) olup, etkili görülme oranları sırasıyla; Ailesine bakması gerektiği için bir işte çalışması, Aile bütçesine katkı sağlamak için bir işte çalışması, Babasının işsiz olması, Ailenin sürekli aylık bir gelirinin olmaması, Ailenin ekonomik olanaklarının yeterli olmaması, Ailesinin eğitim ve okula ulaşım masraflarını karşılama olanağının zayıf olması, Yaşadığı muhitin sosyal ve ekonomik olanaklarının yetersiz olması, Okula giden kardeşlerinin çok sayıda olması, Evinde ders çalışma ortamının yetersizliği, Annesinin işsiz olması olarak çıkmıştır.

Birinci ölçekle en az uyumlu ölçek çıkan “Ailenin Eğitime Bakışı” alt ölçeğindeki maddelerin/nedenlerin de ölçekle en az uyumlu maddeler olduğu dolayısıyla toplam ölçeğin etkisinin anlaşılmasında en az önemli maddeler olduğu

söylenebilir. Bu maddelerin etki puan ortalaması 4,2 (Çok Etkili) olup, etkili görülme oranları sırasıyla; Aile içi sorunlar ve Ailenin çocuğun eğitimiyle yeterince ilgilenmemesi olarak çıkmıştır.

Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğinin diğer alt ölçeklerinde; **Toplumsal Özellikler Alt Ölçeğinde etki puan ortalaması 2,8 (Kısmen Etkili) olup, maddelerin etkili görülme oranları sırasıyla; Kızların erken yaşta evlendirilmesi, Terör olaylarının olumsuz etkileri ve Töre cinayetleri ve kan davaları; Yasadan Kaynaklanan Nedenler Alt Ölçeğinde etki puan ortalaması 3,1 (Kısmen Etkili) olup, maddelerin etkili görülme oranları sırasıyla; Üst üste sınıf tekrarı nedeniyle örgün eğitimden ilişiğinin kesilmesi, Devamsızlık nedeniyle sınıf tekrarına kalması, Ev adresine uzak bir okula yerleştirilmesi, Zorunlu eğitim yaşını doldurması nedeniyle kaydının açık liseye alınması; Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler Alt Ölçeğinde etki puan ortalaması 3,4 (Etkili) olup, maddelerin etkili görülme oranları sırasıyla; Arkadaşlarının olumsuz etkisi, Yaşadığı çevrede bağımlılık yapan (sigara, alkol vb.) maddelerin kullanımının olumsuz etkileri, Yaşadığı çevrenin sosyal ve kültürel yapısının olumsuz etkileri, Geleneksel çevre baskıları; Öğrencinin Eğitime Bakışı Alt Ölçeğinde etki puan ortalaması 3,4 (Etkili) olup, maddelerin etkili görülme oranları sırasıyla; Üniversite hedefinin olmaması, Okuldaki sınavlarda başarısızlık, Okulun kendisine bir şey katmadığını düşünmesi olarak çıkmıştır.**

İkinci ölçek olan Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğinin alt ölçekleri içinde istatistiksel olarak toplam ölçekle en uyumlu (en az farklı) alt ölçeğin “Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler” alt ölçeği olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu alt ölçekteki maddelerin/nedenlerin ikinci ölçeğin toplam etkisinin anlaşılmasında en önemli maddeler olduğu söylenebilir. **Bu maddeler etki puan ortalaması 2,9 (Kısmen Etkili) olup, etkili görülme oranları sırasıyla; Okul ortamını sevmeme, Okul kurallarına uyum sağlayamaması, Arkadaşlarının olumsuz**

tavırları, Okul değişikliği sonucu yeni arkadaş ortamına uyum sağlayamaması, Sosyal etkinlikler için fiziksel mekanların yetersiz olması, Disiplin cezası almış olması, Bazı öğretmenlerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları, Bazı yöneticilerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları, Okul çevresinin güvenli olmaması olarak çıkmıştır. İkinci ölçeğin diğer alt ölçeklerinde; **Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler Alt Ölçeğinde etki puan ortalaması 3,3 (Kısmen Etkili) olup, maddelerin etkili görülme oranları sırasıyla; İlgi ve yeteneklerine uygun alanlarda eğitim almasına olanak sağlanmaması, Lisede tercihi dışında bir okul türüne yerleştirilmiş olması, Ders saatlerinin uzun oluşu, Müfredatın ezberci oluşu, Üniversite sınav sisteminin karmaşıklığı** **Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler Alt Ölçeğinde etki puan ortalaması 2,9 (Kısmen Etkili) olup, maddelerin etkili görülme oranları sırasıyla; İlgi ve yeteneklerine uygun alanlarda eğitim almasına olanak sağlanmaması, Engelli olması, Bir yakınıni kaybetmesi** olarak çıkmıştır.

3.6.6. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği ile Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Faktör Boyutları Arasındaki Korelasyon Analizi

Araştırmanın bu bölümünde 3. Problem Sorusunun yanıtını bulmak amacıyla ortaöğretimde örgün eğitim çağındaki öğrencilerin okulu terk etme nedenlerine ilişkin yönetici ve öğretmenlerin algılarına göre *Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin* diğer nedenlerle ilişkisinin olup olmadığı araştırılmıştır.

3. Alt Problem Sorusu: Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin diğer nedenlerle ilişkisi var mıdır?

Okul terk nedenlerini eğitim yöneticileri ve öğretmenlerin algıları yoluyla ortaya koyan iki bağımsız ölçeğin ve bunları oluşturan alt ölçeklerin birbiri ile ilişki düzeyleri Tablo-36'da verilmiştir:

Tablo 36. Ekonomik ve Sosyal Nedenler ile Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçekleri Faktör Boyutları Arasındaki İlişkileri Gösteren Dağılım

	EkSos. altolcek 1	EkSos. altolcek 2	EkSos. altolcek 3	EkSos. altolcek 4	EkSos. altolcek 5	EkSos. altolcek 6	EkSos.T oplaml olcek	OoEsSğ. altolcek 1	OoEsSğ. altolcek 2	OoEsSğ. altolcek 3	OoEsS Toplam olcek
EkSos. altolcek1	—										
EkSos. altolcek2	0,5000	—									
EkSos. altolcek3	0,4733	0,4494	—								
EkSos. altolcek4	0,4963	0,5777	0,4568	—							
EkSos. altolcek5	0,3279	0,2669	0,3210	0,3211	—						
EkSos. altolcek6	0,3317	0,2231	0,2084	0,3801	0,3313	—					
EkSos. Toplam olcek	0,8773	0,7289	0,6951	0,7475	0,5335	0,4781	—				
OoEsSğ. altolcek1	0,5150	0,4831	0,5435	0,6001	0,4504	0,2730	0,6787	—			
OoEsSğ. altolcek2	0,3607	0,2692	0,4856	0,4449	0,3532	0,2194	0,4969	0,5296	—		
OoEsSğ. altolcek3	0,5426	0,4827	0,3906	0,387	0,3471	0,3371	0,5992	0,4927	0,2633	—	
OoEsSğ. Toplam olcek	0,5734	0,5079	0,6065	0,6232	0,4851	0,3220	0,7167	0,9213	0,7679	0,6491	—

Faktörler arasındaki ilişki düzeyleri 1,00-0,70 ise yüksek, 0,70-0,30 ise orta ve 0,30-0,00 ise düşük olarak nitelendirilmektedir (Büyüköztürk, 2016:32).

Her iki ölçekte toplam ölçek ve alt ölçeklere ilişkin yapılan *korelasyon analizi* sonucunda; en yüksek düzeyde ilişki her iki ölçeğin toplam puanlarında görülmüştür. *(Toplam) Ekonomik ve Sosyal Nedenler* ile *(Toplam) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler* arasındaki ilişki ($r=0,7167$, $p<0,001$) kuvvetli bir ilişkidir (Tablo-36).

Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin alt ölçekleri ile (Toplam) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Ölçeği arasındaki ilişkiye bakıldığında; sırasıyla *Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler* ve *Yasadan Kaynaklanan Nedenlerin* orta düzeyde ($0,30<r<0,70$, $p<0,001$) olmakla birlikte *Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin* diğer alt ölçeklerine göre *(Toplam) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Algı Ölçeği* ile daha kuvvetli düzeyde ilişkili oldukları, *Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin* diğer alt ölçeklerinin (sırasıyla; *Ekonomik Nedenler*, *Toplumsal Özellikler*, *Öğrencinin Eğitime*

Bakışı ve Ailenin Eğitime Bakışı alt ölçekleri) (Toplam) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Algı Ölçeği ile yine orta düzeyde ($0,30 < r < 0,70$, $p < 0,001$) ancak görece daha düşük düzeyde ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır (Tablo-37).

Tablo 37. Ekonomik ve Sosyal Nedenler ile Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Ölçekleri ile Alt Ölçekleri Arasındaki Korelasyon Analizi*

Ölçek boyutları 1	Ölçek boyutları 2	r
Toplam Ekonomik ve Sosyal Nedenler	Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler	0,7167
Toplam Ekonomik ve Sosyal Nedenler	Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler	0,6787
Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler	Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler	0,6232
Yasadan Kaynaklanan Nedenler	Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler	0,6065
Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler	Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler	0,6001
Toplam Ekonomik ve Sosyal Nedenler	Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler	0,5992
Ekonomik Nedenler	Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler	0,5734
Yasadan Kaynaklanan Nedenler	Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler	0,5435
Ekonomik Nedenler	Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler	0,5426
Ekonomik Nedenler	Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler	0,5150
Toplumsal Özellikler	Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler	0,5079
Toplam Ekonomik ve Sosyal Nedenler	Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler	0,4969
Yasadan Kaynaklanan Nedenler	Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler	0,4856
Öğrencinin Eğitime Bakışı	Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler	0,4851
Toplumsal Özellikler	Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler	0,4831
Toplumsal Özellikler	Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler	0,4827
Öğrencinin Eğitime Bakışı	Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler	0,4504
Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler	Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler	0,4449
Yasadan Kaynaklanan Nedenler	Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler	0,3906
Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler	Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler	0,3870
Ekonomik Nedenler	Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler	0,3607
Öğrencinin Eğitime Bakışı	Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler	0,3532
Öğrencinin Eğitime Bakışı	Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler	0,3471
Ailenin Eğitime Bakışı	Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler	0,3371
Ailenin Eğitime Bakışı	Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler	0,3220
Ailenin Eğitime Bakışı	Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler	0,2730
Toplumsal Özellikler	Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler	0,2692
Ailenin Eğitime Bakışı	Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler	0,2194

($P < 0,001$) *p* değeri; ortaya çıkma olasılığını ifade eder. Korelasyonu (ilişkisi-beraber değişimi) incelenen iki seride beraber hareket eden seri elemanları çoğunluktaysa fakat bu hareketin eğimi düşüğe yüksek olasılıkla düşük bir korelasyon vardır denilir (yüksek olasılık=100,0-0,001=%99,99)

(Toplam) Ekonomik ve Sosyal Nedenler Algı Ölçeğinin kendi alt ölçekleri ile aralarındaki ilişki düzeylerine bakıldığında; Ekonomik Nedenler Alt Ölçeği birinci sırada, Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler Alt Ölçeği ikinci sırada, Toplumsal

Özellikler Alt Ölçeği üçüncü sırada olup *bu alt ölçeklerin (Toplam) Ekonomik ve Sosyal Nedenler Algı Ölçeği* ile arasındaki ilişki düzeyleri kuvvetli ($r>0,70$) çıkmaktadır (Tablo-38).

Tablo 38. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği ve Alt Ölçeklerinin Aralarındaki İlişkiler*

Ölçek boyutları 1	Ölçek boyutları 2	r
Ekonomik Nedenler	Toplam Ekonomik ve Sosyal Nedenler	0,8773
Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler	Toplam Ekonomik ve Sosyal Nedenler	0,7475
Toplumsal Özellikler	Toplam Ekonomik ve Sosyal Nedenler	0,7289
Yasadan Kaynaklanan Nedenler	Toplam Ekonomik ve Sosyal Nedenler	0,6951
Toplumsal Özellikler	Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler	0,5777
Öğrencinin Eğitime Bakışı	Toplam Ekonomik ve Sosyal Nedenler	0,5335
Ekonomik Nedenler	Toplumsal Özellikler	0,5000
Ekonomik Nedenler	Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler	0,4963
Ailenin Eğitime Bakışı	Toplam Ekonomik ve Sosyal Nedenler	0,4781
Ekonomik Nedenler	Yasadan Kaynaklanan Nedenler	0,4733
Yasadan Kaynaklanan Nedenler	Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler	0,4568
Toplumsal Özellikler	Yasadan Kaynaklanan Nedenler	0,4494
Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler	Ailenin Eğitime Bakışı	0,3801
Ekonomik Nedenler	Ailenin Eğitime Bakışı	0,3317
Öğrencinin Eğitime Bakışı	Ailenin Eğitime Bakışı	0,3313
Ekonomik Nedenler	Öğrencinin Eğitime Bakışı	0,3279
Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler	Öğrencinin Eğitime Bakışı	0,3211
Yasadan Kaynaklanan Nedenler	Öğrencinin Eğitime Bakışı	0,3210
Toplumsal Özellikler	Öğrencinin Eğitime Bakışı	0,2669
Toplumsal Özellikler	Ailenin Eğitime Bakışı	0,2231
Yasadan Kaynaklanan Nedenler	Ailenin Eğitime Bakışı	0,2084

($P<0,001$)

Sonuç olarak; *(Toplam) Ekonomik ve Sosyal Nedenler Algı Ölçeğinin* bu 3 alt ölçeği toplam ölçekle kuvvetli şekilde ilişkilidir. *(Toplam) Ekonomik ve Sosyal Nedenler Algı Ölçeğinin* bu 3 alt ölçeği içinde bulundukları toplam ölçeği temsil etmede oldukça güçlü/başarılıdır. Dolayısıyla, *(Toplam) Ekonomik ve Sosyal Nedenler Algı Ölçeğinin* bu 3 alt ölçeğini (*“Ekonomik Nedenler”*, *“Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler”* ve *“Toplumsal Özellikler”*) sosyoekonomik nedenler kavramının kapsamı içinde değerlendirmek olası ve uygun görünmektedir.

Bir sonraki bölümde ele alınan regresyon analizinde bağımlı değişken olarak ele alınan *(Toplam) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğinin* alt ölçeklerinin toplam ölçek ile ve diğer alt ölçeklerle arasındaki ilişkinin detaylı analizine burada gerek görülmemiş olup, toplam ölçekle en yüksek ilişki düzeyinin *Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler alt ölçeği* arasında olduğunu belirtmekle yetinilmiştir (Tablo-39).

Tablo 39. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği ve Alt Ölçeklerinin Aralarındaki İlişkiler*

Ölçek boyutları 1	Ölçek boyutları 2	r
Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler	Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler	0,9213
Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler	Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler	0,7679
Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler	Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler	0,6491
Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler	Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler	0,5296
Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler	Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler	0,4927
Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler	Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler	0,2633

($P < 0,001$)

Bulgu-3: Her iki ölçekte toplam ölçek ve alt ölçeklere ilişkin yapılan korelasyon analizi sonucunda; en yüksek düzeyde ilişki her iki ölçeğin toplam puanlarında görülmüştür. (*Toplam*) *Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği* ile (*Toplam*) *Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği* arasındaki ilişki ($r=0,7167$, $p<0,001$) kuvvetli bir ilişkidir.

(*Toplam*) *Ekonomik ve Sosyal Nedenler Ölçeğinin diğer ölçeğin alt ölçekleri ile ilişki düzeylerinin;* Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler ($r=0,6787$, $p<0,001$), Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler ($r=0,5992$, $p<0,001$) ve Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler ($r=0,4969$, $p<0,001$) orta düzeyde olduğu görülmektedir.

(*Toplam*) *Ekonomik ve Sosyal Nedenler Ölçeğinin* kendi alt ölçekleri ile aralarındaki ilişkilerde en kuvvetli ilişki sırasıyla *Ekonomik Nedenler, Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler ve Toplumsal Özellikler alt ölçekleri* ile olduğu görülmektedir.

Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin alt ölçeklerinin kendi aralarındaki ilişkilerde genelde orta düzeyde ilişkiler olduğu; bunların başında Toplumsal Özellikler ile Sosyal Çevreden Kaynaklı Nedenler arasında ($r=0,5777$, $p<0,001$), Ekonomik Nedenler ile Toplumsal Özellikler arasında ($r=0,5000$, $p<0,001$), Ekonomik Nedenler ile Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler arasında ($r=0,4963$, $p<0,001$) düzeyindeki ilişkiler öne çıkmaktadır. Ekonomik Nedenler ile Ailenin Eğitime Bakışı ($r=0,4963$, $p<0,001$) ve Öğrencinin Eğitime Bakışı ($r=0,4963$, $p<0,001$) ölçekleri arasındaki ilişkilerin ise daha

düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Toplumsal Özellikler ile Öğrencinin Eğitime Bakışı ($r=0,2669$, $p<0,001$) ve Ailenin Eğitime Bakışı ($r=0,2231$, $p<0,001$) ölçekleri arasındaki ilişkilerin görece daha düşük düzeylerde olduğu, en düşük ilişkinin Yasadan Kaynaklı Nedenler ile Ailenin Eğitime Bakışı ($r=0,2084$, $p<0,001$) arasındaki ilişkide olduğu görülmektedir.

Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin alt ölçeklerinin diğer ölçekle ve alt ölçekleri ile ilişki düzeylerinde öncelikle birinci ölçeğin öne çıkan ilk üç alt ölçeğine bakıldığında; Ekonomik Nedenler alt ölçeğinin; diğer ana ölçekle ($r=0,5734$, $p<0,001$) orta düzeyde, Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenlerin ($r=0,5426$, $p<0,001$) ve Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenlerin ($r=0,5150$, $p<0,001$) orta düzeyde, Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenlerin ($r=0,3607$, $p<0,001$) ise düşük düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir. Toplumsal Özellikler alt ölçeğinin; diğer ana ölçekle ($r=0,5079$, $p<0,001$) orta düzeyde, Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler ($r=0,4831$, $p<0,001$) ve Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenlerle ($r=0,4827$, $p<0,001$) orta düzeyde, Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenlerle ise ($r=0,2692$, $p<0,001$) düşük düzeyde ilişkili olduğu, Sosyal Çevreden Kaynaklı Nedenler alt ölçeğinin ise; diğer ana ölçekle ($r=0,6232$, $p<0,001$) orta düzeyde, Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenlerle ($r=0,6001$, $p<0,001$), Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenlerle ($r=0,4449$, $p<0,001$) ve Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenlerle ($r=0,3870$, $p<0,001$) orta düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir.

Birinci ölçeğin diğer alt ölçeklerinin ise diğer ana ölçekle ilişkilerinde; Yasadan Kaynaklı Nedenlerin ($r=0,6065$, $p<0,001$), Öğrencinin Eğitime Bakışının ($r=0,4851$, $p<0,001$), Ailenin Eğitime Bakışının ($r=0,3220$, $p<0,001$) orta düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir.

Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Ölçeğinin ise alt ölçekleri ile aralarındaki ilişkilerde en kuvvetli ilişki Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler alt ölçeği ile ($r=0,9213$, $p<0,001$), ikinci sırada Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan

Nedenler ($r=0,7679$, $p<0,001$) ile de yüksek düzeyde ve üçüncü sırada Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler ($r=0,6491$, $p<0,001$) alt ölçekleri ile orta düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir.

Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlerin alt ölçeklerinin kendi aralarındaki ilişkilerin de orta ve düşük düzeyde ilişkiler olduğu; Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenleri ile Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler arasında ($r=0,5296$, $p<0,001$) orta düzeyde, Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenleri ile Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler arasında da ($r=0,4927$, $p<0,001$) orta düzeyde ve Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler ile Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler arasında ($r=0,2633$, $p<0,001$) düşük düzeyde ilişki olduğu görülmektedir.

3.6.7. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Sonuçları ile Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Sonuçlarının İlişisini Ölçen Regresyon Analizi

Araştırmanın bu bölümünde 4. Problem Sorusunun yanıtını bulmak amacıyla ortaöğretimde örgün eğitim çağındaki öğrencilerin okulu terk etme nedenlerine ilişkin yönetici ve öğretmenlerin algılarına göre Ekonomik ve Sosyal Nedenleri oluşturan boyutların diğer nedenlere ilişkin boyutların anlamlı bir açıklayıcısı olup olmadığı araştırılmıştır.

4. Alt Problem Sorusu: Ekonomik ve Sosyal Nedenleri oluşturan boyutlar diğer nedenlere ilişkin boyutların anlamlı bir açıklayıcısı mıdır?

Ekonomik ve Sosyal Nedenleri oluşturan boyutların diğer nedenlere ilişkin boyutların anlamlı bir açıklayıcısı olup olmadığını, *Ekonomik ve Sosyal Nedenler Algı Ölçeği* ile ölçülen etkililik algılarının, *Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere* ilişkin etkililik algılarını ne şekilde etkilediğini araştırmak amacıyla, **çoklu**

doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Bu şekilde (*Toplam*) *Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler* ve bunu oluşturan alt ölçeklere ilişkin algı düzeyleri üzerinde, *Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin alt ölçeklerine* ilişkin algı düzeylerinin etkisi saptanmaya çalışılmıştır.

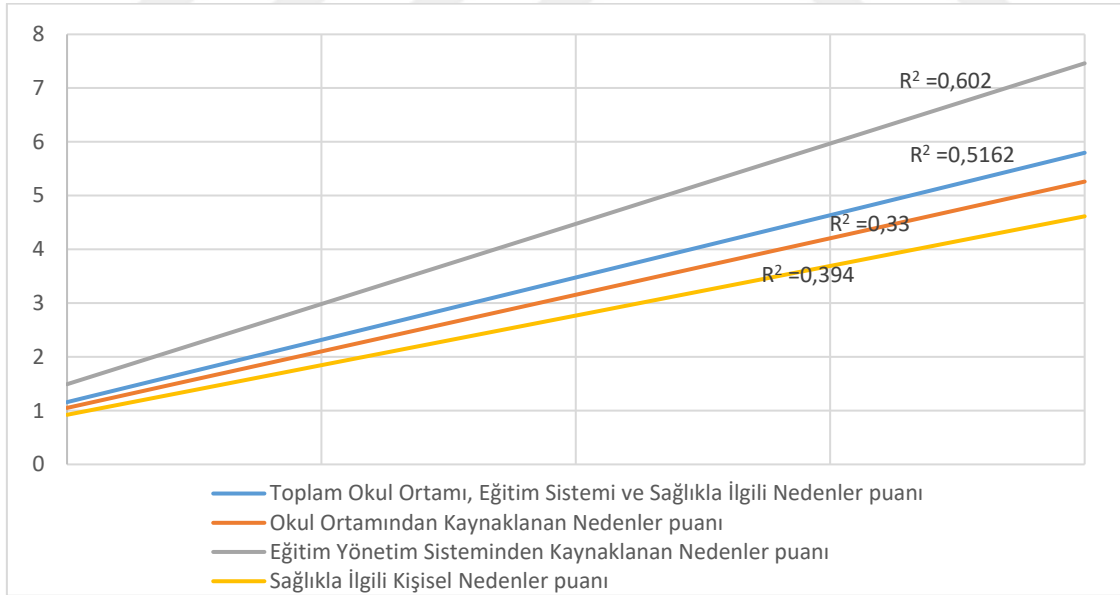
Araştırılan modellerin geçerliliklerine ilişkin veriler Tablo-40 ile Şekil-5 ve Şekil-6'da verilmiştir; Durbin-Watson (DW) değerlerinin 1,9 seviyelerinde olması, modele ilişkin artık değerlerin ilişkisiz olduğu (independent errors) ve 2 değerinden küçük olması ile pozitif yönlü korelasyona sahip olduğu anlaşılmaktadır. Varyans Enflasyon Faktörü (VIF) değerlerinin 10'un altında ve tolerans değerlerinin 0,1'in üstünde olmasından dolayı çoklu doğrusal bağlantı (multicollinearity) olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca her bir modelin artık değerlerinin normal dağılıma uygun seyrettiği gözlenmiştir.

Tablo 40. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Algı Ölçeği ve Alt Ölçekleri ile Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin Algı Ölçeği ve Alt Ölçeklerine İlişkin Regresyon Modelleri

Bağımlı değişken	Bağımsız değişkenler	B	SH	β	t	p	Model göstergeleri
Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler puanı	Sabit	,338	,041		8,346	,000	R=0, 776 / R ² =0, 5162 F(6, 4637)= 1175,670, p=0,0001 DW= 1,977 Tolerance=0,544-0,806 VIF=1,241-1,837
	Ekonomik	,153	,009	,191	16,229	,000	
	Nedenler puanı						
	Toplumsal	,032	,007	,057	4,696	,000	
	Özellikler puanı						
	Yasadan	,218	,009	,284	25,279	,000	
	Kaynaklanan						
	Nedenler puanı						
	Sosyal Çevreden	,223	,010	,290	23,142	,000	
	Kaynaklanan						
Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler puanı	Nedenler puanı						R=0, 718 / R ² =0, 330 F(6, 4659)= 822,548, p=0,0001 DW=1,979 Tolerance=0,545-0,806 VIF=1,240-1,835
	Öğrencinin	,185	,009	,223	21,659	,000	
	Eğitime						
	Bakışı.puanı						
	Ailenin Eğitime	,010	,009	,011	1,107	,268	
	Bakışı puanı						
	Sabit	,219	,051		4,305	,000	
	Ekonomik	,136	,012	,150	11,542	,000	
	Nedenler puanı						
	Toplumsal	,042	,009	,066	4,952	,000	
Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan	Özellikler puanı						R=0, 575 / R ² =0, 602 F(6, 4659)= 382,673, p=0,0001
	Yasadan	,201	,011	,231	18,568	,000	
	Kaynaklanan						
	Nedenler puanı						
	Sosyal Çevreden	,284	,012	,324	23,429	,000	
	Kaynaklanan						
	Nedenler puanı						
	Öğrencinin	,204	,011	,217	19,027	,000	
	Eğitime						
	Bakışı.puanı						
Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan	Ailenin Eğitime	-,034	,011	-,034	-2,967	,003	
	Bakışı puanı						
	Sabit	,717	,069		10,354	,000	
	Ekonomik	,075	,016	,071	4,665	,000	
	Nedenler puanı						
Sisteminden Kaynaklanan	Toplumsal	-,083	,012	-,112	-7,139	,000	
	Özellikler puanı						

Nedenler puanı	Yasadan Kaynaklanan Nedenler puanı	,325	,015	,322	22,089	,000	DW= 1,984 Tolerance=0,544-0,806 VIF=1,241-1,837
	Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler puanı	,276	,016	,272	16,741	,000	
	Öğrencinin Eğitime Bakışı puanı	,186	,015	,170	12,724	,000	
	Ailenin Eğitime Bakışı puanı	-,004	,016	-,004	-,288	,773	
Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler puanı	Sabit	,063	,067		,936	,349	R=0,628/ R ² =0,394 F(6, 4657)= 504,765, p=0,0001 DW= 1,927 Tolerance=0,544-0,806 VIF=1,241-1,837
	Ekonomik Nedenler puanı	,337	,016	,314	21,656	,000	
	Toplumsal Özellikler puanı	,188	,011	,250	16,798	,000	
	Yasadan Kaynaklanan Nedenler puanı	,085	,014	,083	5,975	,000	
	Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler puanı	-,041	,016	-,040	-,2594	,010	
	Öğrencinin Eğitime Bakışı puanı	,127	,014	,114	9,008	,000	
	Ailenin Eğitime Bakışı puanı	,164	,015	,140	10,922	,000	

(Toplam) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Algı Ölçeği ve bunu oluşturan alt ölçeklere ilişkin algı düzeyleri üzerinde, (Toplam) Ekonomik ve Sosyal Nedenler Algı Ölçeğinin alt ölçeklerine ilişkin algı düzeylerinin etkisi **regresyon eğrileri** üzerinden incelendiğinde (Şekil-5);

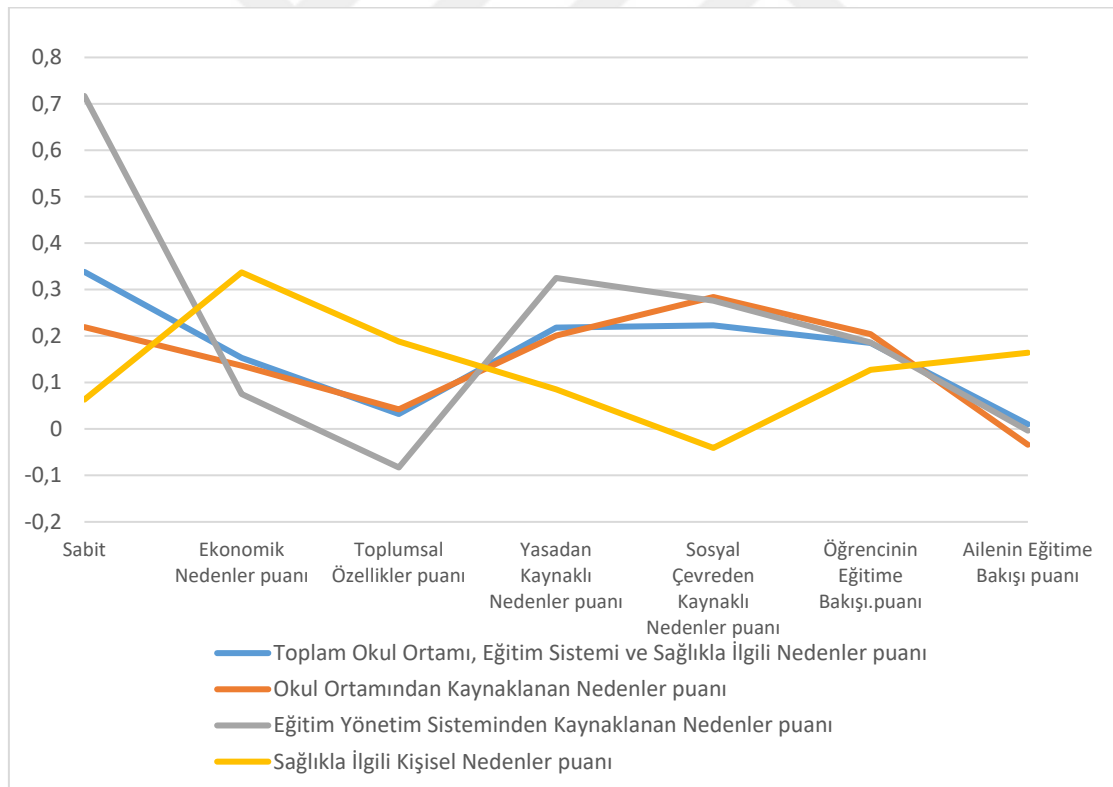
Şekil 5. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği ve Alt Ölçekleri ile Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğine İlişkin Regresyon Eğrileri

Tahmin edilen modellerde, (Toplam) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Algı Ölçeğindeki bileşenlerin ($R^2=0,5162$) %51,62'sinin (Toplam)

Ekonomik ve Sosyal Nedenler Algı Ölçeğindeki bileşenler tarafından açıklanabildiği ortaya çıkmaktadır.

Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Algı Ölçeğinin alt ölçeklerinde ise; Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler algısının ($R^2=0,602$) %60,2'si, Sağlıkla İlgili Nedenlerin ($R^2=0,394$) %39,4'ü, Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenlerin ($R^2=0,33$) %33'ü Ekonomik ve Sosyal Nedenler algı bileşenleri tarafından açıklanabilmektedir (Şekil-5).

Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğinin alt ölçeklerinin Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği üzerindeki etki düzeyleri incelendiğinde (Şekil-6);

Şekil 6. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği ve Alt Ölçekleri ile Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği ve Alt Ölçeklerine İlişkin Regresyon Katsayıları

Şekil-6'da incelenen (4) regresyon modelinin her biri bir çizgi ile açıklanmaktadır.

Örneğin, bağımlı değişkeni (Toplam) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili

Nedenler puanı olan model için ele alınan açıklayıcı değişkenlerin (bağımsız değişkenler) bu modele olan etki (*B katsayıları*) *seviyeleri* ile diğer modeli/modelleri açıklarken kullanılan etki seviyelerini görselleştirmek amacıyla oluşturulmuştur.

Tablo-40'taki veriler ve bu verilerle oluşturulan Şekil-6 üzerinde görüleceği üzere; (*Toplam*) *Okul Ortamı*, *Eğitim Sistemi* ve *Sağlıkla İlgili Nedenleri* birinci ölçeğin alt ölçeklerinin açıklama düzeyi sırasıyla;

1. *Sosyal Çevreden Kaynaklı Nedenler* ($B= 0,223, t= 23,142, p=0,000$),

Sosyal Çevreden Kaynaklı Nedenler algısının 1 puan artması, (*Toplam*) *Okul Ortamı*, *Eğitim Sistemi* ve *Sağlıkla İlgili Nedenler* algısını 0,223 puan artırır.

2. *Yasadan Kaynaklanan Nedenler* ($B= 0,218, t= 25,279, p=0,000$).

Yasadan Kaynaklanan Nedenler algısının 1 puan artması, (*Toplam*) *Okul Ortamı*, *Eğitim Sistemi* ve *Sağlıkla İlgili Nedenler* algısını 0,218 puan artırır.

3. *Öğrencinin Eğitime Bakışı* ($B= 0,185, t= 21,659, p=0,000$),

Öğrencinin Eğitime Bakışı algısının 1 puan artması, (*Toplam*) *Okul Ortamı*, *Eğitim Sistemi* ve *Sağlıkla İlgili Nedenler* algısını 0,185 puan artırır.

4. *Ekonomik Nedenler* ($B= 0,153, t= 16,229, p=0,000$),

Ekonomik Nedenler algısının 1 puan artması, (*Toplam*) *Okul Ortamı*, *Eğitim Sistemi* ve *Sağlıkla İlgili Nedenler* algısını 0,153 puan artırır.

5. *Toplumsal Özellikler* ($B= 0,032, t= 4,696, p=0,000$),

Toplumsal Özellikler algısının 1 puan artması, (*Toplam*) *Okul Ortamı*, *Eğitim Sistemi* ve *Sağlıkla İlgili Nedenler* algısını 0,032 puan artırır.

6. *Ailenin Eğitime Bakışı* ($B= 0,01, t= 1,107, p=0,268$)

Bu alt ölçeğin istatistiksel olarak da modelde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı görülmektedir

(Toplam) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler ölçeğinin alt ölçeklerini birinci ölçeğin alt ölçeklerinin açıklama düzeylerine bakıldığında;

Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler algısını en fazla açıklayan ölçek Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler ($B= 0,284$, $t= 23,429$, $p=0,000$), en az destekleyen ise Toplumsal Özellikler ($B= 0,042$, $t= 4,952$, $p=0,000$) ve negatif yönlü olması dikkat çeken Ailenin Eğitime Bakış algısıdır ($B= -0,034$, $t= -2,967$, $p=0,003$). **Okul terkinde Ailenin Eğitime Bakışı algısının 1 puan artması, Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler algısını 0,034 puan azalttığı söylenebilir.**

Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler algısını en fazla destekleyen Yasadan Kaynaklı Nedenler algısıdır ($B= 0,325$, $t= 22,089$, $p=0,000$). Ez az destekleyen ise Toplumsal Özellikler algısı ($B= 0,042$, $t= 4,952$, $p=0,000$) iken en az yukarı doğru destekleyen Ekonomik Nedenler algısıdır ($B= 0,075$, $t= 4,665$, $p=0,000$). Diğer taraftan etkisi az fakat azaltıcı yönde olan Toplumsal Özellikler algısıdır ($B= -0,083$, $t= -7,139$, $p=0,000$), **Toplumsal Özellikler algısının 1 puan artması Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler algısını 0,083 puan azalttığı söylenebilir.** Ayrıca Ailenin Eğitime Bakışı algısının da azaltıcı yönde fakat istatistiksel olarak anlamlı olmayan etkisi olduğu anlaşılmaktadır ($B= -0,004$, $t= -0,288$, $p=0,773$).

Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler algısını ez fazla destekleyen Ekonomik Nedenler algısıdır ($B=0,337$, $t= 21,656$, $p=0,000$). En az destekleyen ise Yasadan Kaynaklı Nedenler algısıdır ($B= 0,085$, $t= 5,975$, $t=0,000$). Diğer taraftan Sosyal Çevreden Kaynaklı Nedenler algısı Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler algısını azaltıcı yönde etkisi olduğu görülmektedir ($B=-0,041$, $t= -2,594$, $p=0,01$). **Sosyal Çevreden Kaynaklı Nedenler algısının 1 puan artması sağlıkla ilgili nedenler algısını 0,041 puan azalttığı söylenebilir.**

Diğer taraftan, *Ekonomik ve Sosyal Nedenler Algı Ölçeği* ile *Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Algı Ölçeğinin* alt bileşenleri arasında en yüksek

etkileşimin (*en yüksek regresyon çizgisine sahip olan*) *Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler* algı puanı, en düşüğünün ise *Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler* algı puanı olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak; Ekonomik ve Sosyal Nedenler Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenleri toplamda %50'nin üzerinde açıklayabilmekte, Ekonomik ve Sosyal Nedenler Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler içinde en çok (%60) *Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenleri*, en az (%39) *Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenleri* açıklamaktadır. Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin alt bileşenleri içinde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenleri en iyi açıklayan nedenler ise “Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler”dir (*Sosyal Çevreden Kaynaklı Nedenler algısının 1 puan artması, (Toplam) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler algısını B=0,223 puan artırır*).

Bulgu-4: Tahmin edilen modellerde, *Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlerin* %51,62'sinin *Ekonomik ve Sosyal Nedenler ile* açıklanabildiği, ayrıca, Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin diğer ölçeğin alt ölçeklerinden en çok *Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenleri* (%60,2'sini) açıkladığı (*en yüksek regresyon çizgisine sahip olduğu*) görülmektedir.

Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenleri açıklama düzeyi/gücü olarak birinci ölçeğin alt ölçekleri sırasıyla; “*Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler*” ve “*Yasadan Kaynaklanan Nedenler*”, “*Öğrencinin Eğitime Bakışı*”, “*Ekonomik Nedenler*”, “*Toplumsal Özellikler*”, “*Ailenin Eğitime Bakışı*”dır. Bir başka ifadeyle diğer nedenleri açıklamada ekonomik ve sosyal nedenler içinde en yüksek düzeyde açıklayıcılığı olan “*Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler*” iken en az olan modelde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmayan “*Ailenin Eğitime Bakışı*” alt ölçeğidir.

Bu alt ölçeklerin *Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlerinin* alt ölçeklerini açıklama düzeylerine bakıldığında ise; *Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenleri* en fazla açıklayan ölçek Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler, *Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenleri* en fazla açıklayan ölçek Yasadan Kaynaklı Nedenler, *Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenleri* ez fazla açıklayan ölçek ise Ekonomik Nedenlerdir.

3.6.8. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği ile Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Puanlarının Okul Türü ve İBBS-1 Bölge Düzeyleri Bakımından Farklılıklarının İncelenmesi

Araştırmanın bu bölümünde 5. Problem Sorusunun yanıtını bulmak amacıyla ortaöğretimde örgün eğitim çağındaki öğrencilerin okulu terk etme nedenlerine ilişkin yönetici ve öğretmenlerin algılarına dayalı olarak ulaşılan sonuçlarda okul türü ve İBBS-1 düzeyinde farklılık olup olmadığı araştırılmıştır.

5. Alt Problem Sorusu: Öğretmen ve yöneticilerin algılarına dayalı olarak ulaşılan sonuçlarda okul türü ve İBBS-1 düzeyinde farklılık var mıdır?

Araştırmada incelenen iki ana ölçeğe ilişkin puanların (*Toplam Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği* ile *Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği*) ve bunların alt ölçeklerinin araştırmanın bağımsız değişkenleri olarak ele alınan okul türü ve İBBS-1 bölgelerinin etkileri ile ankete katılanların görev türleri bakımından puanlama sonuçlarının nasıl farklılaştığı incelenmiştir.

Bağımsız değişkenler iki boyutlu ise t-testi, ikiden fazla boyutlu ise tek yönlü *ANOVA testi* kullanılmıştır. *ANOVA testinde* dağılımların normalliği, ham puanların

değil, ortalamaların örnekleme dağılımlarının normal dağılması gerektiğine işaret eder. Evren değerleri bilinmediğine göre bu varsayımı test etmenin olanağı yoktur. Merkezi Limit Teoremine göre ham puanlar normal dağılmasa bile büyük örneklemelerde örnekleme dağılımı normaldir (Tabachnick ve Fidel, 2015:204). Grup varyansların eşit olması *t-testi* ve *ANOVA testinin* bir diğer varsayımıdır. *Levene-Testi* grup varyanslarının eşit olup olmadığını test eder. Eşit olmayan varyans, bağımlı değişkenin bağımsız değişkenlerce ortaya konulan bazı gruplarda diğerlerine göre daha farklı algılandığını ya da bağımsız değişkenlerce küçük örneklem gruplarının oluşturmasından dolayı şişirilmiş Tip 1 hatasının (*Tip 1 hatası*: Geçek durumda fark olmamasına rağmen, test sonucunun fark olduğu yönünde sonuç elde etmek) ortaya çıktığını belirtmektedir.

Tek yönlü *ANOVA testlerinde* varyansın eşit olmaması durumunda Brown-Forsythe F (1974), ve *Welch's F (1951) istatistikleri* kullanabilmektedir. *Brown-Forsythe ile Welch testleri* büyük varyansa sahip olan büyük örneklemelerin etkisini azaltarak Tip 1 hatasını kontrol etmeyi sağlar. Bu çalışmada varyansların eşit olmama durumunda *t-testi* ve *ANOVA testi* için *Welch'in F İstatistikleri* kullanılmıştır. Uygulanan fark testleri bağımsız gruplara ait ortalamaların birbirinden farklı olup olmadığı hakkında karar vermeye yardımcı olsa da, bu farklılığın büyüklüğünü (pratikte ne gibi bir değere sahip olduğunu) yorumlamak için etki büyüklüğü yani bağımlı değişkenin bağımsız değişken tarafından ne kadar açıklandığı hesaplanmıştır. Bağımsız gruplar *t-testi* için *Cohen etki büyüklüğü*, ortalamaların farkının bileşik standart sapmaya bölünmesi ile hesaplanan Cohen d istatistiğidir. Bağımsız gruplar *ANOVA testi* için η^2 (*eta-kare*) etki büyüklüğü, faktör tarafından açıklanan varyansın toplam varyansa oranı ile ifade edilir.

$$\text{Cohen } d = \frac{t}{\sqrt{\frac{n_1 n_2}{n_1 + n_2}}} \quad \hat{\eta}^2 = \frac{SS_A}{SS_{Total}}$$

“*Scheffe*” grup örnek büyüklükleri farklı olduğunda genel güven düzeyini kontrol eder. “*Games-Howell*” grup değişkenlerinin eşitliği konusunda emin olunmadığı

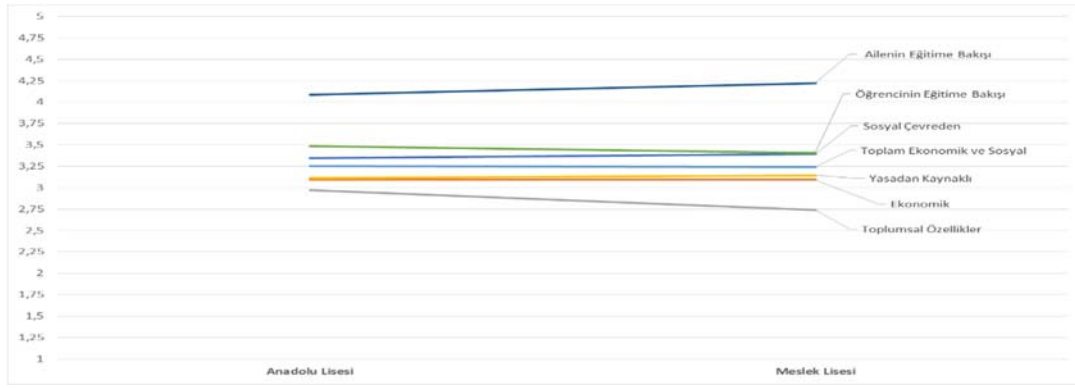
durumlarda kullanılır. Bilindiği üzere bağımsız değişkenin kategorik, bağımlı değişkenin metrik olması durumunda *ANOVA testi* uygulanır. Bağımsız değişkenin, bağımlı değişkenin yüzde kaçını açıkladığını açıklamada ise η^2 (*eta-kare*) yani *Etki Büyüklüğü değeri* kullanılır. Regresyon Analizindeki R^2 değeri gibi, burada η^2 değeri kullanılarak doğrusal ya da doğrusal olmayan ayrımı yapmadan bağımlı değişkendeki değişkenliğin yüzde kaçının kategorik bağımsız değişkenlerce açıklandığı gösterilir.

3.6.8.1.1. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Puanlarının Okul Türüne Göre Farklılığının İncelenmesi

(*Toplam*) *Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği* puanlarında okul türüne göre farklılaşma olup olmadığını ortaya koymak amacıyla *Ekonomik ve Sosyal Nedenlere* ilişkin algı puanlarındaki farklılık incelenmiştir. Bu amaçla *t-testi* yapılmıştır.

(*Toplam*) *Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği* puanı, *Yasadan Kaynaklanan Nedenler* puanı ve *Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler* puanı dağılımları *Levene-Testi* sonucu eş varyanslı olmadığı anlaşılmıştır (Levene test $p < 0,05$). Bu puanlar için *Welch t-testi*, eş varyansı kanıtlananlar için *Student t-testi* uygulanmıştır (Ek-Tablo-8).

Şekil-7’de grafik çizgileri üzerinde sağa doğru gidildikçe meslek liselerindeki etki puanları, sola doğru gidildikçe Anadolu Liseleri etkililik (5’li Likert Ölçeği) puanları görülmektedir. Bu verilere göre, (**Toplam**) **Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği** puanlarında, okul türü ayrımında bir farklılaşma olmadığı anlaşılmaktadır. Alt ölçekleri bazında ise, *Toplumsal Özellikler* algı (alt) ölçeği, *Öğrencinin Eğitime Bakışı* algı (alt) ölçeği ve *Ailenin Eğitime Bakışı* algı (alt) ölçeklerinde okul türü ayrımında farklılaşma olduğu anlaşılmaktadır (Şekil-7).

Şekil 7. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Bileşenlerinin Ortalama Puanlarının Okul Türüne Göre Dağılımı

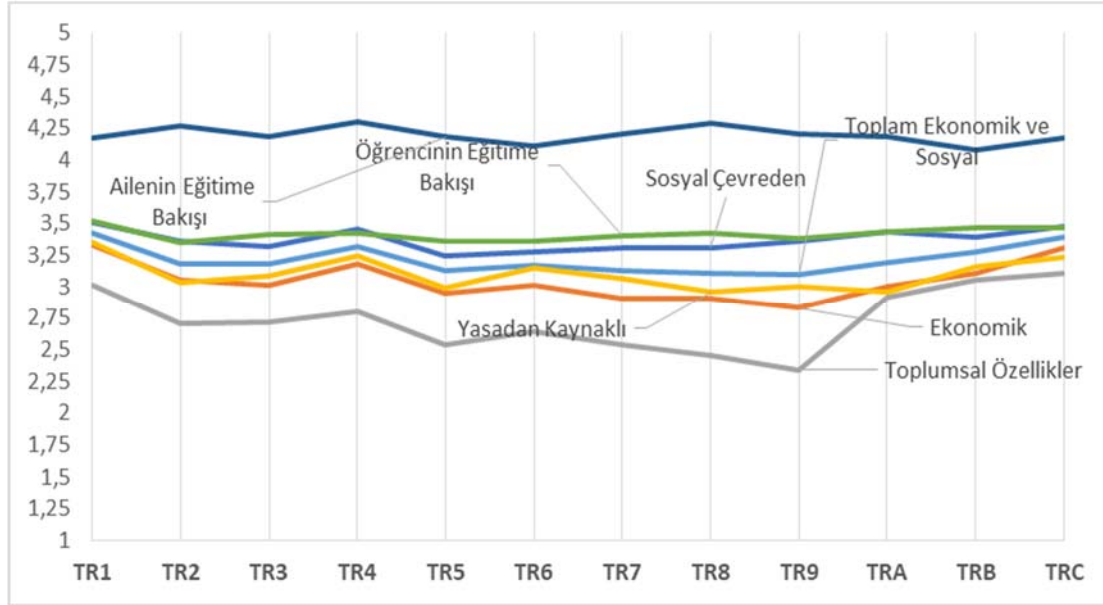
Toplumsal Özellikler alt ölçeğinde Anadolu liseleri lehine ($t(4748)= 5,494$, $p=0,000$) anlamlı bir fark olduğu; Öğrencinin Eğitime Bakışı alt ölçeğinde Anadolu liseleri lehine ($t(4994)= 2,797$, $p=0,005$) anlamlı bir fark olduğu; Ailenin Eğitime Bakışı alt ölçeğinde Meslek liseleri lehine ($t(4982)= -4,937$, $p=0,000$) anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. **Sonuç olarak;** okul türü *Ekonomik ve Sosyal Nedenlere* İlişkin algıyı toplam ölçekte **okul türüne göre toplam ölçekte anlamlı düzeyde bir farklılaşma yokken**, üç alt ölçeğin ikisinde Anadolu Liselerinde, birinde ise meslek liselerinde etki düzeyi (farklılaşmaktadır) daha yüksek çıkmaktadır. Anadolu Liselerinde *Toplumsal Özellikler* ve *Öğrencinin Eğitime Bakışı* okul terklerini açıklamada daha belirleyici nedenler olarak görülmekte iken, Meslek Liselerinde *Ailenin Eğitime Bakışı* daha belirleyici görülmektedir.

3.6.8.1.2. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Puanlarının İBBS-1 Bölgelerine Göre Farklılığının İncelenmesi

(Toplam) *Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği* ve alt ölçeklerinin puanlarının İBBS-1 bölgelerine göre farklılaşma olup olmadığını ortaya koymak amacıyla tek yönlü *ANOVA testi* yapılmıştır. *ANOVA testi* sonuçları Ek-Tablo-9’da verilmiştir.

Tek yönlü ANOVA testi sonuçlarına göre, İBBS-1 bölgelerine göre (Toplam) Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği puanları farklılaşmakta, Öğrencinin Eğitime Bakış Açısına yönelik algı puanları hariç diğer tüm alt ölçek puanları da farklılaşmaktadır.

ANOVA testi sonuçları Şekil-8 üzerinde incelendiğinde; grafik çizgileri üzerinde TR1 ile TRC bölgelerinde etkililik (5’li Likert Ölçeği) puanları görülmektedir (Şekil-8).

Şekil 8. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Bileşenlerinin Ortalama Puanlarının İBBS-1 Bölgelerine Göre Dağılımı

İBBS-1 düzeyi farklı bölgelerde *Ekonomik ve Sosyal Nedenlere* İlişkin Algının toplam ölçekte farklılaşması, bu nedenlerin bölgelerin ekonomik ve sosyal durumlarına göre etki düzeyi konusunda **eğitimcilerin algılarının farklılaştığı, alt ölçeklerinde de farklılaşması ise sosyoekonomik nedenleri kapsayan/kavrayan etkinin bölgeler arası farklılaştığı sonucunu vermektedir.** Özellikle TR1, TR4, TRA, TRB ve TRC bölgelerinde toplam ölçekte etki düzeyinin diğer bölgelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerine bakıldığında, özellikle TRA, TRB ve TRC bölgelerinin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi olarak Türkiye’de en alt grupta yer alan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olduğu, TR1 İstanbul bölgesinin toplamda sosyoekonomik gelişmişliği Türkiye ortalamasının altında

olmamakla birlikte, sosyoekonomik durumunun heterojen olması nedeniyle bu etkinin yüksek çıktığı, yine Bursa, Kocaeli ve Eskişehir büyük illerini de kapsayan TR4 bölgesinde de etkinin büyüklüğünün bu illerin heterojen bir sosyoekonomik yapıya sahip olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak; İBBS-1 düzeyinde farklı bölgelerde *Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin* ya da sosyoekonomik nedenlerin okul terklerine etkisinin anlamlı oranda farklılaştığı, sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi düşük bölgelerde sosyoekonomik nedenlerin okul terkleri üzerinde etkili olduğuna ilişkin algının yüksek olduğudur.

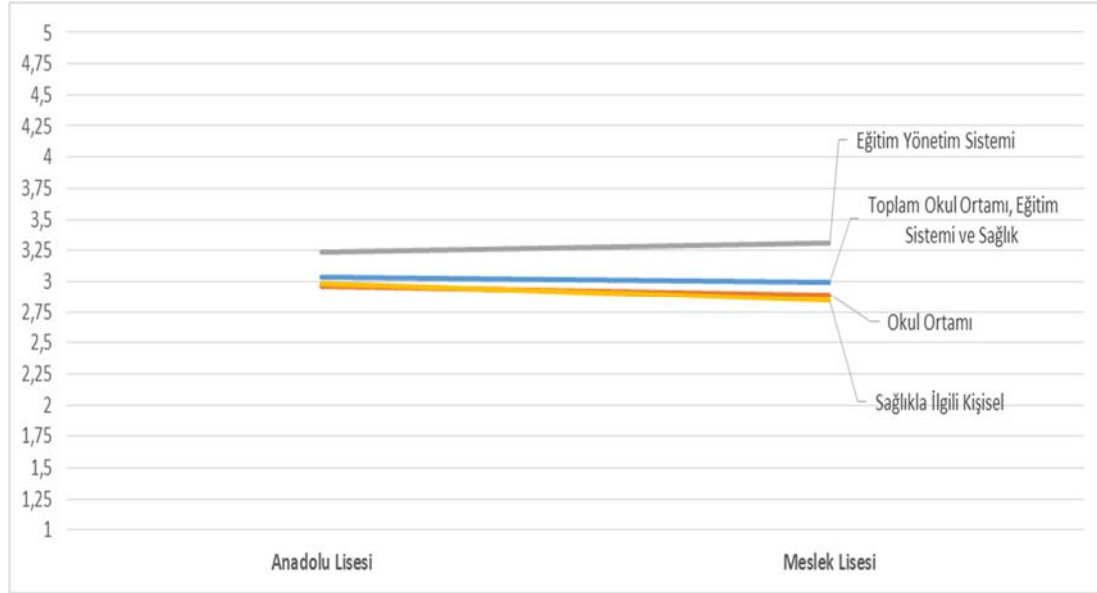
3.6.8.2.1. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlık ile İlgili Nedenler Algı Ölçeği Puanlarının Okul Türüne Göre Farklılıkları

(*Toplam*) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Algı Ölçeği puanı, *Yasadan Kaynaklanan Nedenler* puanı ve *Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler* puanı dağılımları *Levene-Testi* sonucu eş varyanslı olmadığı anlaşılmıştır (Levene test $p < 0,05$). Bu puanlar için *Welch t-testi*, eş varyansı kanıtlananlar için *Student t-testi* uygulanmıştır. t-testi sonuçları Ek-5/Ek-Tablo-10'da verilmiştir.

(*Toplam*) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Algı Ölçeği puanı okul türüne göre farklılaşmamaktadır ($t(1941, 166) = 1,725, p = 0,085, \text{Cohen } d = 0,058$). Okul türüne göre ortaya çıkan bu farklılaşmalar Şekil-9 üzerinde görülmektedir.

Alt ölçekler bazında bakıldığında; *Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler* puanı okul tipine göre Anadolu Liselerinde etki düzeyi (farklılaşmakta) daha yüksek çıkmaktadır ($t(1878, 677) = 2,580, p = 0,010, \text{Cohen } d = 0,088$). *Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler* puanı okul türüne göre meslek liselerinde etki düzeyi

(farklılaşmakta) daha yüksek çıkmaktadır ($t(4814) = -2,308$, $p=0,021$, Cohen $d=0,077$). *Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler* puanı okul tipine göre Anadolu Liselerinde etki düzeyi (farklılaşmakta) daha yüksek çıkmaktadır ($t(1909,403) = 4,227$, $p=0,000$, Cohen $d=0,142$).

Şekil 9. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Bileşenlerinin Ortalama Puanlarının Okul Türüne Göre Dağılımı

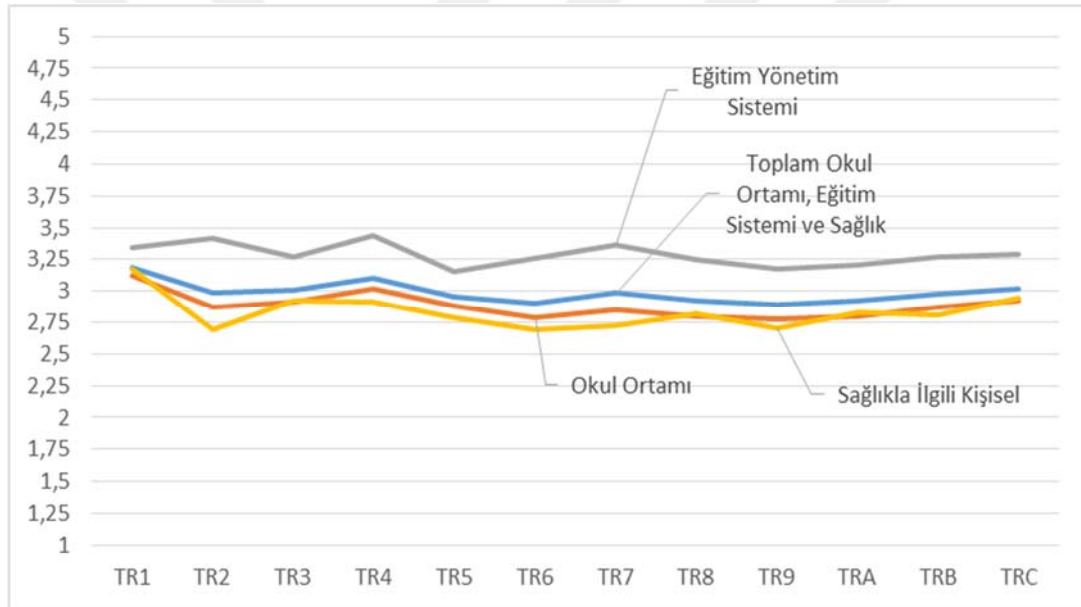
Sonuç olarak; birinci ölçekte (*Toplam Ekonomik ve Sosyal Nedenler Algı Ölçeği*) olduğu gibi, ikinci ölçekte (*Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Algı Ölçeği*) de **okul türüne göre toplam ölçekte anlamlı düzeyde bir farklılaşma yokken**, üç alt ölçeğin ikisinde Anadolu Liselerinde, birinde ise meslek liselerinde etki düzeyi (farklılaşmaktadır) daha yüksek çıkmaktadır. Anadolu Liselerinde *Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler* ve *Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler* okul terklerini açıklamada daha belirleyici nedenler olarak görülmekte iken, Meslek Liselerinde *Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler* daha belirleyici görülmektedir.

3.6.8.2.2. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlık ile İlgili Nedenler Algı Ölçeği

Puanlarının İBBS-1 Bölgelerine Göre Farklılıkları

İBBS-1 bölgelerine göre faktörlerin alt boyutları arasında farklılaşma olup olmadığını ortaya koymak amacıyla tek yönlü *ANOVA testi* yapılmıştır. *ANOVA testi* sonuçları Ek-5/Ek-Tablo-11’de verilmiştir.

Tek yönlü *ANOVA testi* verileri ve grafik üzerindeki (Şekil-10) gösterimine göre, (Toplam) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Algı Ölçeği ve alt ölçeklerinde İBBS-1 bölgelerine göre anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

Şekil 10. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Bileşenlerinin Ortalama Puanlarının İBBS-1 Bölgelerine Göre Dağılımı

İBBS-1 düzeyi farklı bölgelerde (Toplam) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler Algı Ölçeğinin toplam ölçekte farklılaşması, bu nedenlerin bölgelerin ekonomik ve sosyal durumlarına göre etki düzeyi konusunda eğitimcilerin algılarının farklılaştığı, alt ölçeklerinde de farklılaşması sosyoekonomik nedenleri kapsayan/kavrayan etkinin bölgeler arası farklılaştığı sonucunu vermektedir. Daha önce, (Toplam) Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeğinde İBBS-1 bölgelerine göre çıkan bölgesel farklılıklar hemen hemen aynı şekilde bu ölçek sonuçlarında da

görülmektedir. İlk ölçekteki gibi, etki düzeyinin görece yüksek çıktığı TRA, TRB ve TRC bölgelerinin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi olarak en alt grubunda yer alan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olduğu, yine ilk ölçekte olduğu gibi, TR1, TR4, bölgelerinde toplam ölçekte etkisinin diğer bölgelere göre görece daha yüksek olduğu, buna ek olarak, TR7 (Orta Anadolu) bölgesinde de diğer bölgelere göre etkinin görece yüksek çıktığı, TR7 bölgesindeki illerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerine bakıldığında, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Aksaray, Niğde, Sivas ve Yozgat gibi orta ya da orta altı gelişmişlik düzeyindeki iller olduğu, bu bölgede yer alan Kayseri ilinin ise büyükşehir statüsünde olmakla birlikte bölgenin ortalamasının çok üzerinde olmaması ve muhtemelen heterojen bir sosyoekonomik yapıda olmasından kaynaklandığı, buna ek olarak ekonomik gelişmişliğin yanı sıra toplumsal özelliklerin de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten, alt ölçeklere göre de TR7 bölgesinin diğer bölgelere göre görece yüksek olduğu görülmektedir (Ek-5/Ek-Tablo-11).

Bulgu-5: Ekonomik ve Sosyal Nedenlerde toplam ölçekte okul türü ayrımında bir farklılaşma olmadığı, alt ölçeklerinde ise, *Toplumsal Özellikler* ve *Öğrencinin Eğitime Bakışı* başlığı altındaki nedenler Anadolu Liselerinde daha belirleyici görülürken, *Ailenin Eğitime Bakışı* başlığı altındaki nedenler Meslek liselerinde daha belirleyici görülmektedir. *Okul Ortamı*, *Eğitim Sistemi* ve *Sağlıkla İlgili Nedenlerde de toplam ölçekte* okul türüne göre farklılaşma görülmezken, alt ölçeklerinde; Anadolu Liselerinde *Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler* ve *Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler* daha belirleyici nedenler olarak görülürken, Meslek Liselerinde *Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler* daha belirleyici görülmektedir.

Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin İBBS-1 düzeyine göre farklı bölgelerde gerek toplam ölçekte gerekse alt ölçeklerde farklılaştığı görülmektedir. Özellikle sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi düşük olan TR1, TR4, TRA, TRB ve TRC

bölgelerinde toplam ölçeğe etki düzeyinin diğer bölgelere göre daha yüksek olduğu, sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi düşük bölgelerde *Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin* okul terkleri üzerinde etkili olduğuna ilişkin algnın yüksek olduğu sonucu çıkmaktadır. *Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlerin* de İBBS-1 düzeyine göre farklı bölgelerde birinci ölçeğe sonuçlar gibi gerek toplam ölçeğe gerekse alt ölçeklerde farklılaştığı, sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi düşük bölgelerde *Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlerin* okul terkleri üzerinde etkili olduğuna ilişkin algnın yüksek olduğu sonucu çıkmaktadır.

3.7. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRMESİ

Araştırmanın ilk bulgusu, ortaöğretimde örgün eğitim çağındaki öğrencilerin okulu terk etme nedenleri içinde sosyoekonomik nedenlerin etkisinin araştırılmasına elverişli bir model ve ölçek geliştirilmiş olmasıdır. Birinci ölçeğe güvenilirliği şüpheli olarak görülen “*öğrencinin eğitime bakışı*” dışında diğer tüm bileşenleri ve dolayısıyla bu bileşenler altında incelenen okul terklerine ilişkin nedenleri araştıran 43 maddeyi içine alan alt ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik düzeyi en az “kabul edilebilir” düzeyde iki ana ölçeğe ise toplamda “mükemmel” düzeydedir. Bu nedenle, geliştirilen ölçeklerin gelecekteki araştırmalar için güvenilir bir veri toplama aracı olarak kullanılabileceği değerlendirilmektedir.

Bu araştırmada geliştirilen ölçeklerde *Ekonomik ve Sosyal Nedenler* ölçeği altındaki *Ekonomik Nedenler* alt ölçeğinin içeriğindeki maddeler/nedenler sosyoekonomik durum/statü kavramının içeriğiyle örtüşmektedir. Bu nedenle okul terklerinde sosyoekonomik faktörlerin etkisinin analizi Ekonomik Nedenler ölçeğindeki maddelerin/nedenlerin etkisinin analizi ile yapılmıştır. Ekonomik ve Sosyal Nedenler başlığı altındaki maddelerin okul terklerindeki etki düzeylerine ilişkin istatistiksel veriler

de bu ölçekle en uyumlu alt bileşenin “**Ekonomik Nedenler**” alt ölçeği olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın ikinci bulgusunda, ilk bulguda elde edilen ölçeklerdeki okul terk nedenlerinin etkili olma düzeylerine ilişkin sorulara yönetici ve öğretmenlerin 5’li Likert Ölçeğinde verdikleri puanlara göre; **Ekonomik ve Sosyal Nedenler başlığı altındaki (26) maddenin ortalama 3,24 (Kısmen Etkili) görüldüğü, Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler başlığı altındaki (17) maddenin ortalama 3,00 (Kısmen Etkili) görüldüğü**, dolayısıyla Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin ortalama etkisinin diğer nedenlere göre daha yüksek görüldüğü ortaya çıkmıştır.

Ekonomik ve Sosyal Nedenler ölçeğinde istatistiksel olarak en uyumlu alt bileşen olarak çıkan “**Ekonomik Nedenler**” başlığı altındaki maddelerin ekonomik ve sosyal nedenlerin etkisinin anlaşılmasında en önemli maddeler olduğu söylenebilir. Bu maddelerin etki puan ortalaması 3,1 (Kısmen Etkili) olup, katılımcılar tarafından okul terklerinde etkili görülme oranları sırasıyla; *Ailesine bakması gerektiği için bir işte çalışması, Aile bütçesine katkı sağlamak için bir işte çalışması, Babasının işsiz olması, Ailenin sürekli aylık bir gelirinin olmaması, Ailenin ekonomik olanaklarının yeterli olmaması, Ailesinin eğitim ve okula ulaşım masraflarını karşılama olanağının zayıf olması, Yaşadığı muhitin sosyal ve ekonomik olanaklarının yetersiz olması, Okula giden kardeşlerinin çok sayıda olması, Evinde ders çalışma ortamının yetersizliği, Annesinin işsiz olması* olarak çıkmıştır.

Ekonomik ve sosyal nedenler içinde ekonomik nedenler başlığıyla öne çıkan bu maddeler içinde en yüksek oranda etkili veya çok etkili görülen neden “**Ailesine bakması gerektiği için bir işte çalışması**” konusunu, katılımcıların %49’u etkili görmüştür. İkinci sırada etkili çıkan çocuğun “**Aile bütçesine katkı sağlamak için bir işte çalışması**” konusunu, katılımcıların %46’sı etkili görmüştür. Aslında, her iki konu benzer şekilde çocuğun bir işte çalışması sonucu okulu terk etmesine neden olmaktadır.

Araştırmada katılımcılara göre çocuğun bir işte çalışmasının okul terklerinin nedenleri arasında birinci sırada görülmesi bu konudaki yerli ve yabancı araştırmaların sonuçları ile tutarlıdır. Konuyla ilgili birçok yabancı kaynakta okul terklerinin nedenleri içinde bir işte çalışmanın başta gelen nedenler arasında olduğu belirtilmiştir (Bradley ve Renzulli 2011; Renzulli ve Park, 2000; Rumberger, 1983; McCoy ve Symth, 2005; Freeney ve O’Connell, 2009; Marks ve Flemming, 1999).

Konuyla ilgili, UNICEF (2015) araştırma raporunda çocuk işçiliğinin çocuğun okul dışında kalmasıyla yakından ilgili olduğu, ERG (2011) araştırma raporunda okul çağındaki çocuğun çalışmasının uzun süreli devamsızlığa yani okul terklerine neden olduğu, UNICEF- YSÖP (2011) raporunda öğrencilerin okul başarılarını etkileyen en önemli faktörlerin arasında öğrencilerin çalışıyor olmasının geldiği belirtilmiştir. Yorgun (2014) lise öğrencilerinin okul terk nedenlerine ilişkin araştırmasında okul terki ile bir işte çalışma arasında dikkate değer bir ilişki olduğunu, Almış (2019) araştırmasında, maddi sıkıntı yaşayan ailedeki çocukların, ailelerine yük olmama ve aile gelirine destek olma düşüncesi ile çocuk işçi olarak okul dışında kaldıklarını, Şahin, Arseven ve Kılıç (2016) araştırmasında Haberli ve Güvenç’in (2012) çalışmalarını kaynak göstererek, çocuğun çalışarak eve para getirme sorumluluğunun “ekonomik imkânsızlıklar” başlığı altında okulu bırakma sorununun önemli nedenleri arasında olduğunu belirtmişlerdir.

UNICEF (2013) araştırma raporunda gençlerin ortaöğretimi terk etme nedenleri araştırıldığında ekonomik yetersizlikle ilgili nedenler arasında, çalışmak zorunda olmaları nedeniyle okulu terk edenlerin oranının (%20,0), bir işte çalışmak istemeleri nedeniyle okulu terk edenlerin oranının (%16,6) olduğu, belirtilmiştir. Çocuğun çalıştırılmasının okula devamı üzerinde olumsuz etkisi konusunda PYB Çanakkale araştırma raporunda (2015) okul terklerinin en önemli nedenleri arasında ikinci sırada, çalışma hayatına atılma %22,9 ile geldiği tespitine yer verilmiştir (Yılmaz ve diğerleri, 2015:40). TÜİK araştırmasına göre çocukların çalışma nedenlerine bakıldığında, %36’sı

hane gelirine katkıda bulunmak, %34'ü iş öğrenmek ve meslek sahibi olmak, %23'ü hane gelirine katkıda bulunmak, %6'sı kendi ihtiyaçlarını karşılamak için çalıştığını belirtmiştir (TÜİK, 2019).

TÜİK'in Türkiye geneli okula devam etmeyen çocukların çalışma durumlarını gösteren *Çocuk İşgücü İstatistiklerine* göre işgücünde çalışan 5-17 yaş arası çocuklardan okula devam etmeyen öğrencilerin oranı 2006 yılında %26 iken 2012 yılında bu oranın %34'e yükselmiştir (TÜİK, 2013). Bu oran 2019 yılında (Ekim-Aralık verileri) %34'tür (TÜİK, 2019). Çocuk işgücü verilerine göre 15-17 yaş gençler çocuk işgücünün %79,7'sini oluşturmaktadır. Diğer taraftan TÜİK'in işgücü istatistiklerine göre 15-19 Yaş Genç Nüfusun büyük bölümü (2016-2019 yılları arasında %16-18 aralığında) ne eğitimde ne istihdamdadır, bu durumda genç sayısı 2020 Kasım itibariyle 1.090.000 olup 15-19 yaş grubuna oranı %18,3'üdür. Eğitimi bırakıp istihdamda olanlar (sadece istihdamdakiler: 518.000) %8,7'dir. Çalışırken eğitimini sürdürenler (hem eğitim hem istihdamdakiler: 587.000) %9,9'dur. 18-19 yaş grubu ortaöğretimi bitirip istihdama geçebilecek yaş grubu olduğundan sadece istihdamda olan %12'lik gruptaki gençlerin büyük oranda eğitim çağını geçmiş 18-19 yaş grubu olduğu öngörülebilir. Hem eğitim hem istihdamda olan %12'lik gruptaki öğrencilerin de aynı şekilde 18-19 yaş grubunda olduğu öngörülebilir. Bu durumda örgün eğitimi terk eden 14-17 yaş arası öğrencilerin büyük çoğunluğunun ne eğitimde ne istihdamda görünen grubu oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu durum bu araştırmanın sonuçları açısından önemli bir veridir. Çünkü araştırma sonuçlarına göre yönetici ve öğretmenler okulu bırakan öğrencilerin okulu bırakma nedenlerinin başında ailesine bakmak yada aile bütçesine katkıda bulunma nedenlerinin geldiğini belirtmişlerdir. Ancak bu yaş grubunda öğrencilerin çok az bir bölümü istihdamdadır. Üstelik istihdamda görülenlerin bir kısmı 18-19 yaş grubu okul çağı dışına daha önce çıkmış gençlerdir. Bu nedenle ailesine bakmak yada aile bütçesine katkıda bulunmak için okulu bırakan öğrencilerin bir kısmı büyük olasılıkla ilk aşamada

geçici ve kayıt dışı işlere girerek çalışmaya başlamaktadırlar. Nitekim, Türkiye’de işgücünün genel profiline ilişkin veriler (TÜİK, 2020 Ağustos) göre, 4.194.000 işsiz bir milyon beş yüz bine yakınının daha önce geçici bir işte çalıştığı ve işsizlerin yarıdan fazlasının daha önce hizmetler sektöründe çalıştığı dikkate alınırsa gençlerin çoğunluğunun hizmetler sektöründe geçici ve/veya kayıtdışı işlerde çalıştığı öngörülebilir. Bu durumda her ne kadar okulu bırakma nedenleri arasında çocuğun ailesine bakmak yada aile bütçesine katkı sağlama amacıyla bir işte çalışması görülse de gençlerin büyük kısmının eğitimi bırakıp sürekli ve/veya kayıtlı bir iş de bulamayarak ne eğitimde ne istihdamda olanlar grubuna girmek durumunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Bu duruma benzer şekilde Marks ve Flemming (1999) araştırmasında okulu bırakanların %50’den fazlasının iş bulma amacıyla okulu bıraktıkları, ancak mezunlara göre daha yüksek oranda işsiz kaldıkları, daha alt düzeyde işlere girebildikleri, ücretlerinin düşük olduğu, girdikleri işlerden bir süre sonra ayrılma oranlarının da mezunlara göre yüksek olduğunu belirtmiştir.

“Babasının işsiz olması” konusu katılımcıların %46’sı, **“Ailenin sürekli aylık bir gelirinin olmaması”** konusu katılımcıların %45’i, **“Ailenin ekonomik olanaklarının yeterli olmaması”** konusu katılımcıların %44’ü, **“Ailesinin eğitim ve okula ulaşım masraflarını karşılama olanağının zayıf olması”** konusu katılımcıların %38’i, **“Evinde ders çalışma ortamının yetersizliği”** konusu katılımcıların %27’si tarafından okul terklerinde etkili veya çok etkili görmüştür. Bu konular, konuyla ilgili çalışmaların bazılarında ayrı ayrı da ele alınmakla birlikte bu nedenlerin çocuğun ve ailesinin yoksulluğu başlığı altında toplanması mümkündür. Bu konular OECD’nin PISA sınavları için yaptığı öğrencilerin sosyoekonomik durumlarını araştırmak amaçlı kullandığı ESCS endeksinde araştırılan konuların çoğunluğunu kapsamaktadır. UNICEF (2011) raporunda yoksulluğun gelir dışında eğitim, sağlık ve sosyalleşme imkânlarına erişim gibi pek çok etmenle belirlenen bir durum olduğu (Yılmaz ve diğerleri, 2015:2),

ERG'nin (2011) araştırma raporunda hanehalkı düzeyinde yoksulluğun öğrenci devamsızlığının en önemli belirleyicisi olduğu, yoksulluğun eğitim için gerekli kaynakların yetersiz olması sebebiyle devamsızlık riskini yükseltebildiği belirtilmiştir (ERG, 2011:11). Bu bulgu, konuyla ilgili yabancı birçok kaynakta okul terklerinin ailenin gelir düzeyi ile ilişkili olduğu (Garnier ve diğerleri, 1997; Freeney ve O'Connell, 2009 ve Bloomer, 1997) yönündeki sonuçlarla da örtüşmektedir.

“Ailenin ekonomik olanaklarının yeterli olmaması”, “Ailesinin eğitim ve okula ulaşım masraflarını karşılama olanağının zayıf olması” bulgu konuları, Şahin, Arseven ve Kılıç'ın (2016) devamsızlık ve okul terklerinin sebeplerinin araştırıldığı 5 ana başlıktan birisinin, “ekonomik imkansızlıklar” olduğu, bu başlık altında yeterli ekonomik imkanları olamayan öğrencilerin evlerinde yeterli çalışma ortamları olmadığı, bu durumdaki öğrencilerin okula devam etmek istemedikleri, yeterli cep harçlığı ve ulaşım için parası olmayan öğrencilerin devamsızlık yapabildikleri ya da okulu terk ettikleri, devamsızlık ya da okulu bırakmanın düşük gelirli ailelerden gelen çocuklar arasında yaygın olduğu saptamaları ile örtüşmektedir. Almış'ın (2019) okul dışında kalan çocukların aile gelirinin düşüklüğü ve buna bağlı maddi sıkıntı çektikleri, bu koşulların eğitim yaşantılarına olumsuz yansıdığı yönündeki araştırma sonuçları da bu konuların okul terklerinde etkili görüldüğüne ilişkin bulgu ile örtüşmektedir.

“Ailenin sürekli aylık bir gelirinin olmaması” bulgu konusu, UNICEF'in (2015) ailenin gelir düzeyi ile çocuğun okula devamı arasında çarpıcı kesinlikte bir ilişki olduğu belirtilmekte, okula zamanında kaydolmayan öğrencilerin sosyoekonomik düzeyi oldukça düşük ailelerden geldiği, eğitimden dışlanma ile ailenin geliri arasında ilişkinin kız çocukları için daha derin olduğu, okula başlayıp ayrılanların oranının da yoksul çocuklarda daha yüksek olduğu, hanehalkı geliri ile okul terkleri ve diğer şekillerde eğitimden dışlanma ilişkisinin hem doğrudan hanehalkının eğitim masraflarını karşılayamaması, hem de yetersiz beslenme, sağlık ve çocuk işçiliği gibi dolaylı yollardan

gerçekleştigi saptaması da bu konunun okul terklerindeki etkisinin önemi ile örtüşmektedir. UNICEF'in (2013) Türkiye genelinde 15 ildeki genel ortaöğretim okullarından son iki yıl içerisinde okulu terk eden çocuklara uygulanan okulu terk nedenlerine ilişkin anket sonuçlarına göre, ortaöğretimi terk eden çocukların ve gençlerin %37,2'sinin ailelerinin toplam gelirinin 1000 TL ve altı, %37,6'sının 1001-2000 TL arasında ve katılımcıların ortalamasının ise 1659 TL olduğu görülmektedir. Bu ortalama okulu terk eden öğrencilerin ailelerinin açlık sınırının² biraz üstünde gelir düzeyine sahip olduklarını göstermektedir. Bu veriler Ailenin sürekli aylık bir gelirinin olmamasının okul terklerinde etkili görüldüğü bulgusunu desteklemektedir.

“Ailenin ekonomik olanaklarının yeterli olmaması” bulgu konusu, PYB Çanakkale araştırma raporunun (2015) ekonomik olanaksızlıkların okul terklerinin en önemli nedenleri arasında olduğu, okulu terk nedenleri arasında görülen, “okumak istememe/başarısızlık” ve sağlık nedenlerinin altında da aslında maddi olanaksızlıklar dolayısıyla yetersiz beslenme ve sağlık sorunları dolayısıyla okula motivasyonun azalması, öğrencinin fiziki ve moral çalışma kapasitesinin yitirilmesi gibi dolaylı yollardan etkili olan ekonomik nedenlerin yer aldığı saptaması ile örtüşmektedir (Yılmaz ve diğerleri, 2015:40).

“Ailesinin eğitim ve okula ulaşım masraflarını karşılama olanağının zayıf olması” bulgu konusu, Boldt ve Devine'nın (1998) ücretsiz eğitim olanaklarına karşın üniforma kitap ve okul gezileri gibi diğer eğitim masraflarının bazı aileler için önemli tutarlar olduğu ve bunları karşılayamadığında öğrencilerin kendilerini dışlanmış ve küçük düşmüş hissettikleri saptaması ile örtüşmektedir.

---

² TÜRK-İŞ 2012-Aralık ayı verilerine göre dört kişilik ailenin açlık sınırı 985,00 (TL/Ay), yoksulluk sınırı 3208,48 (TL/Ay).

“Okula giden kardeşlerinin çok sayıda olması” bulgu konusunu katılımcıların %32’si etkili görmüştür. UNICEF (2013) araştırmasında ortaöğretimi terk eden çocukların %30,5’inin iki kardeşi, %18,6’sının üç kardeşi, %11,2’sinin ise dört kardeşinin olduğu geriye kalan yaklaşık %40’ının ise dörtten daha fazla kardeşe sahip oldukları belirtilmiştir. Buna göre okulu terk eden gençlerin yarısına yakın bir kısmının dört ve daha fazla kardeşe sahip ailelere mensup oldukları göz önünde bulundurulduğunda genel olarak kalabalık ailelerin çocukları oldukları belirtilmiştir (UNICEF, 2013:45). Şimşek (2011) öğrencilerin sahip oldukları kardeş sayısı ile okulu bırakma eğilimi arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu, buna göre 1-2 kardeşi olan lise öğrencilerinde okulu bırakma eğiliminin sadece %11,50 iken, bu oranın 3-5 kardeşi olanlarda %15,84, 6-9 kardeşi olanlarda %20, 10 ve üzeri kardeşi olanlarda ise %38,88 olduğunu belirtmiştir. Bu verilerin ekonomik zorluk içerisindeki aile çocuklarının aile bütçesine katkı sağlamaya zorlandığını gösterdiği, bu nedenle okulu bırakma eğiliminin arttığının tahmin edildiği belirtilmiştir (Şimşek, 2011:39). Bu veriler Okula giden kardeşlerinin çok sayıda olmasının okul terklerinde etkili görüldüğü bulgusunu desteklemektedir.

“Babasının işsiz olması” bulgu konusu çocuğun ve ailesinin yoksulluğu ve buna bağlı olarak bir işte çalışmak zorunda kalması konuları ile bağlantılı bir konudur. Bu konuların okul terklerinde belirleyici faktörler arasında görüldüğü bu araştırma ve konuyla ilgili araştırmaların sonuçlarına değinilerek yukarıda belirtilmiştir. Çocuğun babasının işsiz olmasının okul terklerine etkisi konusunda Şimşek (2011) araştırmasında babası işsiz olan öğrencilerde okulu bırakma eğiliminin yüksek oranlarda (%33,7) çıktığını, babası işçi (%13,4) ve memur (%15,0) olanlarda ise bu oranın daha düşük düzeylerde çıktığını belirtmiştir (Şimşek, 2011:38). Bu araştırma verileri çocuğun babasının işsiz olmasının okul terklerinde etkili görüldüğü bulgusunu desteklemektedir.

“Annesinin işsiz olması” bulgu konusunu ise, bu araştırmada katılımcıların %17’si tarafından etkili yada çok etkili görmüştür. Babanın işsiz olması ve diğer ekonomik nedenlere göre katılımcılar tarafından görece önemi düşük görülmüştür. Konuyla ilgili araştırmalarda da annenin işsizliğinin etkisine çok yer verilmemiştir. Ancak, araştırmalarda anne ve babanın çalışma durumları ve meslekleri yanında eğitim durumlarının da okul terklerinin belirleyicileri arasında olduğu yönünde saptamalar bulunmaktadır. Anne ve babanın eğitim düzeyleri ve meslekleri sosyoekonomik durum göstergeleri arasında sayılmaktadır. Bu bağlamda annenin işsiz olması bir mesleği olmadığı ve eğitim düzeyinin düşük olabileceğinin göstergesi olarak görülebilir. Şimşek (2011) araştırmasında anne baba eğitim durumunun okulu bırakma konusunda etkili olduğu, örneğin okul diploması olmayan annelerin çocuklarında okulu bırakma eğiliminin %20,73 düzeyinde iken, annesi lise mezunu öğrencilerde bu oranın yarı yarıya (%10,52’e) düştüğü belirtilerek “düşük eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin eğitimi gereksiz gördükleri ve bu yüzden çocuklarını okula gönderme konusunda isteksiz davrandıkları” savını desteklediği belirtilmiştir (Şimşek, 2011:38). Çocuğun annesinin işsiz olmasının okul terklerinde etkisi konusunun araştırmalarda doğrudan yer almaması konunun bu araştırma sonucunda diğer ekonomik nedenler içinde görece düşük görülmesi bulgusu ile örtüşmektedir. Öte yandan, annenin işsizliğinin etkisinin görece düşük de olsa bu araştırmada ailenin eğitim ve mesleğine ilişkin sosyoekonomik durumunun bir göstergesi olarak önemi bulunmaktadır.

“Yaşadığı muhitin sosyal ve ekonomik olanaklarının yetersiz olması” bulgu konusunu bu araştırmada katılımcıların %33’ü etkili görmüştür. Konuyla ilgili UNICEF’in (2015) araştırmasında çocuğun diğer ekonomik faktörler yanında içinde yaşadığı çevrenin olumsuz sosyoekonomik koşullarının da sorunun nedenleri arasında yer aldığı belirtilmiştir (UNICEF, 2015:62-63). Akbulut (2014) araştırmasında öğrencilerin entelektüel birikimlerinin aile ve diğer faktörler yanında içinde yaşadığı çevrenin

sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi ile ilişkili olduğu vurgulanmıştır. Bu araştırmanın Türkiye’de okul terklerine ilişkin verilerin ele alındığı bölümünde, Kalkınma Bakanlığının illerin ve ilçelerin sosyoekonomik gelişmişlik verilerine dayalı olarak, okul terkleri ile sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi arasındaki ters orantılı ilişki (SED arttıkça terk oranları düşmektedir) ortaya konulmuştur. Ayrıca, yine bu çalışmada, araştırmaya katılan yöneticilerin görev yaptıkları okullardaki öğretmen ve öğrenci sayıları ile öğrencilerin devamsızlık, sınıf tekrarı, başarısızlık ve diğer nedenlerle okul terk oranlarına ilişkin verilerle öğrencilerin örgün eğitimden sınıf tekrarı, başarısızlık yada kendi istekleri ve diğer nedenlerle ayrılanların oranlarının en yüksek olduğu bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi düşük illerin olduğu ortaya konulmuştur. Bu araştırma sonuçları çocuğun yaşadığı muhitin sosyal ve ekonomik olanaklarının yetersiz olmasının okul terklerinde etkili görüldüğü bulgusunu desteklemektedir.

“**Ailenin Eğitime Bakışı**” başlığı altındaki nedenlerin ekonomik ve sosyal nedenler ölçeği içinde istatistiksel olarak en az uyumlu ölçek çıktığından bu başlık altındaki nedenlerin de ölçekle en az uyumlu maddeler olduğu dolayısıyla toplam ölçeğin etkisinin anlaşılmasında en az önemdeki maddeler olduğu söylenebilir. Bu maddelerin etki puan ortalaması 4,2 (Çok Etkili) olup, etkili görülme oranları sırasıyla; *Aile içi sorunlar* ve *Ailenin çocuğun eğitimiyle yeterince ilgilenmemesi* olarak çıkmıştır.

Her ne kadar ailenin eğitime bakışı ekonomik ve sosyal nedenler ölçeği ile istatistiksel olarak en az uyumlu alt ölçek çıkmış olsa da, yukarıda da değinildiği gibi, ailenin eğitim düzeyinin çocuğun sosyoekonomik durumlarının bir göstergesi olarak görüldüğü ve çocuğun eğitime verdikleri önemi etkilediği ve bu bağlamda okul terklerinde etkili olduğu düşünüldüğünde, “**Ailenin Eğitime Bakışı**”nın etkisini sosyoekonomik nedenlerle ilgili olarak değerlendirmekte yarar olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada “Ailenin Eğitime Bakışı” başlığı altındaki maddelerin katılımcıların etkili görme sırasına göre ilki “**Aile içi sorunlar**” konusunu bu çalışmada

katılımcıların %80'i etkili görmüştür. Aile içi sorunlar geniş kapsamlı bir konu olmakla birlikte, sosyoekonomik nedenlerin okul terklerine etkisini ele alan araştırmalarda aile içi sorunlar neden olduğu ekonomik dezavantajları yönü ile ele alınmıştır. Tek ebeveynli çocuklarda (anne yada baba ile yaşayan) okul terkinin görülme oranlarının yüksek olduğu (Tidwell, 1988; Goldsmith ve Wang, 1999; Marks, 2007) belirtilmiştir. Nitekim, Marks (2007) araştırmasında aile yapısı açısından riskin en çok tek ebeveynli ailelerde görüldüğü, ancak burada da SED etkisi dışlandığında riskin yaklaşık yarı yarıya azaldığını belirtmiştir. Marks'ın bu saptaması aile yapısının dolayısıyla aile içi sorunlar konusunun sosyoekonomik nedenlerden dolayı okul terklerini etkilediğini göstermesi yönüyle önemlidir.

“Ailenin çocuğun eğitimiyle yeterince ilgilenmemesi” konusunu bu araştırmada katılımcıların %79'u etkili görmüştür. Konuyla ilgili araştırmalarda daha önce de değinildiği gibi, düşük eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin eğitimi gereksiz gördükleri ve bu yüzden çocuklarını okula gönderme konusunda isteksiz davrandıkları belirtilmiştir (Şimşek, 2011:38). Diğer taraftan, bu konuda Zafer Kalkınma Ajansı'nın (2017) Ege bölgesinde dört ili kapsayan lise terklerinin nedenlerine ilişkin araştırmasında ise ailelerin büyük çoğunluğunun (%82) çocuğunun okulu bırakmasını istemedikleri, %84'ü ailesinin okul-başarı durumunu takip ettiği, %85'inin ailesinin okula devam durumunu takip ettiği bulgularına ulaşılmıştır. Söz konusu araştırmanın sonuçları ile Türkiye genelini kapsayan bu tez araştırmasının bu konudaki sonuçlarının farklı görülme nedeni büyük olasılıkla tez araştırmasına katılan yönetici ve öğretmenlere göre okulu terk eden öğrencilerin ailelerinin büyük çoğunluğunun çocuğunun eğitimiyle isteyerek yada istemeyerek ilgilenmediğini düşünmüş olmaları, diğer araştırmada ise okula halen devam eden öğrencilerin kendilerine doğrudan yöneltilmiş sorulara dayalı olarak veri toplanmış olmasıdır. Söz konusu araştırmada da büyük olasılıkla okulu terk eden öğrenciler ailelerinin ilgisizliğini ifade eden %15-18 arasındaki öğrenciler olup, bir kısmı ise

çocuğunun okulu terk etmesini istememekle, hatta okula devam ve başarı durumunu takip etmekle birlikte eğitim düzeyinin yetersizliği nedeniyle çocuğun eğitim yaşamında yeterli yönlendirme ve rehberlik yapamamakta, ekonomik olanaklarının yetersizliği nedeniyle çocuğun temel ihtiyaçlarını ve eğitim masraflarının yeterince karşılayamamaktadır. Sosyoekonomik olanakları yüksek eğitilmiş bir ailenin çocuğunun eğitimiyle ilgilenmesi ile düşük eğitilmiş düşük sosyoekonomik durumdaki bir ailenin çocuğunun eğitimiyle ilgilenmesi çoğunlukla farklı sonuçlar doğurabilmekte, ikinci durumda birçok noktada çocuk eksik kalabilmekte ve sonuç okulu bırakmaya kadar gidebilmektedir. Sonuçta, konuya sosyoekonomik boyutu ile bakıldığında, annenin işsiz kalması konusunun sosyoekonomik boyutuyla tartışıldığı kısımda açıklandığı gibi, ailenin eğitime bakışı da anne ve babanın sosyoekonomik durumu ile büyük ölçüde ilişkilidir.

Araştırmanın üçüncü bulgusu, ortaöğretimde okul terklerinde ekonomik ve sosyal nedenlerin bütünü (toplamı) ile diğer nedenlerin bütünü (toplamı) arasında yüksek düzeyde ilişki ($r=0,7167$, $p<0,001$) olduğudur. Ancak bir önceki bulguda vurgulandığı üzere sosyoekonomik nedenlerin etkisinin daha net anlaşılması için ekonomik ve sosyal nedenlerin önce kendi içinde alt bileşenleri ile ilişki düzeyine bakıp, daha sonra da sosyoekonomik nedenleri içinde barındıran Ekonomik Nedenlerin diğer ölçekteki nedenler ve alt bileşenleri ile korelasyonuna/ilişki düzeyleri bulunmuştur.

Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin kendi alt bileşenleri ile ilişkilerinde en kuvvetli ilişkinin (korelasyonun) Ekonomik Nedenler alt bileşeni ile olduğu görülmektedir. Bu sonuç da bir önceki bulguda olduğu gibi Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin bütünü (toplamı) ile en kuvvetli ilişkinin Ekonomik Nedenlerle olduğudur. Ekonomik Nedenler arasında sayılan ve bir önceki bulguda analiz edilen (10) konu ekonomik ve sosyal nedenleri büyük oranda açıklamaktadır/temsil etmektedir.

Ekonomik Nedenlerin bu şekilde belirleyiciliği ortaya çıktığından, bu nedenlerin öncelikle diğer ölçeğin bütünü ve alt bileşenleri ile ilişki düzeyi daha sonra da ekonomik

ve sosyal nedenlerin diğer alt ölçekleri ve dolayısıyla bu ölçeklerde yer alan okul terk nedenleri ile ilişkileri ortaya konulmuştur.

Korelasyon analizinin birinci sonucuna göre *Ekonomik Nedenlerin* diğer ana ölçekle ($r=0,5734$, $p<0,001$) orta düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir. Bunun anlamı, ekonomik nedenler her ne kadar sosyoekonomik belirleyici faktörleri barındırsa da ekonomik ve sosyal nedenlerin tamamını kapsamamaktadır. Örneğin toplumsal nedenler ve sosyal çevreden kaynaklanan nedenler de okul terklerinin diğer nedenleri ile ilişkilidir.

İkincisi, *Ekonomik Nedenlerin diğer ölçekte yer alan Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenlerin* ($r=0,5426$, $p<0,001$) ve *Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenlerin* ($r=0,5150$, $p<0,001$) orta düzeyde, *Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenlerin* ($r=0,3607$, $p<0,001$) ise düşük düzeyde ilişkili olduğudur. Buradan Ekonomik Nedenlerin en çok sağlıkla ilgili nedenlerle ilişkili olduğu, daha sonra okul ortamına ilişkin nedenlerle ilişkili olduğu, en az düzeyde eğitim yönetim sistemi ile ilgili nedenlerle ilişkili olduğu görülmektedir. Ekonomik nedenlerin diğer nedenleri açıklama düzeyi regresyon analizinde ele alınacak olmakla birlikte burada da görülen korelasyon/ilişki düzeyleri ekonomik nedenlerin en çok sağlıkla ilgili nedenlerle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç bu konuda yapılan araştırmaların sonuçları ile örtüşen bir bulgudur. Çanakkale ilinde, okulu terk nedenleri araştırmasında sağlık nedenleri başlı başına %1-2 aralığında etkili görülmekle birlikte, ekonomik nedenlerin sağlığın yitirilmesi gibi dolaylı yollardan okula devam üzerinde olumsuz etkide bulunduğu vurgu yapılmıştır (Yılmaz ve diğerleri, 2015:40). UNICEF'in (2015) araştırma raporunda hanehalkı geliri ile okul terkleri ve diğer şekillerde eğitimden dışlanma ilişkisinin hem doğrudan hanehalkının eğitim masraflarını karşılayamaması, hem de yetersiz beslenme, sağlık ve çocuk işçiliği gibi dolaylı yollardan gerçekleştiği belirtilmektedir (UNICEF, 2015:37). ERG'nin araştırma raporunda (2011), hane gelirinin düşük olmasından dolayı

yaşam kalitesinden kaynaklanan sağlık gibi problemlerin diğer nedenler yanında devamsızlığı tetikleyebildiği belirtilmiştir (ERG, 2011:11).

Ekonomik Nedenlerin diğer ekonomik ve sosyal nedenlerle ilişki düzeyine bakıldığında; Toplumsal Özelliklerle ($r=0,5000$, $p<0,001$) ve Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenlerle ($r=0,4963$, $p<0,001$) daha çok, Ailenin Eğitime Bakışı ($r=0,4963$, $p<0,001$) ve Öğrencinin Eğitime Bakışı ($r=0,4963$, $p<0,001$) konuları ile ilişkilerin ise daha az düzeyde olduğu görülmektedir.

Toplumsal Özellikler ekonomik nedenlerle en güçlü ilişki içinde olan bileşen olup, bu bileşendeki konuların etkili görülme sırasına bakıldığında; **“Kızların erken yaşta evlendirilmesi”** konusunun birinci sırada çıktığı, **“Terör olaylarının olumsuz etkileri”** ve **“Töre cinayetleri ve kan davaları”** konularının ikinci ve üçüncü sıralarda çıktığı görülmektedir. Son ikisi ulusal ve yöresel özellikler taşımakta olup bu konuların ekonomik nedenlerle ilişkisine ilişkin araştırmalarda sonuçları karşılaştırmaya elverişli bir veriye rastlanmamıştır. Kızların erken yaşta evlendirilmesinin ise okul terklerinde etkisi konusunda ERG (2009) raporunda yoksul hanelerin profili göz önünde tutulduğunda bunun özellikle kızların eğitime devamları üzerinde olumsuz etkilerde bulunduğu belirtilerek sorunun sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi ile ilişkili olduğu vurgulanmış olmaktadır. Toplumsal özellikler başlığı altında ele alınan terör, töre cinayetleri ve kan davaları gibi daha çok bölgesel ve kırsal kesimde yoğun olan sorunların temelinde de sosyokültürel yapıyla bağlantılı olarak sosyoekonomik nedenlerin etkisinin olduğu söylenebilir. Bu türden sorunlar eğitim düzeyinin düşüklüğü ile koşut olarak yaşanan sorunlardır.

Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler ekonomik nedenlerle en güçlü ilişki içinde olan ikinci bileşen olup, bu bileşendeki; **“Arkadaşlarının olumsuz etkisi”**, **“Yaşadığı çevrede bağımlılık yapan (sigara, alkol vb.) maddelerin kullanımının olumsuz etkileri”** konularının ekonomik nedenlerle ilişkisine ilişkin araştırmalarda

sonuçları karşılaştırmaya elverişli bir veriye rastlanmamıştır. **“Yaşadığı çevrenin sosyal ve kültürel yapısının olumsuz etkileri”** konusu Ekonomik Nedenler içinde **“Yaşadığı muhitin sosyal ve ekonomik olanaklarının yetersiz olması”** konu başlığı ile sosyoekonomik yönüyle daha önce ele alınmıştır. Burada daha çok konunun sosyokültürel yapısı öne çıkmakla birlikte ekonomik nedenlerle görece yüksek ilişkili çıkması bu konunun sosyoekonomik açıdan da dolaylı etkileri olduğunu göstermektedir. **“Geleneksel çevre baskıları”** yöresel özellikler taşımakta olup bu konuların ekonomik nedenlerle ilişkisine ilişkin araştırmalarda sonuçları karşılaştırmaya elverişli bir veriye rastlanmamıştır.

“Ailenin Eğitime Bakışı” ekonomik nedenlerle zayıf ilişki içinde olan bileşenlerden olup, bu konu başlığı altındaki nedenlerin etkili görülme düzeyi ve araştırmalarda sosyoekonomik açıdan nasıl değerlendirildiğine daha önceki bulguda değinildiğinden burada tekrar üzerinde durulmamıştır.

“Öğrencinin Eğitime Bakışı” ekonomik nedenlerle en zayıf ilişki içinde olan bileşen olup, bu bileşendeki; **“Üniversite hedefinin olmaması”, “Okuldaki sınavlarda başarısızlık”, “Okulun kendisine bir şey katmadığını düşünmesi”** konuları öğrencinin okuldaki akademik başarı düzeyi ile ilgili konular olup bazı kaynaklar akademik başarısızlığı okul terklerinin ana belirleyici nedenleri arasında görürken (Yorgun, 2014; Bayhan ve Dalgıç, 2012; Sezgin, 2016), konuyu sosyoekonomik boyutlarıyla ele alan araştırmalarda ise öğrencinin akademik başarısızlığının altında yatan temel nedenlerin yine ekonomik olanaklar olduğu belirtilmektedir. Santrock (1987) alt sosyal sınıftan gelen öğrencilerin akademik başarısızlık, devamsızlık ve okul terki davranışlarını daha çok gösterdiğini, Maania ve Kalb (2007) ailenin gelir düzeyinin akademik başarıyı etkileyerek okulu bırakma kararı üzerinde etkili olduğunu, Feinstein ve Symons (1999) çocuğun ve ailesinin ekonomik durumunun akademik başarı üzerindeki olumsuz etkileri dolayısıyla okul terklerini etkilediğini belirtmişlerdir. Marks’ın (2007) PISA başarılarının

düşüklüğünün altında SED'in dolaylı etkisinin de olduğu yönündeki saptaması da sosyoekonomik durumun akademik başarılar üzerindeki etkisi dolayısıyla okul terklerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır.

Araştırmanın dördüncü bulgusunda, araştırmada tahmin edilen modellerin regresyon analizi sonuçlarına göre, Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin tamamı (toplamı) diğer nedenlerin (Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler) tamamını (toplamını) %51,62 oranında açıkladığı ortaya konulmuştur. Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin bütünü Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenleri %60,2, Sağlıkla İlgili Nedenleri %39,4, Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenleri %33 oranında açıklayabilmektedir.

Modelin sonuçlarının sosyoekonomik nedenler açısından analizine Ekonomik Nedenlerin diğer nedenler üzerindeki etkisine ilişkin regresyon katsayıları ile bakılmıştır:

Ekonomik Nedenler algısının 1 puan artması;

- *Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlerin bütünü (toplamını) 0,153 puan artırmakta,*
- *Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenleri 0,136 puan artırmakta,*
- *Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenleri 0,075 puan artırmakta,*
- *Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenleri 0,337 puan artırmakta,*

Regresyon analizi ile çıkan bu sonuç korelasyon analizi ile aynı etki sırlamasını vermektedir. Buna göre Ekonomik Nedenler en çok Sağlıkla İlgili Nedenler üzerinde etkili olmaktadır. Bir önceki bulguda bu konudaki araştırmaların sonuçları ile karşılaştırılarak analiz edildiği gibi, öğrencilerin sağlık nedenleriyle okulu bırakmalarının altında genelde ekonomik olanaksızlıklar yatmaktadır.

Sağlıkla İlgili Nedenler ekonomik nedenlerden en çok etkilenen nedenler olup bu nedenlerin içeriğine bakıldığında; **“Sürekli tedavi gerektiren bir hastalığının olması”** konusu tedavi masraflarının karşılanamadığı durumda öğrencinin okula devamına engel

bir durum olup, aynı ekonomik durumda bir başkasına göre tedavi masrafları ekonomik destek sağlanmadığı sürece öğrencinin okulu terk etmesine kadar giden olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. **“Engelli olması”** konusu da kişiye özel ilgi gerektirmesi bakımından benzer bir durum olup, engellilik durumuna göre öğrencinin okula devamı açısından sosyoekonomik olarak desteklenmesini gerektiren bir durumdur. **“Bir yakını kaybetmesi”** konusu özellikle öğrencinin kendisine bakan anne ve babası yada birinci derece yakınlarını kaybetmesi durumunda ekonomik yoksunluk içine düşmesine ve eğitimini bırakmasına neden olabilmektedir.

Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler ekonomik nedenlerden görece daha az etkilenen nedenler olup bu nedenlerin içeriğine bakıldığında; **“Okul ortamını sevmeme”, “Okul kurallarına uyum sağlayamaması”, “Okul değişikliği sonucu yeni arkadaş ortamına uyum sağlayamaması”, “Arkadaşlarının olumsuz tavırları”, “Disiplin cezası almış olması”** konuları öğrencinin sosyoekonomik durumundan kaynaklı sıkıntılarının yansımaları olabilmektedir. Daha önce bu konudaki araştırmalara referans verilerek değinildiği gibi okulda başarısızlığın altında büyük oranda ekonomik olanaksızlıklar bulunmaktadır. **“Bazı öğretmenlerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları”, “Bazı yöneticilerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları”, “Okul çevresinin güvenli olmaması” “Sosyal etkinlikler için fiziksel mekanların yetersiz olması” “Arkadaşlarının olumsuz tavırları”** konuları ise doğrudan öğrenciden kaynaklı olmayabilecek dış etki faktörleri olmakla birlikte, öğrencinin sosyoekonomik durumu ile bağlantılı okuldaki davranış ve tutumları ile de ilgili olabilmektedir. Konunun psikososyal boyutları da olabileceğinden burada konunun sosyoekonomik nedenlerle de ilgili olabileceğine değinilmekle yetinilmiştir.

Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler ekonomik nedenlerden en az etkilenen nedenler olup bu nedenlerin içeriğine bakıldığında; **“Ders saatlerinin uzun oluşu”, “Müfredatın ezberci oluşu”, “Üniversite sınav sisteminin karmaşıklığı”**

konuları öğrencinin kişisel durumu ile ilişkilendirilemeyecek tamamen dış faktörlerdir. Dolayısıyla ekonomik nedenlerle bağdaştırılması çok güçtür. **“İlgi ve yeteneklerine uygun alanlarda eğitim almasına olanak sağlanmaması”, “Lisede tercihi dışında bir okul türüne yerleştirilmiş olması”** konuları da sistemsel dış faktörler olmakla birlikte öğrencinin kişisel durumuyla ilişkilendirilebilecek, dolayısıyla öğrencinin sosyoekonomik durumundan etkilenebilecek konulardır. Öğrencinin ailesi ve çevresinden eğitim tercihleri ile ilgili yeterince destek alamamış olması bu yönde olumsuzluklar yaşamasına neden olabilmektedir.

Araştırmanın beşinci bulgusunda, okul terklerine ilişkin nedenlerin etkisine ilişkin sonuçların Ekonomik ve Sosyal Nedenlerde toplam ölçekte okul türüne göre farklılaşma olmadığı, alt ölçeklerinde ise; Anadolu Liselerinde *Toplumsal Özellikler ve Öğrencinin Eğitime Bakışı* okul terklerini açıklamada daha belirleyici nedenler olarak görülmekte iken, Meslek Liselerinde *Ailenin Eğitime Bakışı* daha belirleyici görülmektedir. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlerde de toplam ölçekte okul türüne göre farklılaşma olmadığı, alt bileşenlerdeki nedenlerde ise; Anadolu Liselerinde Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler ve Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler okul terklerini açıklamada daha belirleyici nedenler olarak görülmekte iken, Meslek Liselerinde Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler daha belirleyici görülmektedir.

Araştırmanın konusu sosyoekonomik farklılıkların okul terklerine etkisi olduğundan, okul türlerinin etkisi de bu bağlamda meslek liselerine devam eden öğrencilerin genelde Anadolu Liselerine devam eden öğrencilere göre sosyoekonomik durumlarının görece dezavantajlı olduğu algısının ölçülmesine dönük olarak araştırılmıştır. Her ne kadar bu araştırmada okul türü ayrımında her iki ölçekte de okul terk nedenlerinin tamamı (toplamı) açısından anlamlı bir fark olmadığı sonucu çıkmışsa da bu tez çalışmasının Türkiye’de örgün eğitimden erken ayrılma oranlarına ilişkin

bölümünde açıklanan verilerde görüldüğü üzere 2016-2017 yılında örgün eğitimden açık öğretime geçiş oranları en yüksek okullar meslek liseleridir. Bunu yine bir tür meslek lisesi olan din öğretimi okulları izlemektedir, genel ortaöğretim kurumlarının büyük çoğunluğunu oluşturan Anadolu Liseleri resmi liseler arasında en az örgün eğitimde terklerin gerçekleştiği okul türüdür. Bu çalışmada daha önce değinilen ERG'nin (2016) araştırma raporuna göre ailelerin sosyoekonomik durumunun öğrencilerin devam ettiği okul türleri ile ilişkili olduğu, Fen Liseleri ve Anadolu Liselerine giden öğrencilerin %51'inin en yüksek %20'lik gelir diliminde, Meslek Liselerine giden öğrencilerin %23'ünün en düşük %20'lik gelir diliminde oldukları verileri de okul türlerine göre öğrencilerin sosyoekonomik durumlarının farklı olduğunu, dolayısıyla sosyoekonomik durumun okula devam üzerindeki belirleyici etkisinin okul türleri bazında da farklılaştığını ortaya koymaktadır.

Bu araştırmanın bulgularında da her ne kadar okul terk nedenlerinin bütünü açısından fark görülüyorsa da alt bileşenlerdeki nedenlerde farklılaşma görülmektedir. Ekonomik ve Sosyal Nedenler arasında Ailenin Eğitime Bakışının Meslek liselerinde okul terklerinde Anadolu Liselerine göre daha belirleyici olduğu sonucunun altında güçlü nedenler yatması olasıdır. Meslek liseleri mezunlarının üniversiteye giriş başarılarının düşük oluşu bu liselere bakışı özellikle veliler açısından olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle lise tercihlerinde genelde Anadolu Liselerine yerleşemeyen sınav puanı yada okul başarı ortalaması görece düşük öğrenciler meslek liselerine yerleşmektedir. Meslek lisesi öğrencilerinin çoğunda bu nedenle üniversiteye yerleşme hedefi ve umudu dahi bulunmamaktadır.

Özetle, bu çalışmada okul terk nedenleri içinde Ailenin Eğitime Bakışı açısından meslek liselerinde daha olumsuz bir algı olması beklenen ve okul terk oranları ile görülen bir durumdur. Bunun dışında Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler ölçeğinde yer alan Meslek Liselerinde **“Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan**

Nedenlerin” daha belirleyici olduğu algısı da benzer gerekçeleri olan bir durumdur. Bu başlık altında yer alan **“İlgi ve yeteneklerime uygun alanlarda eğitim almasına olanak sağlanmaması”** ve **“Lisede tercihi dışında bir okul türüne yerleştirilmiş olması”** konularında öğrenciler ve velileri açısından var olan bu olumsuz algıların yöneticiler ve öğretmenler tarafından araştırmanın sonuçlarına yansıtıldığı görülmektedir. Meslek liselerinin akademik başarı açısından bu dezavantajlılığının altında meslek liselerine ilişkin eğitim sisteminde var olan eksik ve yanlış düzenlemelerin olduğu yönündeki algının araştırmada yönetici ve öğretmenler tarafından da bu yönde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Uzun yıllar meslek liselerinden üniversiteye girişte meslek lisesi öğrencileri aleyhine dezavantaj oluşturan farklı katsayı uygulaması Meslek Liseleri öğrencileri açısından **“Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler”** arasında en tipik olanıdır. Bu uygulama kalkmış olmakla birlikte, araştırmada bu başlıkta yer alan **“Üniversite sınav sisteminin karmaşıklığı”** konusu pratikte meslek liselerinin üniversiteye girişlerinde aldıkları derslerin yetersizliğinden kaynaklanan olumsuzluk algısını yansıtmaya devam temektedir.

Anadolu Liselerinde ise **“Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler”** ve **“Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenlerin”** okul terklerini açıklamada meslek liselerine göre daha belirleyici nedenler olarak görülmesinin nedeni büyük oranda bu okullarda yukarıda açıklandığı üzere okul terk oranlarının düşük olması ve terk eden öğrencilerin de sağlık ve okul ortamına ilişkin disiplin cezası almak gibi önemli sorunlar yaşamalarına bağlı olarak okulu terk etmeleridir. Anadolu Liselerinde Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenlerin” etkisinin görece düşük olduğu algısı da yukarıda meslek liseleri için anlatılan eğitim sisteminden kaynaklanan sorunların görece daha az olduğu algısına dayanmaktadır.

Okul terklerinin nedenlerinin İBBS-1 düzeyine göre her iki ölçekte gerek ölçeklerin bütününde (toplamında) gerekse alt ölçeklerinde farklılaştığı görülmektedir.

Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin IBBS-1 düzeyine göre değişkenliğine bakıldığında sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi düşük olan TR1, TR4, TRA, TRB ve TRC bölgelerinde toplam ölçekte etki düzeyinin diğer bölgelere göre daha yüksek olduğu, sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi düşük bölgelerde Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin okul terkleri üzerinde etkili olduğuna ilişkin alginın yüksek olduğu sonucu çıkmaktadır.

Ekonomik Nedenler alt ölçeğinin değişkenliğinin Ekonomik ve Sosyal Nedenler içinde toplam ölçekle en çok koşutluk gösteren ölçek olduğu görülmektedir. Bu Ekonomik Nedenlerin ve içeriğindeki konuların IBBS-1 düzeyinde de toplam ölçekle tam bir koşutluk içinde, ölçekle en uyumlu (ölçeği en iyi temsil eden) olma özelliğine sahip olduğunu dolayısıyla toplam ölçeğin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi ile koşut olarak gösterdiği değişkenliğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu araştırmada Ekonomik Nedenler altında sosyoekonomik nedenler olarak ele alınan **“Ailesine bakması gerektiği için bir işte çalışması” “Aile bütçesine katkı sağlamak için bir işte çalışması”, “Babasının işsiz olması”, “Ailenin sürekli aylık bir gelirinin olmaması”, “Ailenin ekonomik olanaklarının yeterli olmaması”, “Ailesinin eğitim ve okula ulaşım masraflarını karşılama olanağının zayıf olması”, “Okula giden kardeşlerinin çok sayıda olması”, “Yaşadığı muhitin sosyal ve ekonomik olanaklarının yetersiz olması”, “Evinde ders çalışma ortamının yetersizliği”, “Annesinin işsiz olması”** konularının IBBS-1 düzeyinde bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerine koşut bir değişkenlik göstermesi beklenen bir sonuç olup bu sonuç bu araştırmada birçok kaynaktan verilerle desteklenmiştir. Öncelikle, araştırmanın Türkiye’de örgün eğitimden erken ayrılma oranlarına ilişkin verileri örgün eğitimden açık öğretime geçiş oranlarının en yüksek olduğu illerin Kalkınma Bakanlığının illerin sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasını gösteren 2017 yılı verilerine göre gelişmişlik sıralamasında en düşük iller olduğunu göstermekte, sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi ile örgün eğitimi terk oranları arasındaki aynı koşutluğun Ankara’nın ilçelerinin sosyoekonomik durumu ve bu

ilçelerdeki örgün eğitimi terk oranları arasında da olduğu ortaya konulmuştur. Araştırmaya katılan yöneticilerin görev yaptıkları okullardaki öğrencilerin okul terk oranlarına ilişkin sundukları veriler de bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi ile öğrencilerin örgün eğitimden ayrılma oranları arasındaki koşutluğu yansıtmaktadır. Araştırmaya katılan yöneticilerin görev yaptıkları okullar IBBS-1 düzeyinde, örgün eğitimden ayrılma oranlarının yüksek olduğu bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi düşük iller olduğunu göstermektedir.

Alt ölçeklerde IBBS-1 düzeyinde en çok farklılaşmanın **“Toplumsal Özellikler”** konusundaki algılarda olduğu görülmektedir. Toplumsal Özellikler bileşeni altında **“Kızların erken yaşta evlendirilmesi”, “Terör olaylarının olumsuz etkileri” ve “Töre cinayetleri ve kan davaları”** konularının okul terklerine etkisinin bölgesel olarak çok farklı düzeylerde algılanması beklenen bir sonuçtur. Bu sorunların toplumda en çok yaşandığı Doğu ve Güneydoğu (TRA, TRB ve TRC) bölgelerinde etki düzeyinin yüksek çıktığı, kozmopolit yapısıyla İstanbul’da (TR1) yüksek görüldüğü, en düşük bölgelerin ise Karadeniz bölgeleri olduğu görülmektedir. IBBS-1 düzeyinde en az farklılaşmanın **“Öğrencinin Eğitime Bakışı”** konusundaki algılarda olduğu görülmektedir. Öğrencinin Eğitime Bakışı bileşeni altında **“Üniversite hedefinin olmaması”, “Okuldaki sınavlarda başarısızlık” ve “Okulun kendisine bir şey katmadığını düşünmesi”** konularının okul terklerine etkisinin bölgesel olarak çok az farklı düzeylerde algılanması öğrencilerin Türkiye genelinde eğitime bakış açısının benzer olduğunu, bunun sosyoekonomik gelişmişlikten bağımsız düşünüldüğünü göstermektedir. Oysa **“Ailenin Eğitime Bakışı”** bileşeni ve dolayısıyla bu başlık altındaki **“Aile içi sorunlar” ve “Ailenin çocuğun eğitimiyle yeterince ilgilenmemesi”** konuları bölgeler arasında görece daha fazla değişkenlik göstermektedir. Marmara (TR4) ve Doğu Karadeniz’de (TR9) Ailenin Eğitime Bakışının okul terklerinde etkili olduğu algısı yüksekken, Orta Anadolu (TRB), Akdeniz (TR6) ve İstanbul’da (TR1) tersine bu algı düşüktür. Bu

değişkenlikte ailelerin eğitime bakışın kısmen sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi ile kısmen de yöresel kültür bakış açısının etkisiyle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlerin de İBBS-1 düzeyine göre farklı bölgelerde birinci ölçekteki sonuçlar gibi gerek toplam ölçekte gerekse alt ölçeklerde farklılaştığı, sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi düşük bölgelerde Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlerin okul terkleri üzerinde etkili olduğuna ilişkin algının yüksek olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu ölçeğin altında İBBS-1 düzeyine göre en çok değişkenlik **“Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler”** konusunda görülmektedir. Eğitim sistemindeki sorunların okul terklerinde etkili olduğu algısının sosyoekonomik gelişmişlik düzeyine göre değişkenliğinin diğer nedenlere göre daha yüksek görülmesi yaşanan sosyoekonomik problemlerin eğitime yansımalarının eğitim sisteminden kaynaklı problemlerden kaynaklandığı algısıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. **“Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler”** de İBBS-1 düzeyine göre yüksek değişkenlik göstermektedir. Bu konu da bölgelerin sosyoekonomik koşullarına koşut olarak sağlık hizmetlerinin görece yetersiz görüldüğü bölgelerde bu yetersizliğin eğitime devam koşulları üzerindeki olumsuz etkisi olduğu algısına dayandığı söylenebilir. Daha önceki bölümlerde sağlık nedenlerinin ekonomik nedenlerle önemli oranda ilişkisi dolayısıyla okul terkleri üzerinde etkili olduğu yönünde yapılan değerlendirmenin burada da bölgesel sosyoekonomik farklılıklara koşut olarak geçerli olduğu görülmektedir. Bu ölçekle en uyumlu ve en çok koşutluk gösteren bileşeni **“Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler”dir.** Dolayısıyla İBBS-1 düzeyinde bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerine koşut bir değişkenlik göstermektedir. Okulların fiziksel ve çevre imkanları ile okul içi maddi imkanlar okul bütçesi ile sağlanan kamu kaynakları yanında bölgesel imkanlarla doğrudan ilişkili konulardır. Dolayısıyla bölgenin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi ile okulların fiziksel olanakları arasındaki bu ilişkinin okul terklerinde

etkili olduğu yönündeki yönetici ve eğitimcilerin algıları bölgesel düzeyde değışkenlik göstermektedir.

Okul terklerinin nedenlerine ilişkin araştırmanın tüm bu sonuçları sosyoekonomik faktörlerin eğitime erişimle dolayısıyla eğitimden erken ayrılma sorunu ile doğrudan ve dolaylı etkileri yoluyla yüksek düzeyde ilişkili olduğunu, bu faktörlerin bölgesel sosyoekonomik gelişmişlik farklılıklarına koşut bir değışkenlik gösterdiğini, araştırmayla ortaya konulan sosyoekonomik faktörlerin etkisine ilişkin bulguları konuyla ilgili yerli ve yabancı araştırmaların sonuçları ile çok büyük oranda örtüşüğünü ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, araştırmanın tüm bulguları, tez çalışmasının “sosyoekonomik nedenlerin okul terklerinde önemli ve başat düzeyde etkiye sahip olduğu” hipotezini doğrulamaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OKUL TERKLERİNİN ÖNLENMESİNE DÖNÜK KAMU MALİYESİ

POLİTİKA VE PROGRAMLARI

Bu tez araştırmasıyla konuyla ilgili alanyazındaki çalışmalarla tutarlı olarak ortaöğretimde okul terklerinin başta gelen nedenlerinin sosyoekonomik nedenler olduğu ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda sorunun çözümü için ekonomik ve sosyal politikalarla bireylerin ve bir bütün olarak toplumun sosyoekonomik durumunu iyileştirmeye dönük politikalar geliştirilmesine gereksinim bulunmaktadır. Bu nedenle bu bölümde okul terklerinin sosyoekonomik nedenlerini ortadan kaldırmaya dönük kamu maliyesi politika ve programları üzerinde durulacaktır.

4.1. TÜRKİYE’DE OKUL TERKLERİNİN ÖNLENMESİNE DÖNÜK KAMU EĞİTİM YARDIMLARININ DEĞERLENDİRMESİ

Türkiye’de geniş anlamda kamu sosyal harcamalarının (eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamaları) GSYH’ye oranı 2000 yılında %11,4 iken 2016 yılı sonu itibariyle %16,9’a çıkmıştır. Dar anlamda Sosyal Koruma ve Güvenlik Harcamaları ise 2016 yılı itibariyle %9,2 seviyesinde çıkmıştır (Yılmaz, 2017’den aktaran Karadeniz ve Yılmaz, 2018:96).

Geniş anlamda kamu sosyal harcamaları Türkiye’de 2017-2019 yılları arasında artarak %17,3’e, dar anlamda sosyal koruma harcamaları (emekli aylıkları ve diğer harcamalar, sosyal yardım ve primsiz ödemeler, doğrudan gelir desteği ödemeleri) da 2017’deki düşüşe rağmen (%8,4) tekrar artarak 2019 yılında %9,5 olarak gerçekleşmiştir (Tablo-41).

Tablo 41. Türkiye’de Kamu Sosyal Harcamaları (2017-2019)

	2017		2018		2019	
	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)	(GSYH’ye Oran, Yüzde)	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)	(GSYH’ye Oran, Yüzde)	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)	(GSYH’ye Oran, Yüzde)
EĞİTİM (3)	119.609	3,8	142.025	3,8	162.596	3,8
SAĞLIK (4)	114.919	3,7	134.182	3,6	164.480	3,8
SOSYAL KORUMA	262.793	8,4	337.610	9,0	412.429	9,5
Emekli Aylıkları ve Diğer Harcamalar (5)	232.139	7,4	301.110	8,0	368.995	8,5
Sosyal Yardım ve Primsiz Ödemeler (6)	28.019	0,9	32.955	0,9	39.284	0,9
Doğrudan Gelir Desteği Ödemeleri	2.635	0,1	3.545	0,1	4.150	0,1
TOPLAM	497.320	15,9	613.818	16,5	739.504	17,3

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Kamu Kesimi Sosyal Harcama İstatistikleri, 2021

(3) Merkezi yönetim kapsamındaki kuruluşların, döner sermayelerin, bütçe dışı fonların, sosyal güvenlik kuruluşlarının, mahalli idarelerin ve kamu iktisadi teşebbüslerinin eğitim harcamaları yer almaktadır.

(4) Merkezi yönetim kapsamındaki kuruluşların, döner sermayelerin, bütçe dışı fonların, sosyal güvenlik kuruluşlarının, mahalli idarelerin ve kamu iktisadi teşebbüslerinin sağlık harcamaları yer almaktadır. Merkezi yönetim bütçesi sağlık harcamalarında Sağlık Bakanlığı bütçesinin tamamı (yeşil kart harcamaları dâhil) dikkate alınmaktadır. Diğer merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kuruluşlar ve mahalli idarelerin sağlık harcamalarında sağlık fonksiyonunda yer alan tutarlar ile personelleri için kurumları tarafından yapılan sağlık giderleri esas alınmaktadır. Mahalli idarelerin sağlık harcamalarında mükerrerlik olmaması amacıyla Sağlık Bakanlığı tarafından aktarılan tutarlar kullanılarak il özel idareleri tarafından yapılan yatırımlar dikkate alınmamaktadır. Sağlık Bakanlığının yatırımlarına Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile TOKİ’ye aktarılan tutarlar dâhil edilmektedir. SGK sağlık harcamaları hesaplanırken, sağlık hizmeti sunucularına yapılan ödemeler ile sağlık hizmeti sunucularınca tahsil edilen katılım payları dikkate alınmaktadır.

(5) Sosyal güvenlik kuruluşlarınca ödenen emekli aylıklarının (ek ödeme hariç) yanı sıra, bu kuruluşların diğer giderlerini ve İşsizlik Sigortası Fonunun GAP kapsamındaki yatırımlar öncelikli olmak üzere ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeye yönelik altyapı yatırımlarının finansmanında kullanılmak üzere merkezi yönetim bütçesine aktardığı tutarlar dışındaki giderlerini içermektedir. İşsizlik Sigortası Fonu’na yapılan devlet katkısını içermemektedir.

(6) Merkezi yönetim kapsamındaki kuruluşların sosyal güvenlik ve sosyal yardıma ilişkin harcamaları (sosyal güvenlik kuruluşları ile İşsizlik Sigortası Fonuna yapılan transferler hariç), kömür yardımlarından dolayı TTK ve TKİ’ye aktarılan görev zararı ödemeleri, SYDTF’nin sağlık ve eğitim dışı harcamaları ile SGK’nın faturalı ödemeler kaleminde yer alan primsiz ödemelere karşılık gelen harcamaları içermektedir. Prim ödeme gücü olmayanların GSS primleri dahil edilmemiştir.

Dar anlamada kamu sosyal koruma harcamalarının geniş anlamda toplam kamu sosyal harcamalarına oranı da 2017-2019 yılları arasında artarak %52,8’den %55,8’e yükselmiştir. Kamu sosyal yardımlarının kamu sosyal koruma harcamalarına oranı ise %10,7’den %9,5’a gerilemiştir (Tablo-42).

Türkiye’de Kamu Sosyal Yardımları

2017 yılından 2019 yılına kamu sosyal koruma harcamalarında GSYH’ye oran olarak %1,1 artışa rağmen kamu sosyal yardımlarının kamu sosyal koruma harcamalarına

oranındaki azalmanın nedeni emekli aylıkları ve diğer ödemeler kaleminde GSYH'ye oran olarak 2017 yılından 2019 yılına %1,1 artarken sosyal yardımların bu dönemde %0,9'da sabit kalmasının etkisi görülmektedir (Tablo-41).

Tablo 42. Türkiye’de Kamu Sosyal Yardımları (2017-2019) (Milyon TL)

	2017	2018	2019
Toplam Kamu Sosyal Harcamaları	497.320	613.818	739.504
Kamu Sosyal Koruma Harcamaları	262.793	337.610	412.429
Kamu Sosyal Yardımları ve Primsiz Ödemeler	28.019	32.955	39.284
Kamu Sosyal Koruma Harcamalarının Kamu Sosyal Harcamalarına Oranı (Yüzde)	52,8	55	55,8
Kamu Sosyal Yardımlarının Kamu Sosyal Koruma Harcamalarına Oranı (Yüzde)	10,7	9,7	9,5

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018 ve 2019 yılı faaliyet raporları

Sosyal yardım harcamalarının sosyal yardım hizmetlerini sunan kuruluşlar bazında dağılımına ve sosyal yardımların tutarlarına bakıldığında; bu yardımların büyük kısmının Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından *yaşlı ve engelli aylığı, aile ve çocuklara destek ödemeleri, evde bakım ödemeleri, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan (SYDTF) yapılan eğitim, sağlık vd. sosyal yardımlar, genel sağlık sigorta prim ödemeleri* olarak yapıldığı, bunun dışında eğitim yardımları olarak Milli Eğitim Bakanlığı’nın ilk ve ortaöğretimdeki muhtaç öğrencilere verdikleri burslar, YURTKUR tarafından yükseköğretimdeki muhtaç öğrencilere yapılan burs ödemeleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından ilk ve ortaöğretimdeki muhtaç öğrencilere verilen burslar yer almaktadır. Bunun dışında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yetim ve engellilere verilen muhtaç aylıkları, imaret hizmetleri ödemeleri, Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu tarafından dağıtılan kömür yardımları ile belediyeler tarafından dağıtılan sosyal yardımlar yer almaktadır (Tablo-43).

Tablo 43. Kamu Sosyal Yardım Harcamalarının Sosyal Yardım Hizmetini Sunan Kamu Kuruluşları Bazında Dağılımı (2017-2019)

Kurum	Yardım Türü	2017		2018		2019	
		Yararlanıcı Sayısı (1)	Tutar (Bin TL)	Yararlanıcı Sayısı (1)	Tutar (Bin TL)	Yararlanıcı Sayısı (1)	Tutar (Bin TL)
Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Sosyal Yardımlardan						
	Faydalanan Toplam Hane Sayısı	3 201 253		3 494 932		3 282 975	
	Yaşlı ve Engelli Aylığı	1 313 822	5 282 568	1 412 857	6 270 340	1 510 293	10 191 085
	Sosyal ve Ekonomik Destek (Çocukları Muhtaç Aileler)	161 493	834 691	185 766	1 096 121	198 907	1 389 135
Evde Bakım		499 737	5 720 106	513 276	6 675 740	514 158	8 158 669
	SYDV'ler (Fon)						
	Tarafından Verilen Tüm Sosyal Yardımlar	*3 201 253	5 730 580	*3 494 932	5 957 458		7 371 671
	Genel Sağlık Sigortası Primleri	6 732 639	7 743 979	6 945 909	8 973 991	7 524 138	12 118 762
Doğum Yardımı (2)		1 210 124	515 743	1 190 053	506.489	1 120 387	477 432
	Muhtaç Aylığı (yetim ve engelliler)	4 653	29 941	4 869	36 276	4 956	44 241
	İmaret Hizmetleri	20 195	33 203	84 280	36 757	80 780	42 808
	Burs (ilk ve ortaöğretimdeki muhtaç öğrenciler)	21 290	20 302	20 741	29 730	21 453	32 068
MEB	Burs (ilk ve ortaöğretimdeki muhtaç öğrenciler)	142 205	330 228	386.413	665 572	147 166	472 765
YURTKUR	Burs (yükseköğretimdeki muhtaç öğrenciler)	548 156	2 053 739	557 475	2 253 784	569 747	2 401 727
TKİ-TTK	Kömür Yardımı	2 088 881	970 457	2 065 454	1 435 809	1 878 413	980 180
Belediyeler	Tüm Sosyal Yardımlar	-	3 220 150	-	4 821 827		7 141 703
TOPLAM			31 952 891		38 253 405		50 174 949
TOPLAM/ GSYH (Yüzde)			1,03		1,02		1,16

Kaynak: 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı verilerinden)

*2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı verilerinden)

(1) SYDV'ler (Fon) tarafından verilen tüm sosyal yardımlar ile kömür yardımında yararlanıcı sayısı hane sayısını, diğer yardım programlarında ise kişi sayısını ifade etmektedir.

(2) Üniversitelerin öğrencilerine verdikleri yardımlar bu rakama dâhil değildir.

(3) Yeni milli gelir serisi kullanılarak hesaplandığından veriler geçmişe dönük olarak güncellenmiştir.

Türkiye’de çocuğa ve aileye yönelik; *gıda, barınma, yakacak, öksüz ve yetim yardımı, muhtaç asker aile ve çocuklarına yapılan yardımlar, eşi vefat etmiş kadınlara*

yardımlar ile çoklu doğum yardımları olarak verilen sosyal yardımların büyük bölümünün Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bütçesine aktarılan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan (SYDTF) karşılandığı, doğum yardımlarının da aynı bakanlığa genel bütçeden aktarılan kaynakla sağlandığı, sonraki bölümde detaylı olarak ele alınacak eğitim yardımlarının bir kısmının Fondan bir kısmının genel bütçeden karşılandığı, bunun dışında Fondan *sağlık ve özel amaçlı yardımlar (afet, terör zararı vb.) ile proje desteği ve istihdam yardımlarının (eğitim ve işe yönlendirme vb.)* karşılandığı, sosyal yardımlar içinde önemli bir yer tutan *yaşlı ve engelli yardımları ile genel sağlık sigortası katılım payları ve prim desteklerinin* genel bütçeden karşılandığı görülmektedir. Bunların dışında AB tarafından finanse edilen yardımlarla *yabancılar yönelik eğitim ve sosyal uyum yardımları* yapıldığı görülmektedir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019:140).

Sosyal Harcamalar İçinde Eğitim Bursları ve Ekonomik Destek Ödemeleri

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bütçesine SYDTF'den aktarılan sosyal yardımlar içinde eğitim yardımlarına ayrılan kaynakların oranları ve içeriği sonraki bölümde detaylı olarak ele alınmıştır. Sosyal yardımlar kapsamında, Vakıflar Genel Müdürlüğünün burslarından faydalanan ilköğretim ve ortaöğretim öğrenci sayısı 21.453'tür. Sosyal yardımlar kapsamında, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın *Sosyal ve Ekonomik Destek (SED)* yardımlarından toplam 27.513 ortaöğretim yaşındaki öğrenci yararlanmaktadır (Tablo-43).

Ortaöğretimde MEB bütçesinden *(cari transferler içinde hanehalkına yapılan transferler)* burs sağlanan öğrenci sayısı *(mesleki ortaöğretim ve genel ortaöğretim toplamıdır; din öğretiminde ortaokullar da sayıya dahil edildiğinden 30.657 öğrenci toplamda hariç tutulmuştur)* 149.628'dir (MEB, 2020:220). MEB bütçesinden resmi

okullarda parasız yatılı (*cari transferler içinde hanehalkına yapılan transferler*) öğrenci sayısı (*mesleki ortaöğretim ve genel ortaöğretim ve özel eğitim ve rehberlik genel müdürlüğüne bağlı okullar toplamıdır; din öğretiminde ortaokullar da sayıya dahil edildiğinden 76.411 öğrenci toplamda hariç tutulmuştur*) 196.124'tür (MEB, 2020:221). Sosyal yardımlar ve MEB bütçesinden sağlanan burs ve parasız yatılılık olanaklarından yararlanan öğrenci sayısı (yalnız ortaöğretim kademesi için) toplam 907.917'dir. Bu sayıya ilköğretim kademeleri ile birlikte verilen Vakıflar Genel Müdürlüğü öğrenci bursları ve MEB Din Öğretimi bursları da dahil edildiğinde toplam sayı 1.036.438 olmaktadır (Tablo-44).

Tablo 44. Sosyal Harcamalar İçinde Eğitim Bursları ve Ekonomik Destek Ödemeleri (2019)

Sosyal Yardımlar ile Parasız Yatılı ve Burslu Öğrenciler	İlköğretim	Ortaöğretim
MEB Burslu Öğrenciler		149.628
MEB Din Öğretimi Burslu Öğrenciler	30.657	
MEB Parasız Yatılı (Pansiyon) Öğrenciler		196.124
MEB Din Öğretimi Parasız Yatılı (Pansiyon) Öğrenciler	76.411	
Vakıflar Genel Müdürlüğü İlköğretim ve Ortaöğretim Burslu Öğrenci*	21.453	
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ŞEY Ödemeleri*		534.652
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı SED Ödemeleri*		27.513
TOPLAM Ortaöğretim		907.917
TOPLAM İlk ve Ortaöğretim	1.036.438	

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim, 2019-2020

*2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı verilerinden)

Türkiye’de 2018-2019 yılında ortaöğretimde 3.677.964 resmi, 581.693 özel, 1.389.937 açık öğretim öğrencisi olmak üzere toplam 5.649.594 ortaöğretim öğrencisi olduğu (MEB, 2019) dikkate alındığında sosyal yardımlardan ve MEB parasız yatılılık olanaklarından yararlanan ortaöğretim öğrenci (907.917) oranının %16 olduğu, yalnız resmi okul öğrencileri dikkate alındığında bu oranın %24 dolayında olduğu, ŞEY ödemelerinin çok düşük olduğu dikkate alındığında, ŞEY ödemeleri hariç, parasız yatılı öğrenciler ile burslu öğrencilerin toplam ortaöğretim öğrencilerine (5.649.594) oranı

%6,6; resmi okul öğrencilerine (3.677.964) oranı %10,1 olduğu görülmektedir. Bu oranlar 2018-2019 yılı net okullaşma oranına göre örgün eğitimde kayıtlı olmayan %15,6 öğrenci oranının altındadır. Bu, burslar ve parasız yatılılık olanaklarının çoğunlukla sosyoekonomik nedenlerle örgün eğitim dışında kalan öğrenciler için dahi yeterli olmadığını göstermektedir.

Diğer taraftan ŞEY ve bursluluk ödemeleri yalnızca okula devam eden öğrencilere verildiğinden açıköğretim öğrencilerine yapılabilecek sosyal yardımlar bu kalemler içinde yalnızca SED ödemelerinden yapılabilmektedir. Ortaöğretim seviyesinde olup okula devam etmeyen gençlerden 2019 yılında bu yardımdan yararlanabilen kişi sayısı yalnızca 1618'dir (Tablo-44). Bu sayının örgün eğitimden ayrılan (açıköğretim öğrencileri) öğrencilerine oranı binde 1,1 (%0,11)'dir. Ortaöğretime devam eden öğrencilerden SED desteğinden yararlanan öğrencilerin (27.513) ortaöğretimde resmi okullardaki öğrenci sayısına (3.677.964) oranı binde yedidir.

SED yardımları ailelerin ekonomik yoksunluğu nedeniyle kurum bakımına alınma riski bulunan çocuklar için ailelere sağlanmakta, çocuklar öz aile veya yakınları yanında desteklenmekte, aile birliği ve bütünlüğü sağlanmaktadır. Bununla birlikte hizmetten yararlanan aileler İŞKUR meslek edindirme kurslarına yönlendirilerek kendi hayatlarını sürdürebilecekleri iş ve meslek edindirilmelerine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. SED yardımlarından 2019 yılında yararlanan kişi sayısı toplam 198.907'dir. Bu yardımlardan yararlanan öğrencilerin eğitim düzeylerine göre sayılarına bakıldığında ortaöğretim seviyesinde olup okula devam etmeyen öğrenciler bu araştırma konusu bakımından önemli bir veridir. Bu sayının (1.618 kişi) çok düşük olduğu görülmektedir. Bu sayıya ortaöğretime devam eden öğrenciler de dahil edildiğinde 2019 yılında toplam 27.513 ortaöğretim yaşındaki öğrenciye bu yardım yapılmıştır. 2018 yılında da gerek ortaöğretime devam eden (24.678) gerekse ortaöğretim seviyesinde olup

okula devam etmeyen (1.684) gençlerden SED yardımı alanların sayıları 2019 yılı rakamlarına yakındır. Bununla birlikte, 2019 yılında ortaöğretime devam etmeyen öğrencilerden SED yardımı alanların sayısının azaldığı görülmektedir (Tablo-45).

Tablo 45. SED Hizmetinden Yararlanan Çocukların Eğitim Gruplarına Göre Sayısı

Desteklenen Gruplar	2018	2019
Okul Öncesi Çocuk	40.091	44.382
İlköğretime Devam Eden Çocuk	96.993	102.572
Orta Öğretime Devam Eden Çocuk	24.678	25.895
Orta Öğretim Seviyesinde Olup Okula Devam Etmeyen	1.684	1.618
Yüksek Öğretime Devam Eden Çocuk	74	58
Yetişkin	1.624	1.862
Evlenme Yardımı	32	26
Geçici Ekonomik Destek Alan	19.798	22.494
Toplam	185.766	198.907

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018 ve 2019 yılı faaliyet raporları

Türkiye’de 2018-2019 yılında ortaöğretimde 3.677.964 resmi 581.693 özel 1.389.937 açık öğretim öğrencisi olmak üzere toplam 5.649.594 ortaöğretim öğrencisi olduğu, örgün eğitimde okullaşmayan (net okullaşma oranı dışında kalan bölüm) %15’ler dolayında olduğu, bir başka ifadeyle bir milyonun üzerinde öğrencinin örgün eğitim dışında kaldığı, ortaöğretim seviyesinde olup okula devam etmeyen çocuklardan SED desteğinden yararlanan öğrenci sayısı (1.618) örgün eğitim dışında kalan öğrencilerin (1.389.937) yaklaşık binde biridir. Ortaöğretime devam eden öğrencilerden SED desteğinden yararlananların (25.895) ortaöğretimdeki toplam resmi öğrenci sayısına (3.677.964) oranı ise binde yedidir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na genel bütçeden sosyal koruma yardımları için tahsis edilen kaynaklar içinde genel sağlık sigortası primlerinden sonra en büyük kalemin evde bakım ödemeleri ile yaşlı ve engelli aylıklarına yapılan ödemeler olduğu görülmektedir. Çocukları muhtaç ailelere yapılan ödemelerin ise söz konusu ödemelerle karşılaştırıldığında gerek yararlanıcı sayısı gerekse toplam ödenek olarak düşük kaldığı görülmektedir (Tablo-34). 2019 yılında 1.510.293 kişiye ödenen yaşlı ve

engelli aylıkları ödemelerinin (10.191.085 TL) SED yardımı olarak 198.907 kişiye yapılan ödemelerin (1.389.135 TL) tutar olarak 7,3 katı, yararlanıcı sayısı olarak da 7,6 katı olduğu görülmektedir.

Türkiye-AB Ülkeleri Sosyal Koruma Yardımları Karşılaştırması

Sosyal koruma yardımlarının GSYH'ye oranının AB ülkelerinde (AB27 ortalaması) Türkiye'ye göre yaklaşık %125 daha fazla olduğu görülmektedir. Türkiye'de 2014 yılında %11,8 olan bu oran 2018'de yine aynı düzeyde iken, AB27 ülke ortalaması 2014 ve 2015'te %27,4 olarak gerçekleşmiş, 2018'de %26,7 olacağı öngörülmüştür (Tablo-46). Sosyal koruma harcamalarının GSYH'ye oranının bu dönemde AB ülkelerinde (AB27 ortalaması) ve Türkiye'de stabil kaldığı ancak, aradaki farkın sürdüğü görülmektedir.

Tablo 46. Türkiye-AB Karşılaştırmalı Sosyal Koruma Yardımları (2014-2018)

Toplam Sosyal Koruma Yardımları (GSYH'ye oranı)	2014	2015	2016	2017	2018
AB27	27,4	27,4	27,3*	26,9*	26,7*
Türkiye	11.8	11.7	12.6	12.0	11.8

Kaynak: EUROSTAT, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (erişim:07.03.2021)

*Tahmin

Türkiye'de sosyal koruma yardımlarının dağılımına AB ülkeleri ile karşılaştırmalı olarak bakıldığında; Türkiye'de sosyal yardımlar içinde en büyük payın (2018'de GSYH'nin %5,9'u) emekli ve yaşlı aylıklarına tahsis edildiği, ikinci sırada hastalık ve sağlık giderleri (2018'de GSYH'nin %3,2'si) olduğu, aile ve çocuğa ayrılan payın (2018'de GSYH'nin %0,5'i) ise görece çok düşük kaldığı, bu oranlarda 2014-2018 döneminde toplam sosyal koruma yardımlarında olduğu gibi önemli bir değişim olmadığı, AB ülkelerinde de sosyal koruma yardımlarında (GSYH'ye oran olarak) ilk sırada emekli ve yaşlı aylıkları (2014'te GSYH'nin %11'i, 2018 öngörüsü GSYH'nin %10,7'i) olduğu, ikinci sırada hastalık ve sağlık giderleri (2014'de GSYH'nin %8'i, 2018

öngörüsü GSYH'nin %9,8'i) geldiği görülmektedir (Tablo-47). AB ülkelerinde (AB27 ortalaması) aile ve çocuğa ayrılan payın ise (2014'te GSYH'nin %2,2'si, 2018 öngörüsü GSYH'nin %2,2'si) yaşlı aylığı ve sağlık giderlerine göre düşük kalmakla birlikte GSYH'ye oran olarak Türkiye'den %340 daha yüksek (oysa toplam sosyal koruma harcamalarında %125 dolaylarında daha yüksek) olduğu, engelli malul aylıkları ile işsizlik ödemelerine ayrılan sosyal koruma harcamalarının benzer şekilde Türkiye'den daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 47. Türkiye-AB Karşılaştırmalı Sosyal Koruma Yardımlarının GSYH'ye Oranı (2014-2018)

	Tutar (Milyon TL)		Türkiye GSYH'ye oran (Yüzde)		AB27* GSYH'ye oran (Yüzde)	
	2014	2018	2014	2018	2014	2018(t)
Toplam Sosyal Koruma Yardımları**	242.912	442.027	11,8	11,8	27,7	26,7
Hastalık/Sağlık Bakımı	73.321	121.755	3,6	3,2	8,0	9,8
Engelli/Malül	9.251	14.840	0,5	0,4	2,1	2,0
Emekli/Yaşlı	117.390	219.939	5,7	5,9	11,0	10,7
Aile/Çocuk	7.579	16.986	0,4	0,5	2,2	2,2
İşsizlik	3.167	10.358	0,2	0,3	1,6	1,2
Sosyal Dışlanma	3.271	5.887	0,2	0,2	0,6	0,6

Kaynak: Sosyal Koruma İstatistikleri, 2019, TUIK Haber Bülteni, Sayı:33668

*Kaynak: EUROSTAT, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (erişim:07.03.2021)

**Sosyal koruma hizmeti sağlayan tüm kamu ya da özel kurum/kuruluşları kapsam dahilindedir.

(t): Tahmin (provision)

AB ve Türkiye'de sosyal güvenlik harcamalarının dağılımıyla ilgili olarak Karadeniz ve Yılmaz (2018) çalışmasında Türkiye'de yaşlılık oranının (2014 yılı %8) AB ülkelerine (2014 yılı %19,2) oranla daha düşük olmasına karşın Türkiye'de yaşlılık harcamalarına ayrılan payın %48, AB'de ise %40,2 olduğu, diğer taraftan Türkiye'de aile ve çocuk harcamalarına ayrılan payın %3,12; AB'de ise %8,5 olduğu belirtilerek sosyal yardım harcamalarının AB'de olduğu gibi aile ve çocuklar lehine artırılarak daha etkin bir dağılım sağlanabileceğine dikkat çekilmiştir (Karadeniz ve Yılmaz, 2018:56). Bu konuda UNICEF raporunda, mevcut sosyal güvenlik rejiminin çocuk yoksulluğunu azaltmada etkin olamadığı, kamunun yapmış olduğu sosyal koruma harcamalarının

%90'dan fazlasının primli rejim harcamalarına, yani emeklilik harcamalarına ayrıldığı, sosyal koruma harcamalarını sağlık harcamalarının izlediği belirtilerek sosyal güvenlik sisteminin yoksullukla mücadelede etkin olamadığı vurgulanmaktadır (UNICEF Çalışma Grubu, Yılmaz ve diğerleri, 2011:63).

Kamu Eğitim Yardımları

Türkiye’de sosyal yardımlar kapsamında öğrencilere yönelik kamu eğitim yardımları; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bütçesine Fondan (SYDTF) aktarılan kaynaklarla ödenen; *eğitim materyali yardımları, şartlı eğitim yardımları, öğle yemeği yardımı, ücretsiz ders kitabı, öğrenci taşıma barınma ve iâşe yardımı, engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması şeklinde doğrudan yardımlar yanında yurt yapımı şeklinde dolaylı yardımlar*; MEB tarafından ilk ve ortaöğretimdeki muhtaç öğrencilere *parasız yatılılık ve bursluluk ödemeleri kapsamında burs ve harçlık olarak verilen nakdi yardımlar ile giyim-kırtasiye ve pansiyon giderleri olarak yapılan ayni yardımlar*; Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından *ilk ve ortaöğretimdeki muhtaç öğrencilere verilen burslar ile YURTKUR tarafından yükseköğretimdeki muhtaç öğrencilere yapılan burs ödemeleridir*. 2018-2019 yıllarında kamu eğitim yardımları Talbo-48’de verilmiştir:

Tablo 48. Kamu Eğitim Yardımları (2018-2019)

	(000 TL)	2018	2019
Eğitim Materyali		11.860	11.450
Öğle Yemeği		805.000	962.000
Ücretsiz Ders Kitabı		350.000	881.000
Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması		368.000	692.000
Şartlı Eğitim Yardımları		643.100	614.460
SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Eğitim Yardımları Toplamı*		2.177.860	3.160.450
MEB Sosyal Koruma Harcamaları**** (1)		1.855.437	2.293.879
YURTKUR Öğrenci Ödemeleri**		2.253.784	2.401.727
Vakıflar Genel Müdürlüğü Öğrenci Bursları**		29.730	32.068
Toplam Eğitim Yardımları***		6.316.811	7.888.124
GSYH’ye oranı (yüzde)		0,168	0,182

*Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018 ve 2019 yılları faaliyet raporları

** Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2020 ve 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programları

***Belediyelerin sosyal yardımları içindeki eğitim yardımları dahil değildir.

**** 2018 ve 2019 Kesin Hesap Cetvelleri,

(1) MEB bütçesi/cari transferler/5.4.Hane Halkına Yapılan Transferler: parasız yatılılık ve bursluluk ödemeleri kapsamında burs ve harçlık olarak yapılan nakdi yardımlar ile giyim-kırtasiye ve pansiyon giderleri olarak yapılan aynı yardımlar dahil yurtdışı lisansüstü burs ödemeleri hariç (MEB Sosyal Koruma Harcamaları TÜİK'e sunulan istatistik veriler)

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bütçesine Fondan aktarılan kaynaklarla yapılan eğitim yardımları, MEB bütçesinin cari transfer harcamaları içinde hanehalkına yapılan transferler kaleminde yer alan öğrenci parasız yatılılık ve bursluluk ödemeleri, YURTKUR öğrenci ödemeleri ve Vakıflar Genel Müdürlüğü burs ödemeleri olarak eğitim yardımları için ayrılan toplam sosyal koruma harcamaları bütçesinin GSYH'ye oranının 2018 yılında binde 1,68; 2019 yılında binde 1,82 olduğu, dolayısıyla GSYH'ye oran olarak %8 artış gösterdiği görülmektedir (Tablo-48).

SYDTF'den aktarılan kaynaklarla yapılan eğitim yardımları çoğunlukla aynı yardım yada hizmet şeklinde olup, nakdi yardım olarak Şartlı Eğitim Yardımları (ŞEY) verilmektedir. Kamu eğitim yardımları içinde Şartlı Eğitim Yardımları uygulamasının ortaöğretimde okula devam üzerindeki etkisi bir sonraki bölümde analiz edilmiştir.

Şartlı Eğitim Yardımları (ŞEY)

Şartlı Nakit Transfer (ŞNT) Programı kapsamında okula devamı sağlamak üzere çocukların ailelerine verilen *Şartlı Eğitim Yardımları (ŞEY)* uygulaması 2003 yılından itibaren özellikle 2001 ekonomik krizinin hane halkları üzerindeki olumsuz etkilerini belli oranda azaltıp çocukların eğitim harcamalarının bir kısmının devletçe karşılanması yoluyla yapılmaktadır. ŞNT programları genel olarak sosyal hizmetlere olan talebi (istemi) ve bu hizmetlerin kullanımını artırmaya yönelik müdahalelerdir. Yoksul kesimin bu hizmetlerden yetersiz yararlanmasının nedeni, bu hizmetlerin varlığı hakkında yeterli bilgi sahibi olmamaları, hizmetlere ulaşmada karşılaşılabilecek maliyetler (ulaşım, harç ve

okul giysisi gibi) ve/veya bu hizmetlerden faydalanmanın fırsat maliyeti (eğer çocuk çalışıyorsa okula gitmesi durumunda kaybedilecek olan gelir) olabilir. Tipik bir ŞNT programı bu engelleri, mümkün olduğu ölçüde ortadan kaldırmaya yöneliktir.

Çocuklara yapılan yatırımların sonuçlarının geleceğe taşınabilmesi özelliğine sahip olduğundan çocukları hedefleyen yardım programları, yoksulluğun nesiller arası transferini önlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için çocukların temel eğitim hizmetlerine ulaşımını artırmak yoluyla insan kaynağı/sermaye birikimi sağlanabilmelidir. Bu gereklilikler dünyada ülkemizle beraber 20'yi aşkın ülkede uygulanmakta olan Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) Programları ile sağlanabilmektedir. ŞNT, yoksulluk riski altındaki ailelerin çocuklarını düzenli okula göndermelerini hedefleyen parasal (nakdi) bir sosyal yardım programıdır.

Program, 2001 yılında Dünya Bankası kredisiyle uygulanan *Sosyal Riski Azaltma Projesinin (SRAP)* bir bileşenidir. 2003 yılında 6 ilde pilot olarak uygulanmaya başlanmış, 2004 yılı başından itibaren kademeli olarak yurt genelinde yaygınlaştırılmıştır. SRAP'ın 31 Mart 2007 tarihinde sonlandırılması neticesinde ŞNT kapsamındaki bütün uygulamalar, Aile ve sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) bünyesine alınmıştır.

Programın ana hedefi, anneler adına açılan banka hesapları aracılığıyla şartları yerine getirdikçe (çocuklarını düzenli olarak okula göndermek) yapılan doğrudan nakit yardımlarla ailelerin eğitim konularında olumlu davranış geliştirmelerini sağlayarak yoksulluğu azaltmak ve böylece bireylerin eğitim seviyelerinin artması sayesinde nitelikli iş imkanlarına kavuşmalarını ve dolayısıyla bir bütün olarak hane halklarının ve toplumun gönencini artırmak ve gelir eşitsizliklerini azaltarak toplumsal eşitliği sağlamaktır.

Türkiye'de ŞNT programının üç ana bileşeninden birisi olan ŞEY okula devam etme şartı ile hedef grubundaki ilköğretim öğrencileri için, bu çocukların annelerine verilmektedir. ŞEY lise öğrencilerine de verilmektedir. Bir kez yararlanıcı olmaya hak

kazananlar, bu yardımı almaya devam edebilmek için en az %80 okula devam mecburiyetindedirler.

2013-2019 yıllarında lise düzeyinde Şartlı Eğitim Yardımından yararlanan öğrenci sayıları aşağıda Tablo-49’da verilmiştir:

Tablo 49. Ortaöğretimde Şartlı Eğitim Yardım Alan Öğrencilerin Dağılımı (2013-2019)

2013		2014		2015		2016		2017		2018		2019	
Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
185.505	197.805	221.282	228.570	253.065	255.950	246.407	244.783	267.685	266.774	266.460	260.362	272.338	262.314

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018-2019 Yılı Faaliyet Raporları
Yoksulluk Döngüsünden Çıkış, Şartlı Eğitim Yardımı, SETA, 2018

2013 yılında lise kademesinde ŞEY ödemelerinden yararlanan öğrenci sayısı kız ve erkek toplamında 383.310 iken iki yıl içinde 2015 yılında 509.015’e yükselmiş, daha sonraki yıllar bu düzeylerde kalmıştır, 2019 yılında halen 534.652 toplam lise öğrencisi bu yardımdan yararlanmaktadır (Tablo-49). Öğrenci başına ödenen yardım miktarında 2015 yılında öğrenci başına 5 TL olarak bir kez artış yapılmış ve halen aynı tutarda ödeme devam etmektedir. Şartlı Eğitim Yardımı olarak öğrenci başına verilen miktarlar aşağıda Tablo-50’de verilmiştir:

Tablo 50. Çocuk Başına Verilen Şartlı Eğitim Yardım Miktarı (2013-2019)

Yıl	İlkokul		Ortaokul		Ortaöğretim	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
2012-2013	35	30	35	30	55	45
2013-2014	35	30	35	30	55	45
2014-2015	40	35	40	35	60	50
2015-2016	40	35	40	35	60	50
2016-2017	40	35	40	35	60	50
2017-2018	40	35	40	35	60	50
2018-2019	40	35	40	35	60	50

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018-2019 Yılı Faaliyet Raporları
Yoksulluk Döngüsünden Çıkış, Şartlı Eğitim Yardımı, SETA, 2018

Şartlı Eğitim Yardımlarının kişi başı düşük miktarda olmasına karşın yıllar içinde bir kez 5 TL artış dışında artış olmaması sonucu ŞEY ödemesinin yararlanıcı aile ve öğrenciler için enflasyon karşısında değerinin azalmasına neden olmuştur. Buna koşut

olarak ŞEY için aktarılan toplam kaynaklar da cari fiyatlarla GSYH'ye oran olarak gerilemiştir. 2013 yılında %0,028 olan bu oran 2019 yılında yarıya düşerek %0,014'e gerilemiştir (Tablo-51).

Tablo 51. Şartlı Eğitim Yardımlarına Aktarılan Kaynak Tutarları (2013-2019)

Yıl	Aktarılan Kaynak (TL)	GSYH'ye oran (Yüzde) Cari Fiyatlarla
2013	512.810.000	0,028
2014	570.750.000	0,027
2015	664.130.000	0,028
2016	605.770.000	0,023
2017	761.460.000	0,024
2018	643.100.000	0,017
2019	614.460.000	0,014

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2016-2019 Yılı Faaliyet Raporları

Şartlı Eğitim Yardımları için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bütçesine SYDTF'den aktarılan kaynak miktarları ve bu yardımların kamu eğitim yardımları içindeki payı Tablo-52'de verilmiştir:

Tablo 52. Şartlı Eğitim Yardımları (2018-2019) (000 TL)

	2018	2019
Şartlı Eğitim Yardımları	643.100	614.460
SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Eğitim Yardımları Toplamı*	2.177.860	3.160.450
ŞEY'in SYDTF Kaynaklarına Oranı (Yüzde)	29,5	19,4
MEB Sosyal Koruma Harcamaları**** (1)	1.855.437	2.293.879
YURTKUR Öğrenci Ödemeleri**	2.253.784	2.401.727
Vakıflar Genel Müdürlüğü Öğrenci Bursları**	29.730	32.068
Toplam Eğitim Yardımları***	6.316.811	7.888.124
ŞEY'in Toplam Kamu Eğitim Yardımlarına Oranı (Yüzde)	10,2	7,8

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018-2019 Yılı Faaliyet Raporları

**** 2018 ve 2019 Kesin Hesap Cetvelleri,

(1) MEB bütçesi/cari transferler/5.4.Hane Halkına Yapılan Transferler: parasız yatılılık ve bursluluk ödemeleri kapsamında burs ve harçlık olarak yapılan nakdi yardımlar ile giyim-kırtasiye ve pansiyon giderleri olarak yapılan aynı yardımlar dahil yurtdışı lisansüstü burs ödemeleri hariç (MEB Sosyal Koruma Harcamaları TÜİK'e sunulan istatistik veriler)

Şartlı Eğitim Yardımları 2018 yılında SYDTF'den aktarılan eğitim yardımlarının %29,5'ine karşılık gelirken 2019'da bu oran %19,4'e gerilemiştir. ŞEY'in eğitim yardımları için ayrılan toplam sosyal koruma harcamaları bütçesine oranı da %10,2'den

%7,8'e gerilemiştir (Tablo-52). Aile ve çocuğa dönük SED yardımları konusunda değinildiği üzere Türkiye'de 2019-2020 yılında ortaöğretimde toplam öğrenci sayısının 5.630.652 olduğu dikkate alındığında ŞEY'den yararlanan öğrenci oranının toplam lise öğrencilerinin %9,5'u olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye'de Şartlı Eğitim Yardımı Programının ve Eğitim Yardımlarının Etkinliği Sorunu

Şartlı eğitim yardımlarının okul terklerinin önlenmesine yönelik fayda sahipleri üzerindeki etkisinin nitel ve nicel olarak ölçülmesi amacıyla 2012 yılında, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından Gazi Üniversitesi ile ortak bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada şartlı eğitim yardımlarını alan öğrenciler deney grubu, alamayan ancak alan gruba şartları en yakın öğrenciler kontrol grubu olarak seçilmiş, kontrol grubunda 84.519 deney grubunda 111.890 olmak üzere toplamda 196.409 öğrenciye ait yatay kesit verileri zaman boyutunda üç eğitim-öğretim yılı için gözlemlenmiştir. Böylece dengeli bir panel veri seti elde edilmiştir. Panel veri setinde gözlem sayısı 589.227 olmaktadır. Derse devamsızlık bağımlı değişken olmak üzere beş farklı tanımlama dikkate alınarak *birleştirilmiş (pooled) EKK yöntemi* ile parametreleri tahmin edilen modellere ait sonuçlar doğrusal regresyon modeli kullanılarak rapor edilmiştir. Bu sonuçlar Tablo-53'te özetlenmiştir:

Tablo 53. Yıl, Cinsiyet Ayırımında Deney/Kontrol Grupları İçin Ortalama Devamsızlıkların Türkiye Ortalamasından Sapmaları

	Deney			Kontrol	
	Erkek	Kız	Ort.(1+2)	Erkek	Kız
2008/2009(1)	-2.165	-2.381	-2.273	0.369	-0.609
2009/2010(2)	-1.282	-1.698	-1.490	1.432	0.133
Ortalama(1+2)			-1.881		

Kaynak: Türkiye'de uygulanan şartlı nakit transferi programının fayda sahipleri üzerindeki etkisinin nitel ve nicel olarak ölçülmesi projesi final raporu, 2012, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ve Gazi Üniversitesi Araştırması.

Araştırma sonuçlarına göre, 2008-2010 yılları arasında erkek ve kız öğrencilerin ortalama devamsızlık oranı deney grubunda kontrol grubuna göre ortalamadan %-1,881 oranında sapma göstermiştir. (Tablod-53). Bunun anlamı devamsızlığın deney grubunda azaldığı, şartlı eğitim yardımlarının devamsızlık oranlarını anlamlı şekilde azalttığıdır.

Şartlı eğitim yardımlarının etki araştırması sonucunda çıkan bu olumlu sonucuna karşın programın uygulanmasında yıllar içinde başta yapılan ödemenin düşük olması ve yıllar içinde artmaması olmak üzere önemli sorunların var olduğu da programla ilgili yapılan araştırmalarda belirtilmektedir. Konuyla ilgili UNICEF (2011) Çalışma Grubunun araştırmasında, ŞEY programının uygulanmasında yardım miktarının sürekli aynı kaldığı, verilen yardımların miktarca yüksek olmadığı, programda belli bir gelişme kaydeden ailelere belli oranlarda artış sağlanması yönünde bir uygulama geliştirilmediği, görüşülen yararlanıcılar tarafından yardımların tatmin edici seviyede olmadığı, ŞEY uygulamasında programın en yoksul %6'lık bir kesime sunulmasının kısıtlayıcılığının bir sorun olduğu, Türkiye'de hanehalkı yoksulluk rakamlarına dayalı olarak açlık ve yoksulluk sınırı altındaki tüm vatandaşların okul çağındaki çocuklarına hitap edecek bir yardım programının daha anlamlı olacağı ve verilen yardım miktarının fert başına yoksulluğu azaltıcı oranda bir tutarda verilmesi durumunda anlam ifade edeceği belirtilmiştir (UNICEF Çalışma Grubu, Yılmaz ve diğerleri, 2011:48-50).

SETA Araştırma Kuruluşu'nun 2018 yılında Türkiye'de Şartlı Eğitim Yardımı uygulaması üzerine hazırladığı araştırma raporunda da 15 yılı geride bırakan Şartlı Eğitim Yardımı uygulamasında yeterli etki analizleri yapılmadığı, etki analizleri yapıldığında gerçekleşen yardım miktarının yeterli olup olmadığı konusunda da bilgi alınabileceği belirtilmiştir.

Her iki araştırmada da eleştirildiği gibi ŞEY ödemelerinin öğrenci başına düşük miktarlarda olduğu, yıllar içinde anlamlı bir artış göstermediği 2013-2019 yıllarına ait verilerle bu çalışmada da ortaya konulmuştur. 2015 yılında öğrenci başına 5 TL olarak

bir kez artış yapılmış ve halen aynı tutarda ödeme devam etmektedir. ŞEY ödemeleri için aktarılan toplam kaynaklar cari fiyatlarla GSYH'ye oran olarak gerilemiştir. 2013 yılında %0,028 olan bu oran 2019 yılında yarıya düşerek %0,014'e gerilemiştir. Şartlı Eğitim Yardımlarının toplam kamu eğitim yardımları içindeki oranı da %10,2'den %7,8'e gerilemiştir. Şartlı Eğitim Yardımlarının çocukların okula devamı üzerinde olumlu etkisi araştırmalarda görülmekle birlikte, bu etkinin istenilen düzeyde gerçekleşebilmesi genelde eğitim yardımlarının özelde şartlı eğitim yardımlarına daha fazla kaynak aktarılmasına bağlı olduğu görülmektedir.

UNICEF (2011) ve SETA (2018) araştırmalarında eleştirilen ŞEY ödemelerinin öğrenci başına ödeme miktarlarının ve dolayısıyla bu konuda ayrılan ödeneklerin yetersizliğine ilişkin önerileri bu tez araştırmasının sonuçları bağlamında önemli görülmektedir. Öğrenci başına ödeme miktarları artırılarak örgün eğitimden erken ayrılma sorununun çözümünde ŞEY Programının daha etkin kullanılabileceği, bu doğrultuda ilk aşamada ödemelerin 2013 rakamları ile enflasyon oranı ve 2013 sabit fiyatları ile satınalma gücü paritesi aynı kalacak düzeye çıkarılması, sonrasında ihtiyaç sahibi öğrencilerin belirlenerek gelirleriyle orantılı daha anlamlı tutarda ödemeler yapılmasının öğrencilerin ekonomik olanaksızlıklar nedeniyle örgün eğitim dışına çıkmasının önüne geçmede etkili bir araç durumuna getirilebileceği değerlendirilmektedir.

Türkiye'de 2016-2017 verileriyle %20'ler dolayında öğrencinin örgün eğitim dışına çıktığı, 2019-2020 yılında ortaöğretimde örgün eğitim dışında kalan açık öğretim öğrenci toplamının 1.361.167 olduğu (MEB, 2020) ve bu öğrencilerin önemli bir kısmının ailesinin ekonomik yoksunluğu nedeniyle örgün eğitimden ayrılmak zorunda kalmış olduğu yönünde yönetici ve öğretmenlerin görüşlerine dayalı bu araştırmanın sonuçları da dikkate alındığında öncelikle ŞEY ödemelerinin tutarının enflasyon karşısında anlamlı

hale gelmesi için 2013 yılı fiyatlarıyla bir artış yapılması, sonrasında ihtiyaç sahibi öğrencilerin belirlenerek gelirleriyle orantılı daha anlamlı tutarda ödemeler yapılmasının öğrencilerin ekonomik olanaksızlıklar nedeniyle örgün eğitim dışına çıkmasının önüne geçmede daha etkin bir araç olarak kullanılabileceği değerlendirilmektedir.

Türkiye’de çocuk yoksulluğunu düşürmede ŞEY programının etkili bir araç olabilmesinin önündeki birinci engel ödemelerin miktarının çok düşük olmasıdır. SED ödemelerindeki gibi aylık tutarların çocuğun aylık ihtiyaçlarını görebileceği miktarlara çıkarılması ilk aşamada mümkün olmasa bile çocuğun okul ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir katkısı olacak miktarlara çıkarılması, bu ödemelerin öğrencilerin ailelerinin ekonomik durumları belirlendikten sonra ihtiyaç düzeyleri ile orantılı ödeme kademelerinde yapılmasının daha etkili sonuç vereceği değerlendirilmektedir.

UNICEF (2011) raporunda, çocuk yoksulluğunu önlemede çocuğa ve ailesine yönelik sosyal yardımların yoksul hanelere ulaşmasında yaşanan sıkıntılar üzerinde durulmuş, yoksul hanelerin kırdaki %57,6’sı, kentlerde %66,4’ü, toplamda ise %62,1’inin çocuğu bulunmasına rağmen öğrenci bursu, sosyal yardım ya da kamu ayni yardım almadığı, 19 yaşın altında çocuk bulunan yoksul hanelerin %30’unun hiçbir kamu ve özel transfer almadıkları, %62’sinin ise kamu nakdi ve ayni yardım ile öğrenci bursu yardımlarını elde etmedikleri, yoksulluk sınırının altında bulunan hanelere/bireylere yönelik sosyal yardımların yoksullukla mücadelede istenen etkinlik düzeyinde olmadığı belirtilmiştir. Bu etkinsizliğin nedenleri arasında, diğerleri yanında, yoksul çocuklara yardımlarla ilgili veri eksikliği, çocukların bir kısmının nüfus cüzdanlarının bulunmaması, yoksulluk eşiğinin hesaplanmasında farklılıklar, sosyal yardımlar konusunda bilgi eksiklikleri nedenleri sayılmıştır.

UNICEF araştırmasında gerek ŞEY programında gerekse genel olarak çocuk yoksulluğunu azaltmada çocuğa ve ailesine yönelik verilen sosyal yardımlardan yararlandırılan kesimin kısıtlı kaldığı yönündeki eleştirilerin halen geçerliliğini koruduğu

söylenbilir. ŞEY ödemelerinden yıllar içinde yararlanan öğrenci oranındaki artış kısıtlı kalmıştır. 2013 yılında %6,8 olan bu oran, 2019-2020 yılında %9,5'tur. Bu veriler ŞEY programının geçen 10 yıla yakın süre içinde yeterince yaygınlaşmadığını göstermektedir. Benzer durum kamu eğitim yardımları için ve genel olarak çocuğa ve aileye yönelik sosyal yardım ve destek ödemeleri için de söz konusudur. ŞEY ödemeleri dahil 2019-2020 yılında ortaöğretimde sosyal yardımlardan yararlanan ortaöğretim öğrenci sayısı 907.917'dir. Bu sayının ortaöğretim öğrencilerine (5.630.652) oranı %17'dir. ŞEY yardımlarının miktarca bir öğrencinin en azından eğitim ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde bir burs olmaktan uzak sembolik bir ödeme niteliğinde kaldığı düşünülerek ŞEY ödemeleri hariç tutulduğunda parasız yatılı ve bursluluk ile SED ödemelerinden yararlanan ortaöğretim öğrenci sayısı 373.265 olup, bu sayı toplam ortaöğretim öğrencilerine oran olarak da %6,6'da kalmakta, ekonomik imkanlar açısından özel okul öğrencileri dışarıda bırakılarak resmi okul öğrenci sayısına (3.712.013) oranlandığında da %10,1'de kalmaktadır. Kamu sosyal yardımları ile parasız yatılı ve bursluluk olanaklarından yararlananların oranının 2019-2020 yılı net okullaşma oranlarına göre örgün eğitimde kayıtlı olmayan %15 öğrenci oranının dahi altında olduğu görülmektedir. Örgün eğitimden ayrılan (açıköğretim öğrencileri) öğrencileri için MEB bursu olanağı kalmadığı için bu durumdaki çocukların ancak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından verilen SED ödemelerinden yararlanabilmektedir. 2019 yılında bu yardımdan yararlanabilen kişi sayısı da yalnızca 1.618 olup bu sayının örgün eğitimden ayrılan öğrencilerine oranı binde 1,1'dir. Ortaöğretime devam eden öğrenciler de SED desteğinden yararlanabilmektedir. 2019 yılında bu yardımdan yararlanan ortaöğretim öğrencilerinin (25.895) ortaöğretimde resmi okullardaki öğrenci sayısına oranı ise binde yedidir.

SED yardımları ailelerin ekonomik yoksunluğu nedeniyle kurum bakımına alınma riski bulunan çocuklar için sağlanan bir destek programı olduğundan doğrudan bir eğitim

yardımları olmamakla birlikte bu yardımdan yararlananlar arasında ortaöğretime devam eden öğrenciler bulunmaktadır. Bu durumdaki öğrencilerin eğitim yaşamlarına devamları açısından önemli bir destek olmakla birlikte yararlanma şartı yönüyle kapsamının kısıtlı oluşu bu desteğin okula devamı sağlamada önemli bir araç olmasını sınırlandırmaktadır. Bununla birlikte, bu araştırmayla öğrencilerin örgün eğitimi bırakma nedenlerinin büyük oranda ekonomik nedenler olduğu ortaya konulduğundan, bu konuda bir araştırma yapılarak SED yardımına ihtiyacı olan kişilerin tam olarak belirlenmesiyle ailesinin ekonomik desteğinden yoksun durumdaki öğrencilerin eğitimlerini sürdürmeleri sağlanabilir.

Genel olarak sosyal koruma yardımlarının büyük kısmının genel sağlık sigorta primleri, yaşlı ve engelli aylıkları ile evde bakım hizmetlerine ayrıldığı dikkate alındığında çocukları muhtaç ailelere yapılan ödemelerin gerek yararlanıcı sayısı gerekse toplam ödenek olarak düşük kaldığı görülmektedir. 2019 yılında 1.510.293 kişiye yaşlı ve engelli aylığı olarak (10.191.085 TL) ödenek ayrılırken SED yardımı olarak 198.907 kişiye (1.389.135 TL) ödeme yapılmıştır. Yaşlı ve engelli aylığının yararlanıcı sayısı olarak 7,6 kat, ödenek tutarının 7,3 kat olduğu görülmektedir.

4.2. DÜNYADA OKUL TERKLERİNİN ÖNLENMESİNE DÖNÜK SOSYAL ve EKONOMİK PROGRAMLAR

Okul terkleri sorununun çözümüne dönük programlarda temel amaç eğitim çağındaki tüm bireylerin eğitimlerini öngörülen sürelerde tamamlamasıdır. Bu çerçevede UNICEF'in (2012) kapsayıcı eğitim tanımı eğitimsel, sosyal ve ekonomik gerekçeler ayrımında üç ayrı temelde ele alınmıştır. Ekonomik gerekçede, tüm öğrencilere bir arada eğitim veren okulların farklı öğrencilere farklı okulların kurulduğu daha karmaşık eğitim sistemlerine göre daha az maliyetli olduğu belirtilmiştir (ERG-UNICEF, 2016). Burada

UNESCO'nun devletin eğitime erişimde herkese eşit fırsatlar sunduğu sosyal devlet yönünü vurguladığı görülmektedir.

ERG-UNICEF (2016) raporunda kapsayıcı eğitimin toplumdaki herkesi yakından ilgilendiren bir dönüşüm ve sosyoekonomik kalkınma fırsatı olduğu, okul terklerini önlemede, öncelikle kimlerin okulu terk etme olasılığının yüksek olduğunun tespitinin gerektiği, okulu terklerini önleme konusunda geliştirilecek koruma programlar arasında önemli olanların başında öğrencilere fırsat eşitliği sunulmasının geldiği, okulu terklerini önleme konusunda geliştirilecek programlarda dezavantajlı öğrencilerin durumlarının izlenerek, dezavantajlılık durumlarına göre maddi, akademik ya da psikolojik olarak desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir.

2000 yılında Türkiye'nin de imzaladığı Birleşmiş Milletler (BM) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesinin eğitim hakkını düzenleyen BM Sözleşmesinin 13. maddesinde eğitime erişilebilirlik tanımlanmakta ve erişilebilirliğin eğitimde hukuken ve fiilen ayrımcılık olmaması ve eğitimin hem fiziksel ve hem de ekonomik olarak erişilebilir olması gerektiği vurgulanmaktadır. ERG-UNICEF (2016) raporunda, kapsayıcı eğitim tanımında, önemli oranda engelli çocukların merkeze alındığı görülmekle birlikte, toplumsal cinsiyet ve yoksulluk konularının da çoklu dezavantajlılığa neden olan etmenler arasında görüldüğü belirtilmiştir.

Tüm bu tanımlamalarda eğitime ekonomik olarak erişilebilirlik vurgulanarak eğitime erişimde ekonomik fırsat eşitliği vurgusu yapıldığı görülmektedir. Okul terklerini önlemeye dönük politika ve programların kapsayıcı eğitim anlayışı çerçevesinde kapsamı genel olarak açıklandıktan sonra, iyi uygulama örneği olarak İrlanda örneği ve Avrupa Birliği'nin politika ve programlarında sosyoekonomik yönden dezavantajlı öğrencilere yönelik uygulamalar üzerinde durulmuştur.

Okul terkleri sorununun çözümüne yönelik uygulamalar açısından iyi uygulama örneği olarak İrlanda'nın AB Lizbon Stratejisi çerçevesinde geliştirdiği

Yoksulluğa Karşı Ulusal Strateji Belgesi ile Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Milli Eylem Planı gösterilebilir. İrlanda’da bu kapsamda dezavantajlı konumdaki (3-18 yaş arası) çocukların eğitimi için gerekli önlemlerin alınması konusunda çalışmalar yapılmıştır. 1998 tarihli Eğitim Yasası’nda “öğrencilerin okuldan yeterince yararlanamamasının önündeki sosyal ve ekonomik engeller eğitimde dezavantajlılık” olarak tanımlanmış, bu yasal düzenlemeye dayalı olarak Eğitim ve Bilim Bakanlığına bağlı bir izleme komitesi (*Eğitimde Dezavantajlılık Komitesi*) oluşturulmuştur (DEIS, 2005:7-8).

İrlanda’da eğitimde dezavantajlı çocuklara yönelik söz konusu strateji ve eylem planı kapsamında, 2000 yılında *Eğitim Refah Yasası* çıkarılmış ve buna dayalı olarak okula devamsızlıkların takibinden sorumlu olarak bir kurul (*Eğitim Refah Kurulu*) oluşturulmuştur. Plan kapsamında, *Okulları Destekleme Programı* ile özellikle kırsaldaki dezavantajlı okullara daha fazla destek sağlanması amaçlanmıştır. Okul terklerinin önlenmesine yönelik daha spesifik bir uygulama ise bu plan kapsamında geliştirilen Okulu Tamamlama Programı’dır. Program *Milli Kalkınma Planı* ve AB’nin sosyal fonlarıyla desteklenmiştir. Bu program, ilköğretim düzeyinde *Öğretmene Destek Projesi*, *Ev/Okul/Toplum İşbirliği Planı*, *Dezavantajlı Bölgeler Planı* gibi bileşenlerden oluşturulmuştur. İlköğretim ve ortaöğretim düzeyinde Okul Kitapları Bağış Planı yapılmıştır (DEIS, 2005:8-10).

İrlanda’da uygulanan *Yoksulluğa Karşı Ulusal Strateji Eylem Planında* beş temel bileşene yer verilmiştir;

- Eğitimde dezavantajlılık
- İşsizlik (özellikle uzun dönemli işsizlik)
- Gelir yetersizliği (gelir dağılımı)
- Dezavantajlı şehirler/bölgeler
- Kırsal yoksulluk

Bu bileşenlerle ilgili önlemler almak üzere Eğitim ve Bilim Bakanlığı bünyesinde *Sosyal Bütünleşme Ofisi ile Sosyal ve Aile İşleri birimleri* kurulmuştur. Bunların dışında, *Ulusal Ekonomi ve Sosyal Forum ile Milli Ekonomi ve Sosyal Konsey* kurulmuştur. Ayrıca, Lizbon Avrupa Konseyinde (Lisbon European Council) AB'ye üye ülkelerin *Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Ulusal Eylem Planı* geliştirmesi öngörülmüştür (DEIS, 2005:16-17).

Eylem planı kapsamında, Okul Yemek Programları ve *AB Okul Sütü Planı* konularında *Eğitim ve Bilim Bakanlığı ile Tarım ve Gıdacılık Bakanlıklarının* işbirliğiyle çalışmalar yürütülmüştür. Bu tür programlarla çocukların okula devamlarının artırılması hedeflenmiştir. Ayrıca dezavantajlı gençlere yönelik özel projeler üretilmiştir (DEIS, 2005:65).

Planda, ilköğretim ve ortaöğretim için 2005-2008 arasında üç fazda ayrı ayrı 1,25 milyon Euro (toplam 2,5 milyon Euro) bütçe ayrılmıştır. Bu finansmanla belirli sayıda (genellikle 150 dolaylarında) dezavantajlı şehirdeki ve kırsaldaki okullara *Okulları Destekleme Programı* kapsamında destek sağlanmış ve *Okul Kitapları Bağış Planı* çerçevesinde bu durumdaki okullara kitap bağışı yapılmıştır (DEIS, 2005:77-86).

AB'nin okul terklerini önlemeye yönelik kapsamlı eylem stratejisinde sorunun nedenlerini ortadan kaldıran önleyici çözümler kapsamında sosyoekonomik destek önlemleri olarak şu önlemler öngörülmüştür:

- Öğrencilere burs vd. özel destek ödemeleri yapılması
- Öğrencilere ve ailelerine mesleki ve kariyer rehberliği sunulması
- Öğretmenlere ekstra ücret ödemeleri sağlanması

Okul terklerini önlemeye dönük olarak AB tarafından önerilen genel ve teknik düzeydeki politika tedbirleri yanı sıra, Türkiye'de sorunun çözümü ve eğitime erişimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için genel kamu politikalarında, mali ve sosyal politikalarda makro düzeyde tedbirlere gereksinim olduğu görülmektedir. Eğitime

erişimde fırsat eşitliğinin sağlanmasına d6n6k olarak, bir yandan toplumsal kalkınma yoluyla toplumun genel refah d6zeyini artırmak gerektiği gibi, diğer taraftan milli gelirin bireysel olarak adil dağılımını sağlayacak sosyal politika tedbirleri ile dezavantajlı kesimlerin bu refah artışı sayesinde eğitim olanaklarından g6rece daha fazla yararlanmasını sağlayacak sosyal ve mali destek politikaları geliştirmeye gereksinim duyulmaktadır. Ulusal ve ekonomik politikaların belirlenmesinde bireylerin sosyoekonomik durumlarını iyileştirici y6nde planlamalar yapılmasına gereksinim bulunmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

SONUÇ

Avrupa Birliği ülkelerinde de önemli bir sorun olarak görülen okul terkleri konusunda Türkiye'nin durumuna Avrupa Birliği verileri ile karşılaştırmalı olarak bakıldığında, Türkiye'de dört yıllık zorunlu ortaöğretime geçişle birlikte okuldan erken ayrılma oranlarının belli oranda azalma göstermekle birlikte, AB üyesi ülkelere oranla halen yüksek olduğu görülmektedir.

Avrupa Birliği'nin bu konudaki raporlarında da belirtildiği üzere, Türkiye'de ne kadar öğrencinin örgün eğitimi terk ederek açık öğretim kurumlarına kayıt yaptırdığı ve ne kadarının zorunlu eğitim yaşı içerisinde açık öğretimdeki öğrenimlerini sürdürdüklerinin sistemsal olarak izlenmediği ve dolayısıyla buna ilişkin verilerin tutulmadığı, liseye devam etmek istemeyen öğrencilerin büyük bölümünün açık öğretime geçerek zorunlu eğitimin dışına çıktıkları görülmektedir.

Örgün eğitimden ayrılarak Açık Öğretim Liselerine geçiş yapan öğrenci oranlarının en yüksek olduğu illerin gelişmişlik endeksinde son sıralarda yer alan Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki iller olduğu görülmektedir. Kalkınma Bakanlığı'nın illerin sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasını gösteren 2013 yılı verilerine göre de gelişmişlik sıralamasında düşük illerde örgün eğitimden ayrılarak açık öğretime geçenlerin oranı Türkiye ortalamasının üstündedir. Bu veriler, eğitime erişim imkanları ile sosyoekonomik gelişmişlik arasındaki doğru orantılı, okul terkleri ile ters orantılı ilişkiyi doğrular niteliktedir. Konuya Ankara'nın ilçeleri örneğinde bakıldığında da aynı sonuca ulaşılmaktadır.

Sosyoekonomik nedenlerin okul terklerine etkisi konusunda, öğretmen ve yöneticilerin algılarını ölçmeye dönük bu tez araştırması kapsamında uygulanan anketlere dayalı olarak geliştirilen ölçeklerin ve alt ölçeklerinin içerdiği maddeler/nedenler içinde

Ekonomik Nedenler alt ölçeğinin içeriğindeki maddeler/nedenler sosyoekonomik durum/statü kavramının içeriğiyle örtüşmektedir. Bu nedenle okul terklerinde sosyoekonomik faktörlerin etkisinin analizi Ekonomik Nedenler ölçeğindeki maddelerin/nedenlerin etkisinin analizi ile yapılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, okul yöneticileri ve öğretmenlerin öğrencilerin okulu terk etme nedenleri arasında Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin görece daha etkili olduğunu, Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlerin ise okul terkleri üzerinde görece daha az etkili olduğunu düşündükleri görülmektedir.

Ekonomik ve Sosyal Nedenler ölçeğinde istatistiksel olarak en uyumlu alt bileşen olarak çıkan Ekonomik Nedenler başlığı altındaki maddelerin ekonomik ve sosyal nedenlerin etkisinin anlaşılmasında en önemli maddeler olduğu söylenebilir. Bu maddelerin katılımcılar tarafından okul terklerinde etkili görülme sırasına göre; *Ailesine bakması gerektiği için bir işte çalışması, Aile bütçesine katkı sağlamak için bir işte çalışması, Babasının işsiz olması, Ailenin sürekli aylık bir gelirinin olmaması, Ailenin ekonomik olanaklarının yeterli olmaması, Ailesinin eğitim ve okula ulaşım masraflarını karşılama olanağının zayıf olması, Yaşadığı muhitin sosyal ve ekonomik olanaklarının yetersiz olması, Okula giden kardeşlerinin çok sayıda olması, Evinde ders çalışma ortamının yetersizliği, Annesinin işsiz olması* olarak çıkmıştır.

Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin kendi içinde en kuvvetli ilişkinin Ekonomik Nedenler alt bileşeni ile olduğundan buradaki (10) konu ekonomik ve sosyal nedenleri büyük oranda açıklamaktadır/temsil etmektedir.

Ekonomik ve Sosyal Nedenler ile Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler arasında kuvvetli bir ilişki (korelasyon) olduğu, diğer taraftan Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlerin %51,62'sinin Ekonomik ve Sosyal Nedenlerden kaynaklandığı görülmektedir.

Araştırmanın bulgularında okul terklerinin Ekonomik ve Sosyal Nedenleri içinde Toplumsal Özellikler ve Öğrencinin Eğitime Bakışı başlığı altındaki nedenler Anadolu Liselerinde, Ailenin Eğitime Bakışı başlığı altındaki nedenler ise Meslek liselerinde daha belirleyici/etkili görülürken, diğer nedenler içinde Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler ve Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler başlığı altındaki konular Anadolu Liselerinde, Eğitim Yönetim Sisteminden kaynaklanan nedeneler ise meslek liselerinde daha belirleyici/etkili nedenler olarak görülmüştür.

Tez araştırmasının bir diğer önemli sonucu, İBBS-1 düzeyinde farklı bölgelerde Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin ya da sosyoekonomik nedenlerin okul terklerine etkisinin anlamlı oranda farklılaştığıdır. Sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi düşük bölgelerde sosyoekonomik nedenlerin etkisinin daha yüksek çıkması, sosyoekonomik nedenlerin okul terkleri üzerinde etkili olduğuna ilişkin bulguları desteklemektedir.

Tez araştırmasının sonuçlarıyla bir bütün olarak, ortaöğretimde okul terk nedenleri içinde sosyoekonomik nedenlerin başta gelen nedenler olduğu, okul terklerinin diğer nedenleri olarak görülen nedenlerin çoğunluğunun altında da sosyoekonomik nedenlerin dolaylı etkisinin var olduğu ortaya konulmuş, sonuçların alanyazında bu konudaki çalışmaların sonuçları ile örtüştüğü görülmüştür.

OKUL TERKLERİNİN ÖNLENMESİNE DÖNÜK KAMU MALİYESİ POLİTİKA ve PROGRAM ÖNERİLERİ

Ortaöğretimde okul terklerinin çözümüne dönük olarak ekonomik ve sosyal politikalarla bireylerin ve bir bütün olarak toplumun sosyoekonomik durumunu iyileştirmeye dönük politikalar geliştirilmesine gereksinim olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda çözüm önerileri olarak Türkiye’de uygulanan geniş anlamda sosyal harcamalar ve dar anlamda sosyal koruma harcamaları kapsamında özellikle eğitim harcamalarının ve eğitim yardımlarının etkinliğinin artırılması yönünde kamu maliyesi

politikalarının uygulanması önem taşımaktadır. Bu politika ve programlarla eğitime erişimin önündeki sosyoekonomik engellerin azaltılması, eğitime erişimde fırsat eşitliğinin sağlanması, bu amaçla öncelikle yoksulluk nedeniyle dezavantajlı olan grupların ekonomik olarak desteklenmesi önemlidir. Ekonomik olarak dezavantajlı öğrencilere yönelik burs, yurt, giysi ve yemek gibi eğitim yardımlarının ihtiyaç sahiplerine daha etkin yöntemlerle ulaşmasının sağlanması, bunun yanı sıra, bu durumdaki öğrencilerin ailelerinin de sosyoekonomik durumunu iyileştirici sosyal yardımlardan faydalanmalarının sağlanmasına gereksinim olduğu değerlendirilmektedir.

Öte yandan, okul terkleri sorununun çözümüne dönük sosyal yardımların yanı sıra makro düzeyde ekonomik ve sosyal politikalarla ulusal kalkınmanın sağlanması, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması ve bireysel gelir dağılımının iyileştirilmesine gereksinim bulunmaktadır. Özellikle dezavantajlı kesimlerin bu refah artışından anlamlı düzeyde yararlanabilmesi için mali transferlere ve sosyal yardımlara ulaşabilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de genel olarak sosyal koruma yardımlarının büyük kısmının genel sağlık sigorta primleri, yaşlı ve engelli aylıkları ile evde bakım hizmetlerine ayrıldığı dikkate alındığında çocukları muhtaç ailelere yapılan ödemelerin gerek yararlanıcı sayısı gerekse toplam ödenek olarak düşük kaldığı dikkate alındığında, Karadeniz ve Yılmaz (2018) araştırmasında da belirtildiği gibi sosyal yardım harcamalarının AB’de olduğu gibi aile ve çocuklar lehine artırılarak sosyal yardımların daha etkin dağılımı sağlanabilir.

Türkiye’de eğitim yardımları içinde spesifik olarak okula devamı sağlama amacıyla uygulanan Şartlı Eğitim Yardımları uygulamasının devamsızlık oranları üzerinde olumlu etkisi olduğu, ancak bu yardımların yıllar içinde tutar olarak düşük kaldığı dikkate alınarak, ödeme tutarlarının öğrenciler ve aileleri için anlamlı tutarlarda olabilmesi için enflasyona endeksli artış yapılması gerekir. Böylece ihtiyaç sahibi öğrencilerin belirlenerek gelirleriyle orantılı daha anlamlı tutarlarda ödemeler

yapılmasının öğrencilerin ekonomik olanaksızlıklar nedeniyle örgün eğitim dışına çıkmasının önüne geçmede etkili olabileceği değerlendirilmektedir.

Kamu eğitim yardımları kapsamında ortaöğretimde şartlı eğitim yardımları ödemeleri dışında devletin diğer burs, parasız yatılılık ve bursluluk ile sosyal ve ekonomik destek (SED) ödemelerinden yararlanan öğrenci oranının 2019-2020 yılı net okullaşma oranlarına göre örgün eğitimde kayıtlı olmayan (okullaşmayan) %15 öğrenci oranının altında olduğu, dolayısıyla bu yardımların çoğunlukla sosyoekonomik nedenlerle örgün eğitim dışında kalan öğrenciler için dahi yeterli olmadığı dikkate alındığında sosyoekonomik olarak dezavantajlı öğrenciler için daha fazla burs, parasız yatılılık ve diğer eğitim yardımlarının sağlanmasına gereksinim olduğu görülmektedir.

SED yardımları ailelerin ekonomik yoksunluğu nedeniyle kurum bakımına alınma riski bulunan çocuklar için sağlanan bir destek programı olduğundan doğrudan bir eğitim yardımı olmamakla birlikte bu yardımdan ortaöğretime devam eden öğrencilerin de yararlanma olanağı bulunduğundan öğrencilerden ailesinin ekonomik yoksunluğu nedeniyle SED yardımına ihtiyacı olan kişilerin tam olarak araştırılıp bu yardımdan yararlanmaları sağlanarak eğitim yaşamlarına devam etmeleri sağlanabilir.

Türkiye’de uygulanan sosyal harcamalar ve sosyal koruma yardımları kapsamında özellikle kamu eğitim yardımlarının mevcut durumunun değerlendirilmesi ve bu yardımların etkinliğinin artırılması yönünde buraya kadar önerilen kamu maliyesi politikaları yanında araştırmanın ortaöğretimde okul terklerinin başta gelen nedenleri olarak görülen sosyoekonomik engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm önerileri aşağıda sunulmuştur.

Araştırmada, okul terklerinin ekonomik ve sosyal nedenleri içinde ekonomik nedenler başlığı altında en önemli nedenler olarak çıkan çocuğun **ailesine bakması gerektiği için bir işte çalışması** ve **aile bütçesine katkı sağlamak için bir işte çalışması**

konularında sorunun çözümüne dönük olarak öncelikle çocuğun çalışma nedenin saptanması, çocuğun çalışmak zorunda kalması yada ailesi tarafından işgücü gibi görülüp çalıştırılması arasındaki ayrımın anlaşılması gerekir. İkinci durumda soruna hem aile açısından hem de işgücü piyasasına yönelik yasal düzenlemeler ve yaptırımlar getirilmelidir. Çocuk işçiliğinin önüne geçilmesi için işgücü piyasasını düzenleyen yasa ve ikincil mevzuatta zorunlu eğitim çağındaki çocukların çalıştırılmasını önleyen düzenlemeler yapılmalıdır. Ailesi tarafından işgücü gibi görülüp çalıştırılan yada yaşamsal düzeyde gerekli olmamasına karşın aileye katkısı olması için çalışmasına ve bu amaçla okulu bırakmasına göz yumulan yada çalışmaya zorlanan çoğunlukla eğitimin önemini göz ardı eden ailelerle ilgili çocuklarının eğitim hakkını korumak için zorunlu eğitim yasasının gereği yasal yaptırımlar uygulanmalıdır. Ancak, gerçekten aile yapısı nedeniyle ekonomik durumu bozuk ailelerde çözümün yalnız yasal yaptırımlarla sağlanması mümkün olmayabileceği gibi ailenin daha mağdur duruma düşmesine de neden olabilir. Bu durumda gerçekten hanede işsizlik ve hanenin hiç geliri olmaması gibi nedenlerle ve ailesine bakacak başkası olmadığı için çalışmak zorunda kalan öğrenciler için aslında sistemde öğrencinin eğitime devamı konusunda son çözüm noktası olarak açıköğretim seçeneği bulunmaktadır. Ancak bu durumdaki öğrencilere ve ailesine sosyal koruma ve ekonomik destek sağlanarak örgün eğitime devamı sağlanabilir. Bu durumdaki öğrencilerden özellikle başarılı olanların ekonomik nedenlerle okulu terk etmelerini önlemek amacıyla ailesinin durumuna göre ailesinde çalışabilecek olanlara iş bulma ve gelir destekleri sağlanması, öğrencinin de parasız yatılılık ve bursluluk olanakları ile diğer kamu eğitim yardımlarından yararlandırılması sağlanmalıdır. Bu durumdaki çocukların ailesine haneye yetecek düzeyde gelir desteği sağlanması, bu amaçla ailede çalışabilecek durumda aile büyükleri (anne, baba) öğrenim çağını tamamlamış kardeşlere İŞKUR desteğiyle iş bulunması, işsizlik sigortasından yararlandırılması, genel sağlık sigortası yoksa öncelikle sigortadan yararlanmasının sağlanması ve diğer sosyal koruma

yardımlarından yararlanmasının sağlanması şeklinde koruyucu ve destekleyici önlemler alınmalıdır. Çocuk anne ve baba olarak aile desteğinden tamamen yoksunsa sosyal koruma yardımları kapsamında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın sunduğu sosyal ve ekonomik destek (SED) programlarından yararlanması sağlanmalıdır. AB ile karşılaştırmalı verilerde görüldüğü gibi bu konudaki sosyal yardımların oranı Türkiye'de düşüktür. Genel sağlık sigortası primleri ve yaşlı ve engelli aylıkları ile yaşlı ve engellilere yönelik yardımlar sosyal koruma yardımlarının büyük bölümünü oluşturmaktadır. Bu yardımlar da hitap ettiği kesim açısından büyük oranda yaşamsal önemde olabilir, ancak kaynak tahsisinde önceliklerin iyi belirlenmesi gerekir, çünkü kaynakların adil dağılımı kadar kaynakların etkin kullanımını da önemlidir. Bazen bu ikisi arasındaki açmaz (trade-off) tercih yapılmasını gerektirebilir. Bu durumda çocukların başta eğitim gelecekleri olmak üzere tüm yaşamlarına olumlu etkisi ile bireysel ve toplumsal kazançları dolayısıyla eğitim yardımları kaynak tahsisinde önceliklendirilmeli, çocuğa ve ailesine yönelik sosyal ve ekonomik destek programlarına AB ülkelerinde olduğu gibi daha fazla kaynak ayrılmalıdır.

Araştırmada çocuğun bir işte çalışması nedeniyle okulu bırakması nedeninden sonra okulu bırakmasında en önemli nedenler olarak görülen **babasının işsiz olması, ailenin sürekli aylık bir gelirinin olmaması** konuları da temelde yukarıda üzerinde durulan hanedekilerin işsiz ve bir gelirlerinin olmamasından kaynaklanan sorunlardır. Bu sorunların çözümüne yönelik olarak da çocuğun çalışmak zorunda kalması sorununun çözüm önerilerine benzer şekilde hanedekilere iş bulunması ve ekonomik destekler ve sosyal koruma yardımlarından yararlandırılması önlemlerinin alınması gerekir. Araştırmada okul terklerinde etkili ve önemli görülen **ailenin ekonomik olanaklarının yeterli olmaması, ailesinin eğitim ve okula ulaşım masraflarını karşılama olanağının zayıf olması, evinde ders çalışma ortamının yetersizliği** konuları bir bütün olarak çocuğun ve ailesinin yoksulluğu ile ilgili konulardır. Bu sorunların çözümünde; yukarıda

değınilen aıleye iş ve gelir desteğı önlemleri yanında çocuğı ve aıleye yönelik yoksulluğı azaltıcı nitelikte ekonomik destek programlarından yararlanmalarının sağlanması, çocuğun mevcut burs ve ekonomik destek programlarından yararlanamıyorsa bu programlardan yararlandırılması sağlanmalıdır. UNICEF (2011) raporunda, yoksul hanelerin %62,1'inin çocuğı bulunmasına rağmen öğrenci bursu, sosyal yardım ya da kamu ayni yardımı almadığı, 19 yaşın altında çocuğı bulunan yoksul hanelerin %30'unun hiçbir kamu ve özel transfer almadıkları, %62'sinin ise kamu nakdi ve ayni yardım ile öğrenci bursu yardımlarını elde etmedikleri belirtilerek, sosyal yardımlara erişememe nedenleri olarak; yoksul çocuklara yardımlarla ilgili veri eksikliği, çocukların bir kısmının nüfus cüzdanlarının bulunmaması, yoksulluk eşiğinin hesaplanmasında farklılıklar, sosyal yardımlar konusunda bilgi eksiklikler olduğu belirtilmiştir. UNICEF'in bu saptaması ihtiyacı olan hanelerin ve çocukların sosyal yardımlara ulaşmasında aslında idari yada kişisel destek ve yardımlarla basitçe çözümlenebilecek sorunlar yaşandığını göstermektedir. Bu nedenle okul terklerinin önlenmesi açısından yoksulluk nedeniyle okulu bırakma riski görölen öğrencilerin okullarında sınıf rehber öğretmenleri ve okul rehber öğretmenleri tarafından durumlarının izlenerek velileri ile de görüşölüp okul yönetimi tarafından sosyal yardım desteklerinden yararlanmaları için rehberlik ve yönlendirme yapılması önem taşımaktadır. Bu şekilde etkin bir izleme ve rehberlik sayesinde özellikle okula devam etmek isteyen başarılı öğrencilerin örgün eğitimde kalmaları sağlanacaktır.

UNICEF (2011) araştırmasında ölkemizde çocuk yoksulluğunu gidermeye yönelik yapılan transfer harcamaları sonucunda genel olarak çocuk yoksulluğunun önemli ölçüde azaldığının gözlemlendiğı, Türkiye'de eğitim alanında verilen sosyal yardımların yoksullukla mücadelede istenen etkinlik düzeyinde olmadığı belirtilerek çözüm önerisi olarak kamusal eğitim yardımlarının hanehalkı yoksulluk rakamlarına dayalı olarak açlık ve yoksulluk sınırı altındaki tüm vatandaşların okul çağındaki

çocuklarına hitap edecek kapsamda bir yardım programına dönüştürülerek uygulanması durumunda verilen yardımların fert başına yoksulluğu azaltıcı etkisi olacağı belirtilmiş, birçok ülkede sosyal transferlerin dağıtımında çocukların öncelikli bir alan olarak görüldüğü belirtilerek, eğitim çağındaki sosyoekonomik açıdan dezavantajlı çocuklarla ilgili olarak; “Eşdeğer fert yoksulluk açığı oranlarının her eğitim düzeyi için ayrı ayrı hesaplanarak yoksulluk açığının kapatılması, 2008 yılında eşdeğer fert yoksulluk sınırlarının altında bulunan eğitim çağı nüfusundaki çocukların, eşdeğer fert yoksulluk sınırına yükseltilebilmesi için 15-19 yaş grubunda 1.889.638 çocuğa 2008 yılı fiyatlarıyla 3 milyar TL sosyal transfer harcamasına gereksinim olduğu, çocuk yardımları ve bu kapsamda eğitim yardımları verilirken, diğer önlemlerle birlikte çocuğun sağlık kontrollerinin düzenli yapılması ile okulu terklerin önlenmesinin sağlanması” önerilmiştir.

Rapordaki bu saptama öncelikle ortaöğretim çağında (15-19 yaş) 2008 yılında eşdeğer fert yoksulluk sınırının altında 1.889.638 öğrenci olduğuna işaret etmektedir. 2008 yılı ortaöğretim öğrenci sayısının toplamda 3.837.164 resmi öğrenci olarak 3.216.847 olduğu (MEB, 2008) dikkate alındığında çok yüksek oranda öğrencinin yoksulluk sınırının altında olduğu anlaşılmaktadır. Raporda öneri olarak sunulan sosyal transfer miktarları güncel değerlerle fert başı yoksulluk sınırındaki ortaöğretimde öğrenci sayısının tekrar hesaplanmasını gerektirmekle birlikte, yaklaşık bir durum saptaması yapıldığında; öneride belirtilen tutarda sosyal transfer kişi başı 2008 yılı fiyatları ile 1500 TL’nin üzerinde bir sosyal transfer harcamasına karşılık gelmektedir. Oysa 2019 yılı verileriyle ŞEY ödemeleri dışında ortaöğretimde bursluluk ve sosyal ve ekonomik destek (SED) programından yararlanan ortaöğretim öğrenci sayısı ancak 400 bin dolayındadır³.

---

³ Bu öğrenciler için (ŞEY ödemeleri ve üniversite öğrencilerine ödenen YURTKUR ödemeleri ile tüm öğrencilere ekonomik durumlarına bakılmadan dağıtılan ücretsiz ders kitapları hariç) eğitim materyali, öğle yemeği, engelli öğrencilerin taşınması, ile MEB ve Vakıflar Genel Müdürlüğü bursları olarak yapılan sosyal yardımlar toplamı yaklaşık 2.169.000.000 TL’dir (son altı hane sıfıra yuvarlanmıştır). ŞEY ödemeleri dahil edildiğinde yaklaşık 2.783.000.000 TL’dir. Bu tutarlara eğitim yardımları ve SED dışında çocuğun ve ailesinin yoksulluğunu azaltıcı diğer sosyal transfer kalemleri de dahil edildiğinde toplam tutara

AB’de çocuk yoksulluğunu düşürmede bir başka önemli araç olarak aile ödenekleri görülmektedir. Çek Cumhuriyeti ve Almanya’da çocuk yardımlarının çocuğun eğitim durumuna göre 25-26 yaşına kadar, Almanya’da ise iş arayan ve istihdam kurumlarına kayıtlı çocukların 21 yaşına kadar çocuk yardımlarından yararlanması olanağı verildiği belirtilmiştir (UNICEF Çalışma Grubu, Yılmaz ve diğerleri, 2011:48-50). Türkiye’de çocuk yardımı uygulaması devlet memurları için doğrudan ücrete ek bir ödeme olarak, asgari ücretliler için asgari geçim indirimi yoluyla vergi indirimi olarak uygulanmaktadır. Asgari ücretliler için bu miktarlar çocuk sayısına göre hesaplanmaktadır. Ancak gerek memurlar için gerekse asgari ücretliler için bu tutarların çocukların eğitim ihtiyaçlarını karşılamada ne oranda katkısı olduğu tartışmalıdır. Bir öğrencinin eğitim kademlerine göre ücretsiz ders kitapları dışında temel ihtiyaçları ve eğitim masrafları için toplam ne tutarda bir çocuk yardımına ihtiyaç olduğu araştırılarak çocuğun okula devamını sağlayacak tutarda bir ödeme yapılmasının okul terklerini önlemede etkili olacağı değerlendirilmektedir. Asgari ücretliler yanında zorunlu sigortalı olarak asgari ücret dolayında ücret alan çalışanlar için de gelir durumu açısından sorun benzerdir. Türkiye’de 2017 yılı verileriyle 14.477.000 zorunlu sigortalı kayıtlı işçi çalışmakta olup bunların yaklaşık yarısı (7.414.000) asgari ücret ve asgari ücrete yakın (asgari ücretin yüzde 10 fazlasına kadar) ücret almaktadır (DİSK, 2019:15). Bu kesim için mevcut asgari ücret uygulamasındaki asgari geçim indirimi uygulaması ilk aşamada artırılabilir, daha etkin bir uygulama için ise okuyan çocukları için yukarıda değinildiği gibi bir çocuk yardımı uygulamasına geçilebilir. Aslında sorunun daha büyük kısmı işsiz kesimin çocukları içindir. İşsizlik ödemelerinin kapsam ve süre olarak sınırlı oluşu işsiz kesimin tamamen ve sürekli bir asgari gelire sahip olmasını sağlayamadığından işsiz ve

---

ulaşılabilir. Ancak, bu tutar 2018 yılı fiyatlarıyla ihtiyaç duyulan 3 Milyar TL’nin 2019 fiyatlarıyla toplamda karşılanamadığı konusunda yaklaşık bir öngöründe bulunulmasını sağlamaktadır. Nitekim, ŞEY ödemelerinin 2019 yılı fiyatları ile yıllık ortalama 500 TL olduğu düşünüldüğünde, 2008 fiyatları ile bile öğrenci başına yaklaşık 1500 TL dolayında sosyal transfer harcaması önerisinin çok gerisinde bulunduğu görülmektedir.

bir geliri olmayan ailelerin çocukları en riskli gruptadır. Bu gruptakilerin aileleri için çözüm yukarıda da değinildiği gibi hanede çalışabilecek durumda olanlara iş bulma desteği veya işsizlik sigortasından yararlanma olanağı sağlanması, haneye yetecek düzeyde gelir desteği verilmesi, genel sağlık sigortası gibi sosyal koruma yardımlarından yararlanmasının sağlanması yönünde koruyucu ve destekleyici önlemler alınmasıdır.

Okul terkleri sorununun çözümü konusunda AB üyesi ülkeler için Lizbon Avrupa Konseyinde (Lisbon European Council) de temel argüman yoksullukla mücadele olmuş, bu çerçevede öğrencilere burs vb. ödemeler, öğrencilere ve ailelerine mesleki ve kariyer rehberliği sunulması, öğretmenlere ekstra ücret ödemeleri sağlanması konuları temelinde *Yoksulluğa Karşı Ulusal Strateji Eylem Planı* geliştirilmesi öngörülmüştür. Planın beş temel bileşeni olan; *gelir yetersizliği, işsizlik, dezavantajlı bölgeler ve kırsal yoksulluk* ile mücadele konuları büyük oranda bu alandaki çözüm önerilerini kapsamaktadır. Planı en kapsamlı ve kurumsal uygulayan ülkelerin başında gelen İrlanda'nın uygulamaları çözüm noktasında örnek oluşturabilecek niteliktedir. Bu kapsamda ilköğretim ve ortaöğretime destek için toplam 2,5 milyon Euro bütçe ayrılmıştır. Bu finansmanla belirli sayıda dezavantajlı şehirdeki ve kırsaldaki okullara *Okulları Destekleme Programı* ile destek sağlanmış ve *Okul Kitapları Bağış Planı* çerçevesinde bu durumdaki okullara kitap bağışı yapılmıştır. Yoksullukla mücadele eylem planı için kritik nokta dezavantajlı bölgelerdeki okulların ve öğrencilerin belirlenerek bu konuda ayrılacak bütçeden okullara ve öğrencilere destek verilmesidir. Bu kapsamda ailelere de mesleki ve kariyer rehberlik sunulması işsizlikle mücadelede önemli bir noktadır. Bir diğer kritik nokta burs vb. ödemelerle doğrudan gelir desteği sağlanarak yoksulluğun giderilmesidir. İrlanda örneğinde aslında en kritik nokta okul terkleri ile mücadele konusunda özel yasal düzenlemeler çıkarılması, bu çerçevede bu eylemleri izlemekle sorumlu birimlerin belirlenmesi ve görevlendirilmesidir.

Araştırmada ekonomik nedenler arasında okul terklerinde etkisi yüksek görülen **ailenin ekonomik olanaklarının yeterli olmaması ve ailesinin eğitim ve okula ulaşım masraflarını karşılama olanağının zayıf olması** nedenleri Şahin, Arseven ve Kılıç'ın (2016) araştırmalarında belirtilen evlerinde yeterli çalışma ortamları olmayan, yeterli cep harçlığı ve ulaşım için parası olmayan öğrencilerin devamsızlık yapabildikleri ya da okulu terk ettikleri ve benzer şekilde Boldt ve Devine'nin (1998) ücretsiz eğitim olanaklarına karşın üniforma kitap ve okul gezileri gibi diğer eğitim masraflarının bazı aileler için önemli tutarlar olduğu ve bunları karşılayamadığında öğrencilerin kendilerini dışlanmış ve küçük düşmüş hissettikleri saptamaları okulu terk sorunun altında bazen bu şekilde yalnızca okul harçlığı, yol parası gibi belirli bir ekonomik ve sosyal destekle çözülebilecek sorunlar olduğunu göstermektedir. Bu gibi durumlarda okulu bırakma riski altındaki çocukların okullarında durumlarının izlenerek burs ve diğer sosyal yardımlara ulaşmaları konusunda desteklenmesi durumunda eğitime devamları kolayca sağlanabilir.

Araştırmada ekonomik nedenler arasında okul terklerinde etkisi yüksek görülen **ailenin sürekli aylık bir gelirinin olmaması** konusunda UNICEF'in (2013) Türkiye genelinde okulu terk eden çocuklara uygulanan okulu terk nedenlerine ilişkin anketine göre bu durumdaki çocukların ailelerinin aylık gelirinin ortalama 1659 TL olduğu saptaması okulu terk eden öğrencilerin ailelerinin ortalama olarak açlık sınırının⁴ biraz üstünde, yoksulluk sınırının altında olduğunu göstermektedir. Bu soruna da yoksulluk sorunun bir parçası olarak ailenin yoksulluğunu azaltıcı gelir ve sosyal destek sağlayan sosyal koruma yardımları ile öğrencinin eğitim masraflarını karşılamaya yönelik eğitim yardımları ile çözüm aranması gerekir.

---

⁴ TÜRK-İŞ 2012-Aralık ayı verilerine göre dört kişilik ailenin açlık sınırı 985,00 (TL/Ay), yoksulluk sınırı 3208,48 (TL/Ay).

Araştırmada ekonomik nedenler arasında okul terklerinde etkisi yüksek görülen **okula giden kardeşlerinin çok sayıda olması** konusunda araştırmalar sorununun ailede birey sayısının artması ve özellikle okul çağındaki çocuk sayısının çokluğundan dolayı ailenin çocuğun eğitimine ayırabileceği ekonomik olanaklarının azalmasından kaynaklandığını göstermektedir. Sorunun çözümüne dönük olarak; çocuğun en azından eğitim masraflarına destek niteliğinde sosyal yardımlara ihtiyaç olduğu, bu noktada çok çocuklu ailelerde ŞEY ödemelerinin kişi başı düşük olmasına karşın toplamda haneye önemli bir katkı olarak görülebileceği, örneğin 10 çocuklu bir aile için aylık 500TL yardımın aile için önemli görülebileceği düşünülebilir. Ancak, çocuğun gerçek anlamda eğitim masraflarına katkı sağlanabilmesi için eğitim materyali, ücretsiz yemek ve burs gibi diğer olanaklardan yararlandırılması, özellikle ortaöğretim kademesinde çocuğun örgün eğitimden ayrılarak açık öğretime geçme imkanı olduğundan en azından başarılı öğrencilerin devletin parasız yatılılık ve bursluluk olanaklarından yararlandırılması çözüm olarak sunulabilir. Diğer taraftan hanede 10 çocuk yada fazlası bulunması gibi örnekler toplumsal bir sorunun parçasıdır, bu sorunun çocukların eğitime devamı açısından sosyal yardımlarla desteklenmesi bir çözüm olarak düşünülse de sorunun öncelikle toplumsal boyutları ile çözümüne gereksinim vardır. Her ne kadar toplum için nüfus başta işgücü olarak bir kaynak ve güç olarak görülse de hanede çocukların yeterli imkanlar olmadan büyümeleri, yeterli eğitim alamamaları sonucunda toplumda niteliksiz işgücü oluşacak ve eğitimsiz kişiler bireysel sorunları ile toplumsal düzlemde de sorunlara yol açacaklardır. Bu nedenle sorunla baş etmede çocuklara sosyal yardım desteği yanında toplumsal düzlemde uzun vadeli genel politika önlemleri ile sorunun ele alınmasına gereksinim bulunmaktadır.

Araştırmada ekonomik nedenler arasında okul terklerinde etkisi yüksek görülen çocuğun **babasının işsiz olması** konusu çocuğun ve ailesinin yoksulluğu ile ilgili bir konu olarak yukarıda ele alınmıştır. Şimşek'in (2011) araştırmasında babası işsiz olan

öğrencilerde okulu bırakma eğiliminin yüksek oranlarda (%33,7) çıktığı, babası işçi (%13,4) ve memur (%15,0) olanlarda ise bu oranın daha düşük düzeylerde çıktığı saptaması bu sorunun işsizlik sorununun bir yansıması olduğuna işaret etmektedir. TÜİK 2021-Ocak verileriyle Türkiye’de işgücüne katılım oranı %49,9; istihdam oranı %43,8; işsizlik oranı %12,2 (3.861.000 kişi) ve tarım dışı işsizlik oranı %14,2’dir (TÜİK, 2021). Bu durumda işsiz %12’lik kesimin bir bölümünün evli ve okuyan çocukları olduğu öngörüsü ile örgün eğitimden ayrılan babası işsiz ve/veya ailesinde başka çalışan olmadığı için çalışmak zorunda kalan öğrencilerin %20’ye yakın örgün eğitimden ayrılan ortaöğretim öğrencileri içinde olduğu öngörülebilir. Sorunun çözümü noktasında yukarıda değinilen iş ve gelir destekleri yanında işsizlik sorununa makro politikalarla çözümler geliştirilmesine gereksinim bulunmaktadır. İşsizlik sorunu temelde eğitimle ve nitelikli işgücü ile bağlantılı bir sorundur. TÜİK Eğitim Durumuna Göre İşgücü (2020 Kasım) verilerine göre, 15 yaş üstü nüfusun lise ve altı eğitilmiş olanların işgücüne katılım oranı %43,7; istihdama katılımı %38,5; işsizlik oranı %11,9 iken lise eğitilmiş olanların işgücüne katılım oranı %48,5, istihdama katılımı %41,1; işsizlik oranı %15,3’tür. İşsizlik oranı lise eğitilmişlerde daha yüksek görülmekte, ancak lise eğitilmiş olanların işgücüne ve istihdama katılım oranları da daha yüksektir. Meslek lisesi mezunlarında aynı dönemde işgücüne katılma oranı %62 ve istihdama katılma oranının %53,4 işsizlik oranının %14 olduğu görülmektedir (TÜİK, 2020 Kasım). Bu verilere göre lise ve meslek lisesi mezunlarının işgücüne ve istihdama katılma oranları daha yüksektir. Meslek lisesi mezunlarının istihdama katılım oranları lise altına göre ve düz lise mezunlarına göre oldukça yüksektir. İşsizlik oranı olarak da genel lise mezunlarına göre meslek lisesi mezunlarının düşük çıkması işgücü piyasasında iş bulmak açısından bir meslek edinmenin önemini göstermektedir. Bu noktada çözüm önerileri olarak; işsizliği önlemede meslek edinmenin önemi dikkate alınarak öncelikle meslek liselerinin Türkiye’de öğrenciler için lise tercihiinde ikinci plana atılmasına neden olan olumsuz

algının giderilmesi önemlidir. Bu araştırmada da ele alınan meslek liselerinde örgün eğitimden ayrılma oranlarının daha yüksek olduğu yönündeki veriler dikkate alınarak meslek lisesi öğrencilerinin okulu bırakma sorununun çözümüne yönelik önlemler geliştirilmelidir. Meslek liselerinin bir meslek edindirme yoluyla istihdama katılma oranlarını artırması genel olarak işsizliğin azaltılmasında bir çözüm noktası olarak görülmelidir. Bu amaçla öncelikle meslek lisesi öğrencilerinin okulu bırakmalarının önüne geçmek için bir meslek edinmenin iş hayatındaki değeri konusunda öğrencilerin ve velilerinin farkındalıklarının artırılması gerekir. Diğer taraftan, işgücü piyasasında yapılacak düzenlemelerle belirli mesleklerin yapılmasında o mesleğin eğitiminin verildiği liselerden mezun olanlara öncelik verilmesi, Mesleki Yeterlilikler Kurumu tarafından yapılacak düzenlemelerle meslek diploması ve mesleki sertifikasyonların istihdam şartı olarak düzenlenmesi işsizlik sorununun orta ve uzun vadede çözümüne katkıda bulunacaktır.

Türkiye’de işgücünün genel profiline ilişkin (TÜİK, 2020 Ağustos) bakıldığında; 4.194.000 işsiz olduğu, bir milyon üzeri işsiz bir yıl ve üzeri iş aramakta olduğu, bir milyon beş yüz bine yakın işsiz daha önce geçici bir işte çalışmakta olduğu, 600 binin üzerinde işsiz bir işte çalışmakta iken işten çıkarıldığı, yine 600 binin üzerinde kişinin kendi isteğiyle çalıştığı işten ayrıldığı, 600 bine yakın kişinin eğitime devam ettiği, işsizlerin yarıdan fazlasının daha önce hizmetler sektöründe çalıştığı, ikinci sırada sanayi sektöründe, üçüncü sırada inşaat sektöründe çalışanların geldiği görülmektedir. İşgücüne dahil olmayanlara bakıldığında ise; dört milyonun üzerinde kişinin iş aramayıp çalışmaya hazır olduğu, 1.300.000 dolayında kişinin iş bulma ümidi olmadığı, 10 milyon üzeri kişinin ev işleri ile meşgul (ev hanımı) olduğu, dört milyonun üzerinde kişinin eğitim-öğretime devam ettiği, beş milyona yakın kişinin çalışamaz halde olduğu, beş milyona yakın kişinin emekli olduğu, 77 bin kişinin mevsimlik işlerde çalıştığı, üç milyona yakın kişinin de diğer nedenlerle dahil olmadığını belirttiği görülmektedir.

Okulu bırakan öğrencilerin önemli bir bölümünün ailesinde özellikle babasının işsiz olması nedeniyle hanenin bir geliri olmadığı, yada babası işsiz olduğu için çalışmak zorunda kaldığı düşünüldüğünde, öncelikle ailede babanın işsizlik durumuna göre bir çözüm üretilmesi gerekir. İşsizlerin yukarıdaki profiline bakıldığında en kötü senaryonun babanın çalışamaz durumda (sakat yada hasta vb.) olması olabilir. Bu durumda iş bulmada yardım yerine aileye hanenin asgari geçimine ve çocuğun eğitimine yetecek düzeyde sosyal yardım desteği verilmesi gerekecektir. İşsizlerin genel profilinden daha çok hizmetler sektöründe ve geçici işlerde çalıştığı dikkate alındığında bu durumdaki işsizlerin geçici işlerde çalışıp geçici sürelerde de işsiz kaldıkları anlaşılmaktadır. Bu durumda işsizlik sigortasının kapsamı yasal düzenlemelerle geçici işsiz durumdaki bu büyük kitleyi koruyacak şekilde düzenlenirse bu durumdakilerin ve ailelerinin mağduriyeti önlenmiş olur.

Bu araştırma ile üzerinde çözüm bulmaya çalışılan konu hanedeki öğrencilerin eğitim yaşamlarına devam etmeleri olduğu için bu durumdaki ailelerin çocuklarına çocuk yardımını niteliğinde sürekli bir gelir bulunmasına gereksinim vardır. Bunun sağlanması da yine çalışma hayatında bu gruptakilerin okuyan çocuklarına işsiz kaldıkları dönemde de kesilmeden sürecek bir sosyal yardım sağlanması olacaktır. Sistemde halen mevcut uygulamalarda ailesi işsiz bir çocuk için en elverişli eğitim desteği *parasız yatılılık ve bursluluk* uygulamasıdır. Bu uygulamada sınava başvuru koşulu olarak 2021 yılında ailenin gelirinin 16.080 TL'yi geçmemesi gerekmektedir. Belirlenen kontenjanların bir kısmı yasayla belirli görevlerdeki bulunan kimselerin (öğretmen vb.) çocuklarına ayrıldıktan sonra %80'i yukarıda bu durumda ekonomik gelir durumu olmayan öğrencilere ayrılmaktadır. Burada sağlanan olanaklar barınma, yemek, eğitim materyalleri vb. eğitim masraflarını içeren kapsamlı bir yardım olduğundan başarılı öğrencilerin öğrenimlerine devamları açısından önemli bir uygulamadır. 2019-2020 yılı verileri ile ortaöğretimde (din öğretiminde ortaokullar dahil) parasız yatılı öğrenci sayısı

272.535'tir (MEB, 2020:221). Bunun yanında ortaöğretimde (din öğretiminde ortaokullar dahil) burslu öğrenci sayısı da 180.285'tir (MEB, 2020:220). Eğitim yatırımlarının uzun vadede bireysel ve toplumsal yaşam için ne denli önemli bir yatırım olduğu düşünüldüğünde devletin eğitim bütçesine ve eğitim yardımlarına öncelik vererek daha fazla kaynak ayırması kişilerin yararına olduğu kadar toplumun da yararınadır. Ayrılan kaynaklar orta ve uzun vadede ekonomiye de nitelikli işgücü olarak döneceği için ulusal kalkınma için de eğitim yatırımları yaşamsal önemdedir.

Araştırmada çocuğun **annesinin işsiz olması** ekonomik nedenler içinde en az etkili görülen konudur. Konuyla ilgili araştırmalarda doğrudan annenin işsizliğinin etkisi üzerinde değil ailenin sosyoekonomik durumunun göstergelerinden biri olarak anne ve babanın eğitim düzeylerinin etkisi üzerinde durulmuştur. Şimşek'in (2011) araştırmasında okul diploması olmayan annelere göre annesi lise mezunu olan öğrencilerde okulu bırakma oranlarının yarı yarıya düştüğü saptaması annenin eğitim düzeyinin yüksek olmasının çocuğunun eğitimiyle daha fazla ilgilenmesi sonucu okulu bırakma olasılığını düşürmesi olarak görülebilir. Türkiye'de işgücünün genel profilinde yukarıda değinildiği üzere 10 milyonun üzerinde kadının ev hanımı olarak iş gücüne dahil olmadığı görülmektedir. Bu işgücüne dahil olmayan kesimin üçte biridir. 15 yaş üstü kadın nüfusun lise ve altı eğitilmiş olanların işgücüne katılım oranı %23,4; istihdama katılımı %20,8; işsizlik oranı %11,3 iken lise eğitilmiş olanların işgücüne katılım oranı %29,1, istihdama katılımı %23,7; işsizlik oranı %18,6'dır. Kadın nüfusun erkek nüfusa göre işgücüne ve istihdama katılımı toplamda düşük olduğu gibi, lise altı eğitilmişlerde lise eğitilmişlere göre çok daha düşük düzeydedir. Bir başka ifade ile kadınlarda lise eğitim eşliğini geçmek işgücüne ve istihdama katılımı pozitif yönde daha çok etkilemektedir. Buradan sorununun çözümüne dönük olarak; her ne kadar kadın-erkek ayrımında net okullaşma oranlarında farklılık son 10 yıldır %1'in altında da olsa, kızların eğitime devamı işgücüne ve istihdama katılımları açısından daha kritik önemde görülerek kızların

okulu bırakmaması konusunda pozitif ayrımcı önlemler alınabilir. Bu yönde alınacak önlemler yalnızca istihdama yönelik değil annenin eğitilmiş olması ile çocuklarına rol model olması ve rehberlik yapması yönleriyle de çok yönlü bir kazanım sağlayacaktır.

Araştırmada ekonomik nedenler arasında okul terklerinde etkisi yüksek görülen nedenlerden biri de çocuğun **yaşadığı muhitin sosyal ve ekonomik olanaklarının yetersiz olmasıdır**. Bu tez çalışmasının ilk bölümünde okul terkleri ile sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi arasında ters orantılı ilişki olduğu MEB ve Kalkınma Bakanlığı verileriyle ortaya konulmuştur. Sorunun temelinde fırsat eşitsizliği vardır. Bu nedenle etkili çözüm öncelikle öğrenciye nitelikli eğitim erişim fırsatı verilmesidir. Bunun sağlanabilmesi öğrencinin sosyoekonomik durumundan bağımsız olarak devletin eğitim olanaklarına eşit bir şekilde ulaşabilmesi ile mümkündür. Eğitimde fırsat eşitliğinin en tipik örneği başarı sınavları ile öğrenci alınmasıdır. Liselere ve üniversiteye girişte yapılan sınavlar öğrencilere bu olanağı belirli ölçüde sağlamış olmaktadır. Öğrenciler çalışarak sınav kazanıp yaşadığı çevrenin dışında nitelikli eğitim veren okullarda eğitim aldıklarında sosyokültürel yönden de gelişerek iyi bir meslek ve iş edinme fırsatı elde edebilmekte, böylece sosyoekonomik açıdan daha iyi bir konuma gelebilmektedir. Bu eğitimin fırsat eşitliği yoluyla gelirin yeniden dağılımını ve toplumsal düzlemde sınıf farklarını azaltan ve toplumsal geçişkenliği sağlayan, toplumda bu olanakların var olduğu düşüncesinin yerleşmesiyle toplumsal barışa hizmet eden yaşamsal önemde bir olanaktır.

Araştırmada Ekonomik Nedenler alt ölçeğinde olmayan ancak Ekonomik ve Sosyal Nedenler ölçeğinde yer alan “Ailenin Eğitime Bakışı” başlığı altındaki aile içi sorunlar ve ailenin çocuğun eğitimiyle yeterince ilgilenmemesi konuları konuyu sosyoekonomik açıdan ele alan çalışmalarda ailenin eğitim düzeyiyle bağlantılı olarak ele alınan bir konudur. Aile içi sorunların kaynağı ekonomik sıkıntılar ise öncelikle çocuğa ve ailesine sosyal yardımlar kapsamında ekonomik destek ve eğitim yardımları sağlanmalıdır. Aile içi sorunların psikososyal yönleri de varsa aileye ve çocuğa psikolojik

destek sağlanabilir. Öğrenci için psikolojik destek okul rehberlik servisleri tarafından verilebilir. **Ailenin çocuğun eğitimiyle yeterince ilgilenmemesi** sorunu da ailenin sosyoekonomik durumuyla bağlantılı olarak, aileye çocuğun eğitimiyle yeterince ilgilenmesi konusunda rehberlik yapılması, ailenin eğitim durumunun iyileştirilmesi konusunda sosyokültürel etkinlikler, eğitimler verilmesi gibi desteklerle çözümlenebilir. Ailelerin hayatboyu eğitim kapsamında halk eğitim merkezlerinde çeşitli mesleki ve kültürel kurslara katılımı sağlanabilir. Örneğin okuma yazması olmayan bir aileye halk eğitimlerdeki okuma yazma kurslarına katılması sağlanabilir.

Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin kendi alt bileşenleri ile ilişkilerinde en kuvvetli ilişki (korelasyon) Ekonomik Nedenler alt bileşeni ile olduğundan Ekonomik Nedenler arasında sayılan ve bir önceki bulguda analiz edilen (10) konu sosyoekonomik nedenleri büyük oranda açıklamaktadır. Ailenin eğitime bakışı da ailenin eğitim durumu ve dolayısıyla sosyoekonomik durumu ile bağlantılı olarak sosyoekonomik durum analizi kapsamında ele alınmıştır. Bu nedenle buraya kadar açıklanan konulardaki çözüm önerileri okul terklerinin sosyoekonomik nedenlerinin olumsuz etkilerinin giderilmesine dönük temel çözüm önerileri olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre ekonomik nedenler en çok sağlıkla ilgili nedenlerle, daha sonra okul ortamına ilişkin nedenlerle, en az düzeyde ise eğitim yönetim sistemi ile ilgili nedenlerle ilişkili görülmektedir. Okul terklerinin önlenmesinde **sağlıkla ilgili sorunların** çözümünde okulu tarafından çocuğun sağlık sorunları olduğu ve sağlık sorunları nedeniyle devamsızlık yaptığının belirlenmesi durumunda ailesinin sosyal güvencesine bağlı olarak önlem alınması, sağlık güvencesi yoksa genel sağlık sigortasından yararlandırılarak sağlık hizmetlerine erişiminin sağlanması etkili olacaktır.

Toplumsal Özellikler ekonomik nedenlerle en güçlü ilişki içinde olan konu başlığı olup bu konu başlığı altında **kızların erken yaşta evlendirilmesi ve terör olaylarının olumsuz etkileri ile töre cinayetleri ve kan davaları** konularında

katılımcıların sorunların temelinde sosyokültürel yapıyla bağlantılı olarak sosyoekonomik nedenlerin etkisi olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır. Gerçekten bu sorunların yöresel ve geleneksel yönleri ağır basan, bu yönleriyle eğitim düzeyinin düşük olduğu bölgelerde yaşanan sorunlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölgelerde sosyokültürel yapının eğitim olanaklarının artırılması yoluyla dönüştürülmesi ve bölgesel ekonomik ve sosyal destek programları ile yörenin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyinin yükseltilmesi yönünde merkezi ve yerel kalkınma politika ve programları uygulanması sorunların çözümünde etkili olacaktır.

Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler başlığı altında yer alan **yaşadığı çevrenin sosyal ve kültürel yapısının olumsuz etkileri** konusu Ekonomik Nedenler içinde yer alan **yaşadığı muhitin sosyal ve ekonomik olanaklarının yetersiz olması** konusu ile benzer içerikte olup, daha önce sosyoekonomik boyutuyla ele alınmıştır. **Geleneksel çevre baskıları** sorunu da temelde sosyokültürel yapıyla ilgili olup, eğitim olanaklarının artırılması yoluyla sosyokültürel yapının dönüştürülmesini ve yörenin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyinin yükseltilmesini gerektirmektedir.

Öğrencinin Eğitime Bakışı başlığı altındaki **üniversite hedefinin olmaması, okuldaki sınavlarda başarısızlık, okulun kendisine bir şey katmadığını düşünmesi** konularını okul terklerinin sosyoekonomik nedenleri ile ilişkilendiren araştırmalarda öğrencinin akademik başarısızlığının altında yatan temel nedenlerin yine ekonomik olanaklar olduğu saptaması da sosyoekonomik durumun okul başarısı üzerindeki dolaylı etkisini göstermekte olup, bu durumda öğrencinin eğitim yardımları ve diğer ekonomik ve sosyal yardımlardan yararlanması sağlanarak gıda, barınma, eğitim masrafları gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması okul başarısının artırılmasında etkili olacaktır.

Araştırmada ekonomik ve sosyal nedenlerin okul ortamı, eğitim sistemi ve sağlıkla ilgili diğer nedenleri önemli ölçüde (%50'nin üzerinde) açıkladığı ve korelasyon analizinde olduğu gibi regresyon analizi sonucunda da ekonomik nedenlerin en çok

sağlıkla ilgili nedenler üzerinde etkili olduğu, öğrencilerin sağlık nedenleriyle okulu bırakmalarının altında genelde ekonomik olanaksızlıklar yattığı görülmektedir. Öğrencilerin **sürekli tedavi gerektiren bir hastalığının olması sorunu** tedavi masrafları yönüyle çözüm bulunması gereken ekonomik bir boyuta sahiptir. Bu durumdaki öğrencilerin ailelerinin sosyal güvencesi yoksa genel sağlık sigortasından yararlanması sağlanmalıdır. **Çocuğun engelli olması** konusu da kişiye özel ilgi gerektirmesi bakımından benzer bir durum olup, engellilik durumuna göre öğrencinin okula devamı açısından ekonomik ve sosyal destek gerektiren bir durumdur. Engelli öğrenciler için engel durumuna göre özel eğitim ve rehberlik okulları bulunmaktadır. Bu öğrenciler için ailelerine ekonomik destek de sağlanmaktadır. Öğrencilerin okula devamlarını engelleyecek boyutta bir engeli olması durumunda okulun rehberlik öğretmenleri tarafından bu tür okullara yada devlet desteği de sağlanan özel eğitim rehabilitasyon merkezlerine yönlendirilmeleri gerekir. Sağlık nedenleri içinde ele alınan **öğrencinin bir yakınının kaybetmesi** konusu özellikle öğrencinin kendisine bakan anne ve babası yada birinci derece yakınlarını kaybetmesi durumunda ekonomik yoksunluk içine düşmesine ve eğitimini bırakmasına neden olabildiğinden ailenin durumuna göre eğer bakacak kimsesi kalmamışsa sosyal esirgeme kurumlarına yerleştirilmesi yada sosyal ve ekonomik destek (SED) yardımından yararlandırılması, yada parasız yatılılık bursluluk olanaklarından yararlandırılması gerekir.

Okul Ortamından Kaynaklanan **okul ortamını sevmeme, okul kurallarına uyum sağlayamaması, okul değişikliği sonucu yeni arkadaş ortamına uyum sağlayamaması, arkadaşlarının olumsuz tavırları, disiplin cezası almış olması** konuları ekonomik nedenlerden görece daha az etkilenmekle birlikte öğrencinin sosyoekonomik durumundan kaynaklı sıkıntılarının yansımaları olarak okul başarısını olumsuz etkileyebildiğinden öğrencinin durumuna göre eğitim yardımları ve diğer sosyal yardımlardan yararlanması sağlanarak okula motivasyonun artması ve okul ortamında

daha uyumlu davranarak okul başarısının artması sağlanabilir. **Bazı öğretmenlerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları, bazı yöneticilerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları, okul çevresinin güvenli olmaması, sosyal etkinlikler için fiziksel mekanların yetersiz olması, arkadaşlarının olumsuz tavırları** konularının hem psikososyal boyutları hem sosyoekonomik boyutları olabileceği için bir taraftan okul rehber öğretmenleri bu sorunları olan öğrencilere psikososyal destek sağlayabilir, diğer taraftan da yaşadığı sorunların altında ekonomik nedenler varsa bu konuda eğitim yardımları ve diğer sosyal koruma yardımlarından yararlanmaları sağlanabilir.

Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan **ders saatlerinin uzun oluşu, müfredatın ezberci oluşu, üniversite sınav sisteminin karmaşıklığı** ekonomik nedenlerden en az etkilenen konular olarak görülmekte olup öğrencinin kişisel durumu ile ilişkilendirilemeyecek tamamen dış faktörlerdir. Bu sorunların çözümü eğitim yönetim sisteminde yasal ve yönetsel düzenlemelerle sağlanabilir. Uygulamalı ve teorik ders saatlerinin okul türlerine göre ayarlanması ve bu amaçla yasa ve ikincil mevzuatta değişiklik yapılması mümkündür. Müfredat değiştirilerek ezberci bir yapıdan öğrencinin daha aktif olduğu araştırmacı, katılımcı bir yapıya kavuşturulabilir. Bu amaçla eğitimde başarılı ve gelişmiş ülkelerin uygulamaları örnek alınabilir. Üniversite sınav sisteminin karmaşıklığı sorunu büyük oranda sistemde sık değişiklik yapılmasından kaynaklanmaktadır. Sistem değişikliklerinin başarılı ve gelişmiş ülke uygulamaları da dikkate alınarak etki analizleri ve pilot uygulamaları yapıldıktan sonra kazanılmış hakların korunması ilkesi çerçevesinde belirli bir geçiş süreci de içerecek şekilde yapılması ve bu şekilde oluşan yapının zaman içinde çok önemli gerekçeler olmadan değiştirilmemesi ve böylece yapının oturması ve kurumsallaşması sağlanmalıdır. Eğitim sisteminde değişikliklerin çok geniş kitleleri bir anlamda tüm toplumu etkilediği ve eğitimin uzun vadede tüm toplumsal, kültürel ve ekonomik yapıyı etkilediği düşünüldüğünde ikincil mevzuatla hatta yasalarla sık sık değişiklikler yapılması yerine

üniversite sınavına giriş gibi tüm gençlerin geleceğini ilgilendiren konuların nitelikli çoğunluk kararları gerektiren anayasal düzenlemelerle yapılması konuya köklü, oturmuş ve uzun vadeli çözümler bulunmasını sağlayabilecektir. Öğrencilerin **ilgi ve yeteneklerine uygun alanlarda eğitim almasına olanak sağlanmaması, lisede tercihi dışında bir okul türüne yerleştirilmiş olması** konusu eğitim sistemindeki düzenlemelerle ilgili olmakla birlikte, öğrencinin aile ve çevresinin sosyoekonomik durumuyla bağlantılı olarak ailesi ve çevresinden eğitim tercihleri ile ilgili yeterince destek alamamış olması nedeniyle olabileceği için bu konuda sistemsel çözümlerle birlikte öğrenciye özellikle okul, meslek ve kariyer rehberliği yapılması gerekir. Sistemsel çözümler yukarıda değinildiği gibi eğitim sistemindeki düzenlemelerin kurumsallaşmasını gerektirdiği gibi yapılan düzenlemeler toplumsal eşitliğin sağlanmasında temel yapıların başında gelen eğitimden eşit yararlanma ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasına hizmet etmelidir. Devlet toplumsal eşitliği sağlamak için yapacağı düzenlemelerle dezavantajlı kesimleri gözeterek gerektiğinde ekonomik ve sosyal hakların yeniden dağılımını sağlayacak şekilde dezavantajlı kesimler lehine pozitif ayrımcılık niteliğinde korumacı önlemler almalıdır. Örneğin liselere giriş sınavlarıyla başarılı öğrencilerin iyi eğitim veren okullara girmesi mümkünken, bu okulların sayıca kapsamının daraltılıp öğrencilere yerleşim yerine dayalı bir okul tercihi yaptırılması öğrencilerin başarılı da olsa sosyal çevreleri ile sınırlı kalmaları sonucunu doğurmaktadır. Bu durum toplumsal fırsat eşitliğinin temeli niteliğindeki nitelikli eğitime erişimde fırsat eşitliğini bozmaktadır. Sonuç olarak eğitim sistemindeki tüm düzenlemelerin toplumsal fırsat eşitliğini iyileştirecek yönde yapılması gerekmektedir.

Araştırmada okul terklerinde ekonomik ve sosyal nedenlerinin bütünü açısından okul türü ayrımında önemli bir fark olmadığı sonucu çıkmışsa da Türkiye’de örgün eğitimden erken ayrılma oranları (MEB 2016-2017 verilerine göre) en yüksek okullar meslek liseleri ve imam-hatip okullarıdır. ERG’nin (2016) araştırması da Fen Liseleri ve

Anadolu Liselerine giden öğrencilerin %51'inin en yüksek %20'lik gelir diliminde, Meslek Liselerine giden öğrencilerin %23'ünün en düşük %20'lik gelir diliminde olduklarını göstermektedir.

Bu araştırmanın bulguları da Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin etkisinin bir bütün olarak okul türüne göre farklılaşmadığını gösteriyorsa da Ailenin Eğitime Bakışının Meslek liselerinde okul terklerinde Anadolu Liselerine göre daha belirleyici olduğu görülmektedir. **Ailenin Eğitime Bakışı** konusu meslek liselerinde üniversiteye giriş başarılarının düşük olması, bu nedenle öğrencilerin üniversiteye yerleşme umudunun olmaması nedeniyle okul terklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Meslek Liselerinde **“Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenlerin”** daha belirleyici olduğu algısı da benzer gerekçeleri olan bir durumdur. Meslek liselerinde veliler açısından var olan bu olumsuz algıların giderilmesi için meslek liselerine ilişkin yapısal değişimler gerekmektedir. Temelde yukarıda eğitim sisteminde yapılacak değişikliklerde bulunması gereken devletin vatandaşını koruyucu, toplumsal fırsat eşitliğini sağlayıcı, nitelikli eğitime erişimde dezavantajlı kesimi gözeten ve koruyan düzenlemeler yapılması gerekir. Meslek liselerinde uzun yıllar üniversiteye girişte uygulanan meslek lisesi öğrencileri aleyhine dezavantaj oluşturan farklı katsayı uygulaması kalkmış olmakla birlikte, meslek liselerinde verilen dersler üniversite sınavı başarıları için yetersiz kalmaktadır. Mesleki teknik liselerde üniversite sınavına dönük bu dersler de verilmekle birlikte meslek liselerinin uygulama dersleri ile birlikte verilişinden kaynaklanan ders yükünün ağırlaşması da büyük olasılıkla üniversite başarılarının Anadolu liselerine göre düşük kalmasına neden olmaktadır. Sorunun çözümünde öğrencilere mesleki eğitime devam yada üniversiteye girme tercihlerini zaman içinde ilgi ve başarı durumlarına göre değiştirmelerine olanak sağlayacak esnek programlar sağlanması, bu amaçla okul türü yerine program türüne geçilmesi, böylece öğrencilerin programlar arasında geçişlere

olanak sağlanması etkili olacaktır. Nitekim eğitimde iyi durumdaki gelişmiş ülke eğitim yapılarında program türleri arasında geçişlerin çok daha esnek olduğu görülmektedir.

Meslek liselerinin asıl amacı doğrultusunda gençlere bir meslek ve dolayısıyla istihdama kazandırması açısından konuya yaklaşıldığında, daha önce de değinildiği üzere TÜİK verileri genel lise mezunlarına göre meslek lisesi mezunlarında işsizlik oranlarının düşük olduğunu göstermektedir. Bu meslek lisesi öğrencilerinin okulu bırakma sorununun çözümünde önemli bir veri olup, işsizlik konusunun çözümünde üzerinde durulduğu üzere eğitim sisteminde meslek liselerini hem istihdam açısından hem de üniversiteye giriş açısından avantajlı ve tercih edilebilir duruma getirecek düzenlemeler yapılmalıdır. Meslek liselerinde sektörle işbirliği içinde eğitim verilerek öğrencilerin uygulamalı eğitim alırken aynı zamanda mesleğiyle ilgili sektördeki kurumlarda çalışma imkanı bulması, belirli bir ücret ve sigorta haklarını kazanması olanaklarının olması sağlanmalıdır. Bu kapsamda işletmelerde beceri eğitimi adı altında 3308 sayılı yasa kapsamında öğrencilere işletmelerde staj niteliğinde belirli bir süre eğitim olanağı verilmektedir. Ancak uygulamanın kapsamı genişletilerek öğrencilerin meslek liselerindeki 4 yıllık eğitimleri boyunca en azından 2-3 yıl sigortalı olarak çalışmaları sağlanmalıdır. Meslek lisesi öğrencilerinin sosyoekonomik durumu görece düşük aileler olduğu yönündeki veriler dikkate alındığında bu şekilde öğrencilere sosyal güvence, gelir ve sonunda bir meslek ve istihdam garantisi sağlandığında bu okullardan ayrılma oranlarının önemli düzeyde düşeceği öngörülebilir.

Araştırma sonuçları, Anadolu Liselerinde daha çok **Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler** ve **Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenlerin** okul terklerini açıklamada belirleyici nedenler olarak görüldüğünü göstermektedir. Okul terk oranları bu okullarda görece daha düşük olduğundan öğrenciler sağlık ve disiplin cezası almak gibi okul ortamıyla ilgili önemli sorunlar nedeniyle okulu terk etmektedirler. Bu nedenle Anadolu Liselerinde okul ortamı nedeniyle yada sağlık nedeniyle sorun yaşayan öğrencilerin

rehber öğretmenler tarafından birebir izlenmesi ve çözüm için bireysel önlemler alınması etkili olacaktır. Bu okullarda sayıca bu potansiyelde riskli öğrenci görece daha az olduğu için birebir etkin bir rehberlik hizmeti verilmesi ve yönetim tarafından sorun yaşayan öğrencilerin daha yakından ve sıkı bir şekilde takip edilerek çözüm bulunması mümkündür.

Anadolu Liselerinde **Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenlerin** etkisi görece düşük görülmekte olup meslek liseleri için anlatılan eğitim sisteminden kaynaklanan sorunların büyük bölümü bu okullar için söz konusu değildir. Ancak bu Anadolu Liselerinde eğitim sisteminden kaynaklanan sorunlar olmadığını göstermez. Bu okullarla ilgili olarak da eğitim sistemindeki yapısal değişikliklerin uzun vadeli planlamalar dahilinde toplumsal uzlaşa sağlanarak yapılması ve böylece sistemin köklü ve kurumsal hale getirilmesi gerekliliğine ilişkin yapılan genel kritik burada da geçerlidir.

Araştırmada okul terklerinin hem **ekonomik ve sosyal nedenleri** hem **diğer okul ortamı, sağlık ve eğitim yönetim sisteminden kaynaklanan nedenlerinin** beklendiği gibi IBBS-1 düzeyinde bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyiyle koşut olarak farklılaştığı görülmüştür. Gerek MEB verileri gerekse araştırmada okullardan alınan veriler Türkiye’de örgün eğitimden erken ayrılma oranlarının sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasında en düşük illerde en yüksek olduğunu göstermektedir. Bu nedenle okul terklerine ilişkin önlemler bölgesel gelişmişlik farkları gözetilerek ele alınmalıdır. Gelişmişlik düzeyi düşük bölgelerde öğrencilerin büyük bölümü sosyoekonomik olarak dezavantajlı aile ortamında düşük eğitim olanakları içinde yaşadıkları ve içinde yaşadıkları sosyal çevrelerinde de sosyal, kültürel ve ekonomik olanakları kısıtlı olduğu için hem ailelerinin sosyal ve ekonomik desteklerden görece gelişmiş bölgelere göre daha çok yararlanmalarının sağlanması, hem de bu bölgelerin genel olarak sosyal, kültürel ve ekonomik olarak gelişmesi için devlet yardımlarından daha fazla yararlandırılmasına gereksinim bulunmaktadır. Bu bölgelere devlet daha fazla sosyal ve kültürel hizmetler

götürmeli, daha fazla ekonomik yatırım yapılmalıdır. Böylece bölgeler arası sosyoekonomik gelişmişlik farkları hem eğitim olanaklarının geliştirilmesiyle insan kaynağına yapılan yatırımlarla azalmış olacak hem de fiziki ve ekonomik kaynakların artmasıyla azalacaktır. AB'nin üye ülkelerde özellikle üyeliğe yeni giren görece ekonomik durumu zayıf ülkeler için verdiği yardımların büyük bölümünün bölgesel kalkınma yardımları olduğu dikkate alınırsa Türkiye için sosyal, kültürel ve ekonomik olarak birçok konuda sorun kaynağı olan bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi eğitime nitelikli eğitime erişim de dahil olmak üzere birçok önemli sorunun çözülmesini sağlayacaktır.

Araştırmada **Toplumsal Özellikler** başlığı altında ele alınan **kızların erken yaşta evlendirilmesi, terör olaylarının olumsuz etkileri ve töre cinayetleri ve kan davaları** konularının okul terklerine etkisinin bölgesel olarak çok farklı düzeylerde çıkması beklenen bir sonuç olup bu sorunun toplumda en çok yaşandığı bölgeler Doğu ve Güneydoğu (TRA, TRB ve TRC) bölgeleri iken, kozmopolit yapısıyla İstanbul'da (TR1) da yüksek görüldüğü, en düşük bölgelerin ise Karadeniz bölgeleri olduğu görülmektedir. Bu sorunlar daha önce de değinildiği gibi sosyokültürel sorunlar olarak görülmekle birlikte bölgesel sosyoekonomik gelişmişlik farklarının yansımaları da olmaktadır. Bu nedenle bölgesel kalkınma politika ve programları ile sosyoekonomik gelişmişlik düzeyinin artırılması ve kentleşmenin artmasıyla sosyokültürel yapının dönüşmesi sağlanarak birçoğu eğitimsizlikten kaynaklı yöresel sorunların azalması sağlanabilecektir.

Araştırmada, **Öğrencinin Eğitime Bakışı** başlığı altında **üniversite hedefinin olmaması, okuldaki sınavlarda başarısızlık ve okulun kendisine bir şey katmadığını düşünmesi** konularının okul terklerine etkisi bölgesel olarak çok az farklılaşmaktadır. Bu gençlerin Türkiye genelinde sosyoekonomik gelişmişlikten bağımsız olarak eğitime bakış açılarının çok benzer olduğunu göstermektedir. Bu nedenle bu konuda bir sorun olmadığı

söylenabilir. Oysa **Ailenin Eğitime Bakışı** başlığı altında **aile içi sorunlar ve ailenin çocuğun eğitimiyle yeterince ilgilenmemesi** konularının bölgeler arasında görece daha fazla değişkenlik gösterdiği, Marmara (TR4) ve Doğu Karadeniz’de (TR9) Ailenin Eğitime Bakışının okul terklerinde etkili olduğu algısı yüksekken, Orta Anadolu (TRB), Akdeniz (TR6) ve İstanbul’da (TR1) tersine bu algı düşüktür. Bu değişkenlikte ailelerin eğitime bakışın kısmen sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi ile kısmen de yöresel kültür bakış açısının etkisiyle değişkenlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle sosyoekonomik durumu görece düşük yörelerde ailenin eğitime bakışını bir yandan ekonomik yardım ve sosyal destek programları ile bir yandan da sosyokültürel gelişimlerini sağlayacak daha eğitici niteliği ağır basan sosyal programlarla olumluya dönüştürmek mümkün olabilecektir.

Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler içinde İBBS-1 düzeyine göre en çok değişkenlik **“Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler”** konusunda görülmektedir. Sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi görece düşük bölgelerde yaşanan problemlerin eğitime yansımalarının eğitim sisteminden kaynaklandığı algısının bunda etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, bölgesel düzeyde yaşanan farklı sorunlara yine bölgesel düzeyde çözümler gerektiği için eğitim sisteminde mevcut düzenlemelerin bölgesel düzeyde farklılaştırılarak sorunlara daha esnek çözümler geliştirilmesi gerekebilir. Örneğin eğitim sistemiyle ilgili düzenlemelerde eğitim ve tatil süreleri vb. konularda coğrafi ve iklim koşulları gibi bölgesel koşulları dikkate alan yerel düzeyde düzenleme ve uygulamalar yapılması konusunda valilik ve yerel yönetimlere yetki verilebilir. Böylece yerinden yönetim anlayışı çerçevesinde yerinde, daha hızlı ve etkin kararlar alınması sağlanacağı gibi, vatandaşın valilik ve yerel idarelere sorunlarını yerinde ileterek katılımcı bir yönetim anlayışının işler hale gelmesi sağlanmış olacaktır.

“Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler” de İBBS-1 düzeyine göre yüksek değişkenlik göstermektedir. Bölgelerin sosyoekonomik koşullarına koşut olarak sağlık hizmetlerinin

görece yetersiz görüldüğü bölgelerde bu yetersizliğin eğitime devam koşulları üzerinde olumsuz etkisi olduğu algısı olduğu görülmektedir. Sorunun çözümünde, sağlık hizmetlerinin bölgesel sosyoekonomik farklılıklara koşut olarak görece yetersiz olduğu bölgelerde öğrencilere ve ailelerine yönelik sağlık hizmetlerinin kapsamının iyileştirilmesi ve sağlık hizmetinden yararlanmalarının sağlanması, sosyal güvencesi olmayan çocuklar ve aileleri için genel sağlık sigortasından yararlanmalarının sağlanması etkili olacaktır.

Araştırmada **Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenlerin** IBBS-1 düzeyinde bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerine koşut bir değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Bunun bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi ile okulların fiziksel olanakları arasında bir koşutluk olduğu algısına dayandığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, bölgesel gelişmişlik düzeyine göre okulların mevcut koşullarının iyileştirilmesi için görece az gelişmiş bölgelerdeki okullara merkezi ve yerel bütçelerden daha fazla kaynak aktarılması, bunun yanında okullara ekonomik olarak dezavantajlı öğrenciler için ücretsiz yemek, eğitim materyali, ücretsiz taşıma vb. eğitim ve sosyal yardımlar için yeterli kaynak sağlanması sorunun çözümünde etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, **Türkiye’de uygulanan şartlı nakit transferi programının fayda sahipleri üzerindeki etkisinin nitel ve nicel olarak ölçülmesi projesi final raporu**, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ve Gazi Üniversitesi, 2012.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, **2014 Yılı Faaliyet Raporu**, 2015.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, **2016 Yılı Faaliyet Raporu**, 2017.
- Akbulut, N., **Türkiye’de Son Dönemde Uygulanan Ortaöğretim Politikalarının Etkinlik ve Fırsat Eşitliği Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Akdaş, E. O., **Farklı Sosyoekonomik Düzeyde Bulunan Ailelerin Çocuklarının Okuma Olgunluklarının İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2014.
- Aktan, M. C., “Türkiye’de Okullarda Öğrencilerin Karşılaştıkları Problemler ve Okul Sosyal Hizmeti”, **International Journal of Social Sciences and Education Research**, 2016, Sayı 2 (1).
- Alexander, K. L., Entwisle, D. R. ve Horsey, C. S., “From First Grade Forward: Early Foundations of High School Dropout”, **Sociology of Education-American Sociological Association**, Nisan-1997, Sayı 70 (2), sf. 87-107, <http://www.jstor.org/stable/2673158> (erişim:04-04-2017 18:45 UTC).
- Almış, S., **Ortaöğretim Düzeyindeki Çocukların Okul Dışında Kalma Nedenleri ve Deneyimleri**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2019.
- Alpar, R., **Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2011.

- Aluede, O., ve Ikechukwu, B.N., “Analysis of the Variables That Predispose Adolescents to Dropout of Schools”, **International Journal for the Advancement of Counselling**, 2003, Sayı 25 (2-3), sf. 181–192, doi:10.1023/A:1026284329850 (erişim:01.12.2019).
- Avrupa Birliği Komisyonu, **Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe**, AB 2013 Raporu, 2014.
- Avrupa Birliği, **Türkiye İlerleme Raporu**, 2016.
- Balcı, A., **Sosyal Bilimlerde Araştırma, Yöntem Teknik ve İlkeler**, 2016, 12. Baskı, Pegem Akademi.
- Balfanz, R., & Byrnes, V., “The importance of being in school: A report on absenteeism in the nation's public schools”, **The Education Digest**, 2012, Sayı 78(2), sf. 4.
- Barr, R. D. ve Parrett, W. H., **How To Create Alternative, Magnet, ve Charter Schools That Work**, 1997.
- Bayhan G. ve Dalgıç G., “Liseyi Terk Eden Öğrencilerin Tecrübelerine Göre Okul Terki”, **İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2012, Sayı 13 (3).
- Blau, D. M., “The effect of income on child development”, **Review of Economics and Statistics**, 1999, Sayı 81(2), sf. 261-276.
- Bloomer, A., **The Athlone Youth Report**, yayınlanmamış (unpublished) rapor, Athlone Community Services Council, 1997.
- Boldt, S. ve Devine B., **Educational Disadvantage and Early School Leaving (Demonstration Programme on Educational Disadvantage)**, Combat Poverty Agency, 1998.
- Bradley, C.L. ve Renzulli L. A., “The Complexity of Non-Completion: Being Pushed or Pulled to Drop Out of High School”, **Social Forces-Oxford Academic**, Aralık-2011, Sayı 90 (2), sf.521–545, <https://doi.org/10.1093/sf/sor003> (erişim:01.12.2019).

- Bryne ve diğeri., “Immigration and school composition in Ireland”, **Journal of Irish Educational Studies**, 2010, Sayı 29 (3), sf.271-288,
<https://doi.org/10.1080/03323315.2010.498567> (erişim:01.12.2019).
- Büyüköztürk, Ş., **Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum**, Pegem yayınları, 2019.
- Cairns, R., Cairns, B., & Neckerman, H., “Early School Dropout: Configurations and Determinants”, **Child Development**, 1989, Sayı 60(6), sf.1437-1452,
[doi:10.2307/1130933](https://doi.org/10.2307/1130933) (erişim: 01.12.2019).
- Caldas, S.J., ve Bankston, C., “Effect of School Population Socioeconomic Status on Individual Academic Achievement”, **The Journal of Educational Research**, 1997, Sayı 90 (5), sf. 269-277, <https://doi.org/10.1080/00220671.1997.10544583> (erişim:01.12.2019).
- Carlos, P. ve Pastor, M., “The primary school dropout in Spain: The influence of family background and labor market conditions”, **Education Economics**, 2000, Sayı 8(2), sf.157-161.
- Chevalier, A. ve diğeri., “The Impact of Parental Income and Education on the Schooling of Their Children”, IZA DP No. 1496 **Discussion Papers Series**, **Institute for the Study of Labor February**, 2005.
- Çeçen, Y., **Sosyokültürel ve sosyoekonomik değişkenlerin PISA fen okuryazarlığını yordama gücünün yıllara göre incelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Çilek vd., “Mesleki ve Teknik Eğitimde Devamsızlık ve Okul Terklerine Yönelik Okul Yönetimi Politikaları”, **EYFOR-III Eğitim Yönetimi Forumu**, 2012.
- DEIS (Delivering equality of opportunity in schools), Ireland Department of Education and Science, **An action plan for educational inclusion**, Dublin, 2005.

- Deschamps, A. B., **An Integrative Review of Research on Characteristics of Dropouts**, Unpublished doctoral dissertation, George Washington University, 1992.
- DİSK, **Asgari Ücret Raporu-2020**, DİSK Araştırma Merkezi (DİSK-AR), 2019.
- Downes, P., Maunsell, C., & Ivers, J. H., **A holistic approach to early school leaving and school retention in Blanchardstown: Current issues and future steps for services and schools**, Dublin: Blanchardstown Area Partnership, 2006.
- Düşmez ve Bulut, “Eğitim Yöneticileri Bakış Açısıyla 12 Yıllık Kesintili Zorunlu Eğitim Sistemi: Giresun Örneği”, **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2015, Sayı 7.
- ERG, UNİCEF, MEB, **İlköğretimden Ortaöğretime Geçişin Analizi**, ERG yayınları, 2014.
- ERG, UNİCEF, MEB, **İlköğretimde Devamsızlığın Belirleyicileri ve İzlenmesi**, ERG yayınları, 2014.
- Ermisch, J., & Francesconi, M., “Family matters: Impacts of family background on educational attainments”, **Economica**, 2001, Sayı 68(270), sf. 137-156.
- EUROSTAT (The Statistical Office of the European Union), **Europe 2020 Education Indicators in 2018**, Sayı 72/2019, 26 Nisan-2019.
- EUROSTAT (The Statistical Office of the European Union), Sayı 72/2019, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, güncelleme:03.03.2021 (erişim:07.03.2021).
- Feinstein, L., & Symons, J., “Attainment in secondary school”, **Oxford Economic Papers**, 1999, Sayı 51(2), sf. 300-321.

- Fobih, D. K., “Social-Psychological Factors Associated with School Dropout in the Eastern Region of Ghana”, **The Journal of Negro Education**, 1987, Sayı 56 (2), sf. 229-239, <https://www.jstor.org/stable/2295178> (erişim: 01.12.2019).
- Freeney ve O’Connell, **Psychological, Economic and Academic Predictors of the Intention to Leave School Early among a Sample of Irish Students**, Combat Poverty Agency, 2009.
- Garnier, H., Stein, J. ve Jacobs, J., “The Process of Dropping Out of High School: A 19-Year Perspective”, **American Educational Research Journal**, 1997, Sayı 34, sf. 395-419, doi:10.3102/00028312034002395 (erişim: 01.12.2019).
- Gary N. M., “Do Schools Matter for Early School Leaving? Individual and School Influences in Australia”, **School Effectiveness and School Improvement**, 2007, Sayı 18(4), sf:429-450, <http://dx.doi.org/10.1080/09243450701712528> (erişim: 01.12.2019).
- Goldsmith J., ve Wang, Y.C., “Weight-Related Behaviors When Children Are in School Versus on Summer Breaks: Does Income Matter?”, **Journal of School Health**, 2015, Sayı 85 (7), sf.458-466, <https://doi.org/10.1111/josh.12274> (erişim: 01.12.2019).
- Gökşen F., Cemalcılar Z. ve Gürlelel C.F., **Türkiye’de İlköğretim Okullarında Okulu Terk ve İzlenmesi ile Önlenmesine Yönelik Politikalar**, ERG Yayınları, 2006.
- Gradstein, M., Justman, M. Ve Meier, V., **The Political Economy of Education: Implications for Growth and Inequality**, 2005.
- Gyönös, E., “Early School Leaving: Reasons and Consequences”, Transilvania University, Braşov, **Theoretical and Applied Economics**, 2011, Sayı XVIII, 11(564), sf. 43-52.
- Gül ve Çevik, **2013 Verileriyle Türkiye’de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması**, İş Bankası Yayınları, 2015.

- Hanushek, E. A., “Interpreting Recent Research On Schooling In Developing Countries”, **The World Bank Research Observer**, Ağustos-1995, Sayı 10 (2), sf. 227-246, <https://doi.org/10.1093/wbro/10.2.227> (erişim: 01.12.2019).
- Hill, C. R., “Capacities, Opportunities and Educational Investments: The Case of the High School Dropout”, **The Review of Economics and Statistics**, The MIT Press, 1979, Sayı 61(1), sf. 9-20, <http://www.jstor.org/stable/1924826> (erişim: 03-04-2017 18:30 UTC).
- Joseph S. Renzulli ve Sunghee Park, “Gifted Dropouts: The Who and the Why”, The University of Connecticut, **Gifted Child Quarterly**, 2000-Güz, Sayı 44 (2), sf. 261-271.
- Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Ajansları Gen.Müd., **İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, SEGE-2017, Aralık-2019
- Kalkınma Bakanlığı, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, (Sege-2017), 2019.
- Kalkınma Bakanlığı, **11. Kalkınma Planı (2019-2023)**, 2013.
- Karadeniz, O. ve Yılmaz H. H., **İş Dünyasında Kadın**, Cilt 3, Sorunlar-Çözümler-Öneriler, Türkonfed, 2018.
- Karakütük, K., **Eğitim Planlaması**, Elhan Kitap Yayın Dağıtım, 2012.
- Karasar, N., **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Nobel Yayıncılık, 2016.
- Karl L. Alexander ve diğerleri, “From First Grade Forward: Early Foundations of High School Dropout”, **Sociology of Education**, American Sociological Association, Nisan-1997, Sayı 70, No. 2, sf. 87-107, <http://www.jstor.org/stable/2673158> (erişim:04-04-2017 18:45 UTC).
- Kavak Y., **Eğitim Göstergeleri**, Hacettepe Üniversitesi, http://yunus.hacettepe.edu.tr/~kavak/ebb_635/projects/EBB635_GOSTERGE1.pdf (erişim:04.04.2003).

Kılıç, A. vd, “Causes of Student Absenteeism and School Dropouts”, **International Journal of Instruction**, Ocak-2016, Sayı9, No.1, www.e-iji.net p-ISSN: 1694-609X (erişim: 01.12.2019).

Kocaman, A., **Ailenin sosyokültürel ve sosyoekonomik durumunun öğrencinin okul başarısına etkisi (İnönü EML örneği)**, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, Ankara, 2008.

Köse, N., **Acarlar Beldesinde Okul Terkleri ve Devamsızlık Sorunu**, yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, 2014.

Kristof De Witte ve diğerleri, “A critical review of the literature on school dropout”, **Educational Research Review**, 2013, Sayı 10, sf.13–28, www.elsevier.com/locate/EDUREV (erişim: 16 May 2013).

LeCompte, Margaret Diane ve Dworkin, Anthony Gary, **Giving Up on Schools Student Dropouts and Teacher Burnouts**, Corwin Press, Inc., Ekim-1991, ISBN-0-8039-3491-2, sf. 313.

Lundetrae, K., “Does Parental Educational Level Predict Drop-out from Upper Secondary School for 16- to 24-year-olds When Basic Skills are Accounted For? A Cross Country Comparison”, **Scandinavian Journal of Educational Research**, 2011, Sayı 55 (6).

Maani, S. A. ve Kalb, G., “Academic performance, childhood economic resources and the choice to leave school at age 16”, **Economics of Education Review**, Haziran-2007, Sayı 26 (3), sf. 361-374.

Maliye Bakanlığı-BUMKO, **2018-2020 Dönemi Orta Vadeli Programı**, 2017, sf. 78-79.

Marks, G., “Do Schools Matter for Early School Leaving? Individual and School Influences in Australia”, **School Effectiveness and School Improvement**, 2007, Sayı:18 (4), sf. 429-450, doi: 10.1080/09243450701712528 (erişim: 01.12.2019)

- Marks, G. & Fleming, N., “Early School Leaving in Australia: Findings from the 1995 Year 9 LSAY Cohort”, **Australian Council for Educational Research**, Report No. 11, ISBN 0 86431 328 4, Melbourne: ACER, 1999.
- McCoy, S.ve Smyth, E., "At Work in School: Part-Time Employment Among Second-Level Students", **Research Series, Economic and Social Research Institute (ESRI)**, 2005, <https://ideas.repec.org/b/esr/resser/bkmnext49.html> (erişim: 01.12.2019).
- McHenry, N.L., **An integrative review of research on characteristics of students who drop out of school**, yayınlanmamış doktora tezi, Seattle Pacific University, 1997.
- Mert K., Ö., **Duyuşsal, Sosyoekonomik Durum ve Okul Faktörlerinin Matematik Başarısı Üzerindeki Rolü: Bir Yapısal Eşitlik Modellemesi Çalışması, Doktora Tezi**, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanları Eğitimi Bölümü, Ankara, 2010.
- Milli Eğitim Bakanlığı, **2019-2023 Stratejik Planı**, 2019, sf. 66.
- Milli Eğitim Bakanlığı, **2015-2019 Stratejik Planı**, 2014, sf. 31.
- Milli Eğitim Bakanlığı, **12 Yıllık Zorunlu Eğitim, Sorular-Cevaplar**, 2012, sf. 10-13.
- Milli Eğitim Bakanlığı, **2017 Faaliyet Raporu**, 2018, sf. 59-60.
- Milli Eğitim Bakanlığı, **2018 Faaliyet Raporu**, 2018, sf. 139.
- Milli Eğitim Bakanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim**, 2008-2009, 2009.
- Milli Eğitim Bakanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim**, 2016-2017, 2017.
- Milli Eğitim Bakanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim**, 2018-2019, 2019.
- Milli Eğitim Bakanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim**, 2019-2020, 2020.
- Montmarquette, C. ve diğerleri, “Dropout, School Performance, and Working while in School”, **The Review of Economics and Statistics**, The MIT Press, Kasım-2007,

Sayı 89, No.4, sf. 752-760, <http://www.jstor.org/stable/40043098> (erişim: 03-04-2017 17:34 UTC).

OECD, **Education At A Glance, 2017**, Türkiye Ülke Notu,

<http://www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm> (erişim: 01.12.2019).

OECD, **Equity and quality in education: Supporting disadvantaged students and schools**, 2012.

OECD, **Ortaöğretim Mezunları ve Mezun Olmayanların Kazanç Karşılaştırması (25-64 Yaş-2016 Yılı Verileri) İstatistikleri**, 29 Aralık 2018 16:42 UTC (GMT).

Oreopoulos, “The Compelling Effects of Compulsory Schooling: Evidence from Canada”, **The Canadian Journal of Economics/Revue Canadienne d'Economique**, Wiley on behalf of the Canadian Economics Association, Şubat-2006, Sayı 39, No.1, sf. 22-52, <http://www.jstor.org/stable/3696130> (erişim:03-04-2017 17:36 UTC).

Özdemir S., Şirin H., Sezgin F., “Okulu Terk Eden Çocukların ve Velilerinin Okul

Terkine İlişkin Görüşleri: Nitel Bir İnceleme”, **XVIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 1-3 Ekim 2009**, İzmir, (erişim:01.12.2019)

http://www.pegem.net/akademi/kongre_detay.aspx?id=101126.

Özer, A. vd., “Türk Lise Öğrencilerinde Okul Terkinin Yordanması: Aracı ve Etkileşim Değişkenleri ile Bir Model Testi”, **Eğitim ve Bilim Dergisi**, 2011, Sayı 36, sf.161.

Özkan Y. ve Selcik, O., “Okul Sosyal Hizmeti’nin Okul Erken Terki Üzerine Potansiyel Etkisi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2016, Sayı 9, sf. 43.

Peng, S. ve Fetters, W. B., “Variables Involved in Withdrawal During the First Two Years of College: Preliminary Findings from the National Longitudinal Study of the High School Class of 1972”, **American Educational Research Journal**, 1978, Sayı 15 (3), <https://doi.org/10.3102/00028312015003361>

(erişim: 01.12.2019).

Peng S. ve Lee, R., “Home variables, parent-child activities and academic achievement: A study of 1988 eighth grader”, **Paper presented at Congreso Anual de la American Educational Research**, 1992.

Petrick Jr, D. L., “School Drop Outs: Poverty and Consequences for Society”, **Insights to a Changing World Journal**, 2014, Sayı 2014 (4).

Prawatrungruang, S., “**Understanding dropouts in Thai private vocational schools: A case study**”, Illinois State University, 2002.

Renzulli, J. S. ve Park, S., “Gifted Dropouts: The Who and the Why”, **The University of Connecticut, Gifted Child Quarterly**, 2000-Güz, Sayı 44, No.2, sf. 261-271.

Rumberger, R.W., “Dropping Out of High School: The Influence of Race, Sex, and Family Background”, **American Educational Research Journal**, 1983, <https://doi.org/10.3102%2F00028312020002199> (erişim: 01.12.2019).

Rumberger, R. W., “Dropping out of middle school: A multilevel analysis of students and schools”, **American Educational Research Journal**, 1995, Sayı 32 (3), sf. 583-625.

Rumberger, R.W., **Why Students Drop Out of School and What Can Be Done**, University of California, 2001, <https://escholarship.org/uc/item/58p2c3wp> (erişim: 01.12.2019).

Santrock, J. W., **Adolescence: An introduction (3rd ed.)**, Wm C Brown Publishers, 1987, <https://psycnet.apa.org/record/1987-97135-000> (erişim:01.12.2019).

Seppala, M.F., **Dropping out of high school: Students' perspectives**, yayınlanmamış doktora tezi, University of Massachusetts Amherst, 2000.

Schreiber, Daniel, Ed., “Guidance and the School Dropout”, **American Personnel and Guidance Association, National Education Association**, Washington

- D.C..Ford Foundation, 1964, New York, N.Y., 64279p.,
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED079643.pdf> (erişim:01.12.2019).
- SETA, **Yoksulluk Döngüsünden Çıkış, Şartlı Eğitim Yardımı**, SETA, 2018.
- Stearns, E., ve Glennie, E. J., “When and Why Dropouts Leave High School”, *Youth & Society*, 2006, Sayı 38 (1), sf. 29-57
<https://doi.org/10.1177/0044118X05282764> (erişim: 01.12.2019).
- Stiglitz, J. E., “Kamu Kesimi Ekonomisi”, çev. Batırel, Ö. F., Marmara Ün. İİBF., 1994.
- Suh, S., Suh, J. ve Houston, İ., “**Predictors of Categorical At-Risk High School Dropouts**”, *Journal of Counseling and Development*, 2007, Sayı 85 (2), sf. 196-203.
- Şahin, Ş., Arseven, Z. ve Kılıç A., “Öğrenci Devamsızlıkları ve Okul Terklerinin Nedenleri”, **International Journal of Instruction**, 2016, Sayı: 9 (1).
- Şimşek, H., “Lise Öğrencilerinde Okulu Bırakma Eğilimi ve Nedenleri”, **Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 2011, Sayı 1 (2), sf. 27-47.
- Tabachnick, B. G. ve Fidel, L. S., **Çok Değişkenli İstatistiklerin Kullanımı**, Nobel Yayıncılık, 2015.
- Tamer, M. G., “Trabzon İli Genel Liselerde Okulu Terk Nedenlerinin Belirlenmesi”, **Turkish Journal of Education**, 2014, Sayı 3 (2).
- Tansel, A., (2002), “Determinants of school attainment of boys and girls in Turkey: individual household and community factors”, **Economics of Education Review**, Sayı 21, sf. 455-470.
- Taş, A., “Meslek Lisesi Öğrencilerinin Okul Terk Nedenleri”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi**, 2013, Sayı 13 (3).
- Taylı, A., “Okulu Bırakmanın Önlenmesi ve Önlemeye Yönelik Uygulamalar”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2008, Sayı: 8 (1).

T.C. Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, **11. Kalkınma Planı (2019-2023)**, 2019, sf.135.

TEDMEM, **Bir Bakışta Eğitim 2018**, (erişim: 01.12.2019)

<https://tedmem.org/mem-notlari/degerlendirme/bir-bakista-egitim-2018>.

Tidwell, R., “Dropouts Speak Out: Qualitative Data on Early School Departures”, **Adolescence**, Kış-1988, Sayı 23 (92), sf. 39-54.

Toy, H., **Eğitimin Dışsalıklarına İlişkin Öğretim Elemanları ve Üniversite Öğrencilerinin Görüşleri**, doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2019, sf. 37.

Trusty, J., “Family Influences on Educational Expectations of Late Adolescents”, **The Journal of Educational Research**, 1998, Sayı: 91 (5), sf. 260-271, <https://doi.org/10.1080/00220679809597553> (erişim: 01.12.2019).

TÜİK, **Eğitim İstatistikleri, 1997-2019**, “Öğretim Yılı ve Seviyelerine Göre Okullaşma Oranları”, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018 (güncelleme:11.10.2019, erişim: 01.12.2019).

TÜİK, **Çocuk İşgücü İstatistikleri, 2006-2012**, “Yaş Grubu, Cinsiyet ve Çalışma Durumuna Göre Okula Devam Etmeyen Çocuklar”, güncelleme:02.04.2013, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 (erişim: 01.12.2019).

TÜİK, **Çocuk İşgücü İstatistikleri, 2019**, TÜİK Haber Bülteni, Sayı:33807, 31.03.2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807> (erişim: 05.03.2021).

TÜİK, **İşgücü İstatistikleri, Ocak 2021**, TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 37486, 10.03.2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Ocak-2021> (erişim: 10.03.2021).

TÜİK, **İşgücü İstatistikleri, 2020 Kasım**, Eğitim Durumuna Göre İşgücü, TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 37480, 10 Şubat 2021, (erişim: 10.03.2021).

TÜİK, **İşgücü İstatistikleri, Ağustos 2020**, TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 33792, 10 Kasım 2020, <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33792> (erişim: 10.03.2021).

TÜİK, **İşgücü İstatistikleri, 2014-2020**, Genç Nüfusun Eğitimde ve İstihdamda Olma Durumu, 2020.

TÜİK, **İşgücü İstatistikleri, 2020 Kasım**, Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan 15- 24 Yaş Grubundaki Genç Nüfusun Bitirdiği Eğitim Düzeyi, 2020 Kasım.

TÜRK-İŞ, Haber Bülteni, 27.01.2014,

<http://www.turkis.org.tr/dosya/7GwhrDxRH5xg.pdf> (erişim: 30.12.2019).

UNESCO, **Overcoming Inequality: Why Governance Matters**, EFA Global Monitoring Report. Paris, 2009.

UNICEF, **Okul Dışındaki Çocuklar Küresel Girişi, All Children In School By 2015**, Türkiye Ülke Raporu, UNICEF, 2015.

UNICEF, **Yetiştirici sınıf Öğretim Programı (YSÖP)- Ara Dönem Gözden Geçirme Raporu**, UNICEF, 2011.

UNICEF, **Türkiye’de Şartlı Nakit Transferi Programının İyileştirilmesine Yönelik Politika Belgesi**, UNICEF, 2014.

UNICEF; **Türkiye’de Çocukların Durumu Raporu**, UNICEF, 2011.

UNICEF, **Ortaöğretimde Sınıf Tekrarı, Okul Terk Sebepleri ve Örgün Eğitim Dışında Kalan Çocuklar Politika Önerileri Raporu**, 2013.

UNICEF Çalışma Grubu, Yılmaz ve diğerleri, **Kamu Politikaları Harcama Analizi Raporu: Çocuk Yoksulluğu ve Mali Alan Yaklaşımı**, Ankara Üniversitesi, 2011.

Uçkaç, A., **Eğitimde Fırsat Eşitliği**, İstanbul Ün. Sosyal Bil. Ens. Maliye A.B.D., Y. Lisans Tezi, 2003.

- Uysal, A., “Okulu Bırakma Sorunu Üzerine Tartışmalar: Çevresel Faktörler”, **Milli Eğitim Dergisi**, 2008, Sayı 178.
- Velez, C. N. ve diğerleri., “A Longitudinal Analysis of Selected Risk Factors for Childhood Psychopathology”, **Journal of The American Academy of The Child & Adolescent Psychiatry**, Kasım-1989, Sayı 28 (6), sf. 861-864.
- Wayman, J. C., “The utility of educational resilience for studying degree attainment in school dropouts”, **Journal of Educational Research**, 2002, Sayı 95 (3), sf. 167-178.
- Yaşar, M., **Sosyoekonomik açıdan eğitimde fırsat eşitliği- Giresun örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, 2014.
- Yılmaz, H.H., **Türkiye’de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan İstikrar Programlarında Mali Uyumda Kalite Sorunu**, Hacettepe Ün., Sosyal Bil. Ens. Maliye A.B.D., doktora tezi, 2006.
- Yılmaz, H. H., Emil, F., Hoşgör, Ş., Peker M.U., Pınar A. ve Karadeniz O., **Çocuk Yoksulluğu ve Mali Alan Yaklaşımı, (Kamu Politikaları ve Harcama Analizi Raporu)**, UNICEF, 2011.
- Yılmaz, H. H., Erkan V. ve Peker M. U., **Çanakkale Belediyesi Gelir Dağılımı, Yaşam Koşulları ve Sosyal Yardımlar Alan Araştırması Final Raporu**, PYB, 2015.
- Yılmaz, Ü. **"Türkiye’de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Faktör Analizi ve Kümeleme Analizi ile İncelenmesi."** Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2011.
- Yorgun, A., **Lise Öğrencilerinde Okul Terki Riskinin İncelenmesi**, Yayınlanmış Dr. Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014.
- Zafer Kalkınama Ajansı, **Lise Öğrencileri Devamsızlık, Sınıf Tekrarı ve Lise Terk Nedenleri Araştırma Raporu**, Okul Terki Yaşam Terki Projesi, Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak İl Milli Eğitim Müdürlükleri, 2017.

EKLER

EK-1. ANKARA ÜNİVERSİTESİ ETİK KURUL KARARI

ANKARA ÜNİVERSİTESİ ETİK KURULU KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi :15/03/2018

Toplantı Sayısı: 05

Karar Sayısı :16

16-Üniversitemiz Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden Prof.Dr.Hakan Yılmaz'ın danışmanlığını yaptığı, araştırmacı olarak doktora öğrencisi Nihat Akbulut'un yer aldığı "Ortaöğretimde Okul Terklerinin Sosyoekonomik Nedenleri İle Okul Terklerinin Önlenmesine Dönük Politika ve Programlar" başlıklı BAP başvurusu ile ilgili 26/10/2017 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelenmiştir.

Yapılan görüşmeler ve incelemeler sonucunda, Prof.Dr.Hakan Yılmaz'ın danışmanlığını yaptığı, araştırmacı olarak doktora öğrencisi Nihat Akbulut'un yer aldığı "Ortaöğretimde Okul Terklerinin Sosyoekonomik Nedenleri İle Okul Terklerinin Önlenmesine Dönük Politika ve Programlar" başlıklı BAP başvurusu ile ilgili araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ASLININ AYNIDIR
15/03/2018

Prof.Dr.Muharrem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi :15/03/2018

Toplantı Sayısı: 05

Karar Sayısı :16

16-Üniversitemiz Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden **Prof.Dr.Hakan Yılmaz**'ın danışmanlığını yaptığı, araştırmacı olarak doktora öğrencisi **Nihat Akbulut**'un yer aldığı "Ortaöğretimde Okul Terklerinin Sosyoekonomik Nedenleri İle Okul Terklerinin Önlenmesine Dönük Politika ve Programlar" başlıklı **BAP** başvurusu ile ilgili 26/10/2017 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelenmiştir.

Yapılan görüşmeler ve incelemeler sonucunda, **Prof.Dr.Hakan Yılmaz**'ın danışmanlığını yaptığı, araştırmacı olarak doktora öğrencisi **Nihat Akbulut**'un yer aldığı "Ortaöğretimde Okul Terklerinin Sosyoekonomik Nedenleri İle Okul Terklerinin Önlenmesine Dönük Politika ve Programlar" başlıklı **BAP** başvurusu ile ilgili araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ASLININ AYNIDIR
15/03/2018

Prof.Dr.Muharrem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

EK-2. MEB ARAŞTIRMA İZNİ

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü

Sayı : 81576613/605.01/10046736
Konu: Araştırma İzni

23.05.2018

Sayın Nihat AKBULUT
(Millî Eğitim Bakanlığı İç Denetim Başkanlığı Çankaya/ANKARA)

İlgi: a) 22/05/2018 tarihli dilekçe
b) Millî Eğitim Bakanlığının 22/08/2017 tarihli ve 35558626-10.06.01-E.12607291 (2017/25) sayılı genelge

İlgi (a) dilekçe ile Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye (Kamu Ekonomisi) Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Nihat AKBULUT'un "Ortaöğretimde Okul Terklerinin Sosyoekonomik Nedenleri ile Okul Terklerinin Önlenmesine Dönük Politika ve Programlar" konulu doktora tezi kapsamında hazırladığı veri toplama araçlarının 81 ilde bulunan her tür ve derecedeki liselerde görev yapan öğretmenlere, rehber öğretmenlere, okul yöneticilerine ve kurumlarda öğretim gören öğrencilere uygulanmasına yönelik talep Genel Müdürlüğümüz tarafından incelenmiştir.

Denetimi il, ilçe millî eğitim müdürlükleri ve okul/kurum idaresinde olmak üzere, eğitim öğretim faaliyetlerini aksatmadan, gönüllülük esasına göre; onaylı bir örneği Bakanlığımızda muhafaza edilen ve uygulama sırasında da mühürlü ve imzalı örnekten çoğaltılmış/elektronik ortama aktarılmış veri toplama araçlarının ilgi (b) genelge doğrultusunda uygulanmasına izin verilmiştir.

Gereğini bilgilerinize sunarım.

Bilal TIRNAKÇI
Bakan a.
Genel Müdür

Ek: Veri Toplama Araçları (28 Sayfa)

Güvenli Elektronik İmza

Aslı ile Aynıdır

23.05.2018

Erdogan OVALER
Bilgisayar İşletmeni

Emniyet Mahallesi Milas Sokak No:8 06560 Yenimahalle-ANKARA
Telefon No: (0 312) 296 94 00 Fax: (0 312) 213 61 36
E-Posta: yegitek@meb.gov.tr İnternet Adresi: http://yegitek.meb.gov.tr

Bilgi için: Şeyda KARABULUT Dr. Atilla DEMİRBAŞ
Öğretmen Koordinatör
Telefon No: (0 312) 296 95 82

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden cf55-dfc0-32f4-9b5e-2b41 kodu ile teyit edilebilir.

EK-3. ÖĞRETMEN ANKET FORMU

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye A.B.D.
Bilimsel Araştırma Projesi
Anket Soruları

Sayın Öğretmenim,

Bu anket "Ortaöğretimde Okul Terklerinin Sosyoekonomik Nedenleri İle Okul Terklerinin Önlenmesine Dönük Politika ve Programlar" konusunda sürdürdüğüm doktor tezi çalışmamda kullanılacaktır. Bu araştırma sonucunda örgün eğitimde öğrencilerin eğitime erişim konusunda karşılaştıkları engellerin nedenlerinin anlaşılması ve bu doğrultuda çözüm önerileri geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla anket sorularını başındaki açıklamaları okuyup tüm soruları bu durumdaki öğrencilerinizin geneli için geçerli olan nedenleri dikkate alarak cevaplamanız önem taşımaktadır.

Anket sonuçları yapılan araştırma kapsamında kullanılacak olup, *yanıtlayıcıların kimliği ve bilgileri tamamen gizli tutulacaktır.* Anketi yanıtlamak için ayırdığınız zaman ve araştırmaya katkılarınızdan dolayı teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Nihat AKBULUT

Doktora Öğrencisi

I- Bireysel bilgiler bilgiler:

1. Cinsiyetiniz
kadın
erkek
2. Doğum Yılıınız
....
3. Medenî durumunuz
bekar
evli

II- Okuldaki görevinizle ilgili bilgiler:

1. Görev yaptığınız okul ve il-ilçesi

Okul:.....

İl-ilçe:.....

İlçe:

2. Okuldaki göreviniz:

Rehber Öğretmen	Sınıf Rehber Öğretmeni

3. Kaç yıldır bu görevi (rehber-sınıf rehber öğretmeni) yürütmektesiniz?

0-5	6-10	11-20	20-25	25+

II- Okulunuzda Sınıf Tekrarı ve Örgün Eğitimi Terklerin Nedenlerine İlişkin Görüşlerinizi: Okulunuzdaki öğrencilerin sürekli devamsızlık yapmasında, sınıf tekrarına kalmasında ve okulu terk etmesinde aşağıdaki başlıklarda ele alınan konulardan etkisi olduğunu düşündüğünüz nedenleri etki düzeylerini 1-5 arası puanlayıp ilgili kutucuğa "x" işareti koyunuz. Burada sayılan nedenler dışında etkisi olduğunu düşündüğünüz diğer nedenleri ilgili bölümlerde belirtiniz.

(1:hiç etkisi yok, 2:genelde etkisi yok, 3:kısmen etkili, 4:etkili, 5:çok etkili)

i. Kişisel nedenler	1	2	3	4	5
1. Okuldaki sınavlarda başarısızlık					
2. Okulun kendisine bir şey katmadığını düşünmesi					
3. Üniversite hedefinin olmaması					
4. Ailenin çocuğun eğitimiyle yeterince ilgilenmemesi					
5. Aile içi sorunlar					
6. Bir yakını kaybetmesi					
7. Sürekli tedavi gerektiren bir hastalığının olması					
8. Engelli olması					
9. Varsa diğer kişisel nedenleri kısaca belirtin;					
ii. Ekonomik nedenler	1	2	3	4	5
1. Ailenin ekonomik olanaklarının yeterli olmaması					
2. Aile bütçesine katkı sağlamak için bir işte çalışması					
3. Babasının işsiz olması					
4. Annesinin işsiz olması					
5. Ailenin sürekli aylık bir gelirinin olmaması					
6. Ailesine bakması gerektiği için bir işte çalışması					
7. Okula giden kardeşlerinin çok sayıda olması					
8. Ailesinin eğitim ve okula ulaşım masraflarını karşılama olanağının zayıf olması					
9. Evinde ders çalışma ortamının yetersizliği					
10. Yaşadığı muhitin sosyal ve ekonomik olanaklarının yetersiz olması					

11. Varsa diğer ekonomik nedenleri kısaca belirtin;						
iii. Okul ortamından kaynaklı nedenler		1	2	3	4	5
1. Okul ortamını sevmeme						
2. Sosyal etkinlikler için fiziksel mekanların yetersiz olması						
3. Okul çevresinin güvenli olmaması						
4. Okul kurallarına uyum sağlayamaması						
5. Disiplin cezası alması						
6. Bazı yöneticilerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları						
7. Bazı öğretmenlerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları						
8. Arkadaşlarının olumsuz tavırları						
9. Okul değişikliği sonucu yeni arkadaş ortamına uyum sağlayamaması						
10. Varsa okuldaki kaynaklanan diğer nedenleri kısaca belirtin;						
iv. Sosyal çevreden kaynaklı nedenler		1	2	3	4	5
1. Yaşadığı çevrenin sosyal ve kültürel yapısının olumsuz etkileri						
2. Geleneksel çevre baskıları						
3. Kızların erken yaşta evlendirilmesi						
4. Töre cinayetleri ve kan davaları						
5. Terör olaylarının olumsuz etkileri						
6. Arkadaşlarının olumsuz etkisi						

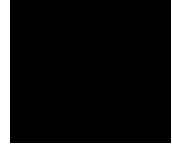
7. Yaşadığı çevrede bağımlılık yapan (sigara, alkol vb.) maddelerin kullanımının olumsuz etkileri					
8. Varsa sosyal çevreden kaynaklı diğer nedenleri kısaca belirtin;					
v. Eğitim-yönetim sisteminden kaynaklanan nedenler	1	2	3	4	5
1. Lisede tercihi dışında bir okul türüne yerleştirilmiş olması					
2. Müfredatın ezberci oluşu					
3. Üniversite sınav sisteminin karmaşıklığı					
4. Ders saatlerinin uzun oluşu					
5. İlgili ve yeteneklerine uygun alanlarda eğitim almasına olanak sağlanmaması					
6. Ev adresine uzak bir okula yerleştirilmesi					
7. Zorunlu eğitim yaşını doldurması nedeniyle kaydının açık liseye alınması					
8. Devamsızlık nedeniyle sınıf tekrara kalması					
9. Üst üste sınıf tekrarı nedeniyle örgün eğitimden ilgisinin kesilmesi					
10. Varsa eğitim-yönetim sisteminden kaynaklanan diğer nedenleri kısaca belirtin;					

vi. Diğer nedenler (öğrencinin lisede örgün eğitimden ayrılması konusunda yukarıdaki kategoriler dışında olduğunu düşündüğünüz varsa diğer nedenleri burada belirtebilirsiniz)	

III- Görüş ve önerileriniz: öğrencilerin sürekli devamsızlık yapmasına, sınıf tekrarına kalmasına ve okulu terk etmesine neden olduğunu düşündüğünüz konularda çözüm olarak görüş ve önerilerinizi burada belirtebilirsiniz.

.....

EK-4. YÖNETİCİ ANKET FORMU

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye A.B.D.
Bilimsel Araştırma Projesi
Anket Soruları

Sayın Eğitim Yöneticisi,

"Bu anket *"Ortaöğretimde Okul Terklerinin Sosyoekonomik Nedenleri İle Okul Terklerinin Önlenmesine Dönük Politika ve Programlar"* konusunda sürdürdüğüm doktor tezi çalışmamda kullanılacaktır. Bu araştırma sonucunda örgün eğitimde öğrencilerin eğitime erişim konusunda karşılaştıkları engellerin nedenlerinin anlaşılması ve bu doğrultuda çözüm önerileri geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla anket sorularını başındaki açıklamaları okuyup tüm soruları bu durumdaki öğrencilerinizin geneli için geçerli olan nedenleri dikkate alarak cevaplamanız önem taşımaktadır.

Anket sonuçları yapılan araştırma kapsamında kullanılacak olup, *yanıtlayıcıların kimliği ve bilgileri tamamen gizli tutulacaktır*. Anketi yanıtlamak için ayırdığınız zaman ve araştırmaya katkılarınızdan dolayı teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Nihat AKBULUT

Doktora Öğrencisi

I- Bireysel bilgiler:

1. Cinsiyetiniz
kadın
erkek
2. Doğum Yılıınız
....
3. Medeni durumunuz
bekar
evli

II- Okuldaki görevinizle ilgili bilgiler:

1. Görev yaptığınız okul ve il-ilçe

Okul: 3.2.5

İl-ilçe: 2

2. Okuldaki göreviniz:

Müdür	Müdür Yardımcısı

3. Kaç yıldır bu görevi yürütmektesiniz?

0-5	6-10	11-20	20-25	25+

III- Okulunuzda sınıf tekrarı ve örgün eğitimi terk ile ilgili istatistik bilgiler:

1. Okulda bu eğitim öğretim döneminde kayıtlı kaç öğretmen var?
.....öğretmen

2. Okulda bu eğitim öğretim döneminde kayıtlı kaç öğrenci var?

Hazırlıkta: .....öğrenci

9.sınıfta: .....öğrenci

10.sınıfta: .....öğrenci

11.sınıfta: .....öğrenci

12.sınıfta: .....öğrenci

3. Görev yaptığımız okulda yasal devamsızlık sürelerini aşan öğrencilerin oranı (% olarak) nedir?

0-5	6-10	11-20	20-25	25+

4. Devamsızlık nedeniyle sınıf tekrarına kalan öğrenci oranı (% olarak) nedir?

0-5	6-10	11-20	20-25	25+

5. Sürekli devamsızlık nedeniyle 2 yıl üst üste sınıf tekrarına düşerek açık liseye nakil yapılanların oranı (% olarak) nedir?

0-5	6-10	11-20	20-25	25+

6. Başarısızlık nedeniyle sınıf tekrarı sonucu açık liseye nakli yapılanların oranı (% olarak) nedir?

0-5	6-10	11-20	20-25	25+

7. Kendi isteğiyle açık öğretim lisesine geçiş yapanların oranı (% olarak) nedir?

0-5	6-10	11-20	20-25	25+

8. Diğer nedenlerle örgün eğitimi bırakanların oranı (% olarak) nedir?

0-5	6-10	11-20	20-25	25+

IV- Okulunuzda Sınıf Tekrarı ve Örgün Eğitimi Terklerin Nedenlerine İlişkin Görüşlerinizi: Okulunuzdaki öğrencilerin sürekli devamsızlık yapmasında, sınıf tekrarına kalmasında ve okulu terk etmesinde aşağıdaki başlıklarda ele alınan konulardan etkisi olduğunu düşündüğünüz nedenleri etki düzeylerini 1-5 arası puanlayıp ilgili kutucuğa "x" işaretini koyunuz. Burada sayılan nedenler dışında etkisi olduğunu düşündüğünüz diğer nedenleri ilgili bölümlerde belirtiniz.

(1:hiç etkisi yok, 2:genelde etkisi yok, 3:kısmen etkili, 4:etkili, 5:çok etkili)

i. Kişisel nedenler	1	2	3	4	5
1. Okuldaki sınavlarda başarısızlık					
2. Okulun kendisine bir şey katmadığını düşünmesi					
3. Üniversite hedefinin olmaması					
4. Ailenin çocuğun eğitimiyle yeterince ilgilenmemesi					
5. Aile içi sorunlar					
6. Bir yakını kaybetmesi					
7. Sürekli tedavi gerektiren bir hastalığının olması					
8. Engelli olması					
9. Varsa diğer kişisel nedenleri kısaca belirtin;					

ii. Ekonomik nedenler	1	2	3	4	5
1. Ailenin ekonomik olanaklarının yeterli olmaması					
2. Aile bütçesine katkı sağlamak için bir işte çalışması					
3. Babasının işsiz olması					
4. Annesinin işsiz olması					
5. Ailenin sürekli aylık bir gelirinin olmaması					
6. Ailesine bakması gerektiği için bir işte çalışması					
7. Okula giden kardeşlerinin çok sayıda olması					
8. Ailesinin eğitim ve okula ulaşım masraflarını karşılama olanağının zayıf olması					
9. Evinde ders çalışma ortamının yetersizliği					
10. Yaşadığı muhitin sosyal ve ekonomik olanaklarının yetersiz olması					

11. Varsa diğer ekonomik nedenleri kısaca belirtin;

OKUL DERS DİŞİ İÇİN OKUL DİŞİ OKUL DERS DİŞİ OKUL DERS DİŞİ

iii. Okul ortamından kaynaklı nedenler	1	2	3	4	5
1. Okul ortamını sevmeme					
2. Sosyal etkinlikler için fiziksel mekanların yetersiz olması					
3. Okul çevresinin güvenli olmaması					
4. Okul kurallarına uyum sağlayamaması					
5. Disiplin cezası almış olması					
6. Bazı yöneticilerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları					
7. Bazı öğretmenlerin öğrencilere karşı olumsuz tutumları					
8. Arkadaşlarının olumsuz tavırları					
9. Okul değişikliği sonucu yeni arkadaş ortamına uyum sağlayamaması					

10. Varşa okuldan kaynaklanan diğer nedenleri kısaca belirtin;					
iv. Sosyal çevreden kaynaklı nedenler	1	2	3	4	5
1. Yaşadığı çevrenin sosyal ve kültürel yapısının olumsuz etkileri					
2. Geleneksel çevre baskıları					
3. Kızların erken yaşta evlendirilmesi					
4. Töre cinayetleri ve kan davaları					
5. Terör olaylarının olumsuz etkileri					
6. Arkadaşlarının olumsuz etkisi					
7. Yaşadığı çevrede bağımlılık yapan (sigara, alkol vb.) maddelerin kullanımının olumsuz etkileri					
8. Varşa sosyal çevreden kaynaklı diğer nedenleri kısaca belirtin;					
v. Eğitim-yönetim sisteminden kaynaklanan nedenler	1	2	3	4	5
1. Lisede tercihi dışında bir okul türüne yerleştirilmiş olması					
2. Müfredatın ezberci oluşu					
3. Üniversite sınav sisteminin karmaşıklığı					
4. Ders saatlerinin uzun oluşu					
5. İlgili ve yeteneklerine uygun alanlarda eğitim almasına olanak sağlanmaması					
6. Ev adresine uzak bir okula yerleştirilmesi					
7. Zorunlu eğitim yaşını doldurması nedeniyle kaydının açık liseye alınması					
8. Devamsızlık nedeniyle sınıf tekrarına kalması					
9. Üst üste sınıf tekrarı nedeniyle örgün eğitimden ilivirinin kesilmesi					

10. Varsa eğitim-yönetim sisteminden kaynaklanan diğer nedenleri kısaca belirtin;	

vi. Diğer nedenler (öğrencinizin lisede örgün eğitimden ayrılması konusunda yukarıdaki kategoriler dışında olduğunu düşündüğünüz varsa diğer nedenleri burada belirtebilirsiniz)	

III- Görüş ve önerileriniz: öğrencilerin sürekli devamsızlık yapmasına, sınıf tekrarına kalmasına ve okulu terk etmesine neden olduğunu düşündüğünüz konularda çözüm olarak görüş ve önerilerinizi burada belirtebilirsiniz.

.....

Ek-5 (Ek-Tablolar):**Ek- Tablo 1.** Anadolu ve Meslek Liseleri Branş ve Rehber Öğretmen Sayıları (TR Genel- IBBS-1 Bölgelerine Göre Toplam)

	Anadolu Lisesi			Meslek Lisesi		
	Branş Öğretmeni	Rehber Öğretmen	Yönetici	Branş Öğretmeni	Rehber Öğretmen	Yönetici
TR1-İSATANBUL	10.480	451	881	13.597	468	1.783
TR2- BATI MARMARA: Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Balıkesir, Çanakkale	3.913	140	350	4.267	130	742
TR3-EGE: İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	11.389	461	1.062	13.581	474	2.117
TR4-DOĞU MARMARA: Bursa, Eskişehir, Bilecik, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	8.005	283	675	9.506	312	1.479
TR5-BATI ANADOLU: Ankara, Konya, Karaman	8.185	345	631	9.994	337	1.426
TR6-AKDENİZ: Antalya, Isparta, Burdur, Adana, Mersin, Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	12.838	532	1.131	12.428	437	1.910
TR7-ORTA ANADOLU: Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Kayseri, Sivas, Yozgat	4.499	180	504	5.257	164	1.038
TR8-KARADENİZ: Zonguldak, Karabük, Bartın, Kastamonu, Çankırı, Sinop, Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	4.855	195	523	6.203	243	1.223
TR9-DOĞU KARADENİZ: Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	2.849	120	317	3.580	148	753
TRA-KUZEYDOĞU ANADOLU: Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	2.839	114	363	2.574	115	537
TRB-ORTADOĞU ANADOLU: Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van, Muş, Bitlis, Hakkari	4.891	230	544	5.066	220	917
TRC-GÜNEYDOĞU ANADOLU: Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	10.706	507	1.105	9.408	432	1.573
TOPLAM	85.449	3.558	8.086	95.461	3.480	15.498

Kaynak: 2018-2019 MEB (MEIS) İstatistikleri

Ek-Tablo 2. Anadolu ve Meslek Liselerinde Ankete Katılan Branş ve Rehber Öğretmen Sayıları

	Anadolu Lisesi			Meslek Lisesi		
	Branş Öğretmeni	Rehber Öğretmen	Yönetici	Branş Öğretmeni	Rehber Öğretmen	Yönetici
TR1	113	15	8	327	41	52
TR2	14	10	11	60	6	43
TR3	187	18	52	395	36	122

TR4	15	5	11	235	45	110
TR5	38	16	30	156	29	74
TR6	51	16	29	194	29	102
TR7	29	11	25	117	24	79
TR8	25	10	23	186	35	103
TR9	10	6	8	75	18	52
TRA	51	4	4	130	14	31
TRB	47	18	33	239	39	72
TRC	212	21	36	405	47	95
Toplam	792	150	270	2519	363	935

Kaynak: 2018-2019 MEB (MEIS) İstatistikleri

Ek-Tablo 3. Ankete İBBS-1 Düzeyinde/Tabakasında Katılım Oranları ve Ana Kitleye Göre Farkları

	Ana Kitle*	Katılım	farklar %
TR1	13,1	11,1	-2,0
TR2	4,5	2,9	-1,6
TR3	13,7	16,1	2,4
TR4	9,6	8,4	-1,2
TR5	9,9	6,8	-3,1
TR6	13,8	8,4	-5,5
TR7	5,5	5,7	0,2
TR8	6,3	7,6	1,3
TR9	3,7	3,4	-0,3
TRA	3,1	4,7	1,6
TRB	5,6	8,9	3,3
TRC	11,2	16,2	5,0
Toplam	100,0	100,0	-

Kaynak: 2018-2019 MEB (MEIS) İstatistikleri

*Tablo-14’de verilen toplam branş öğretmeni, rehber öğretmen ve yönetici sayıları

Son katılımcı sayıları tabakalar bakımından incelendiğinde; İBBS-1 bölgelerine göre katılımda en fazla -5,5 ile +5,0 yüzde farkların meydana geldiği görülmüştür. TR6 bölgesinde %5,5 eksik katılım gözlenirken, TRC bölgesinde %5,0 fazla katılım olduğu anlaşılmaktadır (Ek-Tablo-16). Sonuçta, katılımın bölgesel dağılımında dikkati çekecek büyüklükte fark bulunmamaktadır.

Ankete Anadolu Lisesi ve Meslek Lisesi ayrımında İBBS-1 bölgelerine göre katılım incelendiğinde; Anadolu lisesinde TRC ve TR3 bölgelerinden diğer bölgelere göre daha fazla katılım (% fark 9,5 ve 7,9) olduğu, TR6 ve TR4 bölgelerinde ise daha az katılım (% fark -7,0 ve -6,7) olduğu anlaşılmaktadır. Meslek liselerinde ise TR6 ve TR5 bölgelerinde diğer bölgelere göre daha az katılım (%fark -4,4 ve -3,5), TRC ve TRB bölgelerinde daha fazla katılım olduğu (% fark 4,4 ve 3,7) görülmektedir (Ek-Tablo-17). Sonuçta, Anadolu Lisesi ve Meslek Lisesi katılımları İBBS-1 bölge dağılımı itibarıyla dikkati çekecek büyüklükte fark bulunmamaktadır.

Ek-Tablo 4. Ankete Lise Türü (Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi) Bazında/Tabakasında Katılım Oranı

	Lise tipine göre						İBBS-1 bölgelerine göre (%AL)		
	Ana kitle		Katılım		% farklar		Ana kitle	Katılım	% farklar
	AL (%)	ML (%)	AL (%)	ML (%)	AL	ML			
TR1	12,2	13,8	11,2	11,0	-0,9	-2,8	42,7	24,5	-18,2

TR2	4,5	4,5	2,9	2,9	-1,6	-1,6	46,1	24,3	-21,8
TR3	13,3	14,1	21,2	14,5	7,9	0,4	44,4	31,7	-12,7
TR4	9,2	9,9	2,6	10,2	-6,7	0,3	44,2	7,4	-36,9
TR5	9,4	10,3	6,9	6,8	-2,5	-3,5	43,8	24,5	-19,3
TR6	14,9	12,9	7,9	8,5	-7,0	-4,4	49,5	22,8	-26,7
TR7	5,3	5,6	5,4	5,8	0,0	0,1	44,5	22,8	-21,7
TR8	5,7	6,7	4,8	8,5	-1,0	1,8	42,1	15,2	-26,9
TR9	3,4	3,9	2,0	3,8	-1,4	-0,1	42,3	14,2	-28,1
TRA	3,4	2,8	4,9	4,6	1,5	1,8	50,7	25,2	-25,5
TRB	5,8	5,4	8,1	9,2	2,3	3,7	47,7	21,9	-25,9
TRC	12,7	10,0	22,2	14,3	9,5	4,4	51,9	33,0	-18,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-	45,9	24,1	-21,8

Kaynak: 2018-2019 MEB (MEIS) İstatistikleri

İBBS-1 bölgeleri içinde ayrı ayrı Anadolu Lisesi ile Meslek Lisesi katılımcıları karşılaştırıldığında; ana kitlede toplamda %45,9 Anadolu lisesi, %54,1 Meslek lisesi mevcudu bulunmaktayken, anket katılımı Anadolu lisesi %24,1 Meslek lisesi katılımı ise %75,9 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre Anadolu Lisesi katılımının %21,8 daha az olduğu görülmektedir. En düşük Anadolu Lisesi katılımı %7,4 ile TR4 bölgesinde gerçekleşmiş, %36,9'luk bir fark oluşmuştur. Sonuçta, Tablo-17'deki oranlara bakıldığında, İBBS-1 düzeyinde Meslek Liselerinde katılımının Anadolu liselerine göre dikkat çekecek biçimde yüksek olduğu söylenebilir.

Ankete görev türü (branş öğretmeni, rehber öğretmen ve yönetici) tabakası bakımından katılım incelendiğinde; Anadolu lisesi ve meslek lisesi toplamında görev türü bakımından İBBS-1 bölge dağılımında ana kitle ve katılımcı oranları açısından, branş öğretmenlerinde eksik katılımın en fazla olduğu bölge TR6 bölgesi (%6,6), katılımın en fazla olduğu bölge ise TRC bölgesidir (%7,5). Rehber öğretmenlerde en fazla eksik katılım TR3 bölgesinde (%2,8) en fazla katılım TRB bölgesinde (%4,7); yöneticilerde en fazla eksik katılım TR1 bölgesinde (%6,3) ve en fazla katılım TR8 bölgesinde (%3,1) gerçekleşmiştir (Ek-Tablo-18).

Ek-Tablo 5. Ankete Görev Türü (Branş Öğretmeni, Rehber Öğretmen ve Yönetici) Bazında/Tabakasında Katılım Oranları (%)

	Toplam			% fark (bölgelere göre)					
	Ana kitle			Katılım					
	Branş Öğret.	Rehber Öğret.	Yönet.	Branş Öğret.	Rehber Öğret.	Yönet.	Branş Öğret.	Rehber Öğret.	Yönet.
TR1	13,3	13,1	11,3	13,3	10,9	5,0	0,0	-2,1	-6,3
TR2	4,5	3,8	4,6	2,2	3,1	4,5	-2,3	-0,7	-0,1
TR3	13,8	13,3	13,5	17,6	10,5	14,4	3,8	-2,8	1,0
TR4	9,7	8,5	9,1	7,6	9,7	10,0	-2,1	1,3	0,9
TR5	10,0	9,7	8,7	5,9	8,8	8,6	-4,2	-0,9	-0,1
TR6	14,0	13,8	12,9	7,4	8,8	10,9	-6,6	-5,0	-2,0
TR7	5,4	4,9	6,5	4,4	6,8	8,6	-1,0	1,9	2,1
TR8	6,1	6,2	7,4	6,4	8,8	10,5	0,3	2,5	3,1
TR9	3,6	3,8	4,5	2,6	4,7	5,0	-1,0	0,9	0,4
TRA	3,0	3,3	3,8	5,5	3,5	2,9	2,5	0,3	-0,9
TRB	5,5	6,4	6,2	8,6	11,1	8,7	3,1	4,7	2,5
TRC	11,1	13,3	11,4	18,6	13,3	10,9	7,5	-0,1	-0,5
Topl.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0			

Ek-Tablo 6. Yönetici Anketinde Okula/Öğrencilere İlişkin Sorulara Verilen Yanıtlar

	TR1	TR2	TR3	TR4	TR5	TR6	TR7	TR8	TR9	TRA	TRB	TRC	Total
Okulunuzda görev yapan kaç öğretmen var?													
10-20	5,0	24,1	31,6	20,7	26,0	19,1	42,3	29,4	40,0	37,1	20,0	18,3	25,8
20-30	8,3	24,1	24,7	17,4	12,5	16,8	23,1	28,6	28,3	22,9	21,0	28,2	21,7
30-40	16,7	16,7	17,2	10,7	10,6	16,8	13,5	15,1	11,7	17,1	15,2	18,3	15,0
40-50	16,7	14,8	16,7	23,1	20,2	23,7	12,5	15,9	6,7	11,4	15,2	16,8	17,1
50+	53,3	20,4	8,6	26,4	26,0	23,7	8,7	10,3	11,7	11,4	27,6	16,8	19,3
Cevap yok	,0	,0	1,1	1,7	4,8	,0	,0	,8	1,7	,0	1,0	1,5	1,2
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Okulunuzda bu dönem varsa hazırlık sınıfına kayıtlı kaç öğrenci var?													
1- 50	5,0	1,9	4,0	5,0	1,0	4,6	1,9	1,6	1,7	2,9	3,8	7,6	3,7
51-100	,0	1,9	1,1	,8	,0	,0	1,0	,8	1,7	2,9	,0	,8	,7
101-150	3,3	1,9	,0	,0	1,0	,0	1,0	,0	,0	,0	,0	,8	,5
151-200	,0	,0	,6	,8	,0	,0	1,0	,8	,0	,0	1,0	,8	,5
200+	3,3	,0	2,9	,0	3,8	,8	1,0	1,6	1,7	,0	2,9	,0	1,6
Cevap yok	88,3	94,4	91,4	93,4	94,2	94,7	94,2	95,2	95,0	94,3	92,4	90,1	93,0
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Okulunuzda bu dönem 9. sınıfa kayıtlı kaç öğrenci var?													
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1- 50	5,0	24,1	34,5	20,7	31,7	16,8	41,3	42,1	48,3	31,4	17,1	12,2	27,1
51-100	11,7	46,3	28,2	21,5	16,3	19,8	25,0	31,7	30,0	31,4	25,7	22,1	25,0
101-150	15,0	22,2	19,0	21,5	16,3	22,1	15,4	10,3	10,0	17,1	21,9	15,3	17,4
151-200	15,0	3,7	8,0	18,2	10,6	18,3	8,7	8,7	,0	11,4	7,6	19,8	11,6
200+	53,3	1,9	8,0	17,4	22,1	22,1	6,7	6,3	6,7	5,7	24,8	29,0	17,0
Cevap yok	,0	1,9	2,3	,8	2,9	,8	2,9	,8	5,0	2,9	2,9	1,5	1,9
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Okulunuzda bu dönem 10. sınıfa kayıtlı kaç öğrenci var?													
1- 50	6,7	33,3	31,6	20,7	28,8	16,8	45,2	40,5	53,3	40,0	16,2	19,8	28,3
51-100	6,7	31,5	30,5	15,7	17,3	19,8	21,2	31,0	30,0	34,3	25,7	29,0	24,3
101-150	26,7	27,8	22,4	24,0	24,0	25,2	15,4	14,3	3,3	8,6	21,0	16,8	19,9
151-200	13,3	1,9	6,9	17,4	12,5	19,1	5,8	7,9	5,0	14,3	19,0	13,0	11,7
200+	43,3	3,7	4,6	16,5	14,4	16,0	9,6	4,0	5,0	,0	15,2	15,3	12,1
Cevap yok	3,3	1,9	4,0	5,8	2,9	3,1	2,9	2,4	3,3	2,9	2,9	6,1	3,7
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tablo-6 devam

	TR1	TR2	TR3	TR4	TR5	TR6	TR7	TR8	TR9	TRA	TRB	TRC	Total
Okulunuzda bu dönem 11. sınıfa kayıtlı kaç öğrenci var?													
1- 50	5,0	24,1	30,5	19,0	29,8	14,5	51,0	37,3	60,0	42,9	18,1	18,3	27,9
51-100	13,3	50,0	34,5	19,8	21,2	26,7	20,2	31,7	23,3	31,4	27,6	32,1	27,6
101-150	21,7	20,4	18,4	25,6	18,3	25,2	12,5	15,1	6,7	20,0	21,9	14,5	18,6
151-200	13,3	1,9	6,3	15,7	12,5	14,5	9,6	8,7	5,0	,0	17,1	11,5	10,6
200+	43,3	1,9	4,6	12,4	15,4	14,5	4,8	3,2	3,3	2,9	10,5	12,2	10,3
Cevap yok	3,3	1,9	5,7	7,4	2,9	4,6	1,9	4,0	1,7	2,9	4,8	11,5	5,0
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Okulunuzda bu dönem 12. sınıfa kayıtlı kaç öğrenci var?													
1- 50	6,7	16,7	24,7	20,7	27,9	15,3	42,3	34,1	46,7	42,9	16,2	17,6	24,9
51-100	15,0	50,0	46,0	21,5	26,0	26,0	30,8	34,1	35,0	31,4	29,5	24,4	31,0
101-150	13,3	25,9	14,9	23,1	21,2	22,9	13,5	17,5	8,3	11,4	19,0	16,0	17,8
151-200	18,3	,0	6,9	17,4	8,7	14,5	6,7	6,3	5,0	8,6	18,1	15,3	11,0
200+	41,7	1,9	4,0	9,9	12,5	17,6	3,8	5,6	5,0	2,9	14,3	13,0	10,6
Cevap yok	5,0	5,6	3,4	7,4	3,8	3,8	2,9	2,4	,0	2,9	2,9	13,7	4,8
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Okulunuzda yasal devamsızlık sürelerini aşan öğrencilerin (yüzde) oranı nedir?													
0 - 5	61,7	70,4	71,8	62,0	68,3	55,0	65,4	73,0	75,0	40,0	60,0	39,7	62,4
6-10	20,0	22,2	14,4	19,8	20,2	25,2	17,3	13,5	10,0	37,1	16,2	27,5	19,4
11-20	6,7	1,9	4,6	9,1	2,9	7,6	6,7	1,6	3,3	14,3	15,2	13,0	7,1
21-25	1,7	1,9	1,7	1,7	,0	2,3	1,0	1,6	,0	,0	,0	7,6	1,9
25+	6,7	,0	1,7	2,5	1,9	4,6	1,0	1,6	,0	2,9	3,8	9,2	3,2
Cevap yok	3,3	3,7	5,7	5,0	6,7	5,3	8,7	8,7	11,7	5,7	4,8	3,1	6,0
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Okulunuzda yasal devamsızlık nedeniyle sınıf tekrarına kalan öğrencilerin (yüzde) oranı nedir?													
0 - 5	75,0	75,9	81,0	76,9	82,7	64,9	80,8	81,7	76,7	65,7	70,5	60,3	74,7
6-10	10,0	16,7	6,9	13,2	8,7	14,5	9,6	4,8	8,3	17,1	15,2	15,3	11,1
11-20	5,0	,0	1,1	4,1	4,8	6,9	2,9	1,6	,0	14,3	5,7	9,2	4,3
21-25	1,7	1,9	1,1	,0	,0	,8	,0	,8	1,7	,0	1,0	4,6	1,2
25+	3,3	,0	1,7	1,7	1,0	2,3	,0	,0	,0	,0	1,0	3,8	1,4
Cevap yok	5,0	5,6	8,0	4,1	2,9	10,7	6,7	11,1	13,3	2,9	6,7	6,9	7,3
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Açık Liseye Nakil/Geçiş Oranlarına İlişkin Veriler													
Okulunuzda sürekli devamsızlık nedeniyle 2 yıl üst üste sınıf tekrarına düşerek açık liseye nakli yapılan öğrencilerin (yüzde) oranı nedir?													
0 - 5	88,3	88,9	81,0	88,4	84,6	80,2	81,7	77,0	75,0	80,0	83,8	64,1	80,4
6-10	6,7	1,9	4,0	6,6	5,8	4,6	4,8	5,6	8,3	8,6	7,6	11,5	6,2
11-20	1,7	1,9	,0	,8	,0	3,1	,0	2,4	,0	2,9	,0	7,6	1,7
21-25	,0	,0	,6	,0	,0	,8	,0	,0	,0	,0	1,0	,8	,3
25+	,0	,0	,6	,8	,0	,8	,0	,0	,0	,0	,0	2,3	,5
Cevap yok	3,3	7,4	13,8	3,3	9,6	10,7	13,5	15,1	16,7	8,6	7,6	13,7	10,8
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0-5*	12	11	19	12	15	20	18	23	25	20	16	36	20

	TR1	TR2	TR3	TR4	TR5	TR6	TR7	TR8	TR9	TRA	TRB	TRC	Total
Okulunuzda başarısızlık nedeniyle sınıf tekrarı sonucu açık liseye nakli yapılan öğrencilerin (yüzde) oranı nedir?													
0 – 5	85,0	88,9	82,2	85,1	78,8	80,2	77,9	82,5	73,3	80,0	75,2	67,9	79,4
6-10	10,0	3,7	4,6	6,6	9,6	8,4	10,6	4,0	6,7	14,3	12,4	11,5	8,1
11-20	,0	1,9	,6	3,3	1,9	2,3	1,0	1,6	1,7	2,9	,0	6,9	2,1
21-25	,0	,0	,6	,8	1,0	,0	1,0	,0	,0	,0	,0	,8	,4
25+	,0	,0	,6	,0	,0	,8	1,0	,8	,0	,0	1,0	,8	,5
Cevap yok	5,0	5,6	11,5	4,1	8,7	8,4	8,7	11,1	18,3	2,9	11,4	12,2	9,5
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0-5*	15	11	18	15	21	20	22	17	27	20	25	32	21
Okulunuzda kendi isteğiyle açık liseye geçiş yapan öğrencilerin (yüzde) oranı nedir?													
0 – 5	86,7	92,6	90,2	83,5	84,6	83,2	93,3	87,3	85,0	94,3	87,6	78,6	86,6
6-10	3,3	1,9	4,6	8,3	6,7	7,6	2,9	4,8	3,3	2,9	6,7	9,2	5,7
11-20	3,3	,0	,6	2,5	2,9	3,1	1,0	,0	,0	,0	,0	1,5	1,3
21-25	,0	,0	,6	,8	,0	,0	,0	,0	,0	,0	,0	,8	,2
25+	,0	,0	,0	,0	,0	1,5	,0	,0	,0	,0	,0	,8	,2
Cevap yok	6,7	5,6	4,0	5,0	5,8	4,6	2,9	7,9	11,7	2,9	5,7	9,2	5,9
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0-5*	13	7	10	16	15	17	7	13	15	6	12	21	13
Okulunuzda diğer nedenlerle örgün eğitimi bırakan öğrencilerin (yüzde) oranı nedir?													
0 - 5	88,3	81,5	85,6	89,3	85,6	85,5	87,5	81,7	76,7	91,4	86,7	72,5	84,1
6-10	1,7	9,3	2,9	5,0	4,8	7,6	3,8	1,6	3,3	8,6	3,8	12,2	5,2
11-20	1,7	,0	,0	1,7	,0	,8	1,0	,0	,0	,0	,0	,8	,5
21-25	,0	,0	,6	,0	,0	,8	,0	,0	,0	,0	,0	,8	,2
25+	,0	1,9	,0	,0	,0	,8	,0	,8	,0	,0	1,9	,8	,5
Cevap yok	8,3	7,4	10,9	4,1	9,6	4,6	7,7	15,9	20,0	,0	7,6	13,0	9,5
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0-5*	12	18	15	11	14	14	12	18	23	9	13	27	16
Ortalama**	13	12	16	14	16	18	15	18	23	14	17	29	18

* Bölgelerin %5'in üzerinde AÖL'eye geçiş oranları: cevapsızlar da bu orana dahil sayılmıştır, hesaplamada virgülden sonra 5 ve üzeri yukarı, 5 ve altı aşağı yuvarlanmıştır.

**Tüm %5 üzeri AÖL'eye geçiş nedenlerinin (sınıf tekrarı, başarısızlık, kendi isteği ve diğer nedenler) toplamının ortalaması

Tablodaki verilere ilişkin açıklamalar:

- TR1 (İstanbul) bölgesinde öğretmen ve öğrenci sayılarının Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde olduğu, bu okulların öğretmen sayısı bakımından büyük okullar olduğu, öğrenci sayıları bakımından ise büyük ve/veya kalabalık okullar olduğu,
- Yasal devamsızlık oranını aşan öğrencilerin oranlarına bakıldığında; okulların %62,4'ünde öğrencilerin %0-5 aralığında bir bölümü devamsızlık oranlarına sahip olduğu, okulların %5,1'inde öğrencilerin %20'den fazlasının devamsızlık oranına sahip olduğu görülmektedir. Devamsızlık oranlarının en yüksek olduğu bölgeler; TRC (Güneydoğu Anadolu; Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt) ve TRA (Kuzeydoğu Anadolu; Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan) bölgeleri iken, en düşük olduğu bölgelerin TR9⁵ (Doğu Karadeniz; Trabzon, Ordu, Giresun, Rize Artvin ve Gümüşhane) ve TR2 (Batı Marmara; Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Balıkesir ve Çanakkale) bölgeleri olduğu görülmektedir.

⁵ Soruyu cevapsız bırakanların oranının %11 dolayındadır.

■ Devamsızlık nedeniyle sınıf tekrarına kalan öğrencilerin oranlarına bakıldığında; okulların 74,7'sinde öğrencilerin %0-5 aralığında bir bölümü devamsızlık nedeniyle sınıf tekrarına kaldığı, okulların %2,6'sında öğrencilerin %20'den fazlasının sınıf tekrarına kaldığı görülmektedir. Devamsızlık oranlarının en yüksek olduğu bölgeler; TRC (Güneydoğu Anadolu) ve TR6⁶ (Akdeniz; Antalya, Isparta, Burdur, Adana, Mersin, Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye) bölgeleri iken, en düşük olduğu bölgeler; TR7 (Orta Anadolu; Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Kayseri, Sivas ve Yozgat) ve TR8⁷ (Karadeniz; Zonguldak, Karabük, Barın, Kastamonu, Çankırı, Sinop, Samsun, Tokat, Çorum ve Amasya) bölgeleridir.

■ Sürekli devamsızlık nedeniyle 2 yıl üst üste sınıf tekrarına düşerek açık liseye nakli yapılan öğrencilerin oranlarına bakıldığında; okulların 80,4'ünde öğrencilerin %0-5 aralığında bir bölümü sürekli devamsızlık nedeniyle açık liseye naklini yaptırdığı, okulların %0,8'inde öğrencilerin %20'den fazlasının sürekli devamsızlık nedeniyle açık liseye naklini yaptırdığı görülmektedir. Bu oranın en yüksek olduğu bölgeler; TRC (Güneydoğu Anadolu) ve TR98 (Doğu Karadeniz) bölgeleri iken, en düşük olduğu bölgeler; TR1 (İstanbul) ve TR4 (Doğu Marmara; Bursa, Eskişehir, Bilecik, Kocaeli, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova) bölgeleridir.

■ Başarısızlık nedeniyle sınıf tekrarı sonucu açık liseye nakli yapılan öğrencilerin oranlarına bakıldığında; okulların 79,4'ünde öğrencilerin %0-5 aralığında bir bölümü başarısızlık nedeniyle sınıf tekrarı sonucu açık liseye naklinin yapıldığı, okulların %0,9'unda öğrencilerin %20'den fazlasının başarısızlık nedeniyle sınıf tekrarı sonucu açık liseye naklinin yapıldığı görülmektedir. Bu oranın en yüksek olduğu bölgeler; TR99 (Doğu Karadeniz) ve TRC10 (Güneydoğu Anadolu) iken, en düşük olduğu bölgeler; TR1 (İstanbul) ve TR2 (Batı Marmara) bölgeleridir.

■ Kendi isteğiyle açık liseye geçiş yapan öğrencilerin oranlarına bakıldığında; okulların 86,6'sında öğrencilerin %0-5 aralığında bir bölümünün kendi isteğiyle açık liseye geçiş yaptığı, okulların %0,4'ünde öğrencilerin %20'den fazlasının kendi isteğiyle açık liseye geçiş yaptığı görülmektedir. Bu oranın en yüksek olduğu bölgeler; TR911 (Doğu Karadeniz) ve TRC12 (Güneydoğu Anadolu) bölgeleri iken, en düşük olduğu bölgeler; TRA (Kuzeydoğu Anadolu) ve TR7 (Orta Anadolu) bölgeleridir.

■ Diğer nedenlerle örgün eğitimi bırakan öğrencilerin oranlarına bakıldığında; okulların 84,1'inde öğrencilerin %0-5 aralığında bir bölümünün, okulların %0,7'sinde öğrencilerin %20'den fazlasının diğer nedenlerle örgün eğitim dışına çıktıkları görülmektedir. Bu oranın en yüksek olduğu bölgeler; TR9 (Doğu Karadeniz) ve TRC (Güneydoğu Anadolu) bölgeleri iken, en düşük olduğu bölgeler; TRA (Kuzeydoğu Anadolu) ve TR4 (Doğu Marmara) bölgeleridir (Tablo-22).

■ Öğrencilerin örgün eğitimden sınıf tekrarı, başarısızlık yada kendi istekleri ve diğer nedenlerle (%5'in üzerinde AÖL'ne geçiş oranına sahip olanların) ayrılanların (tüm nedenlerin toplamının ortalaması) oranları AÖL'e geçiş oranlarının verildiği bölümlerin son satırlarında ve bunların ortalamaları da en son satırda hesaplanmıştır: bu oranın en yüksek olduğu bölgelerin TRC (Güneydoğu Anadolu:%29) ve TR9 (Doğu Karadeniz:%23) bölgeleri olduğu, en düşük bölgelerin ise TR2 (Batı Marmara:%12) ve TR1 (İstanbul:%13) bölgeleri olduğu görülmektedir.

⁶ Soruyu cevapsız bırakanların oranının %10,7 dolayındadır.

⁷ Soruyu cevapsız bırakanların oranının %11,1 dolayındadır.

⁸ Soruyu cevapsız bırakanların oranının %16,7 dolayındadır.

⁹ Soruyu cevapsız bırakanların oranının %18,3 dolayındadır.

¹⁰ Soruyu cevapsız bırakanların oranının %12,2 dolayındadır.

¹¹ Soruyu cevapsız bırakanların oranının %11,7 dolayındadır.

¹² Soruyu cevapsız bırakanların oranının %9,2 dolayındadır.

Ek-Tablo 7. “Toplam Veri Seti” ile “Temel Bileşenler Analizi Veri Seti”nin Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

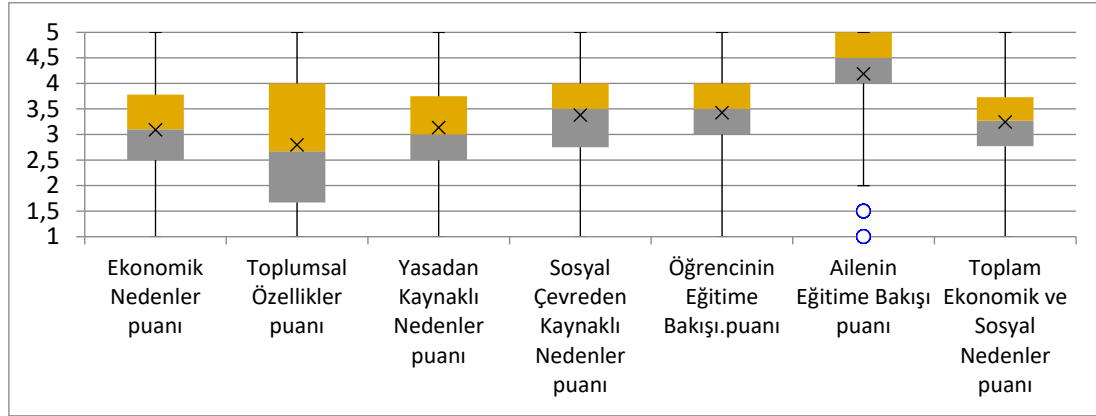
“Toplam* veri seti” – “TBA** veri seti”	Varyansların eşitliği Levene Testi		Ortalamaların eşitliği t testi				Ortalamalar arasındaki fark
	F	p	t	df	p		
Ekonomik Nedenler puanı	1,037	0,309	-0,443	8748	0,658		-0,00839
Toplumsal Özellikler puanı	0,109	0,741	-1,042	8620	0,297		-0,02826
Yasadan Kaynaklanan Nedenler puanı	0,633	0,426	-1,129	8674	0,259		-0,02241
Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler puanı	1,359	0,244	-1,047	8640	0,295		-0,02063
Öğrencinin Eğitime Bakışı.puanı	0,83	0,362	-0,803	8866	0,422		-0,01466
Ailenin Eğitime Bakışı puanı	1,068	0,301	-0,696	8854	0,486		-0,01204
<i>Toplam Ekonomik ve Sosyal Nedenler puanı***</i>	<i>4,133</i>	<i>0,042</i>	<i>-0,228</i>	<i>8453</i>	<i>0,820</i>		<i>-0,00335</i>
Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler puanı	1,655	0,198	-0,88	8693	0,379		-0,01518
Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler puanı	0,208	0,648	-0,207	8686	0,836		-0,00414
Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler puanı	1,661	0,197	-0,873	8841	0,382		-0,01757
Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler puanı	3,114	0,078	-1,262	8895	0,207		-0,01921

*Toplam Anket:5029 anket

**Temel Bileşenler Analizine Dahil Edilen Anketler:3872 anket

*** Varyansların eşit olmadığı durumda kullanılan Welch testine göre değerlendirilmiştir.

Ek-Şekil 1. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Box-Plot Grafiği

Şekil 1. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Box-Plot Grafiği

Ekonomik ve Sosyal Nedenler Algı Ölçeği ve alt ölçeklerine ilişkin veriler Box-Plot Grafiği üzerinde incelendiğinde (Şekil-22):

- Ekonomik Nedenler Alt Ölçeği puanı incelendiğinde; toplam ölçek puanına en yakın dağılımı göstermekle birlikte, medyan etrafındaki puanların %50'sinin 2,5 ile 3,78 arasında olması nedeniyle çok az farkla da olsa yayılımı toplam ölçeğe göre biraz fazladır.
- Toplumsal Özellikler Alt Ölçeği puanı incelendiğinde; diğer tüm puanlara göre en fazla yayılım gösteren puandır. Küçükten büyüğe sıralanan puanların medyan etrafındaki yarısı 1,67 ile 4,0 arasında seyretmesi nedeniyle bu konudaki algıların

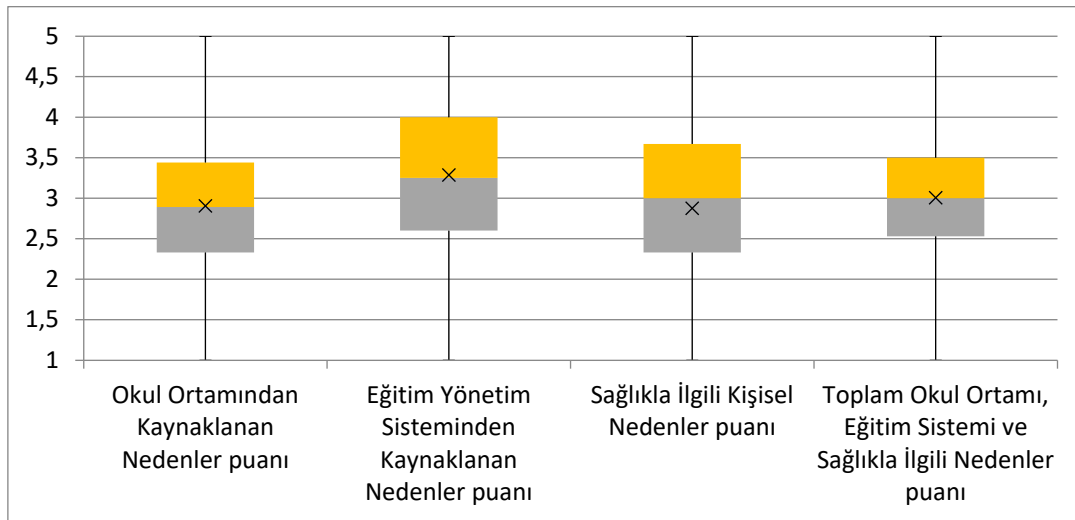
oldukça fazla dağınıklık gösterdiği söylenebilir. Aynı zamanda puan ortalamasının medyandan büyük olması sağa çarpık yani düşük puanlarda az da olsa yoğunlaşma olduğunu göstermektedir.

- Yasadan Kaynaklanan Nedenler Alt Ölçeği puanı incelendiğinde; puanların ilk %25'i 1 ile 2,5, son %25'inin de 3,75 ile 5,0 puan aralığında olduğu anlaşılmaktadır. Yasadan Kaynaklanan Nedenler puanı az da olsa sağa çarpık özellikte bir dağılıma sahiptir. Bu nedenle küçük puanlarda az da olsa yoğunlaşma olduğu söylenebilir. Medyan etrafındaki %50'lik dilimde bulunan puanlar 2,5 ile 3,75 aralığında yer almaktadır.
- Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler Alt Ölçeği puanları incelendiğinde; küçükten büyüğe doğru puan dizilimine göre ilk %25 katılımcının puanı 1 ile 2,75, son %25 katılımcının puanları ise 4 ile 5 puan aralığında yer almaktadır. Puan dağılımının ortalaması 3,381, standart sapması 0,918'dir. Medyan değerinin 3,5 olması dağılımın sola çarpıklığına işaret etmekte, bu da yüksek puanlarda yoğunlaşma olduğunu göstermektedir.
- Öğrencinin Eğitime Bakışı Alt Ölçeği puanları incelendiğinde; ilk %25'i 1,0 ile 3,0 puan arasında iken, son %25'i 4,0 ile 5,0 puan aralığındadır. Medyan değeri 3,5 olan puan serisinin ortalaması 3,428'dir. Medyanı sosyal çevre medyanı ile eşit iken yayılımı biraz daha diktir. Ortalamasının (3,428) medyandan (3,5) küçük olması büyük puanlara doğru saçılım olduğunu göstermektedir.
- Ailenin Eğitime Bakışı Alt Ölçeği puanı incelendiğinde; tüm puan dağılımlarından farklılaşmakta olduğu görülmektedir. Medyan (4,5) ile aritmetik ortalama (4,188) arasındaki fark en büyük olan dağılım olmasıyla sola çarpıklığı en fazla olmaktadır. Bu da yüksek puanlarda en fazla yoğunluk gösteren dağılım olduğunu belirtmektedir. Bu puan serisinin en küçük değeri 2'dir. Ortalaması ve medyanı da en yüksek olmaktadır.

Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği puanlarının dağılımının toplam ölçek bazında oldukça simetrik dağıldığı, bu dağılıma en yakın alt ölçeğin Ekonomik Nedenler alt ölçeğinde görüldüğü, diğerlerinin belli oranda sağa ya da sola çarpık bir dağılım gösterdiği, en farklı dağılımın, en fazla çarpıklığın olduğu "Ailenin Eğitime Bakışı" alt ölçeğinde görüldüğü, bu alt ölçekte sola çarpık dağılımla yüksek puanlarda yoğunluk görüldüğü anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak; Ekonomik Nedenler alt ölçeğinin toplam ölçekle en uyumlu, "Ailenin Eğitime Bakışı" alt ölçeği ile en farklı (uyumsuz) ölçekler olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sonucun araştırmanın daha sonraki bölümünde açıklanan korelasyon analizi sonuçları ile de tutarlı olduğu görülmektedir (Tablo-40)

Ek-Şekil 2. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Box-Plot Grafiği

Şekil 2. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Box-Plot Grafiği

Box-Plot grafiğinde algı puanlarının merkezi dağılımını incelendiğinde (Şekil-23); Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler algı puanlarını oluşturan alt ölçekler bazında, Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler ve Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler algı puanları ortalaması toplama göre biraz daha düşüktür. Ancak Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler algı puanların medyanı Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler algı puanı medyanına eşittir.

Box-Plot Grafiğine göre, Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler alt ölçeği puanının (Toplam) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği puanına ve diğer alt ölçek puanlarına göre biraz daha yüksek olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, Eğitim Yönetim Sistemi Kaynaklanan Nedenler alt ölçeği ve Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler alt ölçeği puanlarının toplam ölçeğe ve Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler alt ölçeğine göre biraz daha geniş aralıkta seyrettiği anlaşılmaktadır.

(Toplam) Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği puanlarının oldukça simetrik dağıldığı, bu dağılıma en yakın alt ölçeğin Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler alt ölçeği olduğu, diğer alt ölçeklerin dağılımının biraz daha geniş aralıkta seyrettiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak; Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler alt ölçeğinin toplam ölçekle en uyumlu ölçek olduğu görülmektedir. Bu sonuç çalışmanın daha sonraki bölümünde açıklanan korelasyon analizi sonuçları ile de tutarlıdır.

Ek-Tablo 8. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği Puanlarının Okul Türüne Göre T-Testi Sonuçları

Algı puanları	Okul türü	Tanımlayıcı istatistikler			Levene testi		Ortalamalar arası fark için test			Cohen d	Farkın yönü
		N	Ort.	SS.	F	p	t	sd	p		
Toplam Ekonomik ve Sosyal Nedenler	AL	1212	3,2530	,74420	10,610	,001	,464	1908,613	,643	,016	-
	ML	3816	3,2419	,68596							
Ekonomik Nedenler	AL	1180	3,0962	,90761	2,480	,115	,167	4876	,867	,006	-
	ML	3698	3,0912	,87985							
Toplumsal Özellikler	AL	1155	2,9719	1,28034	2,401	,121	5,494	4748	,000	,186	AL>ML
	ML	3595	2,7395	1,24026							
Yasadan Kaynaklanan Nedenler	AL	1172	3,1092	,96535	5,941	,015	-1,109	1889,420	,268	-,038	-
	ML	3632	3,1447	,91041							
Sosyal Çevreden Kaynaklanan Nedenler	AL	1159	3,3436	,94945	4,045	,044	-1,537	1885,670	,124	,052	-
	ML	3611	3,3924	,90808							
Öğrencinin Eğitime Bakışı	AL	1201	3,4879	,84987	,330	,566	2,797	4994	,005	,093	AL>ML
	ML	3795	3,4085	,86045							
Ailenin Eğitime Bakışı	AL	1200	4,0867	,85986	,698	,403	-4,937	4982	,000	,164	ML>AL
	ML	3784	4,2196	,79733							

Ek-Tablo 9. Ekonomik ve Sosyal Nedenlere İlişkin Algı Puanlarının İBBS-1 Bölgelerine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Bağımlı değişkenler	Bağımsız değişkenler	Tanımlayıcı istatistikler			Levene test Sd		Ortalamalar arası fark için test			η^2
		N	Ort.	SS.	F	p	F* / Welch**	Sd	p	
Toplam	TR1	556	3,4177	,65227	1,943 11 5016	,030	12,663**	11	,000	,026
Ekonomik ve Sosyal	TR2	144	3,1810	,75989						
	TR3	810	3,1766	,72630						
	TR4	421	3,3187	,68884						
	TR5	343	3,1258	,73900						
	TR6	421	3,1677	,69240						
	TR7	284	3,1218	,71458						
	TR8	382	3,1104	,68658						
	TR9	169	3,0959	,63383						
	TRA	234	3,1945	,66874						
	TRB	448	3,2728	,68600						
	TRC	816	3,3917	,66714						
	Toplam	5028	3,2445	,70038						

Ekonomik	TR1	539	3,3303	,81588	1,705	11	,066	14,776*	11	,000	,032
	TR2	140	3,0546	,91371		4866			4866		
	TR3	789	3,0083	,90790							
	TR4	404	3,1788	,88783							
	TR5	331	2,9447	,91779							
	TR6	410	3,0070	,90167							
	TR7	276	2,9065	,86708							
	TR8	370	2,9007	,88551							
	TR9	161	2,8280	,81733							
	TRA	229	2,9955	,85387							
	TRB	432	3,1065	,86679							
	TRC	797	3,3100	,84206							
	Toplam	4878	3,0924	,88656							
Toplumsal Özellikler	TR1	526	3,0086	1,21079	7,715	11	,000	16,171**	11	,000	,034
	TR2	131	2,7048	1,33950		4738			1346,454		
	TR3	771	2,7151	1,32242							
	TR4	394	2,7970	1,29649							
	TR5	323	2,5397	1,29582							
	TR6	397	2,6381	1,23394							
	TR7	268	2,5354	1,22146							
	TR8	361	2,4561	1,29141							
	TR9	157	2,3386	1,23552							
	TRA	223	2,9118	1,18410							
	TRB	424	3,0499	1,15228							
	TRC	775	3,1039	1,10574							
	Toplam	4750	2,7960	1,25396							
Yasadan Kaynaklanan	TR1	531	3,3481	,88907	1,334	11	,198	7,558*	11	,000	,017
	TR2	133	3,0338	,93705		4792			4792		
	TR3	780	3,0851	,94291							
	TR4	398	3,2420	,88234							
	TR5	324	2,9915	,96257							
	TR6	402	3,1476	,90091							
	TR7	273	3,0617	1,00938							
	TR8	362	2,9563	,92736							
	TR9	158	3,0016	,86154							
	TRA	227	2,9589	,88918							
	TRB	434	3,1551	,91229							
	TRC	782	3,2373	,89637							
	Toplam	4804	3,1360	,92414							
Sosyal Çevre	TR1	528	3,5093	,84989	2,138	11	,015	3,880**	11	,000	,009
	TR2	132	3,3580	,88358		4758			1356,415		
	TR3	773	3,3177	,94543							
	TR4	396	3,4503	,91654							
	TR5	323	3,2441	,98666							
	TR6	400	3,2738	,91845							
	TR7	268	3,3103	,91993							
	TR8	364	3,3072	,94880							
	TR9	157	3,3588	,92886							
	TRA	225	3,4307	,88584							
	TRB	426	3,3908	,87506							
	TRC	778	3,4780	,91020							
	Toplam	4770	3,3805	,91844							
Öğrencinin Eğitime Bakışı	TR1	550	3,5188	,83993	,635	11	,800	1,469*	11	,136	,003
	TR2	144	3,3519	,90991		4984			4984		
	TR3	807	3,4118	,85592							
	TR4	418	3,4179	,87244							
	TR5	342	3,3548	,87582							
	TR6	418	3,3545	,88907							
	TR7	282	3,4043	,85926							
	TR8	380	3,4272	,87254							
	TR9	169	3,3826	,87865							
	TRA	232	3,4318	,79441							
	TRB	443	3,4624	,84194							
	TRC	811	3,4657	,84621							
	Toplam	4996	3,4276	,85851							
Ailenin Eğitime Bakışı	TR1	549	4,1767	,79731	,813	11	,627	2,438*	11	,005	,005
	TR2	142	4,2676	,78700		4972			4972		
	TR3	803	4,1837	,84094							
	TR4	417	4,2986	,79297							
	TR5	341	4,1818	,86471							

TR6	419	4,1110	,83019
TR7	282	4,2004	,81234
TR8	379	4,2889	,76482
TR9	169	4,2012	,79866
TRA	230	4,1783	,81388
TRB	445	4,0809	,82074
TRC	808	4,1764	,80165
Toplam	4984	4,1876	,81472

(*) Levene test sonucuna göre F istatistiğinin kullanıldığını göstermektedir.

(**) Levene test sonucuna göre Welch istatistiğinin kullanıldığını göstermektedir.

Grup varyansların eşit olması t-testi ve ANOVA testinin bir varsayımdır. Levene testi grup varyanslarının eşit olup olmadığını test eder. ANOVA testleri varyansın eşit olmaması durumunda Brown-Forsythe F (1974), ve Welch's F (1951) istatistiklerini kullanabilmektedir. Brown-Forsythe ile Welch F testleri büyük varyansa sahip olan büyük örneklemelerin etkisini azaltarak TİP 1 hatasını kontrol etmeyi sağlar.

Ek-Tablo 10. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlık İle İlgili Algı Puanlarının Okul Türüne Göre T-Testi Sonuçları

Algı puanları	Okul türü	Tanımlayıcı istatistikler			Levene testi		Ortalamalar arası fark için test			Cohen d	Farkın yönü
		N	Ort.	SS.	F	p	t	sd	p		
Toplam Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenler puanı	AL	1211	3,0384	,75256							
	ML	3814	2,9962	,70991	6,351	,012	1,725	1941,166	,085	0,058	-
Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler puanı	AL	1165	2,9607	,83843							
	ML	3658	2,8888	,79587	6,487	,011	2,580	1878,677	,010	0,088	AL>ML
Eğitim Yönetim Sisteminden Kaynaklanan Nedenler puanı	AL	1176	3,2336	,96356							
	ML	3640	3,3057	,92067	3,321	,068	-2,308	4814	,021	0,077	ML>AL
Sağlıkla İlgili Kişisel Nedenler puanı	AL	1196	2,9798	,98755							
	ML	3775	2,8433	,92773	5,345	,021	4,227	1909,403	,000	0,142	AL>ML

Ek-Tablo 11. Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlık İle İlgili Algı Puanlarının İBBS-1 Bölgelerine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Bağımlı değişkenler	Bağımsız değişkenler	Tanımlayıcı istatistikler			Levene test		Ortalamalar arası fark için test			p	η ²
		N	Ort.	SS.	F	Sd	F* / Welch**	Sd	p		
Toplam	TR1	555	3,1871		1,460	11,	,139	6,164*	11,	,000	0,013
Okul	TR2	143	2,9857			5013		5013			
Ortamı,	TR3	809	3,0083								
Eğitim	TR4	421	3,1025								
Sistemi ve	TR5	343	2,9499								
Sağlıkla	TR6	421	2,9020								
İlgili	TR7	285	2,9811								
Nedenler	TR8	382	2,9255								
puanı	TR9	169	2,8897								
	TRA	234	2,9248								
	TRB	448	2,9794								
	TRC	815	3,0221								
	Toplam	5025	3,0063								
Okul	TR1	538	3,1188		1,999	11,	,025	7,103**	11,	,000	0,015
Ortamından	TR2	138	2,8687			4811		1374,883			
Kaynaklanan	TR3	778	2,9105								
Nedenler	TR4	403	3,0129								
puanı	TR5	328	2,8864								
	TR6	404	2,7831								

	TR7	269	2,8546						
	TR8	364	2,7999						
	TR9	157	2,7726						
	TRA	226	2,7966						
	TRB	430	2,8724						
	TRC	788	2,9234						
	Toplam	4823	2,9062						
Eğitim	TR1	531	3,3456	1,142	11,	,323	2,705*	11,	,002 0,006
Yönetim	TR2	133	3,4128		4804			4804	
Sisteminden	TR3	782	3,2668						
Kaynaklanan	TR4	400	3,4401						
Nedenler	TR5	325	3,1508						
puanı	TR6	403	3,2552						
	TR7	274	3,3692						
	TR8	362	3,2521						
	TR9	158	3,1756						
	TRA	229	3,2108						
	TRB	434	3,2728						
	TRC	785	3,2873						
	Toplam	4816	3,2881						
Sağlıkla	TR1	548	3,1746	,556	11,	,866	9,407*	11,	,000 0,020
İlgili Kişisel	TR2	141	2,6950		4959			4959	
Nedenler	TR3	803	2,9205						
puanı	TR4	415	2,9112						
	TR5	340	2,7887						
	TR6	416	2,6931						
	TR7	282	2,7234						
	TR8	378	2,8161						
	TR9	169	2,7081						
	TRA	229	2,8239						
	TRB	444	2,8123						
	TRC	806	2,9407						
	Toplam	4971	2,8761						

EK-6: LİTERATÜR TARAMASI

No	Yazar/Yazarlar	Konu/Başlık/Yayının Niteliği	Yılı	Çalışmanın Temel Bulguları
1	Abdulyahap YORĞUN	Lise Öğrencilerinde Okul Terki Riskinin İncelenmesi (Dr. Tezi)	2014	Çoklu regresyon analizi sonuçları, okul terkini yordayan değişkenlerin; cinsiyet, sınıf düzeyi, akademik başarı düzeyi, okul değiştirme, kardeş sayısı, gündelik sıkıntılar- aile içi sıkıntıları, arkadaş çevresi sıkıntıları, öğretim yaşamı sıkıntıları ve geniş çevre sıkıntıları değişkenlerinin olduğunu göstermiştir. Nitel veri analizleri ise okul terkinde rol oynayan en önemli faktörlerin akran etkisi ve akademik başarısızlık olduğunu göstermiştir.
2	UNICEF-MEB	Ortaöğretimde Sınıf Tekrarı, Okul Terk Sebepleri ile Örgün Eğitim Dışında Kalan Çocukların Eğitim ve Çalışma Durumları ile İhtiyaçlarının Belirlenmesi (UNICEF-MEB Raporu)	2013	Sınıf tekrarı, devamsızlık ve okul terkini önlemek için en etkili eylemlerin; bu önlemlerin okul sisteminin kendi içinde bulunduğu, bu konuda yasal düzenlemelere ve yenilikçi öneriler geliştirilmesine, insan kaynaklarına yatırım yapılmasına, bu çalışmaya katılacak personellere sistematik eğitimler verilmesine, iyi örnek ve uygulamaların paylaşılmasına, okulların yıllık planları gözden geçirilmesi; bunların gerçekleştirilebilmesi için MEB, yerel yöneticiler, il ve ilçe millî eğitim müdürlükleri ve okullar arasında bir ağ oluşturulması, okullarda çocuklara teorik bilgiler verilirken bu bilgileri gerçek iş ortamlarında uygulama olanakları yeterli düzeyde sunulmadığı ve okullarda verilen teorik eğitimlerin iş yerlerinde pratiğe dönüştürülmesine ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.
3	Ali TAŞ vd.	Meslek Lisesi Öğrencilerinin Okul Terk Nedenleri (Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi)	2013	Okulu terk nedenlerinin; okul, çevre, aile ve birey kaynaklı olduğunu göstermektedir. Çoğu ailenin, çocuklarına maddi manevi her yönden destek olduğu ancak bazı ailelerin maddi anlamda gerekli düzeyde destek sağlayamadıkları tespit edilmiştir. Öğretmen ve akranların tutum ve davranışlarının okul terk riski olan öğrenciler üzerinde önemli etkisi vardır. Okulu terk eden bireylerin çoğu, okula dönmeyi hiç düşünmemişlerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğu okuldaki rehberlik servisiyle görüşmeyi gerekli bulmamıştır. Okulu terk etmenin bireysel ve toplumsal yönden büyük kayıplara neden olan önemli bir sorun olduğu ve bu sorunun önlenmesi amacıyla çeşitli tedbirler alınması gerektiği sonucuna varılmıştır.
4	Hüseyin ŞİMŞEK	Lise Öğrencilerinde Okulu Bırakma Eğilimi ve Nedenleri (Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi)	2011	Okulu bırakma eğiliminin nedenlerinin; başta kişisel özellikler olmak üzere, aile özellikleri, eğitim sistemi, okul ve öğretmen gibi çeşitli değişkenlerin etkilediği karmaşık bir süreç sonunda gerçekleştiği , Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki lise öğrencilerinin %17'si şimdi ya da geçmişte okul bırakmayı düşündüğü, okulu bırakma eğiliminin en fazla lise 3. sınıfta görüldüğü , kız öğrencilerde erkek öğrencilere oranla okulu bırakma eğiliminin belirgin biçimde düşük olduğu, çok çocuklu ailelerden gelen lise öğrencilerinin okulu bırakma eğilimlerinin az çocuklu aileden gelenlere oranla daha yüksek olduğu, öğretmenden ve okuldan memnuniyet oranı azaldıkça okulu bırakma olasılığının belirgin

				biçimde artmakta olduğu sonuçları elde edilmiştir.
5	Güzide BAYHAN & Gülay DALGIÇ	Liseyi Terk Eden Öğrencilerin Tecrübelerine Göre Okul Terki (İnönü Üniv. Eğitim Fak. Dergisi)	2012	Lise düzeyinde okul terk nedenlerinin; akademik başarısızlık, isteksizlik ve okulu sevmeme, devamsızlık, disiplin problemleri ve sağlık problemleri olduğunu göstermektedir. Çalışmada ayrıca öğrencilerin devamsızlık ve okul terklerinde arkadaş, aile ve öğretmen-yönetici etkisi vurgulanmaktadır.
6	Adem ÇİLEK vd.	Mesleki Ve Teknik Eğitimde Devamsızlık Ve Okul Terklerine Yönelik Okul Yönetimi Politikaları (EYFOR-III Eğitim Yönetimi Forumu)	2012	Öğrencilerin devamsızlık nedenlerini; ailevi, kişisel ve okul ortamından kaynaklı nedenler olarak ele almış; ailevi nedenler içinde “aile içi şiddet, kötü muamele ve geçimsizlik” nedenlerinin öne çıktığı, bunun yanında, “çocukların okula gelirken giyebileceği kıyafetlerinin olmaması” nın da okula devamsızlıkta etkisinin olduğu, okul ortamıyla ilgili nedenler arasında en çok “okulda devamsızlık yapan öğrencilerin diğer öğrencileri de buna özendirme”nin etkili olduğu, öğrenciden kaynaklanan nedenler arasında ise en çok, “Öğrencinin ergenlik dönemi sorunları yaşaması” nın etkili olduğu belirtilmiştir.
7	Yasemin ÖZKAN & Ozan SELCİK	Okul Sosyal Hizmeti'nin Okul Erken Terki Üzerine Potansiyel Etkisi (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi)	2016	Okul erken terki ile mücadelede önemi pek fark edilmeyen “okul sosyal hizmet uygulaması” nın Türkiye’de henüz uygulamasının olmadığı, bu uygulamada ekolojik bir yaklaşımla öğrenciye uygun sosyal ortamlar hazırlanmasına yardımcı olmasıyla ve öğrencinin <i>biyopsikososyal</i> sorunlarını çözmesinde işlev görmesiyle bu sorunun çözümüne büyük oranda katkı yapacağı, bu amaçla okullarda sosyal hizmet uzmanlarının istihdam edilmesine ihtiyaç olduğu, bunun için de yasal düzenlemeler yapılması gerektiği belirtilmiştir.
8	Önder ŞANLI vd.	Okula Devamsızlık Yapan Öğrencilerin Devamsızlık Sebeplerinin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi)	2015	Öğrencilerin kendileri, çevreleri ve aileleri ile ilgili sorunlar, okul ortamı ve okul yönetimi ile ilgili sorunlar ve öğretmenler ile ilgili sorunlardan kaynaklanan sebeplerden dolayı devamsızlık yaptıkları ortaya konulduktan sonra, öğrencilerin görüşlerinden hareketle çözüm önerileri olarak; okulun daha eğlenceli olması, sosyal etkinliklerin artırılması, blok ders uygulamasının kaldırılması, öğretmenlerin öğrenciler ile daha fazla ilgilenmesi, okulda sağlık personeli bulundurulması, ders araç-gereçlerinin yeterli hale getirilmesi ve öğretmenlerin daha hoşgörülü olması üzerinde durulmuş, böylece okulun sadece ders ortamı olmaktan çıkartılıp, yaşanabilir, daha fazla sosyal etkinliklerin yapıldığı bir ortam haline getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.
9	Ash TAYLI	Okulu Bırakmanın Önlenmesi ve Önlemeye Yönelik Uygulamalar (Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi)	2008	Okulu bırakma oranlarını azaltma ve okulu başarıyla tamamlama konusunda çözüm önerileri olarak; akademik başarı programları, devam takibi uygulamaları, psikolojik danışmanlık hizmetleri, okul sonrası eğitsel kulüpler, akran öğreticiliği, özgeci davranış geliştirme, davranış yönetimi, atılganlık eğitimi, mesleki eğitim, alternatif okul programları gibi birçok önleme ve müdahale uygulamaları/programları bulunduğu belirtilerek, bu programlardan, okulu bırakma probleminin karmaşık ve bütüncül doğasına uygun olması ve de

				okul yöneticileri, öğretmenler, veliler, psikolojik danışmanlar ve diğer eğitsel birimlerin ortak çabalarını birleştirici olması beklendiğine vurgu yapılmıştır.
10	Mehmet Can AKTAN	Türkiye’de Okullarda Öğrencilerin Karşılaştıkları Problemler ve Okul Sosyal Hizmeti (<i>International Journal of Social Sciences and Education Research</i>)	2016	<i>Okul sosyal hizmetinin</i> ülkemizde hâlihazırda uygulanmadığı, ancak sosyal hizmetin multi-disipliner bir bilim olması, bu yönüyle okulda ekip çalışması gerektirdiği vurgulanmıştır.
11	Ferudun SEZGİN vd.	Liselerde Akademik Başarısızlık: Nedenleri ve Önlenmesine İlişkin Öğretmen ve Okul Yöneticilerinin Görüşleri (İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi)	2016	Okul yöneticileri öğrencilerin akademik açıdan başarılı sayılabilmesi için ulusal ve uluslararası sınavlarda başarı göstermelerini önemli bir ölçüt olarak görürken, öğretmenler bu ölçütü akademik başarı için önemli görmemektedir. Bulgular akademik başarısızlığın nedenleri arasında; bireysel, ailevi, okul ve eğitim sistemi kaynaklı nedenlerin ön plana çıktığını göstermiştir. Katılımcılar, akademik başarıları düşük öğrencilerin yaşayacakları sorunlar arasında farklı tanımlamalar yapsa da, devamsızlık, eğitime devam edememe ya da okul terki gibi olayların yaşanabileceği vurgulanmıştır.
12	Şeyma Şahin vd.	Öğrenci Devamsızlıkları ve Okul Terklerinin Nedenleri (<i>International Journal of Instruction</i>)	2016	Devamsızlık ve okul terklerinin yordayıcıları 5 ana kategoride değerlendirilmiştir; aile, öğretmen ve okul yöneticileri, okul kuralları, öğrenci ve çevresel faktörler. Bunların altında 15 alt yordayıcı faktöre yer verilmiştir; öğrenci-aile ilişkileri, aile sorunları, ekonomik yoksunluklar, eğitime bakış açısı, devamsızlığı göz ardı etme, öğrenci-öğretmen ilişkileri, öğretmen sınıfındaki tutumu, devamsızlığa karşı tutum, okul yapısı, negatif okul atmosferi, okula uyum, bireysel nedenler, çevreyle ilişkiler ve çevresel faktörler.
13	Kalaycı & Özdemir	Lise Öğrencilerinin Okul Yaşamının Niteliğine İlişkin Algılarının Okul Bağlılıkları Üzerine Etkisi (<i>GEFAD/ GUJGEF</i>)	2013	Katılımcıların okul bağlılık düzeyleri ile okul yaşamının niteliğine ilişkin algılarının orta düzeyde gerçekleştiği saptanmış, okul yaşamının niteliği ile okula bağlılık arasında orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüş ve okul yaşamı niteliğine ilişkin alt-boyutların, okul bağlılığının anlamlı birer yordayıcısı oldukları belirlenmiştir. Bu bulgulara dayalı olarak, öğrencilerin okul yaşamının niteliğine ilişkin algılarının, okula bağlanmaları bakımından önemli bir etmen olduğu genel sonucuna ulaşılmıştır.
14	Mine Gözübüyük Tamer	Trabzon İli Genel Liselerde Okulu Terk Nedenlerinin Belirlenmesi (<i>Turkish Journal of Education</i>)	2014	Yapılan araştırmaya dayalı olarak öğrencilerin okulu erken terk etme nedenlerine ilişkin faktörler değerlendirilmiştir.
15	Ahmet Uysal	Okulu Bırakma Sorunu Üzerine Tartışmalar: Çevresel Faktörler (<i>Milli Eğitim Dergisi</i>)	2008	Okul terkine neden olan çevresel faktörler ; öğrencinin alt sınıftan, kırsal kesimden gelmesi, okul ortamından kaynaklı faktörler ; okul kalitesinin düşük olması, okulun çok büyük veya çok küçük olması, atmosferin olumsuz olması ile okuldaki öğretmenlerle öğrencilerin yaşadığı sorunlar olarak tespit edilmiştir.
16	Arif Özer vd.	Türk Lise Öğrencilerinde Okul Terkinin Yordanması: Aracı ve Etkileşim Değişkenleri ile Bir Model Testi (<i>Educ Sci.</i>)	2011	Okulu terk etme riskini aile ve arkadaş desteğinin azalttığını, dürtüsel davranmanın ise artırdığını göstermiştir. Ayrıca disiplin cezası, alkol-sigara kullanma ve antisosyal davranışlar okulu terk etme riskini artıran aracı değişkenlerdir. Antisosyal davranışlarla okulu terk etme arasındaki ilişki

				öğretmen desteğine bağlı olarak değişmektedir. Öğrencilerin cinsiyet ve başarıları ile okulu terk etme riskleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.
17	UNICEF-MEB-ERG	İlköğretimde Devamsızlığın Belirleyicileri ve İzlenmesi (Araştırma Raporu)	2014	Hanehalkı düzeyinde yoksulluğun öğrenci devamsızlığının en önemli belirleyicisi olduğu , hanehalkı geliri azaldıkça öğrenci devamsızlığının artmakta olduğu, ekonomik krizin gelir aracılığı ile öğrenci devamsızlığını önemli ölçüde belirlediği, Şartlı Nakit Yardımlarının kırsal bölgelerde, özellikle ilk beş yıllık eğitimde, devamsızlığı azaltan bir etkisi olduğu, öğrencinin çalışma durumunun daha fazla devamsızlığa neden olduğu, diğer taraftan merkez ve beldede bulunmanın köyde bulunmaya kıyasla devamsızlığı yükselttiği , bu farklılığın nedeninin bir ölçüde çocuk emeği arzının kentlerde yoğunlaşmış olmasından kaynaklanmış olabileceği, bunların dışında, genel olarak cinsiyet, akademik sıralama, sınıf ayrımların önemli ölçüde devamsızlık oranlarının farklılaşmasında etkili olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.
18	PYB Kurumsal Yönetim ve Planlama A.Ş.	Çanakkale Belediyesi Gelir Dağılımı, Yaşam Koşulları ve Sosyal Yardımlar Alan Araştırması (Final Raporu)	2015	Çanakkale’de yapılan araştırmada; okul terklerinin en önemli nedeni ekonomik olanaksızlık olarak ortaya çıkmaktadır. Bu neden özellikle yoksulluk sınırının altındaki kesimlerde daha da belirginleşmektedir. Yoksulluk sınırı altındaki bireylerin %44,8’i okulu bu nedenle terk etmektedir. Çalışma hayatına atılma %22,9 ile okulu terk etmenin ikinci önemli nedenidir. Çalışma hayatına atılma nedeni ile okulu terk yoksulluk sınırının üstündeki kesimde daha yüksektir. Bu durum yoksul kesimde çalışma hayatına atılmadığı halde okulu bırakmak zorunda kalanların oranının daha yüksek olduğunu göstermektedir.
19	ERG (AB&UNICEF&MEB) Rap.	Yetiştirici Sınıf Öğretim Programı (YSÖP) (Ara Dönem Gözden Geçirme Raporu)	2011	Okullaşma oranını artırma hedefi doğrultusunda uygulanan, Yetiştirici Sınıf Öğretim Programı (YSÖP)’nin uygulanmasını güçleştiren etkenler; ailenin ilgisizliği, isteksizliği ve ikna sürecinde zorluk çıkarması, YSÖP kapsamı içindeki öğrencilerin uyum problemi, isteksizliği ve devamsızlığı, ailenin maddi sorunları, çocuğa maddi destek verilmemesi ve çocuğun gelir getirici bir işte çalışması gibi öğrenci ve velilerinden kaynaklı sorunlar dışında, YSÖP’ün uygulamasındaki teknik ve yönetsel sorunlar ile sivil toplum kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin yeterince destek olmaması gibi sorunlar belirlenmiş ve çözüm önerileri getirilmiştir.
20	Doç. Dr. H. Hakan YILMAZ vd. (UNICEF)	Çocuk Yoksulluğu Ve Mali Alan Yaklaşımı (Kamu Politikaları Ve Harcama Analizi Raporu)	2011	Çocuk yoksulluğunun belirleyicilerine bakıldığında; ilgili yazındaki bulgulara koşut olarak, temel etkenlerin hanehalkı büyüklüğü, hanehalkı reisinin eğitim durumu, çalıştığı sektör ve medeni durumu ile konutun mülkiyet durumunun yer aldığı, hanehalkı reisi ve eşinin eğitim durumu arttıkça çocuk yoksulluğunun azaldığı, genel yoksulluğun aksine Türkiye’de çocuk yoksulluğunda artış eğiliminin belirgin olarak öne çıktığı ve bölgeler arasında büyük ölçüde farklılaştığı,

				<i>Yoksulluğu azaltmada, yapılan sosyal transferlerin etkisi incelendiğinde; sosyal transferler sonrasında yoksulluğun önemli ölçüde azaldığı, çocuğa yönelik genel yönetim kapsamında yapılan kamu harcamalarının ortalama %65'inin eğitime gittiği vurgulanmıştır.</i>
21	Duygu Güner & Yrd.Doç.Dr. Gökçe Uysal	İlköğretimden Ortaöğretime Geçişin Analizi (ERG-UNICEF_MEB Araştırma Raporu)	2014	Analizler öğrencinin sosyoekonomik durumu ile ilgili etkenlerin ortaöğretime geçişi beklenen yönde etkilediğini gösterdiği, kız öğrenci olmak ya da daha çok kardeşe sahip olmanın ortaöğretime geçişi olumsuz etkilediği, ebeveynlerinin eğitim seviyesinin daha yüksek olması ve ailenin gelir seviyesinin yükselmesinin ise öğrencinin ortaöğretime devamını olumlu etkilediği vurgulanmıştır. Dağıtılan Şartlı Eğitim Yardımlarının (ŞEY'lerin) ortaöğretime geçiş ihtimalini artırdığı , Doğu bölgelerinde dağıtılan ŞEY'lerin ortaöğretime geçişte anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
22	UNICEF	Türkiye'de Çocukların Durumu Raporu	2011	Türkiye'de çocukların durumunu tüm sosyoekonomik boyutlarıyla irdeleyen bu raporda, birçok çocuğun karşı karşıya olduğu dezavantajlar ve risklerin büyük ölçüde ekonomik eşitsizliklerle belirlendiği, yoksulluk yüzünden çocuklar için kötü beslenme ve hastalık durumlarının ortaya çıkabildiği, eğitimlerinin yarıda kesilebildiği, 2008-2009 ders yılı itibarıyla ortaöğretim çağındaki 2,7 milyon çocuğun okul dışında olduğu, Net okullaşmanın son 10 yıllık dönem içinde yüzde 50'nin altındaki seviyelerden yüzde 60'ın üzerine çıktığı, 2009-2010 ders yılında net okullaşma oranının yüzde 64,95 olduğu, Eğitim ve sağlık hizmetlerinin tüm çocukları kapsama çabasında olması ve belirli kamu kurumlarının yoksullara nakit ve aynı yardımlarda bulunmasına karşın, ailelere ve çocuklara yönelik sosyal koruma yardımlarının GSYH içinde küçük bir yüzdeye sahip olduğu belirtilmiştir.
23	Prof. Dr. Ahmet İnsel vd.	Türkiye'de Eğitime Erişimin Belirleyicileri (ERG Raporu)	2009	Türkiye'de eğitime erişim, eğitimin zorunlu olduğu ilköğretimde bile, özellikle kızlar için, çeşitli zorluklar içermektedir. Bunun nedenleri arasında geleneksel toplumsal ilişkilerin varlığını koruması, gelir düşüklüğü, eğitimin beceri/vasıf kazandırıcılığı ve kaliteli eğitime erişimin zorluğu sayılabilir. Eğitime erişimi etkileyen değişkenler içinde; gelir düşüklüğü önemli karar değişkenlerinden birisidir. Yoksulluk riski yüksek, düşük gelirli ailelerde ebeveynlerin yanı sıra çocukların da işgücü piyasasına girmek veya aile içi iş bölümünde sorumluluk almak zorunda kalması, çocukların eğitimden erken yaşta uzaklaşmasına neden olmaktadır. Yoksul hanelerin profili göz önünde tutulacak olursa bunun özellikle kızların eğitime devamları üzerinde olumsuz etkilerde bulunduğu görülmektedir. Tersinden okunduğunda da yoksulluk, eğitim düzeyinden ve kalitesinden birinci derecede etkilenmektedir. Bu durum, yoksulluğun ve gelir dağılımı eşitsizliğinin kuşaklar boyu süreklilik kazanmasına ve eğitimde fırsat eşitliğinin ortadan kalkmasına neden olmaktadır.

24	UNICEF	Okul Dışındaki Çocuklar Küresel Girişimi	2012	“Eğitimden Dışlanmanın Beş Boyutu”yla ilgili nedensel süreçler 1-5. sınıf ve 6-8. sınıf düzeylerinde ayrıştırılarak; 1-Sosyokültürel, psikososyal, sosyal sermaye ve sağlıkla ilgili engeller; 2-Ekonomik engeller; 3-İdari düzenlemeler ve okullarla ilgili engeller ve kısıtlar; 4-Yönetişim ve finansmanla ilgili engeller ve kısıtlar olarak tasnif edilmiştir. Bu kategorilerin başında yoksulluk ve eğitim masrafları gelmektedir. Ekonomik engeller kategorisinde; çocuğun yoksulluğu, çocuğun çalıştırılması, çocuğun kırsal alanda geçimlik tarımda çalıştırılması, yetersiz beslenme yer almaktadır. Çevresel etmenler ve dış şoklar bağlamında ekonomik krizler de ön plana çıkmaktadır.
25	Alexander ve diğerleri	From First Grade Forward: Early Foundations of High School Dropout	1997	Düşük sosyoekonomik düzey ile okul terki arasındaki ilişkiyi destekler bulgulara ulaşmışlardır.
26	Aluede, O., ve Ikechukwu, B.N.,	Analysis of the Variables That Predispose Adolescents to Dropout of Schools	2003	Sosyal sınıf ile okul başarısı arasında bir ilişki olduğunu saptamışlardır. Buna göre genel anlamda üst gelir sınıfından gelen öğrencilerin başarısı daha yüksek olmaktadır.
27	Balfanz ve Byrnes	The importance of being in school: A report on absenteeism in the nation's public schools	2012	Okul terklerinin sebepleri arasında ekonomik olanaksızlıklar olduğu üzerinde durmuştur.
28	Barr, R. D. ve Parrett, W. H.,	How To Create Alternative, Magnet, ve Charter Schools That Work	1997	Düşük ekonomik gelire sahip aile çocuklarının okul terki riskinin orta gelirli ailelerin çocuklarının 2,4 katı, üst gelir grubundaki ailelerin çocuklarının ise 1,5 katı daha fazla olduğunu belirtmiştir
29	Bloomer, A	The Athlone Youth Report	1997	Çalışmada okulu terk eden çocukların çoğunluğunun düşük ekonomik durumda oldukları ve dolayısıyla sosyal, eğitimsel ve ekonomik yönden dezavantajlı konumda oldukları belirtilmiştir.
30	Boldt, S. ve Devine B.,	Educational Disadvantage and Early School Leaving (Demonstration Programme on Educational Disadvantage),	1998	- Ücretsiz eğitim olanaklarına karşın üniforma kitap ve okul gezileri gibi diğer eğitim masraflarının bazı aileler için önemli tutarlar olduğu ve bunları karşılayamadığında öğrencilerin kendilerini dışlanmış ve küçük düşmüş hissettiklerini belirtir. Ailelerin eğitim masraflarını karşılamıyor durumda olduklarının bu durumdaki ailelerin yoksul ya da fakir olduklarını gösterdiğini belirtmektedir.
31	Bradley, C.L. ve Renzulli L. A.,	The Complexity of Non-Completion: Being Pushed or Pulled to Drop Out of High School	2011	- SED değişkeninin etkisi kontrol edildiğinde (sıfırlandığında), öğrencilerin okul dışına atılmasında etnik kökenin etkisi gibi faktörlerin anlamlı bir etkisinin kalmadığı, bunun okul terkleri üzerinde esas belirleyici faktörün SES faktörü olduğu anlamına geldiği, nitekim çalışmada da temel bulgu olarak okul terklerini açıklayan temel faktörün SED faktörü olduğu sonucuna ulaşmıştır. - Bir işte çalışma, okurken çalışma olanağı bulamamak, ailesine bakmak ya da ailesine destek olmak gibi durumların çocuğu okul dışına çeken nedenler olarak sayılmaktadır
32	Bryne ve diğerleri	Immigration and school composition in Ireland	2008	Eğitim düzeyinin özellikle cinsiyet ve sosyoekonomik durumla ilgili olduğunu ortaya koymuştur.

33	Cairns, R., Cairns, B., & Neckerman, H.,	Early School Dropout: Configurations and Determinants	1989	Çocuğun ve ailesinin sosyoekonomik durumunun okul terkine yol açan temel risk faktörlerinden biri olduğunu belirtmektedirler.
34	Caldas, S.J., ve Bankston, C.,	Effect of School Population Socioeconomic Status on Individual Academic Achievement	1997	Sosyoekonomik düzey ile okul terki arasındaki ters yönlü ilişkiyi destekler bulgulara ulaşmışlardır.
35	Carlos, P. ve Pastor, M	The primary school dropout in Spain: The influence of family background and labor market conditions	2000	İspanya’da okulu terk eden öğrencilerin 2/3’ünün düşük gelirli ailelerden geldiğini belirtmektedir.
36	Chevalier, A. ve diğerleri,	The Impact of Parental Income and Education on the Schooling of Their Children	2005	SED değişkeninin öğeleri olan ailenin gelir ve eğitim düzeyi gibi faktörlerin okul terkleri ile anlamlı ilişki içinde olduğu belirtilmiştir.
37	Deschamps, A. B.,	An Integrative Review of Research on Characteristics of Dropouts	1992	Okul terki ile ilgili 32 araştırmayı incelemiş ve sosyoekonomik düzey (SED) değişkenini ele alan 18 çalışmanın 16’sında sosyoekonomik düzeyin okul terki ile ilişkili olduğunu saptamıştır.
38	Downes, P., Maunsell, C., & Ivers, J. H	A holistic approach to early school leaving and school retention in Blanchardstown: Current issues and future steps for services and schools	2006	İrlanda’da yapılan araştırmaya değinerek düşük gelir grubundaki öğrencilerin açlık, zayıf beslenme ve yorgunluklarının derse konsantrasyon ve motivasyonlarını azalttığı belirtilmiştir.
39	Ermisch, J., & Francesconi, M.,	Family matters: Impacts of family background on educational attainments	2001	Ailenin ekonomik kaynaklarının yetersizliğinin okul terklerini etkilediği belirtilmiştir.
40	Feinstein, L., & Symons, J.,	Attainment in secondary school	1999	Çocuğun ve ailesinin ekonomik durumunun akademik başarı üzerindeki olumsuz etkileri dolayısıyla okul terklerini etkilediği belirtilmiştir.
41	Fobih, D. K.,	Social-Psychological Factors Associated with School Dropout in the Eastern Region of Ghana	1987	Okulu terk eden öğrencilerin düşük gelirli ailelerden geldiğini bulgusunun Afrika, Gana popülasyonu için yapılan araştırma için de geçerli olduğunu ortaya koymuştur.
42	Freeney ve O’Connell	Psychological, Economic and Academic Predictors of the Intention to Leave School Early among a Sample of Irish Students	2009	- İrlanda’da yapılan araştırmada, yoksulluk koşullarının görece yüksek olduğu bölgelerde okul terklerinin yüksek olduğu belirtilmiştir. Söz konusu raporun bir bölümünde öğrencilerin açlık ve zayıf beslenmesinden bahsedildikten sonra ardından yoksulluk koşullarının okul terklerine neden olduğu açıkça belirtilmiştir. - Okul terklerinin gelir düzeyi düşük ve etnik azınlıklardan gelen öğrencilerde yüksek oranda olduğu belirtilir. - Ailelerin çocuklarının eğitime devam kararlarını vermelerinde bir tür fayda maliyet analizi yaptıkları yönündeki yaklaşım üzerinde durmuştur. - Ekonomik yoksunluğun ailelerin eğitim masraflarını karşılamada güçlük çekmesi ya da çocukların yarı zamanlı (part-time) çalışmak zorunda kalması gibi nedenlerle öğrencilerin entelektüel ve akademik performansını düşürdüğünü belirtmiştir. - İngiltere ve İrlanda’da yapılan bazı araştırmalarda; yarı zamanlı çalışan öğrencilerin okulu terk etme ihtimallerinin yükseldiğini gösterdiğini belirtmiştir. - Sosyoekonomik çevrenin gelişmişlik düzeyinin de çocuğun okul başarısında ve dolayısıyla okula devam isteğinde etkili olduğunu gözlemlendiğini belirtmiştir.

43	Garnier, H., Stein, J. ve Jacobs, J.,	The Process of Dropping Out of High School: A 19-Year Perspective	1997	- Okul terklerinin gelir düzeyi düşük ve etnik azınlıklardan gelen öğrencilerde yüksek oranda olduğunu belirtir. - Düşük ekonomik gelir durumu, çocukların okul başarı performanslarını olumsuz etkileyerek dolaylı olarak etkide bulunduğunu belirtir.
44	Gary N. M.	Do Schools Matter for Early School Leaving? Individual and School Influences in Australia	2007	Öğrencilerin okuldan erken ayrılmalarında okuldan kaynaklı faktörler ile bireysel faktörler üzerinde durmuş, PISA sonuçlarına göre öğrencilerin başarılarında aile yapısı ve eğitim düzeyleri, yaşadıkları yerel çevre gibi faktörlerin etkili olduğu üzerinde durmuştur.
45	Goldsmith J., ve Wang, Y.C.,	Weight-Related Behaviors When Children Are in School Versus on Summer Breaks: Does Income Matter?	1999	ABD’de yaptığı bir çalışmanın sonuçlarına göre okul terkine yol açan risk faktörleri; tek ebeveyn sahibi olmak, düşük sosyoekonomik düzey, düşük ebeveyn eğitim düzeyi, cinsiyet ve sınıf tekrarı olarak gösterilmiştir.
46	Gyönös, E.	Early School Leaving: Reasons and Consequences	2011	SED değişkeninin okul terkleri ile anlamlı ilişki içinde olduğunu belirtmiş, Romanya’da öğrencilere yapılan ekonomik yardımlar üzerinde durmuştur.
47	Hanushek, E. A.,	Interpreting Recent Research On Schooling In Developing Countries	1995	Okulu terk etmiş 374 birey üzerinde yaptığı araştırma sonucunda; bu bireylerin okulu terk etmelerinin ilk üç nedeninden biri olarak aileden kaynaklanan nedenlerin gösterildiğini belirtmektedir.
48	Hill, C. R	Capacities, Opportunities and Educational Investments: The Case of the High School Dropout	1979	- Okul terklerinin nedenlerine ilişkin birçok araştırmada SED değişkeninin ya da SED değişkeninin ögeleri olan ailenin gelir ve eğitim düzeyi gibi faktörlerin okul terkleri ile anlamlı ilişki içinde olduğu belirtilmiştir. - Ailede annenin eğitim düzeyinin babaya göre (etnik kökeni gerek beyaz olmayan gençlerde gerekse beyaz gençlerde) daha etkili olduğunu belirtmiştir.
49	Kristof De Witte ve diğerleri,	A critical review of the literature on school dropout	2013	Okul terklerinin nedenlerini alanyazın çerçevesinde tartışarak okulu bırakan öğrencilerin okulu tamamlamasına dönün çözüm önerilerine değinmiştir.
50	LeCompte, Margaret Diane ve Dworkin, Anthony Gary	Giving Up on Schools Student Dropouts and Teacher Burnouts	1991	Düşük sosyoekonomik düzey ile okul terki arasındaki ilişkiyi destekler bulgulara ulaşmışlardır.
51	Lundetrae, K.,	Does Parental Educational Level Predict Drop-out from Upper Secondary School for 16- to 24-year-olds When Basic Skills are Accounted For? A Cross Country Comparison	2011	ABD ve Norveç örneğinde SED faktörünün bileşenlerinden birisi olan anne-babanın eğitim düzeyi ile okul terki arasında önemli bir ilişki bulunduğunu ve düşük anne-baba eğitiminin okul terki riskini arttırdığını belirtmiştir.
52	Maani, S. A. ve Kalb, G.,	Academic performance, childhood economic resources and the choice to leave school at age 16	2007	- Ailenin gelir düzeyi gibi uzun süredir üzerinde çalışılan birçok faktörün akademik başarıyı etkileyerek okulu bırakma kararı üzerinde etkili olduğu, - Erkeklerin ticari işlerde ya da çıraklıkta çalışmaktan dolayı okulu bırakabildiklerini belirtmektedir. - Okulu bırakma kararında, yasa da iş hayatına başlama yaşı, asgari ücretin tutarı ve işsizlik oranlarının belirleyici etkileri olduğunu belirtmiştir.
53	Marks, G.,	Do Schools Matter for Early School Leaving? Individual and School Influences in Australia	2007	- SED’in etkisi kontrol edildiğinde bölgesel farkların terkler üzerindeki etkisinin azaldığı, bunun anlamının terklerin temel nedeninin SED değişkeni olduğu, SED etkisi dışlandığında aile yapısının etkisinin de azaldığı ancak anlamlı kaldığı, aile yapısı açısından riskin en çok tek ebeveynli

				ailelerde görüldüğü, ancak burada da SED etkisi dışlandığında riskin yaklaşık yarı yarıya azaldığı, bunun anlamının tek ebeveynliliğin terk üzerindeki etkisinin yaklaşık yarısının SED etkisinden kaynaklandığını belirtmiştir. - Anne-baba öz ve çocuğuyla birlikte yaşayanlara göre tek ebeveynli ailelerin çocuklarının okulu bırakma riskinin 1,8 kat, anne-baba öz-üvey karışık 1,6 kat, diğer aile (anne ve babadan en az biri öz değilse) 2,6 kat olduğu ortaya konulmuştur. - Geniş ailelerde her bir kardeşin çocukların okulu bırakma riskini 1,2 katına çıkardığı belirtilmiştir. Diğer taraftan, aile yapısının etkisinde olduğu gibi, kardeş sayısındaki etkinin de yaklaşık 1/3'nün sosyoekonomik düzeyin etkisi olduğunu belirtmiştir.
54	Marks, G. & Fleming, N.,	Early School Leaving in Australia: Findings from the 1995 Year9 LSAY Cohort	1999	- Okulu bırakanların %50'den fazlasının iş bulma amacıyla okulu bıraktıkları, okulu bırakan çocukların %70'den fazlasının tam zamanlı işlerde çalıştıkları, %8'nin yarı zamanlı (part-time) çalıştıkları, %11'nin iş aradığı (işsiz olduğu), okulu terk edenlerin her ne kadar büyük çoğunluğu çalışmak amacıyla okulu bırakmış olsalar da, mezunlara göre daha yüksek oranda işsiz kaldıkları, daha alt düzeyde işlere girebildikleri, ücretlerinin düşük olduğu, girdikleri işlerden bir süre sonra ayrılma oranlarının da mezunlara göre yüksek olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır. - Okul terklerinde işgücü piyasasının durumunun etkili olduğu, işgücü isteminin (talebinin) yüksek olmasının (iş imkanlarının çok oluşunun) okulu bırakma yönünde etkide bulunduğu belirtilmiştir. - Ailenin özellikle babanın eğitim düzeyinin iş/meslek durumundan daha etkili olduğunu belirtmiştir.
55	McCoy, S.ve Smyth, E.,	At Work in School: Part-Time Employment Among Second-Level Students	2005	- Ekonomik yoksunluğun ailelerin eğitim masraflarını karşılamada güçlük çekmesi ya da çocukların yarı zamanlı (part-time) çalışmak zorunda kalması gibi nedenlerle öğrencilerin entelektüel ve akademik performansını düşürdüğünü belirtmiştir. - Düşük ekonomik durumdaki ailelerin çocuklarının erken yaşlarda çalışma hayatına girdikleri, okulda okurken yarı zamanlı çalıştıklarını belirtmektedir.
56	McHenry, N.L.,	An integrative review of research on characteristics of students who drop out of school	1997	Okul terki ile ilgili 22 araştırmayı analiz etmiş ve 16'sının sosyoekonomik düzey ile okul terki arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu belirtmiştir.
57	Montmarquette, C. ve diğerleri	Dropout, School Performance, and Working while in School	2007	- Haftada 15 saatten az çalışmanın okul başarısına zararı olmadığı, ancak, okuldayken (20 saatten fazla) çalışmanın okulu terk riski taşıdığı, lise diploması almaya bir tür engel oluşturduğunu belirtmiştir. - Okulu terk etme sorunun karmaşık (kompleks) bir sorun olduğu, diğer faktörler yanında, eğitilmiş bir aileden gelmekle okulu bırakarak bir işe girme ya da okula devam etme arasındaki tercihten hangisinin baskın çıkacağını birbiriyle doğrudan ilişkili konular olduğunu belirtmiştir.
58	Oreopoulos,	The Compelling Effects of Compulsory Schooling: Evidence from Canada	2006	Eğitime devam kararının bireyin gelecekteki kazançlarını bugünkü maliyetleriyle karşılaştırarak aldığı bir

				yatırım kararı olduğu yaklaşımı çerçevesinde, eğitim süresinin artmasıyla gelir düzeyinin arttığı ve bu çok açık bir durumken, okul terklerinin neden gerçekleştiği araştırıldığında , eğitimin yatırım kararı niteliğinde olması özelliği dolayısıyla bireylerin gelecekteki gelirlerini hesaplayarak eğitime yatırım yapıp yapmama kararı verdikleri, bu kararı verirken bireylerin yanlış bir fayda-maliyet analizi yapabildikleri , oysa, ekstra 1 yıl eğitimin yıllık gelirde ortalama %12 artış sağladığı, zorunlu eğitim sayesinde iki dililik, istihdam ve yoksulluğun azalması gibi birçok kazancın oluştuğu belirtilmiştir.
59	Peng, S. ve Feters, W. B.	Variables Involved in Withdrawal During the First Two Years of College: Preliminary Findings from the National Longitudinal Study of the High School Class of 1972	1978	SED/SES ile okul terki arasındaki ilişkiyi ortaya koymuşlardır.
60	Peng S. ve Lee, R.,	Home variables, parent-child activities and academic achievement: A study of 1988 eighth grader	1992	Sosyoekonomik düzey ile okul terki arasındaki ters yönlü ilişkiyi destekler bulgulara ulaşmışlardır.
61	Petrick Jr, D. L.	“School Drop Outs: Poverty and Consequences for Society	2014	Öğrencilerin yeterli ekonomik imkanlarının olmamasının okulu terk etmelerine yol açtığı üzerinde durmuştur.
62	Prawatrungruang, S.	Understanding dropouts in Thai private vocational schools: A case study	2002	Alt sosyoekonomik grupta yer alan ailelerden gelen öğrencilerin okul terki riskini daha çok taşıdıkları belirtilmektedir.
63	Renzulli, J. S. ve Park, S.	Gifted Dropouts: The Who and the Why	2000	- SED değişkeninin ve bunun öğeleri olan ailenin gelir ve eğitim düzeyi gibi faktörlerin okul terkleri ile anlamlı ilişki içinde olduğunu belirtmişlerdir. - Okul terk nedenlerinden birisi olarak çocuğun bir işte çalışmasını göstermektedirler.
64	Rumberger, R.W.	Dropping Out of High School: The Influence of Race, Sex, and Family Background	1983	Aileden kaynaklanan nedenlerin lise düzeyinde okul terkinin açıklayan güçlü değişkenler olduğunu ifade etmiştir. Bu faktörlerin; ekonomik gelir, anne-babanın eğitim düzeyi, kardeş sayısı ve evdeki eğitsel kaynaklar olduğunu , örneğin babanın yüksek eğitim almasının, erkek çocukların okul terki riskini azaltan bir faktör olduğunu belirtmiştir.
65	Rumberger, R. W.	Dropping out of middle school: A multilevel analysis of students and schools	1995	SED’in ailenin gelir ve eğitim düzeyini ifade ettiğini belirterek çocuğun okul başarısında ya da okulu terkinde ailenin sosyoekonomik durumunun ve aile yapısının etkili olduğunu vurgulamış ve ailenin sosyoekonomik durumunun etkisinin insan sermayesi teorisiyle bağdaştığını , buna göre ailenin çocuğun eğitime yatırım yaparken sahip olduğu maddi imkanlar ile yapacağı eğitim yatırımı ve eğitimden elde edeceği faydayı karşılaştırdığını belirtmiştir.
66	Rumberger, R. W.,	Why Students Drop Out of School and What Can Be Done	2001	- Fakir ailelerden gelen çocukların ücretli işlerde çalışmak için okulu terk ettiklerini belirtmiştir. - Eğitim öğretim yılı içinde gelir getirici bir işte çalışmanın okul terki ile anlamlı bir ilişki göstermediğini ifade etmiş, ancak haftada 15 saat ve üstünde çalışma ile okul terki arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu belirtmiştir.
67	Santrock, J. W.	Adolescence: An introduction (3rd ed.)	1987	Alt sosyal sınıftan gelen öğrencilerin akademik başarısızlık, devamsızlık ve okul terki davranışlarını daha çok gösterdiğini belirtmiştir.

68	Seppala, M.F	Dropping out of high school: Students' perspectives	2000	Düşük sosyoekonomik düzey ile okul terki arasındaki ilişkiyi destekler bulgulara ulaşmıştır.
69	Schreiber, Daniel, Ed.,	Guidance and the School Dropout	1964	SED değişkeninin ve bunun öğeleri olan ailenin gelir ve eğitim düzeyi gibi faktörlerin okul terkleri ile anlamlı ilişki içinde olduğunu belirtmiştir. Ailelerin ve dolayısıyla çocuğun sosyoekonomik düzeyinin, anne ve babanın eğitim düzeyleri ve meslekleri, aile geliri etmenleriyle ölçüldüğü, ayrıca, okulun yoksulluk düzeyi, okulda ücretsiz yemek programına dahil olanların oranının da bu ölçüme dahil edildiğini belirtmiştir.
70	Stearns, E., ve Glennie, E. J.	When and Why Dropouts Leave High School	2006	Ekonomik dezavantajlılığı öğrencileri okul dışına çeken faktörler arasında sayarak öğrencilerin yoksulluğunun okul terklerine etkisi olduğunu belirtmişlerdir.
71	Suh, S., Suh, J. ve Houston, İ.,	Predictors of Categorical At-Risk High School Dropouts	2007	Çocuğun ve ailesinin sosyoekonomik durumunun/statüsünün okul terkine yol açan temel risk faktörlerinden biri olduğunu belirtmektedirler.
72	Tidwell, R	Dropouts Speak Out: Qualitative Data on Early School Departures	1988	Tek ebeveynli ailelerin, düşük ekonomik gelir ve ebeveynlerin düşük eğitilmiş olması okul terk nedenleri arasında sıralanmıştır.
73	Trusty, J.,	Family Influences on Educational Expectations of Late Adolescents	1998	Düşük sosyoekonomik düzey ile okul terki arasındaki ilişkiyi destekler bulgulara ulaşmıştır.
74	Velez, C. N. ve diğerleri.,	A Longitudinal Analysis of Selected Risk Factors for Childhood Psychopathology	1989	Sosyoekonomik düzeyin eğitim düzeyinin belirleyicisi ve okul terklerinin nedenlerinin anlaşılmasında önemli göstergelerden biri olduğunu belirtmektedir
75	Wayman, J. C.,	The utility of educational resilience for studying degree attainment in school dropouts	2001	Okul terki riskinin alt sosyoekonomik grupta yer alan ailelerden gelen öğrenciler için daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

ÖZET

Bu araştırmada, ortaöğrenim çağında iken eğitimini tamamlamadan okulu terk eden öğrencilere ilişkin sorunun önemi, boyutu ve okul terklerine sosyoekonomik nedenlerin etkisinin ortaya konulması ve bu olumsuz etkilerin giderilmesine dönük öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır. Eğitimin bireysel ve toplumsal gelişme ve kalkınma için önemi üzerinde durularak okulu terk sorununun önemi vurgulanmıştır. Sorunun Türkiye’deki boyutu ortaöğretim düzeyinde okullaşma oranları ve okul terklerine ilişkin veriler üzerinden açıklanmıştır. Türkiye’nin bu konudaki durumu Avrupa Birliği verileri ile karşılaştırmalı olarak ortaya konulmuş ve Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye ilişkin değerlendirme ve önerileri üzerinde durulmuştur.

Okul terklerinin sosyoekonomik nedenlerini araştırmak amacıyla düzenlenen anket IBBS-1 düzeyinde Anadolu Liseleri ve Meslek Liselerinin öğretmen ve yöneticilerine uygulanmıştır. Anket sonucu elde edilen veriler kullanılarak yapılan faktör analizi sonucunda, Sosyal ve Ekonomik Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği ile Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere İlişkin Algı Ölçeği adlarıyla iki ayrı ölçek geliştirilmiştir. Bu iki ana ölçek ve alt ölçekleri içindeki nedenlerin okul terklerini açıklama düzeyleri ve aralarındaki ilişki düzeyi araştırılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, okul yöneticileri ve öğretmenlerin Ekonomik ve Sosyal Nedenlerin Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlere göre öğrencilerin okulu terk etmelerinde görece daha etkili olduğu saptanmış, yapılan korelasyon ve regresyon analizi sonucunda da, iki ölçek arasında kuvvetli bir ilişki olduğu, Okul Ortamı, Eğitim Sistemi ve Sağlıkla İlgili Nedenlerin yarıdan fazlasının Ekonomik ve Sosyal Nedenlerden kaynaklandığı görülmüştür.

Ekonomik ve Sosyal Nedenler Ölçeği, sosyoekonomik durum/statü (SED/SES) kavramı ile ilişkili olarak sosyoekonomik nedenlerin ölçümüne dönük bir ölçek olarak değerlendirilmiştir. Böylece, Ekonomik ve Sosyal Nedenler Ölçeğinin görece daha etkili

oluşu ve diğer ölçeğin içeriğindeki nedenleri önemli oranda açıklaması okul terklerini açıklamada sosyoekonomik nedenlerin ağırlığının önemli düzeyde olduğu tezini doğrulamış olmaktadır. Araştırmanın bu sonucu alanyazındaki araştırma sonuçlarıyla tutarlıdır.

Sorunun ağırlıkla sosyoekonomik nedenlerden kaynaklandığı saptandığından, sorunun çözümüne ilişkin politika ve programların da daha çok eğitime erişimin önündeki sosyoekonomik engelleri azaltmaya dönük olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Eğitime erişimde fırsat eşitliğinin sağlanması için, yoksulluk nedeniyle dezavantajlı olan grupların ekonomik olarak desteklenmesinin yanı sıra toplumun bir bütün olarak sosyoekonomik durumunu iyileştirmeye dönük makro düzeyde ekonomik ve sosyal politikalar geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

ABSTRACT

In this study, it is aimed to reveal the importance, extension and effects of socioeconomic reasons on the school leaving without completing their education in secondary school age and to develop suggestions for eliminating these negative effects. It has been emphasised importance of school dropout issue through stressing importance of education for individual and social development. Extension of the problem has been explained through the enrollment ratios and datas about school dropouts at secondary level. Turkey's situation has been put forward in comparison with the datas from the European Union on this issue and it has been focused on the European Union's assessments and recommendations concerning Turkey.

The survey, which was organized to research the socioeconomic reasons of school dropouts, was applied to teachers and administrators of Anatolian High Schools and Vocational High Schools at IBBS-1 level. As a result of factor analysis using datas obtained from the questionnaire, two different scales were developed, namely the Perception Scale for Economic and Social Reasons and the Perception Scale for School Environment, Education System and Health Related Reasons. It was investigated the level of predicting school dropouts of these two main scales and their sub-scales and also the level of relationship between them.

According to the results of the research, it was found that school administrators and teachers thought of Economic and Social Reasons are relatively more effective than School Environment, Education System and Health Related Reasons on school dropouts, also in the result of corelation and regression analysis, it has been observed that there are strong relationship between the two scales and that more than half of the School Environment, Education System and Health Related Reasons are caused by Economic and Social Reasons.

The Economic and Social Reasons Scale was evaluated as a scale for the measurement of socioeconomic reasons in relation with the concept of socioeconomic status (SED / SES). Thus, the fact that the Economic and Social Reasons Scale is relatively more effective and it explains highly the reasons in the other scale, confirms the thesis of the importance of socioeconomic reasons which explains school dropouts. This result of the research is consistent with the research results in the literature.

Since the problem is mainly about socioeconomic reasons, it comes along that policies and programs related to the solution of the problem should also be directed towards reducing the socioeconomic obstacles towards accessing to education. In order to ensure equal opportunities in accessing to education, in addition to support disadvantaged groups in terms of poverty there is a need to develop economic and social policies at macro level to improve the socioeconomic situation of the society as a whole.